

Міністерство освіти і науки України
Департамент освіти і науки Сумської обласної державної адміністрації
КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Запорізький національний університет
Мукачівський державний університет
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
Сумський державний університет
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Херсонський факультет Одеського державного університету внутрішніх справ
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Казахский национальный университет имени аль-Фараби (Алматы, Казахстан)
Gdacska Wyższa Szkoła Humanistyczna (Gdansk, Polska)
University of Cape Coast (Cape Coast, Ghana)

ІННОВАЦІЇ В НАУЦІ: СУЧАСНИЙ ВИМІР

INNOVATIONS IN SCIENCE: MODERN DIMENSION

Матеріали Міжнародної
науково-практичної інтернет-конференції молодих дослідників

Proceedings of International
Scientific and Practical Internet Conference of Young Researchers

Суми – 2021

УДК 001.895(082)

I-66

*Рекомендовано до друку Вченою радою КЗ Сумський інститут
післядипломної педагогічної освіти
(протокол №4 від 28 квітня 2021 р.)*

Редакційна колегія:

- М. А. Бойченко – доктор педагогічних наук, професор (Україна)
С. М. Грицай – кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
О. В. Гузенко – кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
І. Л. Кежковська – кандидат педагогічних наук (Польща)
С. М. Коваленко – кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
Д. В. Кудінов – доктор історичних наук, доцент (Україна)
Ю. В. Кузьменко – доктор педагогічних наук, доцент (Україна)
А. К. Минбаєва – доктор педагогічних наук, професор (Казахстан)
Г. Л. Єфремова – кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
С. Д. Овусу – доктор філософії зі здоров'язбереження (Гана)
О. І. Огієнко – доктор педагогічних наук, професор (Україна)
А. А. Сбруєва – доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Л. О. Суценко – доктор педагогічних наук, доцент (Україна)

I-66 Інновації в науці: сучасний вимір: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції молодих дослідників (22 квітня 2021 року, м. Суми). – Суми: ФОП Цьома С.П., 2021. – 407 с.

ISBN 978-617-7487-93-6

У збірнику представлені матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції молодих дослідників «Інновації в науці: сучасний вимір», що розкривають теоретичні та практичні основи розвитку інноваційних процесів в науці.

Конференція проводиться за ініціативою кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту КЗ Сумський ОІППО з метою обговорення результатів інноваційного наукового пошуку молодих дослідників.

The collection presents the proceedings of the International Scientific and Practical Internet Conference of Young Researchers "Innovations in Science: Modern Dimension", which reveals the theoretical and practical foundations of the development of innovative processes in science.

The conference is held on the initiative of the Department of Pedagogy,
Special Education and Management of

*Матеріали конференції подано в авторській редакції / Proceedings of the
conference are presented in the author's edition*

УДК 001.895(082)

ISBN 978-617-7487-93-6

©Колектив авторів, 2021
© ФОП Цьома С.П., 2021

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I МЕДИЧНІ НАУКИ

Заїка Яніна <i>ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ПРИ ІНСУЛЬТІ</i>	14
Bismark Asare <i>HOUSING AND HEALTH IN GHANA: WHAT ARE THE DYNAMICS?</i>	16
Mary Ame-etigo <i>IRON-FOLIC ACID SUPPLEMENTATION AND ANEMIA AMONG ADOLESCENT GIRLS</i>	17
Phyllis Atta Parbey <i>BENCHMARKING ATTAINMENT TOWARDS UNIVERSAL HEALTH COVERAGE: REVIEW OF NHIS IN GHANA</i>	20
Robert Asare <i>EXCLUSIVE BREASTFEEDING PRACTICES AMONG WORKING PROFESSIONALS IN GHANA – WEST AFRICA</i>	22

РОЗДІЛ II ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

Seliutin Dmytro <i>RELATIONS BETWEEN THE IDEAL CORE AND IDEAL CLUSTER POINTS</i>	25
--	----

РОЗДІЛ III ГЕОГРАФІЧНІ НАУКИ

Муратова Ганна <i>КОРЕЛЯЦІЙНИЙ ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРИРОДНО-ТЕХНОГЕННОГО КОМПЛЕКСУ ТА НЕБЕЗПЕЧНИХ ЯВИЩ ПРИРОДИ У М. КИЄВІ</i>	27
Юровчик Володимир, Ціпан Юлія <i>МЕТОДИКА КОНСТРУКТИВНО-ГЕОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІСІВ І ЛІСОВИХ РЕСУРСІВ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ</i>	30

РОЗДІЛ IV ОСВІТНІ, ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Абдикаримова Саєра <i>РЕАЛІЗАЦІЯ КЕЙС-МЕТОДА НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ</i>	33
Агапов Юрій <i>РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД</i>	37
Андрійчук Тетяна <i>ТЕХНОЛОГІЇ ГРУПОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ</i>	39
Бикова Тетяна <i>ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПІВ ПЕРСОНАЛІЗАЦІЇ У ПРОЦЕСІ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ</i>	41

Біленкова Лідія, Солонар Наталія <i>РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»</i>	43
Бойченко Анна <i>ЗАЛУЧЕННЯ СТУДЕНТІВ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ</i>	46
Василяускас Галина <i>РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИКИ</i> ...	48
Власюк Анна <i>ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ</i>	51
Гладун Юрій <i>ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ УЧИТЕЛЕМ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ЗАСОБІВ</i>	54
Голофост Юлія <i>ВИКОРИСТАННЯ ІКТ ПРИ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ НАД МІНІПРОЄКТАМИ</i>	57
Гордійчук Оксана, Сандуляк Марія-Маріана <i>НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ АУДІЮВАННЮ У ВИКЛАДАННІ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ</i>	59
Горпинич Олександра <i>ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОФІЛЬНОЇ ОСВІТИ В СТАРШИХ КЛАСАХ: ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ</i>	62
Гребеник Антон <i>ІНОЗЕМНА МОВА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ</i>	64
Гунбіна Анна <i>ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНОГО ТРЕНІНГУ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ</i>	66
Гученко Юлія <i>ПЕРСПЕКТИВИ ТА РИЗИКИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ</i>	68
Дворак Ірина <i>ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ</i>	70
Дегтярьов Вадим <i>ПОДОЛАННЯ ПРОКРАСТИНАЦІЇ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ</i>	72
Дука Марія, Серпенінова Юлія <i>ПРОФЕСІЙНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ</i>	76

Ережепова Жамиля <i>SOME APPROACHES TO TEACHING PHRASAL VERBS</i>	78
Капленко Алла <i>РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ</i>	81
Квак Олександра <i>ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ</i>	83
Кваша Валерія <i>РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ</i>	85
Ковалишин Ірина <i>ЕТАПИ ПЛАНУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ: РЕКОМЕНДАЦІЇ УРЯДУ ПРОВІНЦІЇ АЛЬБЕРТА, КАНАДА</i>	88
Коваль Юлія <i>СУЧАСНИЙ ВЧИТЕЛЬ ЯК АГЕНТ ЗМІН</i>	90
Ковальова Марина <i>ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ОБДАРОВАНІСТЬ: СУТНІСТЬ, ОЗНАКИ</i>	93
Кочурка Елеонора <i>РОДИННЕ ВИХОВАННЯ: ПОГЛЯД КРИЗЬ ТВОРЧУ СПАДЩИНУ ІВАНА ОГІЄНКА</i>	95
Лалак Ігор <i>ДО ПРОБЛЕМИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В СУЧАСНОМУ ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ</i>	97
Легкодух Вадим <i>ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДЕРЖАВНОГО ЛІЦЕЮ-ІНТЕРНАТУ З ПОСИЛЕНОЮ ВІЙСЬКОВО-ФІЗИЧНОЮ ПІДГОТОВКОЮ «КАДЕТСЬКИЙ КОРПУС» ІМЕНІ І.Г. ХАРИТОНЕНКА ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ</i>	100
Лівак Даніелла <i>ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ ЕТНОЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ</i>	102
Логвин Ганна <i>СТОРИТЕЛІНГ – НОВАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ</i>	105
Логінов Андрій <i>МИСТЕЦЬКА ВІТАЛЬНЯ ЯК АКТИВНА ФОРМА ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ ІНФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ</i> .	107
Майковська Світлана <i>ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ</i>	111

Максимович Олександр ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ АВТОТРАНСПОРТНОГО ПРОФІЛЮ.....	113
Масик Альона ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІВ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ЯК УМОВА ЇХ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ	116
Мукменєва Рената МИТЕЦЬ М. І. БІЛОШАПКА: БАНДУРА І ПІСНЯ ЗАВЖДИ ПОРУЧ	118
Мяус Альона ПРІОРИТЕТНІ МОДЕЛІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ	121
Остапенко Оксана ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ STEM – ПРОЄКТІВ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	123
Підсосонна Олена ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	126
Предик Аліна, Коваль Ольга ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ПЛАТФОРМ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	128
Прокоп Інна, Баран Ірина ТЕХНОЛОГІЯ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО УРОКУ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	132
Прокопенко Яна ТОЛЕРАНТНІСТЬ В КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ	134
Протасова Альона МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	137
Рахимов Аскарбек АКТИВІЗАЦІЯ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ-СЕМИНАРАХ, С ЭЛЕМЕНТАМИ ИНТЕРАКТИВНОЙ МЕТОДИКИ	139
Ревенко Юлія РОБОТА З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	142
Регенель Юрій ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ УЧНІВ	144
Ремньова Ніна ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ	146

Садова Інна КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СТУДЕНТІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ.....	148
Самодумська Олена ГЕЙМІФІКАЦІЯ У ПІДВИЩЕННІ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ.....	151
Семенко Ольга МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ.....	153
Сергієнко Наталія РОЛЬ АУДІОВІЗУАЛЬНИХ ЗАСОБІВ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	156
Старубінська Ірина ЗАСТОСУВАННЯ РЕФЛЕКСИВНОГО ПІДХОДУ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ.....	158
Степанець Микола ADULT EDUCATION THROUGH MASTER'S DEGREES AT UNIVERSITIES IN CANADA.....	160
Столяренко Олена ІНФОРМАЦІЙНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ІННОВАЦІЯ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	163
Сущенко Лариса, Скидан Юлія РОЛЬ ГРИ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА.....	166
Тарасюк Вікторія ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	169
Трофименко Аліна ФАСИЛІТАЦІЯ ЯК ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН.....	171
Туманова Юлія ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ.....	173
Убайдов Азмиддин ОСОБЕННОСТИ РЕШЕНИЯ ФИЗИЧЕСКИХ ЗАДАЧ В ФОРМИРОВАНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ.....	176
Убайдов Азмиддин ОСОБЕННОСТИ РАБОТЫ ШКОЛЬНОГО ФИЗИЧЕСКОГО НАУЧНОГО ОБЩЕСТВА В ФОРМИРОВАНИЕ КЛЮЧЕВЫХ КОМПЕТЕНЦИИ УЧАЩИХСЯ.....	182

Усатих Тетяна ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ А.С. МАКАРЕНКА ДЛЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	188
Ухналь Ольга МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ.....	191
Ушаков Андрій РОЗВИТОК ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ	193
Харченко Аліна ПЕДАГОГІЧНА КРЕАТИВНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇЇ РОЗВИТКУ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ	197
Шаповалова Вікторія ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЗАЙНЯТОСТІ	200
Шевчук Кристина, Тирон Оксана ВДОСКОНАЛЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ ЧЕРЕЗ ВПРОВАДЖЕННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ	202
Штепа Анна ЦІННІСНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ	205
Шубіна Олена КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНОЇ ОСВІТИ В СПЕКТРІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ НАУКОВО- ТЕХНІЧНОГО НАПРЯМУ	207
Шульга Марина ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОСВІТИ ОБДАРОВАНИХ СТУДЕНТІВ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ	209
Яременко Анастасія ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ЯК УМОВА РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА.....	212
Victoria Mascaliuc INTEGRATED APPROACH TO TEACHING ENGLISH FOR THE GROWTH MINDSET TRAINING.....	215

РОЗДІЛ V ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Авдєєнко Андрій ПРОБЛЕМА ВИВЧЕННЯ ПСИХОЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	221
--	-----

Вінков Веніамін	
<i>РОЛЬ МОТИВАЦІЇ ЗАЛУЧЕННЯ У ГРОМАДСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ У ФОРМУВАННІ ГОТОВНОСТІ ВОЛОНТЕРІВ ДО ВЗАЄМОДІЇ ІЗ ПРЕДСТАВНИКАМИ СТИГМАТИЗОВАНИХ МЕНШИН</i>	<i>224</i>
Дебела Людмила	
<i>АРТТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЇ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ</i>	<i>227</i>
Жилко Ілона	
<i>ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ПІДЛІТКІВ</i>	<i>230</i>
Исаева Зарема	
<i>ЦИФРОВЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ ИЗУЧЕНИЯ РАЗВИТИЯ «ОБРАЗА Я» ЛИЧНОСТИ НАЧИНАЮЩЕГО ПСИХОЛОГА</i>	<i>234</i>
Кваша Микита	
<i>ДОСЛІДЖЕННЯ БРЕНДУ І ЙОГО ПОЗИТИВНИЙ ТА НЕГАТИВНИЙ ВПЛИВ НА ПОПУЛЯРНІСТЬ МЕРЕЖ ЗАКЛАДІВ СЕРЕД МОЛОДІ ВЕЛИКИХ МІСТ</i>	<i>239</i>
Конашевич Крістіна	
<i>ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЗРІЛОСТІ ЮНАЦТВА.....</i>	<i>242</i>
Корабай Алтынай	
<i>ОСОБЕННОСТИ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ МОЛОДЫХ СТУДЕНТОК К МАТЕРИНСТВУ.....</i>	<i>244</i>
Коротун Наталія, Іщук Тетяна	
<i>ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ У МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ.....</i>	<i>245</i>
Румак Тетяна	
<i>ПРОЯВИ СТРАХІВ ЯК ПСИХОЛОГІЧНОГО ФЕНОМЕНУ</i>	<i>248</i>
William Afful Twum	
<i>SHISHA SMOKING BEHAVIOR AMONG UKRAINIAN YOUTHS: A LOOK AT SOME PSYCHOSOCIAL CORRELATES.....</i>	<i>250</i>

РОЗДІЛ VI СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Paul Obeng	
<i>RELATIONSHIP BETWEEN YOUTH TOBACCO USE (SMOKING AND SMOKELESS) AND GENDER: A CASE OF UKRAINIAN STUDENTS BETWEEN 13 AND 15 YEARS.....</i>	<i>253</i>

РОЗДІЛ VII МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

Henneh Kwaku Kyereh	
<i>WASTE MATERIALS FOR ART: WHERE IS GHANA NOW?.....</i>	<i>256</i>

РОЗДІЛ VIII КУЛЬТУРОЛОГІЯ

Провальна Юлія	
<i>ЯЗИЧНИЦЬКІ ХРИСТІЯНИ VS ХРИСТІЯНСЬКІ ЯЗИЧНИКИ: СИНТЕЗ КУЛЬТУР</i>	<i>260</i>

РОЗДІЛ ІХ ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Бородін Андрій

*КОЗАЦЬКІ ЛІТОПИСИ ТА ЩОДЕННИКИ XVII – XVIII СТ. –
ВАЖЛИВІ ДЖЕРЕЛА ВИВЧЕННЯ ЕКОНОМІКИ ТА
ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ ГЕТЬМАНЩИНИ.....* 263

Гела Оксана

*ДО ПРОБЛЕМИ СТЕРЕОТИПНОСТІ ОБРАЗІВ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ В
РАДЯНСЬКИХ ВІЗУАЛЬНИХ І ТЕКСТОВИХ НАРАТИВАХ.....* 267

Дикань Руслан

*ДІЯЛЬНІСТЬ СЛОБОДАНА МИЛОШЕВЧА НА ПОСАДІ ПРЕЗИДЕНТА
В ПЕРІОД БОМБАРДУВАННЯ НАТО ЮГОСЛАВІЇ.....* 269

Мельник Дмитро

МІСТО РОМНИ ПІД ЧАС ПЕРШОЇ РОСІЙСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ..... 272

Мозговий Олексій

*САЛАФІТСЬКИЙ РУХ ЯК ПЕРЕДУМОВА ВИНИКНЕННЯ
ІСЛАМІЗМУ.....* 275

Петренко Наталія

*СПОСОБИ І ЗАСОБИ ЗАЛУЧЕННЯ ДОРОСЛОГО НАСЕЛЕННЯ
ДО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС КАМПАНІЇ ЛІКНЕПУ У 20-Х РОКАХ
XX СТОЛІТТЯ.....* 278

Понирко Микола

*ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ АКЦИЗНОЇ ВИННОЇ РЕФОРМИ
УРЯДОМ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ НА ЛІВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ
НАПРИКІНЦІ ХІХ СТОРІЧЧЯ.....* 280

Токаренко Ігор

*СТРАТЕГІЯ І ТАКТИКА ЗАВОЮВАННЯ ХОРЕЗМУ ТА ІРАНУ
ЧИНГІС-ХАНОМ.....* 282

РОЗДІЛ Х ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ І СПОРТ

Горошко Вікторія, Денисенко Ілона

*ІНОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
РОБОТОТЕХНІКИ В РЕАБІЛІТАЦІЙНІЙ МЕДИЦИНІ.....* 286

Лоза Тетяна

*НЕОБХІДНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ФІЗИЧНОГО
ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗДОРОВ'ЯФОРМУЮЧИХ
ТЕХНОЛОГІЙ.....* 289

Лоза Тетяна, Васько Анастасія

*ФІЗИЧНІ ВПРАВИ ДЛЯ САМОСТІЙНИХ ЗАНЯТЬ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ ВДОМА.....* 292

Шуба Людмила, Шуба Вікторія

*CORRECT POSTURE OF PRIMARY SCHOOL CHILDREN DURING
DISTANCE EDUCATION.....* 294

РОЗДІЛ XI ЛІТЕРАТУРА

Абдиров Амир	
<i>ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ РУССКОЙ РОК-ПОЭЗИИ НА ПРИМЕРЕ АНАЛИЗА ТВОРЧЕСТВА ВИКТОРА ЦОЯ И АЛЕКСАНДРА ВАСИЛЬЕВА</i>	297
Жуматова Айгерим	
<i>ПОЭТИКА ЗАГЛАВИЙ А.П. ЧЕХОВА</i>	301
Ким Алексей	
<i>ОБРАЗ МАТЕРИ В ПОЭЗИИ С. ЕСЕНИНА И М. ЮСУФА (НА ПРИМЕРЕ СТИХОТВОРЕНИЯ «ПИСЬМО МАТЕРИ»)</i>	303
Ниетуллаев Мадияр	
<i>НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ВРЕМЕНИ И ПРОСТРАНСТВА В ПЬЕСЕ «ЧАЙКА» А.П.ЧЕХОВА</i>	306
Пирматова Мадина	
<i>ПОЛИВАРИАНТНОЕ ПРОЧТЕНИЕ СИМВОЛА ДОРОГИ В ТВОРЧЕСТВЕ В.В. НАБОКОВА (НА МАТЕРИАЛЕ РАССКАЗОВ «КАТАСТРОФА», «УЖАС», «СКАЗКА», «ГРОЗА»)</i>	308
Рафаэлова Нурсылыу	
<i>ОБРАЗ МАТЕРИ В ПОВЕСТИ «МАТЕРИНСКОЕ ПОЛЕ» Ч. АЙТМАТОВА</i>	312
Худаярова Нилуфар	
<i>НЕИССЯКАЕМЫЙ ИСТОЧНИК ИСТОРИИ, КУЛЬТУРЫ ТУРКМЕНСКОГО НАРОДА (НА МАТЕРИАЛЕ ПОЭТИКИ ДАСТАНА «ГЕР-ОГЛЫ»)</i>	314

РОЗДІЛ XII ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Бугайова Марина	
<i>СПОСОБИ ВІДТВОРЕННЯ АВТОРСЬКИХ НЕОЛОГІЗМІВ ТА ОКАЗІОНАЛІЗМІВ У ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ</i>	317
Волкова Вікторія	
<i>ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ АНГЛІЙСЬКИХ ДІЄПРИКМЕТНИКОВИХ КОНСТРУКЦІЙ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ</i>	319
Демираки Анастасія	
<i>ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ</i>	321
Нехань Анастасія	
<i>ЛІНГВО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО АНГЛОМОВНОГО СОЦІАЛЬНО-РЕКЛАМНОГО ДИСКУРСУ ПРОТИ БУЛІНГУ У ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ</i>	324
Хамидуллаев Мухаммед	
<i>ЦВЕТООБОЗНАЧЕНИЕ КАК ФЕНОМЕН ВЫРАЖЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО МЕНТАЛИТЕТА (НА МАТЕРИАЛЕ ИСЛАМСКОЙ КУЛЬТУРЫ)</i>	327

Molhamova Liliia <i>LINGUISTIC BASIS OF LINGUOSYNERGETICS</i>	331
---	-----

РОЗДІЛ XIII ЮРИСПРУДЕНЦІЯ

Кріцька Дар'я <i>ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СТРАХУВАННЯ НА ВИПАДОК БЕЗРОБІТТЯ</i>	333
Постольник Катерина <i>ЗЕМЕЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ</i>	336

РОЗДІЛ XIV ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Горященко Юлія <i>НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ</i> <i>ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ</i>	339
Грановська Інна, Макарчук Інна <i>ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ</i> <i>В УКРАЇНІ</i>	341
Костенко Олена <i>ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД СТАНДАРТИЗАЦІЇ ІНТЕГРОВАНОЇ</i> <i>ЗВІТНОСТІ</i>	344
Малишко Віталіна <i>ФІНАНСУВАННЯ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ...</i>	346
Рудиченко Артем <i>ТРЕНДИ У РЕГУЛЮВАННІ ВІДПОВІДАЛЬНОГО</i> <i>ІНВЕСТУВАННЯ</i>	349
Сахно Тетяна <i>ФОРСАЙТ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ ОБ'ЄДНАНОЇ</i> <i>ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ</i>	350
Ткаченко Іванна <i>АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄС</i>	352
Чорноморд Євгенія <i>AN INDUSTRIAL ENTERPRISE'S COMPETITIVENESS AS AN</i> <i>INTEGRAL PART OF ITS SUCCESS</i>	355

РОЗДІЛ XV ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ТА МЕНЕДЖМЕНТ

Атрощенко Наталія <i>ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОМЕНЕДЖМЕНТУ В</i> <i>ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА</i>	358
Баришполь Марія <i>ПРОБЛЕМИ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ</i>	360
Белявцева Софія, Медведєв Ігор <i>ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ГАЛУЗЗЮ КУЛЬТУРИ (НА ПРИКЛАДІ</i> <i>ТРОСТЯНЕЦЬКОЇ ОТГ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ)</i>	363

Бондар Галина ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЇ В УПРАВЛІННІ СУЧАСНИМ ОСВІТНІМ ЗАКЛАДОМ.....	366
Василець Анна ДЕРЖАВНИЙ БРЕНДИНГ: СУТНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ.....	368
Глюза Володимир ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	371
Зиміна Любов ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МОТИВАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ.....	374
Лисянська Ірина ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА СПЕЦІАЛЬНИХ ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ	377
Мигаль Юлія ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗАСТУПНИКА ДИРЕКТОРА З ВИХОВНОЇ РОБОТИ ГІМНАЗІЇ	379
Рокарь Людмила ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕКТИВУ НА ОСНОВІ ІДЕЙ ПЕДАГОГІКИ СПІВРОБІТНИЦТВА	381
Сумцова Вікторія КОНФЛІКТ ЯК ФЕНОМЕН В ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА ОСВІТНЬОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ	383
Тверетінова Ірина ЗАСОБИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	386
Шаровар Ксенія ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ	389
НАШІ АВТОРИ	392

РОЗДІЛ І

МЕДИЧНІ НАУКИ

Заїка Яніна

Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна (Україна)

ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ПРИ ІНСУЛЬТІ

Актуальність теми обумовлена тим, що згідно з офіційною статистикою МОЗ України, щороку у країні відбувається до 150 000 - 200 000 інсультів на рік. Приблизно 110 000 - 120 000 людей на рік в Україні помирають від нього. Це від 13 до 18% від різних смертей [1]. Тому ця хвороба посідає друге місце найчастіших причин смерті. Інсульт – це гостре порушення мозкового кровообігу, внаслідок якого виникає пошкодження частини головного мозку [1].

Перша за все, необхідно розглянути прояви інсульту, адже якщо людина розпізнає інсульт на його ранніх стадіях, то шанс повернутися до повноцінного життя зростає. Адже існує концепція «Час - мозок» - допомога при інсульті має бути екстреною. Розпізнавання ознак і симптомів інсульту самим пацієнтом, родичами або оточенням, характер першого медичного контакту і спосіб транспортування в стаціонар мають, у результаті, велике значення [4]. Також при інсульті кома може наступити раптово, адже він викликає пригнічення діяльності мозку [5]:

- Людині важко посміхнутися, зазвичай опускається кут губ;
- вимова постраждалого незрозуміла та заплутала;
- рука людини не піднімається вгору або слабка, іноді навіть не ворухиться;
- присутня слабкість або оніміння в тулубі або кінцівках

Лікування інсульту комплексне і проводиться відповідно до трьох періодів : I – ранній відновний (до 3-х міс.); II – пізній відновний (до 1 року); III – компенсації залишкових порушень рухових функцій (понад 1 рік) [2].

На першому періоді необхідно підвищити загальний тонус організму, відновити активні рухи не функціонуючих нервових центрів, зменшити м'язовий тонус, відновити повсякденні здатності.

На даному етапі використовуються такі засоби ЛФК: лікування положенням, лікувальний масаж, пасивні вправи для кінцівок, дихальні вправи, активні вправи на розслаблення м'язів, вправи на відновлення самообслуговування: навчання сидіння, стояння, навичок ходьби, вправи на відновлення координації та цілеспрямованості рухів, відновлення мовлення, письма.

На другому та третьому етапах відбувається психологічна, моторна та соціальна активація хворих. Відповідно до цього завданнями фізичної реабілітації є: загальнотонізуючий вплив на організм, відновлення м'язово-суглобового відчуття, здатності довільного скорочення та розслаблення м'язів, координації рухів, зміцнення м'язів плечового поясу та спини, поліпшення постави.

Основний засіб – лікувальна фізкультура: підйоми по сходинках; гімнастика у воді, плавання в басейні; щоденні прогулянки; малорухливі спортивні ігри; лікувальний масаж; працетерапія. Важливе значення має психотерапевтична корекція. Так як після інсульту досить поширена проблема депресії, тривоги, паніки та порушення настрою [3]. Призначають медикаментозний електрофорез, діадинамотерапію, УВЧ-терапію, парафіно-озокеритові аплікації на ділянки суглобів, електроміостимуляцію, ванни кисневі, радонові, сульфідні, хвойні [2].

Важливим компонентом в системі реабілітації хворих, що перенесли інсульт, є санітарно-курортне лікування. Основними його завданнями є: закріплення досягнутих позитивних результатів, ліквідація залишкових явищ, попередження повторних порушень мозкового кровообігу, подальше підвищення психічної і фізичної активності хворого, відновлення адаптаційних можливостей до побутового самообслуговування, трудової діяльності та соціального статусу.

Література:

1. Міністерство охорони здоров'я України. Режим доступу: <https://moz.gov.ua/article/health/scho-treba-znati-pro-porushennja-mozkovogo-krovoobigu---insult>
2. Абрамов, В. В., Клапчук, В. В., Неханевич, О. Б. [та ін.] (2014). *Фізична реабілітація, спортивна медицина. Фізична реабілітація при захворюваннях та травмах центральної нервової системи*. Д-Дніпропетровськ: Журфонд.
3. Гуляєва, М.В., Дударь, Л.В. [та ін.] (2012). Реабілітація, профілактика і лікування ускладнень та планування виписки при ішемічному інсульті. *Новості медицини і фармації. Неврологія*, 433, 84-87.
4. Латоха, І.О.(2015). *Ефективність надання медичної допомоги хворим з гострими порушеннями мозкового кровообігу, які не були госпіталізовані до профільного стаціонару*. К-Київ
5. Осіпов, В.М. (2013). *Основи фізичної реабілітації*. Бердянськ: БДПУ

Bismark Asare

University of Cape Coast, (Ghana)

HOUSING AND HEALTH IN GHANA: WHAT ARE THE DYNAMICS?

Most individuals spend most of their day in buildings. For individuals who are at extremes of age (pre-schoolers and elderly), homemakers, and pregnant women, their time spent at home could be much longer. Housing issues have been seen to affect health in many respects in Ghana. Thus, poor housing issues affect both the physical and psychological wellbeing of many populations globally. Health problems such as diarrhea, malaria, cholera, typhoid, and many other diseases were found to have an association with poor housing. The paper suggests that housing quality monitoring mechanisms are useful among developing countries.

The Sustainable Development Goals (SDGs) on both health (SDG 3) and sustainable cities (SDG 11) indicate that housing is very vital in promoting adequate health in both developed and developing countries (Kolmar, & Sakharov, 2019; Soederberg, 2017). Studies in the past have shown that the quality of the house has the potential to affect the health of its occupants through various exposures and the time spent within the exposure (Arku, G., Luginaah, I., Mkandawire, P., Baiden, P., & Asiedu, A. B. 2011). Arku et al. (2011) noted that bad housing practices affected both the physical and mental health of residents in Accra, Ghana.

With the problems of migration and poverty, people living in developing countries in Africa have contributed to the sprawl of unplanned informal settlements (Andreasen, Agergaard, Kiunsi, & Namangaya, 2017; Arku et al., 2011). These settlements often have substandard housing characterized by poor structural quality, inadequate access to social amenities such as water and basic sanitation, insecurity of tenure, and overcrowding (Chirisa & Matamanda, 2016).

In Ghana, about 90% of urban housing are classified as informal due to their construction without local authority control and almost 60% of households occupy single rooms (Osumanu, Kosoe, & Ategeeng, 2019; Osumanu, Kosoe, & Dapilah, 2016). Crowded housing is associated with higher rates of infectious disease transmission such as respiratory infections and tuberculosis (Khan et al., 2016). Also, bad housing practices are associated with the lack of safe drinking water, ineffective waste disposal, and inadequate food storage which contributes to several diseases and infections in most urban and periurban settlements (Paz, Almeida, & Günther, 2012).

To curb the problem of housing, the paper suggests that there is a need for institutional support and implementation of housing legislation in Ghana. Also, rural-urban migration should be discouraged by improving socioeconomic opportunities across the country.

References:

1. Andreasen, M. H., Agergaard, J., Kiunsi, R. B., & Namangaya, A. H. (2017). Urban transformations, migration and residential mobility patterns in African secondary cities. *Geografisk Tidsskrift-Danish Journal of Geography*, 117(2), 93-104.
2. Arku, G., Luginaah, I., Mkandawire, P., Baiden, P., & Asiedu, A. B. (2011). Housing and health in three contrasting neighbourhoods in Accra, Ghana. *Social Science & Medicine*, 72(11), 1864-1872.
3. Chirisa, I., & Matamanda, A. R. (2016). Addressing urban poverty in Africa in the post-2015 period. Perspectives for adequate and sustainable housing. *Journal of Settlements and Spatial Planning*, 7(1), 79-87.
4. Khan, F. A., Fox, G. J., Lee, R. S., Riva, M., Benedetti, A., Proulx, J. F., ... & Menzies, D. (2016). Housing and tuberculosis in an Inuit village in northern Quebec: a case-control study. *CMAJ open*, 4(3), E496.
5. Kolmar, O., & Sakharov, A. (2019). Prospects of implementation of the UN SDG in Russia. *International Organisations Research Journal*, (14-1), 189-206.
6. Osumanu, I. K. , Kosoe, E. A. , & Dapilah, F. (2016). Residential housing in Ghana's low-income urban areas: An analysis of households living conditions in the Wa Municipality. *Journal of Geography and Regional Planning*, 9(7), 139–153.
7. Osumanu, I. K., Kosoe, E. A., & Ategeeng, F. (2019). Determinants of open defecation in the Wa municipality of Ghana: Empirical findings highlighting sociocultural and economic dynamics among households. *Journal of Environmental and Public Health*. Article ID 3075840
8. Paz, M. G. A. D., Almeida, M. F. D., & Günther, W. M. R. (2012). Diarrhea in children and sanitation and housing conditions in periurban areas in the city of Guarulhos, SP. *Revista Brasileira de Epidemiologia*, 15, 188-197.
9. Soederberg, S. (2017). Universal access to affordable housing? Interrogating an elusive development goal. *Globalizations*, 14(3), 343-359.

Mary Ame-etigo

University of Cape Coast, (Ghana)

IRON-FOLIC ACID SUPPLEMENTATION AND ANEMIA AMONG ADOLESCENT GIRLS

Anemia is one of the most common and intractable nutritional problems globally. It affects both developing and developed countries with major consequences for human health as well as social and economic development. I used a narrative review to explore issues regarding iron-folic acid supplementation and anemia among adolescent girls. It is important to supplement Iron folate for adolescent female to boost their Hb.

Key word: *Iron-Folic Acid Supplementation, Anemia, Adolescent Girls.*

Iron deficiency anemia occurs at all stages of the life cycle but is more prevalent in pregnant women and young children. Adolescents, especially girls between the ages of 12-15, are particularly vulnerable to iron deficiency due to their monthly menstrual cycle (Garcia-Casal et al., 2005). Folic acid helps the body to make cells including blood cells. The daily minimum requirement is 400mcg. Folic acid is also known to have a positive effect in preventing anemia and mental health conditions (Kanani, & Poojara, 2000; Sanghvi, Harvey, & Wainwright, 2010).

Folic acid supplementation in Ghana or the Girls Iron Folate Tablet Supplementation (GIFTS) program aims to critically invest in the health of girls and reduce the alarmingly high rate of anemia among adolescent girls in the country (World Health Organization, WHO, 2018).

The objective of this study was to do a narrative review of both quantitative and qualitative studies of Iron- folic acid and anemia among adolescent girls.

The study reviewed both quantitative and qualitative studies. Information for this analysis came from Google scholar, Hindawi, and HINARI. The main terms used were «Adolescents», «anemia» and «Folic Acid» were used. The Boolean Operators were «AND» or «OR». A narrative review was used to analyze the data.

The review indicates that folate is a major precursor for the production of matured red blood cells (RBCs) has been shown to have a strong positive correlation between folic acid supplementation (Antony, 2017; Colapinto, O'Connor, Dubois, & Tremblay, 2012). The review indicated that folic acid greatly decreased the occurrences of anemia with a special positive impact on mortality due to anemia. It is also evident that this is particularly relevant in those adolescent girls that have to become pregnant (Sanghvi et al., 2012).

Further, Anemia can be significantly decreased by 25% in 'Daily Iron Folic Acid Supplementation' after the supplementation within months while it was brought down by 31.67% in the weekly supplementation group. The prevalence of moderate anemia was brought down from 36.67% to 10% in the 'Daily Iron Folic Acid Supplementation' group while for the weekly regime it was brought down from 26.67% to 6.6% (Joshi & Gumashtha, 2013).

Within a 6 month period, the prevalence of severe anemia (hemoglobin < 7 g/dL) can be reduced from 2.3% to 1.0%, the prevalence of moderate anemia (hemoglobin 7 to 9.9 g/dL) from 15.3% to 4.9%, and

the prevalence of mild anemia (hemoglobin 10 to 11.9 g/dL) from 37.4% to 33.9% (Vir, Singh, Nigam & Jain, 2008). It is significant to the state that the efficacy of supplementation in preventing anemia and improved the Hb level of adolescents girls especially those in school is greatly increased by the frequency of the supplementation (Ahmed et al., 2010).

Folic acid supplementation brings about 83.1% who reported an improvement in the sense of well-being. It is also established that about 13% reported a reduction in tiredness, and some significant in weight gain. The folic acid supplement presents with very few sides effects-less than 8% (Dhikale, Suguna, Thamizharasi, & Dongre, 2015). The natural physiology of the female in reproductive age is detrimental to their health in terms of the amount of blood they lose with accompanying iron loss almost on a 30-day cycle. This is particularly important in areas of low socio-economic conditions (WHO, 2011). This calls for a strong and willing political authority to change things for the venerable population. Future studies should be done to evaluate iron-folic acid supplementation programs and anemia levels among adolescent girls in developing countries.

References:

1. Ahmed, F., Khan, M. R., Akhtaruzzaman, M., Karim, R., Williams, G., Torlesse, H., ... & Nahar, B. (2010). Long-term intermittent multiple micronutrient supplementation enhances hemoglobin and micronutrient status more than iron+ folic acid supplementation in Bangladeshi rural adolescent girls with nutritional anemia. *The Journal of Nutrition*, 140(10), 1879-1886.
2. Antony, A. C. (2017). Evidence for potential underestimation of clinical folate deficiency in resource-limited countries using blood tests. *Nutrition reviews*, 75(8), 600-615.
3. Colapinto, C. K., O'Connor, D. L., Dubois, L., & Tremblay, M. S. (2012). Folic acid supplement use is the most significant predictor of folate concentrations in Canadian women of childbearing age. *Applied Physiology, Nutrition, and Metabolism*, 37(2), 284-292.
4. Dhikale, P., Suguna, E., Thamizharasi, A., & Dongre, A. (2015). Evaluation of weekly iron and folic acid supplementation program for adolescents in rural Pondicherry, India. *International Journal of Medical Science and Public Health*, 4(10), 1360-1365.
5. Garcia-Casal, M. N., Osorio, C., Landaeta, M., Leets, I., Matus, P., Fazzino, F., & Marcos, E. (2005). High prevalence of folic acid and vitamin B 12 deficiencies in infants, children, adolescents and pregnant women in Venezuela. *European Journal of Clinical Nutrition*, 59(9), 1064-1070.
6. Joshi, M., & Gumashta, R. (2013). Weekly iron folate supplementation in adolescent girls—an effective nutritional measure for the management of iron deficiency anaemia. *Global Journal of Health Science*, 5(3), 188-194.
7. Kanani, S. J., & Poojara, R. H. (2000). Supplementation with iron and folic acid enhances growth in adolescent Indian girls. *The Journal of Nutrition*, 130(2), 452-455.
8. Sanghvi, T. G., Harvey, P. W., & Wainwright, E. (2010). Maternal iron–folic acid supplementation programs: evidence of impact and implementation. *Food and Nutrition Bulletin*, 31(2_suppl2), 100-107.

9. Vir, S. C., Singh, N., Nigam, A. K., & Jain, R. (2008). Weekly iron and folic acid supplementation with counseling reduces anemia in adolescent girls: a large-scale effectiveness study in Uttar Pradesh, India. *Food and nutrition bulletin*, 29(3), 186-194.
10. World Health Organization. (2011). *Prevention of iron deficiency anemia in adolescents* (No. SEA-CAH-02). WHO Regional Office for South-East Asia.
11. World Health Organization. (2018). *Weekly iron and folic acid supplementation as an anaemia-prevention strategy in women and adolescent girls: lessons learnt from implementation of programmes among non-pregnant women of reproductive age* (No. WHO/NMH/NHD/18.8). World Health Organization.

Phyllis Atta Parbey

South Tongu District Health Directorate, Sogakope, (Ghana)

BENCHMARKING ATTAINMENT TOWARDS UNIVERSAL HEALTH COVERAGE: REVIEW OF NHIS IN GHANA

The paper presents progress towards the attainment of Universal Health Coverage (UHC) by means of the National Health Insurance Scheme (NHIS) in Ghana. This social intervention (NHIS) which covers more than 41% of the population has contributed to improved population health especially among women and children. However, some bottlenecks such as escalated cost, inadequate technical experts, political interference challenges the financial and operational sustainability of the scheme and may affect UHC for all. There is the need for improved policy and strategies towards the scheme.

Key words: *Universal Health Coverage, National Health Insurance scheme, Ghana, attainment, sustainability*

The UHC journey began for Ghana in 2003 when the National Health Insurance Act 650 was passed by parliament. The policy objectives of the Ghana National Health Insurance Scheme (NHIS) were stated as: «(...) to assure equitable and universal access for all residents of Ghana to an acceptable quality package of essential healthcare» (Agyepong et al., 2016). Currently, the scheme has about 11.2 million users, covering 41 percent of the population, thus making it a critical social intervention in removing cost as a barrier to health care access in the quest for universal coverage (Blanchet, Fink, & Osei-Akoto, 2012). In Ghana, financing of the scheme is done with 2.5% of Valued Added Tax (VAT) on goods and services as insurance levy, yearly premiums paid by persons 18 years of age and above, deductions from pension (2.5%) contributions of workers in the formal sector with the Social Security and National Insurance Trust (SSNIT) (Amu & Dickson, 2016). The NHIS is also funded through monetary allocations made to the Health Insurance Fund (HIF) by parliament (Ghana's' legislature) in addition to donations, grants, gifts,

investments, voluntary contributions (Boakye-Frimpong, 2013).

Pensioners under SSNIT, those who are at least 70 years, pregnant women, and children under 18 years of age, however, form exemptions on the scheme from payment of yearly premiums (Amu & Dickson, 2016). In Ghana, the NHIS covers about 95% of the disease burden of Ghana. The scheme excludes some very expensive procedures such as certain surgeries (Amu & Dickson, 2016; Blanchet et al., 2012).

EMPIRICAL EVIDENCE

ACHIEVEMENTS FROM THE SCHEME

The scheme has contributed to improved population health. Improvement has been observed in maternal health outcome as a result of free NHIS for pregnant women in 2008 (Dzakpasu et al., 2012; Witter et al., 2009; Nyman, 1999). Also, health seeking behaviour has improved immensely as people visit clinics and seek formal health care when sick (Blanchet, Fink & Osei-Akoto, 2012)

CHALLENGES FACING THE SCHEME

A review conducted on the sustainability challenges and prospects of the NHIS in Ghana demonstrated that, the ability of the NHIS to continue its operations in Ghana is threatened financially and operationally by factors such as: cost escalation, possible political interference, inadequate technical capacity, spatial distribution of health facilities and health workers, inadequate monitoring mechanisms, broad benefits package, large exemption groups, inadequate client education, delayed reimbursement of service providers and limited community engagement. Moreover, poor quality care in NHIS-accredited health facilities potentially reduces clients' trust in the scheme and consequently decreases (re)enrolment rates (Alhassan et al., 2016; Boateng, & Awunyor-Vitor, 2013). In the Tolon District for instance, challenges faced were inadequate medical doctors, inadequate drugs provision, poor state of hospital facilities and inability of the scheme to cater for certain basic drugs among others (Aniah, 2016).

CONCLUSION

The attainment of UHC in Ghana is in progress. The UHC vehicles which is the NHIS has improved population health despite some bottlenecks that is threatening its sustainability. Rigorous policies and interventions are needed to improve the schemes performance and to prove quality health for all.

References:

1. Agyepong, I. A. Abankwah, D. N. Y. Abroso, A. (2016). The «Universal» in UHC and Ghana's National Health Insurance Scheme: policy and implementation challenges

- and dilemmas of a lower middle income country. *BMC health services research*, 16(1), 504.
2. Blanchet, N. J. Fink, G. Osei-Akoto, I. (2012). The effect of Ghana's National Health Insurance Scheme on health care utilization. *Ghana medical journal*, 46(2), 76–84.
 3. Alhassan, R. K. Nketiah-Amponsah, E. Spieker N. (2016). Perspectives of frontline health workers on Ghana's National Health Insurance Scheme before and after community engagement interventions. *BMC health services research*, 2016, 16(1), 192.
 4. Amu, H. Dickson, S.K. (2016) Health insurance subscription among women in reproductive age in Ghana: Do socio demographics matter? *Heal Econ Rev*; 6:24
 5. Boakye-Frimpong, P. (2013). The quest for equity in the provision of healthcare in Ghana. *Afr Rev Econ Finance*; 2013, 4(2):254–72
 6. Witter, S. Adjei, S. Armar-Klemesu M. (2009). Providing free maternal health care: ten lessons from an evaluation of the national delivery exemption policy in Ghana, *Global Health Action*, 2(10):1–13
 7. Dzakpasu, S. Soremekun, S. Manu A. (2012). Impact of free delivery care on health facility delivery and insurance coverage in Ghana's Brong Ahafo Region. *PloS One*, 2012, 7(11).
 8. Aniah. E. (2016). Prospects and Challenges of the National Health Insurance Scheme in Tolon District of Ghana [D]. Tamale: University of Development Studies, 1-110.

Robert Asare

University of Cape Coast (Ghana)

EXCLUSIVE BREASTFEEDING PRACTICES AMONG WORKING PROFESSIONALS IN GHANA – WEST AFRICA

This narrative review is aimed at interrogating the practice of exclusive breastfeeding in Ghana among working professionals. Considering especially the effects of the 3-month mandatory maternity leave that is offered to mothers and the knowledge of professionals on exclusive breastfeeding.

Introduction. The process of exclusive breastfeeding (EBF) although essential for healthy child growth and development is less practiced in many developing countries (Asare, Preko, Baafi, & Dwumfour-Asare, 2018). Ghana's EBF still stands over 50 % but little is known about EBF among professional working mothers (Dun-Dery & Laar, 2016). Danso (2014) observed that working mothers find it extremely difficult to exclusively breastfeed their babies according to the recommendation of the World Health Organisation.

It can be a challenge for mothers especially for those who do not get any social support from family members with their babies when they return to work to practice exclusive breastfeeding as recommended by the World Health Organisation (Mensah, 2011). Although Aikawa et al. (2015) found

that mothers who returned to work after 3 months were 4.15 times more likely to breastfeed than the mothers who returned within 3 months, they also observed that mothers who worked from home were less likely to exclusively breastfeed their babies.

EBF practices among working professionals

Work status has been linked to barriers to exclusive breastfeeding in several studies. With enlarged urbanization and industrialization, more women have joined the workforce and an estimated 50% of women employed in the workplace are of reproductive age and are affected by their infants' births (Wyatt, 2002). However, the type of work and hours of work have been shown to influence breastfeeding (Visness & Kennedy, 1997).

Knowledge of professional working mothers on EBF

The knowledgeability of professional working mothers on the practice of exclusive breastfeeding and its benefits often does not lead to the practice itself. Usually, their full-time employment status and family members' influence undermine and impede the practice of exclusive breastfeeding (Danso, 2014). In a 2020 study conducted among working mothers in Ghana, the majority of the mothers understood the importance of exclusive breastfeeding and had adequate knowledge of the practice and its significance to the mother and child (Abekah-Nkrumah, Antwi, Nkrumah, & Gbagbo, 2020).

Effects of maternity leave on the practice of EBF

Diji et al. (2016) stated that a short maternity leave period was one of the main challenges of exclusive breastfeeding in Ghana. Female workers in Ghana are allowed to enjoy 12 weeks (84 days) of paid maternity leave that can be extended by extra two weeks in case of caesarean or abnormal delivery (Dun-Dery & Laar, 2016). This is approximately three months, whereas the WHO recommends six months of exclusive breastfeeding. In organisations where mothers were allowed to close early or had lengthier maternity leave or those that allowed mothers to extend their annual leave, Abekah-Nkrumah et al. (2020) found that practicing exclusive breastfeeding was higher. Even though some provisions in the Labor Act support breastfeeding, it has been revealed that the provisions are not adequate to support mothers who wish to continue exclusive breastfeeding after resuming duty from maternity leave (Nkrumah, 2017).

Conclusion

The practice of exclusive breastfeeding amongst working mothers is

impeded by organisational structures and policies that give mothers less than six months of paid maternity leave. Since many organisations in Ghana do not allow mothers to send their babies to the workplace, it is difficult for mothers to continue breastfeeding when their 3-month paid maternity leave expires.

References:

1. Abekah-Nkrumah, G., Antwi, M. Y., Nkrumah, J., & Gbagbo, F. Y. (2020). Examining working mothers' experience of exclusive breastfeeding in Ghana. *International Breastfeeding Journal*, 15(1), 56. <https://doi.org/10.1186/s13006-020-00300-0>
2. Aikawa, T., Pavadhgul, P., Chongsuwat, R., Sawasdivorn, S., & Boonshuyar, C. (2015). Maternal return to paid work and breastfeeding practices in Bangkok, Thailand. *Asia Pacific Journal of Public Health*, 27(2), 1253-1262.
3. Asare, B. Y.-A., Preko, J. V., Baafi, D., & Dwumfour-Asare, B. (2018). Breastfeeding practices and determinants of exclusive breastfeeding in a cross-sectional study at a child welfare clinic in Tema Manhean, Ghana. *International Breastfeeding Journal*, 13(1), 1-9. <https://doi.org/10.1186/s13006-018-0156-y>
4. Danso, J. (2014). Examining the practice of exclusive breastfeeding among professional working mothers in Kumasi metropolis of Ghana. *International Journal of Nursing*, 1(1), 11-24.
5. Diji, A. K.-A., Bam, V., Asante, E., Lomotey, A. Y., Yeboah, S., & Owusu, H. A. (2016). Challenges and predictors of exclusive breastfeeding among mothers attending the child welfare clinic at a regional hospital in Ghana: A descriptive cross-sectional study. *International Breastfeeding Journal*, 12(1), 13. <https://doi.org/10.1186/s13006-017-0104-2>
6. Dun-Dery, E. J., & Laar, A. K. (2016). Exclusive breastfeeding among city-dwelling professional working mothers in Ghana. *International Breastfeeding Journal*, 11(1), 1-9.
7. Mensah, A. O. (2011). Is there really support for breastfeeding mothers? A case study of Ghanaian breastfeeding working mothers. *International Business Research*, 4(3), 93-102.
8. Nkrumah, J. (2016). Maternal work and exclusive breastfeeding practice: A community based cross-sectional study in Efutu Municipal, Ghana. *International Breastfeeding Journal*, 12(1), 10. <https://doi.org/10.1186/s13006-017-0100-6>
9. Visness, C. M., & Kennedy, K. I. (1997). Maternal employment and breast-feeding: Findings from the 1988 National Maternal and Infant Health Survey. *American Journal of Public Health*, 87(6), 945-950.
10. Wyatt, S. N. (2002). Challenges of the working breastfeeding mother: Workplace solutions. *Aaohn Journal*, 50(2), 61-66.

РОЗДІЛ II**ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ****Seliutin Dmytro***V. N. Karazin Kharkiv National University (Kharkiv, Ukraine)***RELATIONS BETWEEN THE IDEAL CORE AND IDEAL CLUSTER POINTS**

In this talk I am going to speak about our recent article [2] where we improve some results from the paper «Characterization of the ideal core» by Paolo Leonetti (JMMA, 2019).

Keywords: *Ideal, filter, ideal core, statistical convergence, cluster point.*

A non-empty collection of subsets \mathfrak{I} on $\mathbb{N} \neq \emptyset$ is called *ideal* if \mathfrak{I} satisfies the following axioms: $\emptyset \in \mathfrak{I}$; if $A, B \in \mathfrak{I}$ then $A \cup B \in \mathfrak{I}$; if $A \in \mathfrak{I}$, $D \subset A$ then $D \in \mathfrak{I}$. We consider non-trivial ideals, i.e. $\mathbb{N} \notin \mathfrak{I}$. *Dual filter* $\mathfrak{F}(\mathfrak{I}) = \{A \subset \mathbb{N} : \mathbb{N} \setminus A \in \mathfrak{I}\}$.

Let X be a topological vector space, $x = \{x_n\}_{n=1}^{\infty}$ be a sequence in X . For an arbitrary $y \in X$ denote by $\mathcal{O}(y)$ the family of all neighborhoods of y . The set of \mathfrak{I} -cluster points of x is the set $\Gamma_x(\mathfrak{I}) = \{l \in X : \{n : x_n \in U\} \notin \mathfrak{I}, \forall U \in \mathcal{O}(l)\}$.

In [3] Paolo Leonetti introduced the concept of ideal core. For a given ideal \mathfrak{I} and a sequence $x = \{x_n\}_{n=1}^{\infty}$ in a topological vector space X the corresponding ideal core is

$$\text{core}_x(\mathfrak{I}) = \bigcap_{E \in \mathfrak{F}(\mathfrak{I})} \overline{\text{co}}\{x_n : n \in E\},$$

Where $\overline{\text{co}}$ means the closed convex hull.

The following theorem is the main result of Leonetti's article.

Theorem. [3] Let $x = \{x_n\}_{n=1}^{\infty}$ be a sequence in a first countable locally convex topological vector space X such that the closure $\overline{\{x_n: n \in E\}}$ of $\{x_n: n \in E\}$ is a compact for some $E \in \mathfrak{F}(\mathfrak{I})$. Then $\text{core}_x(\mathfrak{I}) = \overline{\text{co}}\Gamma_x(\mathfrak{I})$.

The following results are improved versions of analogical results in Leonetti's article.

Lemma. [2] Let X be a topological vector space, \mathfrak{I} be an ideal on \mathbb{N} , and $x = \{x_n\}_{n=1}^{\infty} \subset X$. Then $\overline{\text{co}}\Gamma_x(\mathfrak{I}) \subset \text{core}_x(\mathfrak{I})$.

Let X be a topological vector space, $K \subset X$, \mathfrak{F} be a filter on \mathbb{N} , $x = \{x_n\}_{n=1}^{\infty}$ be a sequence in X . The sequence x is said to be \mathfrak{F} -asymptotically K -controlled if for every $U \in \mathcal{O}(0)$ there is $E = E(K, U) \in \mathfrak{F}$ such that $x(E) \subset K + U$. We denote this condition $x <_{\mathfrak{F}} K$.

The main result of our article is the following theorem.

Theorem. [2] Let $x = \{x_n\}_{n=1}^{\infty}$ be a sequence in a locally convex topological vector space X , $K \subset X$ be a compact, \mathfrak{I} be an ideal on \mathbb{N} , $\mathfrak{F} = \mathfrak{F}(\mathfrak{I})$, $x <_{\mathfrak{F}} K$. Then $\overline{\text{co}}\Gamma_x(\mathfrak{I}) = \text{core}_x(\mathfrak{I})$.

Corollary. [2] Let $x = \{x_n\}_{n=1}^{\infty}$ be a sequence in a locally convex topological vector space X such that the closure $\overline{\{x_n: n \in E\}}$ of $\{x_n: n \in E\}$ is a compact for some $E \in \mathfrak{F}(\mathfrak{I})$. Then $\text{core}_x(\mathfrak{I}) = \overline{\text{co}}\Gamma_x(\mathfrak{I})$.

Acknowledgment

The research was supported by a grant from Akhiezer Foundation (Kharkiv).

References:

1. V. Kadets, A Course in Functional Analysis and Measure Theory, Translated from the Russian by Andrei Iacob, Universitext, Springer, Cham, 2018, xxii, 539 pp.
2. V. Kadets, D. Seliutin, On relation between the ideal core and ideal cluster points, J. Math. Anal. Appl. 492 (2020), no. 1, 124430, 7.
3. P. Leonetti, Characterizations of the ideal core, J. Math. Anal. Appl. 477 (2) (2019) 1063–1071.
4. P. Leonetti, F. Maccheroni, Characterizations of ideal cluster points, Analysis 39 (1) (2019) 19–26.

РОЗДІЛ III

ГЕОГРАФІЧНІ НАУКИ

Муратова Ганна

Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління (Україна)

КОРЕЛЯЦІЙНИЙ ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРИРОДНО-ТЕХНОГЕННОГО КОМПЛЕКСУ ТА НЕБЕЗПЕЧНИХ ЯВИЩ ПРИРОДИ У М. КИЄВІ

У публікації проведений кореляційний територіальний аналіз природно-техногенного комплексу та небезпечних явищ природи у м. Києві. Розглянуті негативні наслідки неконтрольованого антропогенного впливу на навколишнє природне середовище. Запропоновані способи запобігання виникненню небезпечних та катастрофічних явищ, як природного, так і техногенного характеру, які загрожують довкіллю та здоров'ю людей. Зроблені відповідні висновки.

***Ключові слова:** кореляційний аналіз, техногенний комплекс, небезпечні явища природи, вплив на довкілля, навколишнє природне середовище.*

Виникненню метеорологічних надзвичайних ситуацій природного походження у м. Києві сприяють як особливості географічного положення України, атмосферні процеси, так і нерозумна людська діяльність, внаслідок якої клімат на планеті невпинно змінюється. На кліматичні умови істотно впливає саме місто – щільна забудова, мала кількість зелених зон, теплове забруднення та ін. Температура у місті на 0,5 – 1,5°C вища, ніж на його околицях. Останнім часом характерними для Києва є пилові бурі, сильні зливи, град, ураганні вітри зі смерчами.

Критичний стан річки є результатом господарської діяльності людини, кардинальної зміни гідрологічного режиму та значних постійно зростаючих забруднень (Штогрін, 2018). Найголовнішими проблемами Дніпра є: засмічення берегів, «цвітіння» води та заростання мілководь (Борисова, 2018). У літній період розвиток ціанобактерій (синьо-зелених водоростей), які спричиняють «цвітіння», відбувається внаслідок евтрофікації – збагачення води нутрієнтами, особливо сполуками азоту і фосфору. Через біологічне забруднення значно погіршується якість води, виникає дефіцит розчинного кисню, що призводить до загибелі мешканців водойм (Штогрін, 2018). Висихання

Дніпра пов'язане, в першу чергу, з осушенням малих річок та озер. Десятки річок закриті у підземні труби, висушли внаслідок засмічення та замулення джерел. Підвищення температури повітря часом призводить до катастрофічного зниження водності рік. Стан малих річок є індикатором стану всієї річкової мережі, заходи з їхньої охорони визначено у ст. 80 Водного кодексу України (Закон України, 2020). Порятунком головної водної артерії України можливий лише за виконання певних умов: зниження промислового забруднення; нормування або заборона використання пестицидів; налагодження повного санітарного контролю над береговою лінією; обмеження використання мийних засобів з вмістом фосфору; створення ефективної системи очищення та контролю стічних вод; проведення заходів з відновлення гідрологічного режиму в межах всього басейну Дніпра (Борисова, 2018).

Донедавна Київ не входив до сейсмічно небезпечної зони. Стара забудова проводилася з розрахунком на п'ятибальні за шкалою Ріхтера землетруси (Державні будівельні норми, 2009). Але проблема зростання поверховості міської забудови останніми роками стає все актуальнішою. Будівлі вищі за 25 поверхів вважаються особливо небезпечними об'єктами, тому в них закладається великий запас стійкості. Шестибальні поштовхи вони витримують, але можуть з'явитися тріщини в перегородках. Адаже чим вищий будинок, тим більші коливання на верхніх поверхах.

Зсуви – одвічна проблема столиці, яка швидко й хаотично забудовується, збільшуючи навантаження на і так нестійкі пагорби. Вони практично повністю складаються з лесової породи, яка, увібравши в себе велику кількість рідини, перетворюється на багнюку (Степанець К., 2017). Зони ризику переважно розташовані в долинах річок, балках та ярах. Найнебезпечніші пори року – весна та осінь. Запобігає зсувам і бореться з ними комунальне підприємство СУППР – Спеціальне управління протизсувних підземних робіт. На його балансі перебувають десятки кілометрів підземних ходів – дренажно-штовельних систем, а також безліч підпірних стінок, водовідвідних лотків та інших інженерно-захисних споруд. Наразі фахівці виділяють дві найбільш небезпечні зони в місті – Батієва гора й околиці озера Глінка.

Разом зі зростанням кількості населення і машин, збільшується потреба у зелених зонах, заповідниках та заказниках. Зелені насадження створюють мікроклімат міста. В першу чергу, вони роблять

повітря чистішим. Крони дерев створюють тінь і захищають все живе від дії прямих сонячних променів. Дерева поглинають до 25% звукової енергії, захищаючи мешканців будинків від постійного шуму мегаполісу (Хенгістов В., 2017). Також вони випаровують вологу, накопичену під час опадів, збільшуючи вологість повітря у місті. Добре розвинута мережа зелених насаджень необхідна для зниження контрасту температур та зменшення кількості «островів тепла» у столиці. Вони є середовищем існування різних видів тварин та рослин, місцем відпочинку містян. Наразі головними проблемами, пов'язаними із заказниками і заповідниками Києва є незаконні забудови, знищення зелених насаджень та засмічення ділянок.

Перенаселеність столиці України набула особливої гостроти. Серед негативних наслідків: зниження якості життя через щільність забудови, зникнення зелених насаджень та щорічно зростаюче забруднення довкілля. Головними характеристиками міста стають затори та смог. Сміттєпереробні підприємства не встигають утилізувати таку велику кількість відходів, тому для киян звичними є переповнені сміттєві баки та стихійні сміттєзвалища. Прикладом того, як недбале ставлення людини до природи (втручання в екосистеми, руйнування місць існування диких тварин та жорстоке поводження з ними) сприяє поширенню інфекційних захворювань є спричинена коронавірусом хвороба COVID-19 (Шілд Ч., Шейко Ю., 2020). Втрати від появи нової хвороби набагато більші за економічну вигоду від використання довкілля.

Органи державної влади міста та громадські екологічні організації постійно висловлюють свою стурбованість погіршенням стану довкілля у столиці. Насамперед, це підвищення градієнта теплового поля міста, вирубування урочищ під будівництво житлових масивів, викиди від автотранспорту тощо. Через неконтрольоване втручання людини у навколишнє природне середовище планета Земля стає непередбачуваною, кількість та масштабність стихійних лих значно збільшується з кожним роком. Лише відповідальне та дбайливе ставлення кожного з нас до довкілля може змінити ситуацію на краще.

Література:

1. Борисова О.В. та ін. (2018). *Водна стратегія міста Києва 2018-2025 рр.* Retrieved from: <http://pleso.org/wp-content/uploads/2018/03/DRAFT.pdf>.
2. *Державні будівельні норми. Будинки і споруди. Проектування висотних житлових і громадських будинків.* (2009). Retrieved from: <http://dreamdim.ua/wp-content/uploads/2019/02/DBN-V.2.2-24-2009.pdf>.

3. Закон України «Водний кодекс України». (2020). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
4. Степанець К. (2017). Як сповзає Київ. Історія столичних зсувів. Retrieved from: <https://texty.org.ua/d/landslides/>.
5. Хенгістов В. (2017). Легені мегаполісів. Чому містам потрібні зелені насадження? Retrieved from: <https://hmarochos.kiev.ua/2017/07/20/legeni-megapolisiv-chomu-mistam-potribni-zeleni-nasadzhennya/>.
6. Шілд Ч., Шейко Ю. (2020). Як руйнування природи людиною сприяло пандемії COVID-19. Retrieved from: <https://p.dw.com/p/3awwQ>.
7. Штогрін І. (2018). Чому в Дніпрі позеленіла вода або забруднення як національна проблема. Retrieved from: <https://www.radiosvoboda.org/a/29413797.html>.

Юровчик Володимир

Луцький коледж рекреаційних технологій і права

Ціпан Юлія

*Надслучанський інститут Національного університету водного господарства та природокористування України
(Україна)*

МЕТОДИКА КОНСТРУКТИВНО-ГЕОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІСІВ І ЛІСОВИХ РЕСУРСІВ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У публікації розглянута методика конструктивно-географічних досліджень лісів і лісового господарства Волинської області. Описаний системний підхід, як теоретична і методологічна передумова конструктивно-географічних досліджень до вивчення лісів і лісового господарства Волині. Охарактеризовані основні методи досліджень лісів обласного регіону.

Ключові слова: *системний підхід, методи дослідження, картографічне моделювання, метод математичного моделювання, модель.*

Загальною теоретичною і методологічною передумовою конструктивно-географічних досліджень є системний підхід до вивчення даного об'єкта, тобто припущення, що всі лісові ресурси, а також складові лісового господарства мають внутрішню чітко виражену структуру, елементами якої є підсистеми різних рівнів, що тісно пов'язані між собою екологічними та економічними зв'язками. Системний підхід до вивчення лісів і лісового господарства базується на тому, що специфіка складного об'єкта (системи) не вичерпується тільки вивченням зв'язків між його елементами і підсистемами. Суть такого підходу при конструктивно-географічному дослідженні лісів і лісового

господарства полягає в наступному: об'єкти досліджень підбираються таким чином, щоб можна було прослідкувати структуру лісових насаджень, їх екологічний стан і ступінь змінності людиною, а також стан, характер розвитку лісового господарства на даній території.

В цілому методика конструктивно-географічних досліджень включає такі групи методів:

- загальнонаукові (історичний, екологічний, моделювання, математичного аналізу, системний та ін.);
- конкретно-наукові (лісотаксаційний, описовий та ін.);
- робочі прийоми та операції отримання інформації (систематизація інформації);
- методи емпіричного і теоретичного узагальнення інформації (оціночний, аналогів, класифікації, порівняльно-географічний та ін.);
- методи і технічні прийоми обробки отриманої інформації (за допомогою технологій ГІС та ін.).

Об'єднання різних методів і прийомів в єдину методику конструктивно-географічних досліджень відбувається на основі власне географічного підходу, який характеризується територіальністю, конкретністю, комплексністю і глобальністю; при цьому використовувалися такі найважливіші засоби реалізації цього підходу, як районування і картографування [2].

Традиційним у дослідженнях лісів є картографічний метод. Він включає побудову картографічних моделей та одержання нового знання шляхом їх аналізу і перетворення. В розвитку картографічного методу дослідження важливу роль зіграв системний підхід, який зумовив перехід від комплексного картографування до системного. Картографічне моделювання поєднує: 1) складання карт, їх серій різного типу – аналітичних, синтетичних і комплексних; 2) використання карт для одержання нової інформації про досліджувані явища. Це здійснюється шляхом зчитування інформації, закладеної в карті, її аналізування і перетворення різними способами [4]. Картографічний метод дає змогу створювати різні види карт – лісистості території, видового складу та вікової структури лісів, галузевої структури лісового господарства а також створення графіків, схем, діаграм тощо.

При вивченні лісів і лісового господарства системний підхід передбачає використання метода моделювання. Метод математичного моделювання – це дослідження об'єктів, явищ і процесів не

безпосередньо, а з допомогою їхніх замінників – моделей. *Модель в географії* – це образ, зображення, копія, план, карта, формула, графік та ін. Спочатку необхідно відібрати апробовані види моделей, які використовуються при вивченні системи суспільство-природа. Зв'язки системного підходу і методу моделювання відображаються у двох напрямках: у використанні системного підходу як основи, яка розглядає складні автономні системи та об'єктивно створені зв'язки в межах системи суспільство-природа; в розробці систем картографічного відображення проблем природокористування і територіальної диференціації взаємодії елементів суспільства і природи. Основа моделювання полягає в: 1) постановці задачі, 2) створенні чи виборі моделі; 3) дослідженні моделі; 4) перенесенні параметрів моделі на об'єкт дослідження [4]. За допомогою методу математичного моделювання у дослідженнях лісів і лісового господарства, ми виявляємо взаємозв'язки стану лісів з впливаючими на них чинниками, а також аналізуємо причини екологічних та господарських негараздів у лісах Волині.

Користуючись спектром цих методів при вивченні лісів і лісового господарства, ми систематизуємо зібрану інформацію за певний період часу, здійснюємо її порівняння, виявляємо масштаби і тенденції змін, оцінюємо вплив на стан і функціонування комплексу умов і чинників, формулюємо проблемні питання та обґрунтовуємо шляхи їх розв'язання.

Висновок. Охарактеризована методика конструктивно-географічного дослідження лісів, лісових ресурсів і лісового господарства обласного регіону відповідає вимогам системного підходу. Вона дозволяє виявити структуру аналізованих об'єктів, механізми їх функціонування, тенденції розвитку, оцінити вплив різних факторів, прогнозувати розвиток об'єктів та зміну екологічної ситуації.

Література:

1. Воробьев, В.Д. (1967). *Методика лесотипологических исследований* (издание второе), К.: Министерство лесного хозяйства УССР.
2. *Географический энциклопедический словарь* (1988). Трешникова А.Ф. (ред.), М.: «Советская энциклопедия».
3. Павліха, Н.В., Голян, В.А. (2002). *Оптимізація використання та охорони природних ресурсів: регіональний контекст*, Луцьк: «Настир'я».
4. Шаблій, О.І. (2001). *Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії*, Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка.

РОЗДІЛ IV

ОСВІТНІ, ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Абдикаримова Саёра

Каракалпакский государственный университет имени Бердаха (Узбекистан)

РЕАЛИЗАЦИЯ КЕЙС-МЕТОДА НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРЫ

В данной статье раскрывается значимость инновационной методики обучения, ее внедрение на уроки литературы в школах. Особенное внимание уделено реализации кейс-метода, поскольку он в последнее время среди современных технологий и методов обучения занимает особое место в образовании. Делается попытка раскрыть особенности применения кейс-метода при изучении русской литературы, дается один из возможных уроков по литературе.

Ключевые слова: *инновационные технологии, Узбекистан, Н.В.Гоголь, кейс-метод, «Ревизор».*

Одной из основных проблем в современном образовании является всё еще доминирование традиционной методики обучения. Это проблема ярко выражена в системе образования Узбекистана. Однако следует отметить, что реформирование системы образования в Узбекистане обусловили поиск новых путей и способов изучения учебных дисциплин, включая русский язык и литературу. Русский язык и литература традиционно являются самостоятельными дисциплинами, изучающимися на всех этапах системы образования, а в художественных произведениях русской литературы отражаются наличная действительность, жизненные реалии, случаи и ситуации, глубокий внутренний мир героев, их искания, морально-этическая подоплека поступков, в основе которых лежит главная отличительная черта русского литературного творчества – гуманизм. Отсюда видно, что для лучшего раскрытия этих особенностей и донесения их до учеников не хватает только традиционного метода обучения, нужны и более эффективные методы, которые может раскрыть суть этих произведений, главную тему и проблему, пути их решения и т.д.

И в этом особую значимость, на наш взгляд, обретает кейс-метод. «Case-study – метод обучения, предназначенный для совершенствования навыков и получения опыта в следующих областях:

выявление, отбор и решение проблем; работа с информацией; осмысление значения деталей, описанных в ситуации; анализ и синтез информации и аргументов; работа с предположениями и заключениями; оценка альтернатив; принятие решений; слушание и понимание других людей, навыки групповой работы» [Электронный ресурс]. Преимущества работы с такими кейсами - это развитие критического и аналитического мышления обучающихся, способность через определенную жизненную ситуацию понять замысел автора художественного произведения, уметь отстаивать свою точку зрения и терпимо относиться к чужой. Всё это мотивирует школьника на принятие самостоятельных решений. Поэтому и большие возможности по реализации кейс-метода заложены в литературе. Свидетельством тому являются работы ученых, преподавателей и учителей разных стран, среди которых отмечается такие ученые, как Г.А. Брянский, Ю.Ю. Екатеринославский, О.В. Козлов, Ю.Д. Красовский, В.Я. Платов, Д.А. Поспелов, О.А. Овсянников, В.С. Рапопорт, внесшие значительный вклад в разработку и внедрение этого метода. Немалый интерес представляют работы Брюхановой, Е. Н., Дзатцеевой Т. С., Завгородней, Е. Г. Казюлиной, О. В., Селевко, Г. К., Сурминой, Ю. П.. Так, Брюханова в своей статье «Об особенностях применения кейс-технологии на уроке литературы» справедливо отмечает, что применение кейс-технологии помогает обучающемуся реальную жизненную ситуацию или взятую из художественной литературы, описание которой одновременно отражает не только какую-либо практическую проблему, но и актуализирует определенный комплекс знаний, которые необходимо усвоить при разрешении данной проблемы [Электронный ресурс].

Следует отметить, что при изучении таких произведений, как «Ревизор» Н.В. Гоголя, «Обломов» И.Гончарова, «Хамелеон» А.П.Чехова, «Чудики» Шукшина, «Последний срок» Распутина использование кейс-метода способствует формированию высокой духовности, оберегают детей от негативных поступков и отношений, помогает развить в детях такие важные для дальнейшей жизни качества, как коммуникабельность, социальная активность, умение правильно представить своё мнение и выслушать мнение другого человека. Так, ниже мы представляем один из возможных вариантов урока по изучению жизни и творчества Н.В. Гоголя, а именно, его комедии «Ревизор». В процессе работы мы опирались на действующую

щий ныне учебник Варфоломеева И.П.

Класс 8 класс

Тема: Н.В. Гоголь «Ревизор»

Тип урока: урок изучения нового материала

Цели урока:

- а) образовательная: актуализировать знание о жизни и творчестве Н.В. Гоголя, знать содержание комедии «Ревизор», привить навык публичного выступления;
- б) воспитательная: воспитывать любовь к чтению, русской литературе, негативно относиться к лжи, лицемерии;
- в) развивающая: развивать у учеников критическое мышление, умение анализировать драматическое произведение, свободно излагать свою мысль и отстаивать свою точку зрения.

Материалы и оборудование: мультимедийный проектор, видеофайл

Методы и приемы ведения урока: кейс-метод

Технологическая карта урока

№	Этапы урока: Учебные ситуации	Содержание деятельности	
		Преподавателя	Учеников
1	1. Первая учебная ситуация (2 минуты)	1.1.Оргмомент	1.1.Слушают
2	2. Вторая учебная ситуация (15 мин.)	2.1.Опрос домашнего задания.	2.1.Отвечают на вопросы.
3	3. Третья учебная ситуация (25 минут)	3.1.Просмотр фрагмента из комедии. 3.2.Самостоятельная работа с кейсами. 3.3.Выступление учеников	3.1.Смотрят, запоминают. 3.2.Работают с кейсами. 3.3.Выступают, отвечают.
4	4. Четвертая учебная ситуация	4.1.Задание на дом: мотивировка оценок.	4.1.Записывают. Слушают.

Ход урока. Первая учебная ситуация. Оргмомент. **Вторая учебная ситуация.** Опрос домашнего задания. Отвечают на тонкие и толстые вопросы: Когда была написана комедия «Ревизор»? Когда и где была поставлена? Кем и как была оценена комедия Н.В.Гоголя? Версии истории создания комедии? Главные герои, опишите их.

Третья учебная ситуация. На предыдущем занятии ученики ознакомились с историей создания комедии, а также с событиями первого действия. Теперь ученики делятся на две группы. Ученикам

поставят отрывок из кинофильма, где показываются события второго действия.

Кейс-задание:

1. Предугадать, как будут развиваться события дальше, как будут действовать персонажи. 2. Представьте, что такая история случилась сейчас. Подумайте, где она могла произойти, кем по роду занятий могли быть действующие лица, какие положения в обществе они могут занимать?

Коммуникативная ситуация:

1. Основная тема произведения. 2. Можно ли считать, что в нем отражаются актуальные проблемы нашего времени? 3. Хлестаков положительный герой или отрицательный? Обоснуйте ваши ответы.

Обе группы придумывают свой вариант продолжения комедии. Каждая группа выступает своей версией. Обоснуют, почему именно так продолжили комедию. Впоследствии они получают оригинальное продолжение комедии из учебника Литературы Варфоломеева И.П, чтобы сопоставить личные чувства, предчувствия с авторским восприятием. При этом они отвечают на вопросы кейса, которые помогают донести главную идею комедии, решить проблему, сравнить события комедии с жизненными случаями и т.д.

Таким образом, вышеуказанный урок изучения комедии Н.В. Гоголя «Ревизор» с помощью кейс-метода помогает ученикам не только лучше запоминать содержание комедии, сравнивая его с жизненными ситуациями, но анализировать текст, критически мыслить, самостоятельно решать ту или иную проблему, отстаивать свою точку зрения и т.д. Значимость кейс-метода определяется тем, что он отвечает природе развивающего обучения, обуславливающей необходимость актуализации личностных оценок и суждений в процессе анализа жизненных ситуации и случаев на уроках языка и литературы.

Литература:

1. Долгоруков, А.М. *Метод case-study как современная технология профессионально-ориентированного обучения.* Лекции. Режим доступа: <http://www.vshu.ru>.
2. Курсовая работа на тему: «Кейс – технологии на уроках литературы». Режим доступа: <https://infourok.ru/kurovaya-rabota-na-temu-keys-tehnologii-na-urokah-literaturi-972464.html>.

Агапов Юрій

Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна)

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

У публікації розглянуто питання соціалізації дітей з особливими освітніми потребами. А також вивчення та використання вітчизняного досвіду щодо інклюзії.

Ключові слова: *інклюзивна освіта, освітній простір, соціокультурне середовище, інтеграція.*

На сучасному етапі розвитку України, розвитку громадянського суспільства і системи освіти в цілому, особливо гостро виступає проблема побудови активної практики соціалізації дітей з особливими освітніми потребами за допомогою інтеграції їх в соціокультурне середовище. При цьому особливо актуальними є цінності соціального прийняття і інтеграції. Питання про включення в освітній простір людей з особливими освітніми потребами набуває особливої важливості, оскільки в академічному середовищі вже склалося певне ставлення до цієї проблеми. В даний час актуалізується обґрунтування важливості інклюзивної освіти, необхідність діалогу науки і практики в галузі проблем і перспектив, можливостей і бар'єрів інклюзії.

Безумовно вивчення, аналіз та запозичення досвіду Європейських країн та інших провідних країн світу надзвичайно важливий і необхідний вітчизняній освіті і всьому суспільству. Але цей досвід спирається на свої власні, притаманні конкретній країні культурні, історичні, релігійні особливості. Відповідно вивчення, аналіз власного вітчизняного досвіду потребує всебічного вивчення та узагальнення.

У різні часи дослідники зверталися до проблеми вивчення питань історії організації та функціонування спеціальних навчально-виховних закладів (корекційних, реабілітаційних, медико-педагогічних), спеціальних шкіл, спеціальних (корекційних) класів та ін. Зокрема, такі науковці, як В.Засенко, Є. Синьов, С. Кульбіда, С. Литовченко, О. Таранченко, С. Федоренко, М. Ярмаченко та ін.

В Україні існує досвід навчання, розвитку та інтеграції в суспільство таких дітей, накопичений у процесі науково-практичної діяльності вітчизняних учених і функціонування створених ними

спеціальних закладів освіти та соціалізації.

Так, у 1904 р. відомий український психолог і педагог І. Сікорський створив у Києві Лікарсько-педагогічний інститут. Мета його діяльності полягала в дослідженні психологічних особливостей дітей, які мають вади розумового розвитку, в розробці спеціальних методик для навчально-виховної роботи з ними та їх упровадженні у педагогічну практику [1, с. 162].

Визнання отримали науково-методичні розробки І. Соколянського стосовно навчання та виховання сліпоглухонімих дітей. Зокрема, на цьому будувалася вся педагогіка сліпих, нечуючих і сліпоглухонімих. Вчений визнавав доцільність зв'язку між педагогікою та вченням про рефлекси І. Павлова та І. Сеченова, особливо у навчанні та вихованні сліпоглухонімих дітей.

Упродовж 40-х – 50-х років І. Соколянський узагальнив спостереження, зроблені ним не тільки у Загорському дитячому будинку та при консультуванні окремих дітей і їхніх батьків, а й у попередні роки у Харківській школі-клініці для сліпоглухонімих дітей і під час відрядження у Німеччину, де він стажувався у подібному закладі у Потсдамі у 1925 р. Значні фактичні матеріали були отримані І. Соколянським у процесі систематичного спілкування зі своїми вихованцями О. Скороходовою стосовно орієнтації сліпоглухонімих у просторі, формування їхньої свідомості, уявлень про оточуючий світ, вміння читати і розуміти прочитане тощо [2, с. 310].

Незважаючи на утиски з боку офіційної влади, що продовжувалися до середини 50-х років, його досягнення визнавалися представниками наукової та педагогічної громадськості. У цей період на перший план у навчанні сліпоглухонімих дітей І. Соколянський висунув завдання їх розумового розвитку. Вихідним положенням теорії І. Соколянського було те, що сліпоглухонімі діти мають нормальні розумові здібності і потенціал для розвитку. У спілкуванні з ними та залученні їх до пізнання світу вчений, як і у попередні роки, пропонував використовувати доступні для них засоби – спочатку жести, а потім різноманітні технічні засоби, розроблені І. Соколянським. За твердженням вченого, «формування словесного мовлення... порівняно з формуванням у сліпоглухонімих дітей так званих «побутових навичок і умінь»... справа проста, але потребує спеціальної і складної методики». Ця система, запропонована І. Соколянським у 20-ті – 30-ті роки у рамках педології, і досвід, накопичений ним упродовж наступних періодів

дів діяльності, були розвинуті його послідовниками. Серед них – психолог і дефектолог О. Мещеряков, один із організаторів і керівників Загорського дитячого будинку для сліпоглухонімих дітей та фахівець у справі соціалізації, навчання та виховання сліпоглухонімих дітей [2, с. 312].

Література:

1. Янченко, Т. В. (2019). Історико педагогічні аспекти становлення інклюзивної освіти: український досвід. *Практична філософія і Нова українська школа: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції*, 16 травня 2019 р., м. Київ. – Київ: НАПН України, Інститут педагогіки НАПН України, 161-164.
2. Янченко, Т.В.(2016). *Педологія в Україні та зарубіжжі: теорія і практика*. Чернігів: Десна Поліграф.

Андрійчук Тетяна

Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна)

ТЕХНОЛОГІЇ ГРУПОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Розглянуто питання важливості впливу освітнього процесу медичного закладу фахової передвищої освіти на формування професійно-етичної культури майбутнього медичного працівника. Зосереджено увагу на застосуванні окремих компонентів співробітництва педагога та студента. Продемонстровано переваги використання методів групової діяльності студентів у процесі вивчення навчальних дисциплін професійно-практичної підготовки.

Ключові слова: *інтерактивні методи навчання, групова діяльність, навчальний проєкт, співробітництво у професійній діяльності.*

Нині відчутно зростає потреба у розвитку практично-орієнтованих компетентностей майбутнього медичного фахівця, що зумовлює необхідність принципово нової організації освітнього процесу на користь таких технологій навчання, які сприятимуть розвитку в майбутніх фахівців здатності самостійно приймати рішення, розв'язувати нестандартні завдання, виявляти професійну компетентність, дотримуючись при цьому професійної медичної етики.

Різні аспекти проблеми, зокрема в окресленні результатів рівня спрямованості студента-медика як майбутнього фахівця медичної сфери, розглянуто у наукових працях У. Безкоровайної, О. Кравченко, Л. Романишиної; особливості використання сучасних педагогічних

технологій у процесі підготовки сестер медичних досліджували О. Волосовець, Є. Кривенко, С. Ястремська. Як зазначав В. Русанівський, беззаперечною ознакою інтелігентності для студента-медика мають стати досконале володіння державною мовою та висока культура спілкування на різних рівнях, у різних сферах, зокрема в науковій, офіційно-діловій, навчальній, виробничо-професійній, оскільки людина реалізується в культурі думки, культурі праці й культурі мови (Русанівський, 1990, с. 1).

Професійно-етичну культуру студента медичного коледжу необхідно розглядати не тільки через кількість отриманих знань з обраного фаху, а й через володіння мистецтвом переконливої комунікації, мистецтвом риторики, через призму культури його взаємодії з колегами та пацієнтами. У здобувачів медичної освіти ще недостатньо досвіду й уміння орієнтуватися в нестандартних ситуаціях, тому вони навчаються слухати себе та інших, аналізують виступи з погляду актуальності, нормативності та науковості, удосконалюючи власну професійну культуру.

Тісна співпраця з досвідченими педагогами та фахівцями медичної галузі якраз допомагає подолати такі проблеми – правильно організована викладачем та зрозуміла студентами групова робота впливає на розвиток усєї особистості студента.

Процес організації групової роботи проходить у три етапи:

- 1) підготовка до виконання завдань;
- 2) групова робота;
- 3) заключна частина.

Перший етап містить постановку пізнавального завдання (проблемні ситуації, що виникають у спілкуванні з пацієнтом, чи розв'язання ситуаційних задач), інструктаж про послідовність роботи, роздавання дидактичного матеріалу по групах. Другий етап – знайомство з матеріалом, планування роботи в групі, розподіл завдань між членами групи, індивідуальне виконання завдання, обговорення індивідуальних результатів роботи, обговорення загального завдання. Третій етап – повідомлення результатів роботи в групах, підведення підсумків, рефлексія (Белоусова, 2020, с.27). Викладач під час групової діяльності контролює роботу студентів, відповідає на запитання та саме у цей момент активно наголошує на використанні чотирьох головних компонентів для налагодження взаємин медичного працівника та пацієнта: підтримці; розумінні; повазі; співчутті. В умовах

такої роботи виникає сприятливий для навчання емоційний фон: зникає страх перед навчальною невдачею, зростає впевненість студентів у власних силах, знижується стомлюваність, задовольняється потреба в спілкуванні, стимулюється пізнавальний інтерес. Варто зазначити, що технології групової діяльності мають широкий спектр застосування, можуть поєднуватися, наприклад, з пошуково-дослідницькою, проєктною та ігровою технологіями. Так студенти у процесі розв'язання ситуаційної задачі розуміють, що налагоджені стосунки медичного працівника і хворого підсилюють і полегшують вплив інших лікувальних процедур (Казаков, 2014, с. 107).

Таким чином, раціонально організована групова діяльність студентів на занятті сприяє становленню особистості, згуртуванню та розвитку студентського колективу в цілому. Попри це, такий вид діяльності не дає можливості викладачу залишити поза увагою жодного студента, дозволяє планувати наступні заняття, прогнозуючи навчальну діяльність кожного студента, враховуючи його темперамент, інертність чи, навіть, надмірну активність.

Література:

1. Русанівський, В.М. (1990). *Культура української мови: довідник*. Київ: Либідь.
2. Белоусова, Г.А. (2020). Использование групповой технологии обучения при преподавании гуманитарных дисциплин. *Современные технологии подготовки средних медицинских работников: инновации и проблемы: материалы I межрегион. заочной научно-практ. конфер.*, 1, С. 26–29.
3. Казаков, Ю.М., Треумова, С.І., Боряк, В.П., Чекаліна, Н.І., Трибрат, Т.А., Шуть, С.В. (2014). *Деонтологія і етика в клінічній практиці. Частина 1*: навч. посібн. Полтава.

Бикова Тетяна

*Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
(Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПІВ ПЕРСОНАЛІЗАЦІЇ У ПРОЦЕСІ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ

У публікації розглянуті принципи персоналізованого навчання, що набувають актуальності у процесі реалізації змішаного навчання. Зроблені висновки щодо особливостей урахування специфіки різновікової студентської аудиторії під час проєктування педагогічного супроводу.

Ключові слова: *змішане навчання, принципи персоналізації, дидактичні принципи, педагогічний супровід, теорія поколінь.*

Проблема якості освіти є домінуючою у напрямі досягнення належного рівня конкурентоспроможності освітньої системи України. Особливого значення за цих умов набуває зорієнтованість освітнього процесу на студента, на його здатність навчатися та набувати компетентностей, що вимагає поваги та уваги до розмаїтості студентів та їхніх потреб («Імплементация студентоцентрированного подхода»). У процесі реалізації змішаного навчання, як специфічного педагогічного явища, що передбачає цілеспрямовані взаємодії педагогів, здобувачів освіти та системи знань шляхом ефективного поєднання методів електронного (комп'ютерного, мережевого, дистанційного, мобільного) й очного (аудиторного) навчання із залученням усіх доступних засобів, особливої уваги заслуговують передумови особистісної орієнтації, індивідуалізації та інклюзії а, отже, і персоналізації навчання.

Значна кількість принципів персоналізованого навчання («Персоналізоване навчання», 2017; «Шість принципів», 2017) мають аналоги серед принципів дидактики: активної участі (активності й самостійності), соціальної участі (принцип раціонального поєднання колективних та індивідуальних форм і способів навчальної роботи), змістовності завдань (принцип свідомого засвоєння знань), зв'язку нової інформації з попередніми знаннями (принцип наступності), розуміння, а не запам'ятовування (принцип свідомого засвоєння знань), перенесення знань на різні ситуації (принцип зв'язку навчання з життям, з практикою), індивідуальних відмінностей (принцип доступності навчання), мотивації (ґрунтовності, свідомого засвоєння знань). Більшість принципів персоналізації перегукуються з традиційними принципами дидактики. Натомість специфічними принципами персоналізованого навчання, є: стратегічність – передбачає можливість застосовувати стратегії для побудови причинно-наслідкових зв'язків і запам'ятовування певних концепцій; самоконтроль та ефективне навчання – реалізує здатність вибору найефективніших стратегій навчання шляхом планування й контролю власного навчання; реструктуризація попередніх знань – вимагає детального і послідовного опрацювання експериментально підтверджених фактів та даних без різкого заперечення буденного знання; час на практику – реалізує ідею, що для засвоєння інформації з метою застосування на практиці потрібен час (Бикова, Іващенко, 2017).

Не викликає сумніву, що реалізація зазначених принципів вимагає педагогічної підтримки. Однак, її не можливо ефективно спроектувати

без урахування специфіки різновікової студентської аудиторії. Студентами змішаного навчання, з огляду на класифікацію теорії поколінь Вільяма Штрауса та Ніла Хоува, можуть бути: Бейбі-бумери, представники поколінь X, Y (міленіали), Z (Великий, 2018).

За умови вдалого педагогічного підходу можливості змішаного навчання (необмежений вибір педагогічних технологій та видів навчання; інтеграція універсальних та спеціальних інструментів (педагогічних засобів) в моделях змішаного навчання; можливості вибору, видозміни, комбінації та створення нових моделей; пристосування до наявних умов, потреб та індивідуально значимих цілей; пристосування шляхом вибору, поєднання, видозміни, створення нового) реалізуються через: потреби стабільності та потрібності бейбі-бумерів; розвитку і навчання, індивідуального успіху покоління X; співпраці та швидкої результативності міленіалів; орієнтацією на використання, відкритістю до спілкування у віртуальному середовищі, здатністю до інформаційного пошуку в Інтернеті Z-покоління.

Отже, важливим фактором підвищення якості освітньої діяльності є реалізація принципів персоналізації з урахуванням специфіки різновікової аудиторії студентів.

Література:

1. Бикова, Т.Б., Іващенко, М.В. (2017). Стратегія адаптованого використання дистанційних курсів-ресурсів у процесі запровадження змішаного навчання. *Професійна освіта: методологія, теорія та технології*, 5, 21–39.
2. Великий, Ю. Ю. (2018). Діти-міленіали початку XXI ст. *Вісник ХДАК*, 53, 250–257.
3. Імплементация студентоцентрированного подхода в проектировании та реализацию образовательных программ. Режим доступа: : http://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/lviv_polytechnic_university_presentation.pdf.
4. Персоналізоване навчання: адаптуйся або «сідай, двійка». Режим доступу: <http://blog.ed-era.com/personalizovane-navchannia/>.
5. Шість принципів ефективного персоналізованого навчання. Режим доступу: <http://blog.ed-era.com/6-principiv/>.

Біленкова Лідія, Солонар Наталія

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Україна)

РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

У публікації розглянуто загальні теоретико-методичні засади розвитку екологічної компетентності молодших школярів: охарактеризовано поняття

«екологічна компетентність» як предмет наукового дослідження; визначено його структуру та рівні. Проаналізовано суть та значення дослідницької діяльності учнів початкових класів в процесі розвитку їх екологічної компетентності. Окреслено педагогічні умови розвитку екологічної компетентності молодших школярів на уроках з дисципліни «Я досліджую світ». Зроблені відповідні висновки.

Ключові слова: компетентнісний підхід, екологічна компетенція, екологічна компетентність, екологічна освіта, екологічна культура, екологічна мотивація, дослідницька діяльність, природоохоронна діяльність.

Сучасна екологічна освіта у початковій школі, з огляду на необхідність вдосконалення екологічної культури дітей та молоді, основним завданням має активний розвиток екологічної компетентності молодших школярів. Компетентнісний підхід скеровує педагогічну науку до дослідження екологічної компетентності з відмежуванням її від суміжного поняття – «екологічна компетенція», яка є системою нормативних вимог до рівня підготовки учнів у сфері вирішення екологічних проблем, збереження та стійкого відтворення життя. Більш спеціалізованим та вузьким поняттям є саме «екологічна компетентність», яку дослідники визначають по-різному: як «...відображення в ідеальних формах (поняттях, судженнях, законах, теоріях, науках) взаємозв'язків біологічних організмів і людського суспільства з навколишнім природним середовищем» (Галеева, Курок, 1978, с.28); як «...інтегративна властивість особистості, що визначає її здатність діяти в системі «людина – суспільство – природа» у відповідності до засвоєних екологічних знань, вмінь, навиків, переконань, мотивів, ціннісних уявлень, екологічно значних особистісних якостей та практичного досвіду екологічної діяльності» (Алексеев, 1999, с.34); як «...готовність обирати екологічно доцільну лінію соціальної поведінки, а також прогнозувати наслідки своєї поведінки, спираючись на отримані в початковій школі екологічні знання та досвід» (Моисеева, Никитина, 2011, с.205). Загалом, екологічну компетентність можна визначити як здатність особистості до ситуативної діяльності в соціальному та природному середовищі, за якої набуті екологічні знання, навички, досвід та цінності актуалізуються в умінні приймати рішення, виконувати відповідні дії, нести відповідальність за прийняті рішення, усвідомлюючи їх наслідки для довкілля. Екологічна компетентність, як психолого-педагогічна категорія, існує у взаємозв'язку із поняттями екологічна свідомість, екологічна діяльність, екологічне мислення та екологічні цінності (Дерябо, Ясвин, 1996, с.4-18).

Розвиток у молодших школярів екологічної компетентності, в сучасних умовах, загалом полягає у ознайомленні із основними принципами раціонального природокористування; опануванням вмінь спостерігати та прогнозувати настання екологічно значимих наслідків; вихованні почуття відповідальності перед сучасним суспільством та майбутніми поколіннями.

Структура екологічної компетентності представлена наступними елементами: когнітивний/гностичний, мотиваційно-ціннісний, емоційний, рефлексивний та діяльнісно-практичний (Ермаков, 2009, с.16). Розвиток екологічної компетентності у молодших школярів здійснюється в межах засвоєння навчального предмету «Я досліджую світ», який надає можливості для формування всіх вище перелічених елементів екологічної компетентності.

Рівень розвитку екологічної компетентності, на підставі аналізу її структури, у молодших школярів визначається за такими показниками: екологічні знання та вміння; засвоєння способів пізнання природного та соціального середовища; вміння шукати, отримувати та обробляти інформацію; наявність природоохоронних вмінь та навиків; вміння співпрацювати; здатність брати участь в проектній діяльності. За кожним з цих критеріїв, екологічна компетентність відноситься до одного з п'яти рівнів (від низького – до високого) (Моисеева, Никитина, 2011, с.207).

До числа педагогічних умов розвитку екологічної компетентності молодших школярів на уроках «Я пізнаю світ» слід віднести наступні: 1) покладення в основу навчально-виховного процесу застосування компетентнісно-орієнтовних завдань, із використанням місцевого природознавчого та краєзнавчого матеріалу; 2) використання активних форм проведення навчальних занять, що сприятиме активному розвитку уваги, уваги та когнітивних операцій; 3) використання методів стимулювання самостійної діяльності школярів, у поєднанні із ознайомленням з реальними екологічними проблемами місцевого значення та підштовхуванням до пошуку шляхів їх вирішення; 4) забезпечення безперебійного інтерактивного спілкування на заняттях, яке включає обмін ідеями, висловлення думок та почуттів, сприятливе підґрунтя для розвитку творчого мислення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеев, С. В. ред. (1999). Экологическое образование в базовой школе. СПб: *Специальная литература*, 88.

2. Галеева, А.М. & Курок, М.Л. (1978). Методологические аспекты взаимодействия общества и природы. М: Моск. рабочий, 166.
3. Дерябо, С.Д. & Ясвин, В.А. (1996). Методологические проблемы становления и развития экологической психологии. *Психологический журнал*, 6, 4–18.
4. Моисеева, Л.В., & Никитина, Ю.Г. (2011). Формирование экологической компетентности младших школьников. *Педагогическое образование в России*, 2, 203 – 209.
5. Ермаков, Д.С. (2009). Педагогическая концепция формирования экологической компетентности учащихся:(автореф. дис.... д-ра. пед.наук). М., 40.

Бойченко Анна

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка (Україна)

ЗАЛУЧЕННЯ СТУДЕНТІВ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У публікації розглянуті основні проблеми та перспективи, зумовлені залученням студентів до забезпечення якості вищої освіти в Європейському просторі вищої освіти. Окреслено провідні якості (особистісні характеристики, дослідницькі, соціальні та оцінювальні компетентності), якими мають володіти студенти, щоб стати повноправними учасниками процесу забезпечення якості вищої освіти.

Ключові слова: студент, забезпечення якості вищої освіти, ЄПВО, акредитація освітніх програм.

Розвиток Європейського простору вищої освіти та подальша імплементація ідей Болонського процесу в сучасних умовах здійснюється 49 країнами, включаючи й Україну, яка робить свій внесок у реформаційні процеси, засновані на таких загальних цінностях, як сприяння мобільності та працевлаштуванню студентів та науково-педагогічного персоналу, автономія закладів вищої освіти, академічна свобода, свобода вираження поглядів та створення незалежних студентських спілок.

Незаперечним є факт, що одним із ключових показників у звітах про реалізацію Болонського процесу в ЄПВО є забезпечення участі студентів у забезпеченні якості вищої освіти. Участь студентів оцінюється з позицій їх залучення до управління національними організаціями із забезпечення якості, їх ролі в експертних групах із акредитації освітніх програм (як члена групи або спостерігача), у підготовці звітів про внутрішнє оцінювання та в процесах прийняття рішень щодо зовнішнього оцінювання та моніторингу.

Слід зауважити, що в різних країнах-учасницях Болонського процесу студенти-експерти сприймаються по-різному. Можливість участі означеної категорії зафіксована в «Стандартах та рекомендаціях із забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти» (Standards and guidelines for quality assurance in the European Higher Education Area) 2005 та 2015 рр. Зокрема, версія 2015 містить частину про експертів із рецензування, у якій чітко зазначено, що «зовнішнє забезпечення якості повинно проводитися групами експертів, до складу яких входить (а) студент». Участь студентів у зовнішньому оцінюванні у версії 2005 року згадувалася за іншим критерієм: «зовнішнє оцінювання групою експертів, включаючи, за необхідності (а) студента».

У звіті про впровадження Болонського процесу (Bologna Process Implementation report) (2018) та звіті «Болонья очима студентів» (Bologna with Student Eyes) (2018) зазначено, що студенти, які беруть участь у зовнішньому оцінюванні якості, не вважаються рівноправними учасниками означеного процесу. Цей висновок впливає з того факту, що не в усіх країнах ЄПВО залучення студентів до експертних груп із оцінювання якості є обов'язковим. Разом із тим, у 71 % країн ЄПВО така участь є обов'язковою, хоча це не означає, що студенти можуть обіймати посаду голови та секретаря експертної групи.

Погоджуючись із думкою Д. Фрейденфельдса та І. Лапіної, зауважимо, для участі в забезпеченні якості студент має володіти низкою якостей, а саме: особистісними якостями, дослідницькими й соціальними та оцінювальними компетентностями (Freidenfelds & Lariņa, 2019).

Особистісні якості включають: умотивованість; комунікабельність; упевненість; презентабельність; критичність; спостережливість; відкритість для сприйняття нестандартних ситуацій; конструктивність; відповідальність; ввічливість; об'єктивність; критичне мислення.

Дослідницькі та соціальні компетентності охоплюють: здатність працювати в команді; здатність висловлювати критику; здатність протистояти тиску; здатність створювати структуровані нотатки; кваліфікація з галузі, яка підлягає оцінці; участь у дослідженнях; здатність робити висновки; здатність фокусувати увагу; здатність обробляти великі обсяги інформації; здатність до професіоналізму; мовна грамотність; здатність формулювати питання.

Оцінювальні компетентності передбачають: ознайомлення зі «Стандартами та рекомендаціями із забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти»; знання сутності Болонського Процесу; знання системи вищої освіти країни; досвід організації процесу навчання; досвід участь у процесі внутрішнього забезпечення якості; досвід міжнародних візитів із оцінювання якості; знання процедури оцінювання та правил; знання контексту (там само).

Отже, можемо констатувати, що студент може стати повноправним учасником процесу забезпечення якості вищої освіти, зокрема й членом експертної групи, за умови володіння окресленими вище якостями та компетентностями.

Література:

1. Freidenfelds, D., Lapiņa, I. (2019). Competences and Qualities for Student Experts: a View from QA Agencies. *2019 European Quality Assurance Forum Supporting societal engagement of higher education Hosted by TU Berlin 21-23 November 2019.*
2. European Commission/EACEA/Eurydice (2018). *The European Higher Education Area in 2018: Bologna Process Implementation Report.*
3. European Students' Union (2018). *Bologna with Student Eyes 2018: The final countdown.* Retrieved from https://www.esu-online.org/wp-content/uploads/2018/06/BWSE-2018_web_Pages.pdf.

Василяускас Галина

Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна)

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

Розглянуто проблему розвитку креативності майбутнього вчителя музики, що є обов'язковою складовою його професіоналізму та самореалізації. Обґрунтовано необхідність формування креативності як невід'ємної складової в системі професійної підготовки майбутнього вчителя музики. Подано результати вивчення креативності майбутніх учителів музики.

Ключові слова: *креативність, вчитель музики, креативність майбутнього вчителя музики, творчі здібності, творчість, творчий потенціал.*

Розвиток креативності у майбутніх учителів музики є важливим з огляду на специфіку їх педагогічної діяльності. Загальновідомо, що музичне мистецтво містить могутній потенціал для особистісного і професійного зростання педагога, а також для розвитку креативності в учнів. Креативність учителя музичного мистецтва – це вагомий чинник успішності та продуктивності професійної педагогічної діяльності.

Розвиток його креативних рис передбачає наявність об'єктивних (соціальних, матеріальних, особистісних) передумов для творчості й формування на цій основі комплексу здатностей до творчості та відповідних професійних компетентностей.

Креативність у сучасній психолого-педагогічній науці розглядається достатньо різносторонньо: здійснюється науково-теоретичний розгляд проблеми у зарубіжній (Дж. Гілфорд, П. Торренс, Дж. Рензулі, Р. Стернберг, Ф. Баррон) і вітчизняній (О. Антонова, О. Матюшкін, В. Моляко, В. Павленко та ін.) науці, застосовуються різні програми й методи розвитку креативності (В. Дружинін, Н. Хазратова, В. Моляко). О. Дубасенюк розглянуто психологічні основи розвитку креативності в акмеології; розвиток педагогічної креативності – О. Антонова, І. Гриненко, О. Дунаєва, В. Моляко, С. Сисоєва, Т. Сущенко та ін.

У публікації ставимо за **мету** обґрунтувати необхідність формування креативності як невід'ємної складової в системі професійної підготовки майбутнього вчителя музики, проаналізувати стан розвиненості креативності в майбутніх педагогів та окреслити шляхи її формування.

Значний внесок у дослідження креативності зробив Дж. Гілфорд, вирізнивши чимало інтелектуальних здібностей, що характеризують креативність. Серед них – швидкість, гнучкість, оригінальність мислення. Отже, креативність і творчий потенціал можуть визначатися як сукупність чинників, які сприяють успішному творчому мисленню [1].

На думку П. Торренса, креативність включає в себе підвищену чутливість до визначення проблем, до дефіциту або протиріч знань, до дій з визначення проблем, пошуку їх рішень на основі висунення гіпотез, до перевірки і зміни гіпотез, до формулювання результату розв'язання. Узагальнення наукових джерел дає підстави визначати креативність як здатність створювати і знаходити нові оригінальні ідеї, успішно вирішувати поставлені завдання нестандартним, новим способом та ін.

З метою виявлення ступеня розвиненості креативності у майбутніх учителів музики було проведено дослідження зі студентами Бердичівського педагогічного коледжу (Житомирська область). У дослідженні взяло участь 30 осіб. Для діагностики використовувався розроблений нами опитувальник та тест творчого мислення американського психолога П. Торренса.

Мета опитування полягала у з'ясуванні ступеня розуміння студентами поняття «креативність» та знання ними методів розвитку креативності учнів засобами музичного мистецтва. Результати вивчення вказали на те, що лише третина студентів (30,0 %) можуть повно означити сутність поняття та називають відповідні методи і прийоми роботи з розвитку креативності, 53,3% осіб нечітко розуміють сутність поняття, 16,7% осіб не відповіли на запитання.

З допомогою тесту творчого мислення П.Торренса виявлено, що більшість респондентів не здатні до дивергентного мислення, тобто розв'язувати задачі, що мають багато нестандартних оригінальних рішень.

З огляду на отримані результати дослідження, доцільним вважаємо використання комплексу таких методів роботи:

- методи розвитку досвіду творчої діяльності;
- методи колективного стимулювання творчих пошуків: метод мозкового штурму та інші;
- методи емоційного впливу, що сприяють формуванню досвіду через переживання власної професійно-творчої та навчально-пізнавальної діяльності та створюють настанову на позитивне емоційне ставлення до неї (заохочення, навчально-емоційна гра, створення ситуації успіху, вільний вибір творчих завдань [2, с 43-46].

Крім того, важливою умовою розвитку креативного потенціалу педагогів вважаємо створення креативного навчально-розвиваючого середовища. Воно характеризується атмосферою взаємної пошани, дружелюбності, делікатності, забезпечує комфортні умови для творчої роботи й розкриття індивідуальних здібностей кожної особистості, сприяє формуванню й розвитку креативного потенціалу майбутніх педагогів.

Література:

1. Павлюк, Р. О. (2007). Креативність як складова частина професійної підготовки майбутніх учителів. Режим доступу: http://www.rusnauka.com/16_NPM_2007/Pedagogica/22154.doc.htm.
2. Кожевнікова, Л.В. (2019). Розвиток креативності майбутнього вчителя музичного мистецтва в умовах університетської освіти ст. 41- 46. Режим доступу: <https://sj.npu.edu.ua/index.php/tmae/article/view/106/103>

Власюк Анна

Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна)

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У публікації розглянуті основні проблеми впровадження інклюзивного навчання в заклади загальної середньої освіти; визначені чинники та труднощі, які ускладнюють цей процес; висвітлені результати опитування студентів щодо самооцінки їх готовності працювати в інклюзивних класах.

Ключові слова: *інклюзія, інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами, інклюзивні класи, готовність майбутнього вчителя до інклюзивного навчання.*

На сучасному етапі розвитку суспільства України гостро постає питання соціального захисту дітей з особливими освітніми потребами. Актуальність питання зумовлена тим, що кількість дітей, які потребують спеціального корекційного навчання зростає з кожним роком. Станом на 2020 рік дітей з особливостями психофізичного розвитку понад 1 млн., а це приблизно 12% від загальної кількості дітей країни. А за підрахунками МОН всього близько 35% шкіл стали інклюзивними [6], але в середньому всього лиш 2 класи на школу, в яких навчаються 1-2 дитини з особливостями освітнього розвитку. Приблизно десь 7% з цих дітей навчаються у спеціальних інклюзивних класах загальноосвітнього закладу [5].

Інклюзивна освіта зараз переживає шлях розвитку, на якому чимало труднощів виникає щодо впровадження інклюзивного навчання в закладах середньої загальної освіти. До основних проблем відносяться: професійна не кваліфікованість педагогічних кадрів, невідповідне фінансування загальноосвітніх закладів, перенавантаження освітніх програм, що важко піддаються коригуванню для певної категорії дітей з особливими потребами, поганий рівень методичного забезпечення. Дослідниця Надія Ашиток виділяє такий чинник, як недостатнє ознайомлення зарубіжного та вітчизняного досвіду інклюзивного навчання в закладах середньої загальної освіти, що сповільнює впровадження інклюзивної освіти в Україні [1, с.4-5].

Проблемним питанням виступає також створення класів для дітей з особливими потребами саме за місцем проживання, що гальмує процес впровадження інклюзії [3, с.129]. Науковці (Гаяш О., Гудзь К.,

Ашиток Н. та ін.) переконані, що успішне впровадження інклюзії не можливе без спеціальних працівників, тому основною проблемою є підтримка кадрів загальноосвітніх навчальних закладів. Окрім основних педагогів мають створюватися додаткові посади логопед, асистент педагога, педагог-дефектолог, реабілітолог, фізіотерапевт, невропатологи та інші працівники, що можуть створити фундамент для успішного інклюзивного класу [2, с.100-101].

В Україні інклюзивна освіта почала підтримуватись нормативно-правовою базою лише з 2010 року, після того, як було створено та затверджено низку законодавчих актів. В яких зазначено, що загальноосвітні навчальні заклади можуть створювати інклюзивні класи для дітей з обмеженими можливостями [4, с.2].

Існують шляхи вирішення будь яких проблем в тому числі й тих, що стосуються впровадження інклюзії в закладах середньої загальної освіти. Опрацювання та осмислення світових здобутків створює змогу коригуванню застарілих принципів та програм, тим самим допомагає подолати помилки та їх повтору у подальшому. Для кращого забезпечення кадрів та додаткових спеціалістів, потрібно покращити готовність закладів вищої освіти до підготовки та навчання таких фахівців, також основою є підвищення професійної кваліфікації шкільних працівників. Щодо організації інклюзивних класів, то цим повинні займатися органи управління освітою. Вони повинні закуповувати спеціальне обладнання, готувати спеціальні навчальні програми та фінансувати заклади. Ефективність інклюзивної освіти безпосередньо залежить від освітнього середовища, що повинне відповідати потребам кожної дитини [1, с.8-9].

Для вивчення обізнаності майбутніх учителів з проблемами впровадження інклюзивного навчання школярів нами було проведено проведення анкетування в студентів 2-3 курсів історичного факультету Житомирського державного університету спеціальності «Середня освіта. Історія». В опитуванні взяло участь 20 студентів. Основними питаннями анкети були: з'ясування сутності поняття «інклюзивне навчання», необхідність та готовність сучасної школи до впровадження інклюзивного навчання, ставлення та бажання навчати дітей з ООП тощо. Всі студенти розуміють поняття «інклюзивної освіти» та вважають за необхідне її впровадження в Україні. Але лише 15% вважають, що сучасна школа готова до впровадження інклюзивного навчання, 20% опитуваних – що взагалі не готова, а 65% – вважають

частково готова. В інклюзивному класі виявляють готовність працювати 60% студентів, а решта 40% – не бажають працювати. Отже, студенти розуміють необхідність впровадження інклюзивної освіти в школах України, але ще не всі готові працювати в інклюзивних класах.

Серед основних бар'єрів, що перешкоджають впровадженню інклюзивної освіти в закладах середньої загальної освіти більшість студентів (70%) назвали такі: відсутність педагогів-асистентів (30%), недостатня кваліфікація працівників (20%), бракує необхідних умов та матеріального забезпечення (10%), не розуміння потреби в спеціальній освіті людьми та цим самим приниження дітей з особливостями розвитку (5%), недостатній професійний рівень знань та умінь педагогічних працівників (15%), жорсткість та агресія здорових дітей по відношенню дітей з особливими потребами (5%), не сприяння держави в підтриманні шкіл, в яких навчаються діти недостатнім психофізичним розвитком (15%). Студенти, які зазначили основні перешкоди для впровадження інклюзивного навчання в Україні, проаналізували інформацію зі ЗМІ, освітніх сайтів, соціальних мереж тощо, тому й обрали проблеми, що на їх думку найважливіші. Для майбутньої професії вчителя – впровадження інклюзивної освіти та безпосередньо навчання дітей з ООП є важливим аспектом для майбутньої професійної діяльності педагога. Тому студенти повинні бути обізнаними в цій галузі, бо на сьогодні школи починають активно впроваджувати інклюзивну форму навчання.

Отже, проблеми впровадження інклюзивної освіти в Україні: недостатнє фінансування держави, не підготовленість педагогічних кадрів, недостатня забезпеченість спеціальних фахівців, слабе матеріальне забезпечення, гуманне та толерантне ставлення як батьків, так і педагогічного супроводу. Не має такої проблеми, яку б не можна було вирішити. Разом з допомогою держави, закладів передвищої і вищої освіти, закладів загальної середньої освіти та направцтованому зарубіжному досвіду інклюзивну освіту можна підняти на високий рівень, тим самим допомогти багатьом дітям, які потребують підтримки.

Література:

1. Ашиток, Надія. (2015). Проблеми інклюзивної освіти в Україні. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*, Випуск 1/33, 4-11.
2. Гаяш, О.В. (2015). Співпраця фахівців в інклюзивному навчанні як необхідна передумова забезпечення корекційної спрямованості педагогічної роботи. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами : зб. наук. пр. Київ. 12 (14)*, 99–113.

3. Гудзь, Катерина. (2018). Готовність педагога до роботи в умовах інклюзивної освіти ЗНЗЗ. *Педагогічний часопис Волині*. 1(8),128-133.
4. *Інклюзивна освіта: проблеми та перспективи впровадження* (2016). (рекомендаційний бібліографічний список)/упоряд. Самчук Л. І. ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського.
5. Проект «Разом 2020» URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/01/RAZOM-2020-pro-proyekt.pdf>
6. Статистичні дані. Міністерство освіти і науки України URL: <https://mon.gov.ua/ua/statistichni-dani>

Гладун Юрій

Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна)

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ УЧИТЕЛЕМ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ЗАСОБІВ

У публікації розглянуто особливості впровадження комп'ютерних, зокрема мультимедійних, технологій під час навчання. Визначено педагогічні умови, що забезпечують успішність використання мультимедійних навчальних засобів у навчанні. Зроблені відповідні висновки.

Ключові слова: мультимедійні навчальні засоби; професійна підготовка; педагогічні умови, мультимедійний контент, інформатизація.

Провідною тенденцією сучасної освіти є її активна інформатизація, яка стосується всіх освітніх ланок: від дошкільної до вищої. На шкільних уроках часто використовуються електронні підручники та посібники, усе більше школярів готуються до занять за допомогою мережі Інтернет. Перед шкільним учителем постає складне завдання – відповідати високим вимогам сучасного інформаційного суспільства, орієнтуватися в галузі новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, володіти новими мультимедійними навчальними засобами. Учитель повинен не лише бути джерелом знань для учнів, але й допомагати учням орієнтуватися в інформаційно-комунікаційному середовищі, створеному телебаченням, відеофільмами, комп'ютерними програмами й іграми, мережею Інтернет тощо.

На сьогодні проблемам впровадження й ефективного застосування мультимедійних технологій в освіті присвячено немало теоретичних і експериментальних праць, вітчизняних і зарубіжних педагогів, які можна систематизувати за основними напрямками: - розробка загальних теорій використання мультимедіа в освіті (В.П. Агеєв, Т. Альфтан, В.П. Безпалько та інші); - створення і застосування

мультимедійних навчаючих програм (Р.І. Адамов, В.М. Афанасьєв, О.Ю. Гаєвський, та інші); - використання мережевих інформаційних технологій у навчанні (Л.В. Брескіна, М.Ю. Кадемія, В.І. Ключко та інші); - технічні характеристики мультимедіа (Д. Бок, М. Гук, М.А. Гурієв та інші); - вплив мультимедійних технологій на психологічний розвиток особистості (Ю.Д. Бабаєва, О.В.Вітюк, А.Є.Войскунский та інші).

О.Г. Молянінова розглядає мультимедіа таким чином: Мультимедіа (multimedia) – сукупність комп'ютерних технологій, що одночасно використовують декілька інформаційних середовищ: графіку, текст, відео, фотографію, анімацію, звукові ефекти, високоякісний звуковий супровід. Технологію мультимедіа складають спеціальні апаратні і програмні засоби [1].

Мультимедійні лекції можна використовувати для викладання практично всіх курсів. Якість і рівень засвоєння навчального матеріалу, а також вплив на активізацію пізнавальної діяльності, як показує практика і проведене дослідження, істотно зростає [2].

Визначаючи педагогічні умови використання мультимедійних навчальних засобів, ми враховуємо, що їх специфіка детермінована змістом фахового навчання, а також особливостями інформатизації сучасної школи, домінуванням компетентнісного підходу тощо. Тож під педагогічними умовами використання мультимедійних навчальних засобів ми розуміємо сукупність продуктивних чинників, тобто такі спеціально створені умови, які необхідні й достатні для забезпечення продуктивності перебігу навчально-виховного процесу.

Робота з підручниками стає значно цікавішою завдяки використанню в них мультимедійному контенту, а поєднання зорових і слухових вражень позитивно впливає на розвиток певних видів мислення і розумову діяльність користувачів загалом. Збільшується значення індивідуальних методів навчання, які не обмежуються аудиторною формою реалізації (традиційним індивідуальним заняттям), а набувають нових форм і можуть відбуватися через телефон, голосову пошту, електронну пошту тощо.

Для забезпечення ефективної професійної діяльності майбутнього вчителя мають значення уміння й навички роботи в інформаційно-комунікаційному педагогічному середовищі, вміння застосовувати мультимедійні навчальні засоби для вирішення завдань професійної діяльності (робота з текстовими документами; таблицями; малюнками; діаграмами; презентаціями; комп'ютерними графічними об'єктами;

Flash-анімацією тощо), вміння використовувати контроль знань з допомогою комп'ютера (здійснення моніторингу, проміжне діагностування, електронне тестування, прогнозування тощо), вміння використовувати готові електронні засоби й самостійно розробляти власні мультимедійні навчальні засоби, навички Інтернет-комунікації.

Залучення засобів мультимедіа до різних видів практичної фахової діяльності впродовж усього періоду навчання передбачає відповідність сучасним освітнім тенденціям, сучасному мисленню й забезпеченню навчального процесу якісною наочною, що сприяє прагненню до самопізнання та самовдосконалення. При цьому відзначимо підвищення значущості продуктивних методів (проблемно-пошукових, методу творчих завдань, аналізу-інтерпретації, візуалізації, створення історико-культурного контексту та ін.), уведення нових видів творчих завдань (комп'ютерне аранжування, розроблення мультимедійних презентацій, відео-фільмів тощо).

Уведення до підготовки елементів дистанційного навчання (оволодіння навчальним матеріалом без безпосередньої участі викладача, новий тип творчих завдань для самостійної роботи, вікторини й тестування on line). Для забезпечення реалізації цієї педагогічної умови слід розробити нові форми творчих завдань, які виконуються дистанційно, організувати форми Інтернет-комунікації студентів: навчання роботи з інформацією, наявною в Інтернет-джерелах (пошук, аналіз, презентація, оформлення та ін.), дотримання норм мережного етикету, що сприяє самовдосконаленню особистості майбутнього вчителя, збагаченню його інформаційної та загальної професійної культури. Відповідне матеріально-технічне й програмне забезпечення навчального процесу, створення власних мультимедійних навчальних засобів.

Впровадження комп'ютерних технологій, зокрема мультимедійних навчальних засобів засвідчує утворення нового педагогічного простору, названого сучасними науковцями новим інформаційно-комунікаційним педагогічним середовищем, що цілком відповідає тенденціям інформатизації освіти та вимогам сучасного інформаційного суспільства.

Література:

1. Молянинова О.Г. (2002). Мультимедиа в образовании (теоретические основы и методика использования): монография. Красноярск: КрасГУ.
2. Про досвід використання мультимедійних технологій у навчальному процесі (у ВНЗ). Режим доступу: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/download/59/45/>

Голофост Юлія

КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

ВИКОРИСТАННЯ ІКТ ПРИ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ НАД МІНІПРОЄКТАМИ

У публікації визначено сутність понять «проект», розглядаються основні методи використання ІКТ при організації роботи на уроці. Визначено умови, що забезпечують ефективність організації освітнього процесу на заняттях при роботі над мініпроектами.

Ключові слова: освітній процес, учасники освітнього процесу, ІКТ, проектні технології, мініпроект.

Перебудова української системи освіти на міжнародні стандарти у зв'язку із входженням в Європейський освітній та науковий простір зумовлює необхідність поєднання науково-дослідної та навчальної діяльності школярів і студентів, що вимагає від навчальних закладів оновлення змісту освіти та форм організації навчально-виховного процесу, впровадження інноваційних методів та засобів навчання школярів при підготовці їх до самостійної діяльності. Одним із методів, який суттєво збагачує освітній процес, є метод навчальних проєктів.

Зорієнтований на самостійну діяльність учнів, метод проєктів завжди припускає розв'язання деякої проблеми, що передбачає, з одного боку, використання різноманітних методів, засобів навчання, а з іншого – інтегрування знань, умінь з різних галузей науки.

Одним із методів, який суттєво збагачує освітній процес, є метод навчальних проєктів. Його використання змінює традиційний підхід до навчання. Проєктні технології спрямовані на стимулювання інтересу до нових знань, розвиток дитини через розв'язання проблем. Спрямування сучасної освіти на розвиток компетенцій робить знання і застосування методу проєктів надзвичайно актуальним. З огляду на це можна констатувати, що застосування цього методу в навчанні є не тільки дань модному напрямку освіти, а нагальною потребою тоговикладача, який намагається забезпечити розвиток студента як цілісної особистості.

Метод проєктів є одним із активних методів проведення занять, який передбачає індивідуальну, парну чи групову (але самостійну) діяльність тих, хто здобуває освіту, що забезпечує гарантоване досягнення спланованого результату. Він передбачає відхід від авторитарних і репродуктивних методів навчання, вимагає обмірко-

ваного й обґрунтованого поєднання з різними методами, формами і засобами навчання в тому числі ІКТ та є однією з інноваційних розробок в українській освіті (Семко, 2008, с. 3).

Проектна діяльність – наразі одна з найперспективніших складових освітнього процесу, тому що створює умови творчого саморозвитку та самореалізації студентів й формує необхідні життєві компетенції. Самостійне здобування знань, систематизація їх, можливість орієнтуватися в інформаційному просторі, бачити проблему і приймати рішення відбувається саме через метод проекту (Лопатка, 2018, с. 80).

Мета використання методу полягає у формуванні навичок ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій при навчанні студентів різного віку за допомогою інноваційних педагогічних технологій, якими передбачається самостійна (індивідуальна чи групова) дослідницько-пошукова діяльність студентів.

Серед основних вимог до використання даного методу доцільно виділити наступні:

- наявність значущої в дослідницькому або творчому плані проблеми чи задачі, для розв'язування якої потрібні інтегровані знання та дослідницький пошук;
- практична, теоретична, пізнавальна значущість передбачуваних результатів;
- самостійна (індивідуальна, парна, групова) діяльність студентів;
- визначення кінцевої мети проектів (спільних чи індивідуальних);
- визначення базових знань з різних галузей, необхідних для роботи над проектом;
- використання дослідницьких методів: визначення проблеми, дослідницьких задач, які впливають з проблеми, висунення гіпотез щодо їх розв'язування, обговорення методів дослідження, оформлення кінцевих результатів, аналіз отримання даних, підведення підсумків, корегування, висновки (використання в ході спільного дослідження методів мозкового штурму та «круглого стола», статистичних методів, творчих звітів, перегляду);
- результати виконаних проектів мають бути певним чином оформлені (відеофільм, комп'ютерна газета, буктрейлер, презентація, інфографіка, інтерактивний плакат, анімаційний мультфільм, веб-сторінка та ін.).

Результатом ефективного проектного навчання є розроблення та захист власного портфолію навчального проєкту, подальша розробка якого передбачає використання інформаційно-комунікаційних технологій та відповідність спеціальним вимогам до змісту, подальше впровадження спланованого проєкту при навчанні студентів.

Для того щоб отримувати від навчання задоволення, студенти повинні креативно мислити, не боятися висловлювати свої думки, вести дискусії та доводити свою точку зору. Саме тоді створення мініпроєктів стає корисним і значущим, вчить уникати помилок і виховувати в собі сильні риси характеру, що обов'язково знадобиться в подальшому житті.

Література:

1. Жаровська, Н.В., Муляр, Т.В. (2010). *Метод проєктів на уроках української мови та літератури*. Тернопіль-Харків: Ранок.
2. Лопатка, К.М., Рубан, О.В. (2018). Зробимо навчання цікавішим: метод проєктів. *Освіта. Технікуми, коледжі, 3-4 (46)*, 79-83.
3. Семко, Г.М. (2008). Організація проектної діяльності учнів на уроках літератури. *Вивчаємо українську мову та літературу*, 33 (181), 2–5.
4. Каліманов, О. О. (2008). Проєктні технології на заняттях мови і літератури. *Вивчаємо українську мову та літературу*, 28, 17-18.

Гордійчук Оксана, Сандуляк Марія-Маріана

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Україна)

НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ АУДІЮВАННЮ У ВИКЛАДАННІ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

У публікації розглянуто загальні теоретичні основи навчання молодших школярів аудіюванню у викладанні мовно-літературної освітньої галузі: охарактеризовано феномен аудіювання як вид мовленнєвої діяльності та його роль у мовному процесі; окреслено психолого-педагогічні основи навчання молодших школярів аудіюванню. Визначено основні педагогічні умови навчання молодших школярів аудіюванню у викладанні мовно-літературної освітньої галузі. Зроблені відповідні висновки.

Ключові слова: *аудіювання, аудіо-текст, мовно-літературна освітня галузь, мовленнєва діяльність, мовленнєвий процес, молодший шкільний вік, пізнавальні процеси.*

Аудіювання є одним із класичних видів мовленнєвої діяльності, що застосовуються в навчальному процесі у вітчизняній системі освіти. Ключовим поняттям для детального розуміння феномену

аудіювання є сама «мовленнєва діяльність», яку дослідники визначають як процес активної та цілеспрямованої взаємодії людей між собою, що опосередковується мовленням та зумовлюється комунікативною ситуацією» (Зимняя, 1976, с.26). Говоріння, слухання, письмо та читання, так само як і аудіювання, є основними видами мовленнєвої діяльності, які диференціюються за характером комунікації – письмові та усні; за роллю, що виконується у комунікативному процесі – ініціативні та реактивні; за спрямуванням мовленнєвої дії - рецептивні та продуктивні (Вержбицкая, Алексина, 2009, с.11).

Загалом в сучасних наукових джерелах, аудіювання розглядається як процес сприйняття та розуміння мови на слух (Сысоев, 2008, с.8); процес перцепції, при цьому, складається з аналізу та синтезу мовних одиниць: фонем, морфем, слів, речень, в результаті чого здійснюється перетворення сприйнятих звукових сигналів у змістовий запис (Уланович, 2010, с.6).

Дослідники вважають, що аудіювання в навчальному процесі реалізується на трьох послідовних рівнях: спонукально-мотиваційному, аналітико-синтетичному та виконавчому (Зимняя, 2001. с.121). Розуміння предмету тексту та можливість його подальшого прогнозування залежать від лінгвістичної обізнаності та культури слухача, рівня розвитку його мовленнєвого слуху, попереднього досвіду участі в аудіюванні, поінформованості в темі тексту.

В мовному процесі аудіювання виступає одночасно і метою і засобом навчання, адже дозволяє ознайомити учнів із новим матеріалом, допомагає формувати навички та вміння, що можуть бути корисними ще й в інших видах мовленнєвої діяльності; сприяє підтриманню вже досягнутого рівня володіння мовою та мовленням. Саме в процесі аудіювання учні мають змогу відшліфувати свої лексичні, граматичні та фонетичні навички. Крім того, тексти аудіювання дають корисну інформацію для подальшого обговорення, що може бути хорошою нагодою для поступового розвитку навичок письма й говоріння.

Дослідження психолого-педагогічних основ навчання молодших школярів аудіюванню передбачає врахування особливостей їх вікового розвитку. Молодший шкільний вік вимірюється з 6 до 11 років, та характеризується наявністю когнітивних, психологічних та соціальних трансформацій. Пізнавальні процеси дитини набувають більшої продуктивності, результативності та стійкості. Когнітивні

операції аналізу та синтезу, порівняння, абстракції та узагальнення є ще недостатньо розвиненими, що унеможлиблює досягнення дітьми належного рівня теоретичного мислення. Проведення аудіювання дозволяє педагогу, за рахунок аналізу роботи та помилок дитини в процесі аудіювання, проаналізувати рівень набуття нею когнітивних навиків.

Педагогічні умови навчання молодших школярів аудіюванню у викладанні мовно-літературної освітньої галузі залежать від норм Державного стандарту початкової освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. №87, згідно положень якого метою даної освітньої галузі є формування комунікативної, читацької та інших компетентностей; розвиток особистості із застосуванням засобів різних видів мовленнєвої діяльності та розвиток мовленнєво-творчих здібностей (Постанова КМУ від 21.02.2018 №87). Особливу увагу педагог повинен приділити критеріям відбору тексту для слухового сприймання: зміст тексту повинен відповідати виховній та навчальній меті; мати динамічний характер та фабулу; насиченість тексту має відповідати віковим особливостям учнів; тривалість звучання тексту не має перевищувати п'яти хвилин. Урок аудіювання повинен включати такі етапи: вступне слово вчителя (із мотиваційним елементом); актуалізація опорних знань; ознайомлення із технологією аудіювання; проведення аудіювання; робота з тестами; підбиття підсумків уроку.

Література:

1. Вержбицкая, Т.Н. & Алексина, Л.И. (2009). *Психолінгвістика: учебн.-метод. пособие*. Минск: БГПУ.
2. Зимняя, И. А. (1976). *Смысловое восприятие речевого сообщения*. М.: Наука.
3. Зимняя, И.А. (2001). *Лингвопсихология речевой деятельности*. М.: МПСИ Воронеж.
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти» [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>
5. Сысоев, П.В. (2008). *Спорные вопросы коммуникативного контроля умений учащихся воспринимать речь на слух*. М.: Иностранные языки в школе.
6. Уланович, О.И. (2010). *Обучение иностранному языку как формирование автономно функционирующего иноязычного речевого механизма*. Пятигорск: ПГЛУ издат.

Горпинич Олександра

Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна)

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОФІЛЬНОЇ ОСВІТИ В СТАРШИХ КЛАСАХ: ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

У публікації розглянуто проблеми і перспективи організації профільної освіти в старших класах в контексті реформування української системи освіти. Подані приклади прогресивного зарубіжного досвіду стосовно впровадження такого типу освіти, особливостей його організації, ефективності.

Ключові слова: *профільне навчання, ліцей, гімназія, коледж, профільний предмет, академічний напрям, професійний напрям, старша школа.*

Актуальність даної статі пояснюється тим, що на сучасному етапі розвитку суспільства все більше і більше прослідковуються зміни в орієнтації всіх сфер життя суспільства на його ж потреби. Такі зрушення не оминули й систему освіти. Передові країни Європи давно стали на шлях профілізації старшої школи, в Україні цей процес тільки починається.

Варто зазначити, що законодавча база для переходу на профільну систему навчання в старших класах уже існує: це Закони України «Про освіту» [1], «Про повну загальну середню освіту» [2], «Концепція профільного навчання в старшій школі» [3]. Але, на жаль, створення однієї тільки нормативно-правової бази замало – потрібно створити належні умови для якісного функціонування такої освіти.

За відповідним законодавством середня освіта в Україні відтепер буде трирівневою, на кшталт Франції [7, с. 224-225], Німеччини [5, с. 3–4], Фінляндії[4]. Профільну освіту учні отримуватимуть в ліцеях або коледжах. Навчання тут розподілятиметься за двома напрямками: академічний і професійний. Після закінчення закладів обох типів випускники складатимуть зовнішнє незалежне оцінювання і матимуть змогу вступити до ЗВО [2].

Основною проблемою України в питанні організації профільного навчання в старшій школі, на нашу думку, є матеріально-технічна база: вона або застаріла, або взагалі відсутня. Мова не йде про будівництво нових комфортних навчальних закладів, де не потрібно було б на зимовий період заклеювати вікна паралоном, потрібно спочатку забезпечити навчальні кабінети електронними засобами, достатньою кількістю літератури, обладнанням для дослідів тощо.

Іншою проблемою є організація профільного навчання в сільських школах. Останнім часом прослідковується тенденція за якою, до старших класів сільських шкіл вступає 5-10 учнів. За таких умов організація профільної старшої школи в межах одного навчального закладу є неможливою. Як зазначає науковець Олег Фасоля, це питання можна вирішити двома шляхами:

- ліквідація III-ступеневих шкіл і проведення чіткої профілізації середніх навчальних закладів; створення ліцеїв як самостійних навчальних закладів;
- створення спільної мережі шкіл в межах сформованих об'єднаних територіальних громад (ОТГ) [6].

Звідси впливає ще одна проблема – пересування школярів в межах ОТГ. Щоб зробити цей процес максимально безпечним, потрібно забезпечити освітні заклади шкільними автобусами і персоналом, який буде обслуговувати транспорт. Відповідна практика існує в США. Крім того, шкільні автобуси там особливо охороняються законодавством, що робить подорож в них набагато безпечнішою ніж в автомобілі.

Ще однією проблемою є забезпечення освітніх закладів не лише профільного спрямування компетентними педагогами-спеціалістами, які зможуть якісно викладати і заохочувати дітей до навчання. На нашу думку, необхідно запровадити відповідну підготовку вчителів для роботи в умовах профільного навчання.

Щодо перспектив впровадження такого навчання в Україні, то, фактично, профільне навчання має привести учнів до того, що після закінчення ліцею, користуючись отриманими знаннями, випускники зможуть вступати до тих закладів вищої освіти і на ті спеціальності, які вони захочуть, а не обирати за принципом «куди пройду по балах ЗНО, там і вчитимусь». В результаті це призведе до покращення якості вищої освіти, а саме підвищення самовизначення школярів, більш критичного усвідомлення вибору майбутнього професійного шляху та ґрунтовнішої підготовки до вступу у заклади вищої освіти.

За результатами проведеного опитування загалом можна сказати, що різні учасники освітнього процесу (майбутні педагоги, учні, батьки) підтримують перехід старшої школи на профільну основу.

Отже, фактично, профілізація старшої школи – вимога часу. Сучасна освіта безперечно має базуватись на теорії, бо без теорії не буває практики. Але широке залучення практики теж є обов'язковим елементом якісного навчання. Звичайно, ми маємо визнати, що в

Україні певні труднощі, що пов'язані із впровадженням профільного навчання, але після їх вирішення система освіти повинна якісно зрости для підготовки спеціалістів високого ґатунку.

Література:

1. Закон України «Про освіту» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#n186>
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#n2>
3. Про затвердження Концепції профільного навчання у старшій школі: наказ Міністерства освіти і науки від 21 жовтня 2013 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/npa/5a1fe82a9c95d.pdf>
4. Головіна, О. Фінський досвід освіти. Як і навіщо учні у Фінляндії оцінюють себе. *Нова українська школа*. URL: <https://nus.org.ua/articles/finskyj-dosvid-osvity-yak-i-navishho-uchni-u-finlyandiyi-otsinyuyut-sebe/>
5. Козак, Т. Модель системи освіти в Німеччині як вагомий чинник здійснення професійної підготовки. Тернопільський національний економічний університет. 2007. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/12189/1>
6. Фасоля, О. Як запровадити профільну освіту «не для галочки, а для учнів». URL: <https://edirshkoly.mcfr.ua/798513>
7. Юхименко, Н. Ф. (2012). Сучасна французька система освіти: демократизація та інтернаціоналізація. *Філософія науки: традиції та інновації*. 2, 222-228.

Гребеник Антон

*Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
(Україна)*

ІНОЗЕМНА МОВА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ

У публікації розглядається проблема вивчення англійської мови майбутніми інженерами у процесі професійної підготовки під час навчання у вищій школі, висвітлено актуальність вивчення іноземної мови студентами немовних спеціальностей. Серед перспектив визначено дослідження щодо вивчення проблеми сприяння формуванню професійної компетентності майбутніх фахівців на заняттях англійської мови за професійним спрямуванням.

Ключові слова: професійна підготовка, спілкування, іноземна мова, професійні якості, інженер.

Сьогодні диктує необхідність підвищення рівня професійно важливих якостей фахівця будь-якої галузі виробництва. Здобувачі вищої освіти мають бути мобільними та конкурентоспроможними на ринку праці. Англійська мова стає бізнес-мовою планети. Науковцями досліджено: формування професійного спілкування (Т. Алексєєва, Н. Волкова, Л. Дарійчук, Л. Савенкова та ін); структуру професійно-

комунікативної компетентності фахівців (Н. Бібік, Л. Галікова, Н. Доловова, В. Зикова та ін.); викладання англійської у вищій школі (Н.Шарандак, О.Філенко та ін); проблему спілкування англійською для інженерів (Т.Гончаренко, В.Осадчий, С.Симоненко та ін) тощо. Однак англійська мова як засіб формування професійно важливих якостей майбутніх інженерів не достатньо досліджена.

Згідно із Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти (Common European Framework of Reference for Languages, CEFR), користувачі мови, у тому числі майбутні інженери, повинні володіти низкою загальних компетенцій, (декларативні знання, практичні навички, екзистенціальна компетенція, здатність навчатися), лінгвістичною і комунікативною компетенцією, яка, на думку розробників, включає в себе лексичну, граматичну, семантичну, фонологічну, орфографічну та орфоепічну компетенції тощо. При цьому іншомовна підготовка майбутніх фахівців є невід'ємним компонентом їх професійної підготовки.

Головним завданням викладача іноземної мови у вищій школі є забезпечення високої якості навчання, домогтися реального підвищення рівня викладання та відповідно рівня засвоєння мови студентами (Гончаренко Т., 2009). Автор виділяє ряд об'єктивних причин, що заважають підвищенню рівня мовної підготовки. Перешкодою високому рівню володіння англійською є : відрив викладання іноземної мови від сучасного професійного середовища, неможливість підвищення якості викладання в умовах скорочення часу на вивчення іноземної мови та ін

З огляду на викладене можна стверджувати, що нині володіння іноземною (англійською) мовою є обов'язковою, хоча й недостатньою умовою підготовки майбутніх інженерів. Подібна мотивація полягає в прагненні вивчати та застосовувати наукові знання інших країн у своїй робочій галузі. Підвищувати свій професійний рівень, що і є основною метою майбутніх інженерів.

Подальші наукові розвідки зорієнтовані на вивчення проблеми сприяння формуванню професійної компетентності майбутніх фахівців на заняттях англійської мови за професійним спрямуванням.

Література:

1. Гончаренко, Т. (2009). Англійська мова професійного спілкування як елемент фахової компетенції інженера *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр.* 23-24 (27-28), 196-200.
2. Common European framework of reference for languages, 1st ed. Режим доступу: <https://rm.coe.int/16802fc1bf>

Гунбіна Анна

КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНОГО ТРЕНІНГУ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ

У публікації розглянуті проблеми впровадження навчального тренінгу у структуру підготовки майбутніх викладачів вищої школи. Актуальність та відмінність від традиційних форм навчання. Надані характеристики навчального тренінгу. Зроблені висновки.

***Ключові слова:** навчальний тренінг, майбутні викладачі, реформування освіти, інтерактивне навчання, професійна компетентність.*

В умовах сьогодення вища освіта в Україні є динамічною, мобільно, швидко реагує на зміни в культурі, науці та економіці. Зазнає змін і зміст освіти. Одним з інноваційних підходів є навчальний тренінг. Запровадження тренінгів у навчальний процес знаходиться на стадії узагальнення, осмислення та запозичення напрацьованих методик у закордонних вчених. Використання навчальних тренінгів допомагає збільшити інтерес до проблемних питань, сприяє розвитку професійних та комунікативних навичок, дозволяє зануритися у ситуацію/питання та поглянути на неї з середини.

Використанню тренінгових технологій у навчальному процесі присвячено багато наукових праць вітчизняних та закордонних науковців, зокрема, це роботи В. Андреевої, В. Бикової, Л. Бондаревої, І. Вачкова, С. Донченка, М. Кіпніс, Дж. Кліффорд, С. Торп, Л. Рай, С. Литвиненка, Є. Сидоренка [4].

У словнику з педагогіки поняття «тренінг» розглядається як форма інтерактивного навчання, метою якої є розвиток компетентності міжособистісної та професійної поведінки у спілкуванні [2].

Тренінг спрямований на набуття загальнонавчальних навичок та умінь; формування навичок співпраці на засадах толерантності; формування навичок логічного мислення, аналізу, відбору і презентації інформації або результатів самостійної чи командної роботи; опанування новими формами навчальної діяльності; пошук ефективних шляхів розв'язання поставлених проблем.

Головною відмінністю навчального тренінгу від інших методів є те, що всі знання учасники отримують на власному досвіді, а не лише у теоретичній площині [1].

Навчальний тренінг має низку відмінностей від традиційних методів навчання [2]:

1. короткостроковість – навчальний тренінг, зазвичай, триває від 1 години до 1-2 днів;
2. інтерактивність – тренінг складається з інтерактивних форм роботи, які максимально наближені до реального життя;
3. залученість – тренінг дає змогу включити в активну роботу усіх учасників, у той час, як активність під час лекційних чи семінарських занять залежить виключно від ініціативності та мотивації самих студентів.

Під час тренінгу створюється комфортне середовище, яке допомагає учасникам розкритися, побачити свої слабкі та сильні сторони. Учасники ніби репетирують власні дії у тій чи іншій ситуації, не ризикуючи вже складеними стосунками. Таким чином, під час навчального тренінгу учасники можуть побачити рівень власних професійних та особистісних навик та врахувати для подальшого розвитку. Навчальний тренінг допомагає актуалізувати увесь потенціал людини [3].

Отже, тренінг у структурі педагогічної системи вищого навчального закладу визначається як інноваційна технологія навчання, що інтенсифікує процес навчання. Таким чином, тренінгові технології з їх унікальними можливостями мотивувати, стимулювати, створювати ситуації успіху, забезпечувати особистісне та професійне зростання, формування й розвиток необхідних якостей та умінь, застосовувати інтерактивні методи й поєднувати форми колективної, групової та індивідуальної роботи, стають сьогодні одними з провідних технологій навчання.

Література:

1. Боровик, М. В. (2015). Впровадження тренінгів в процес підготовки студентів вищих навчальних закладів. Режим доступу: https://mmgh.kname.edu.ua/images/Borovik/borovik_m_article_4.pdf
2. Декусар, Г. Г., доцент Клименова, О. М (2018). Тренінг як засіб професійної мовної підготовки майбутніх перекладачів. *Журнал Науковий огляд*, 2(45)
3. Дрючило, О.А., Кордонська, А.В, (2013). Тренінгові технології навчання як засіб розвитку професійних компетенцій майбутніх фахівців Режим доступу: <https://fpo.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2013/10>
4. Мірко, Н.В., (2016). Впровадження навчального тренінгу MacSim як засобу підготовки педагогічних працівників сфери цивільного захисту. *Науковий збірник ІДУЦЗ*, 4, 70-74.

Гученко Юлія

КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

ПЕРСПЕКТИВИ ТА РИЗИКИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

У публікації розглянуті основні критерії та вимоги до інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та використання їх у практиці дошкільної освіти. висвітлено перспективи та ризики впровадження ІКТ у роботу з дітьми дошкільного віку. Зроблені відповідні висновки.

Ключові слова: *інформаційно-комунікаційні технології, дошкільна освіта, перспективи розвитку, ризики.*

На сьогоднішній день важко уявити якісну сучасну освіту без використання інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ). Інформаційно-комунікативні технології активно інтегруються у наше життя і систему освіти, в тому числі і дошкільну. Вже сьогодні втні використовуються в управлінні закладами дошкільної освіти, методичній роботі, роботі з дітьми та їх батьками.

Інформатизація дошкільної освіти – процес цілком об'єктивний і неминучий. У дошкільних закладах освіти формується нове освітнє середовище, з'являються високотехнологічні інформаційні засоби навчання та розвитку дошкільнят (відеокамери, мультимедійні комп'ютери, проектори, екрани, сенсорні дошки та ін.). відбувається розширення виробництва розвивальних і освітніх мультимедіа-продуктів для дітей дошкільного віку (комп'ютерних ігор, електронних енциклопедій, сайтів та ін.). зростає інтерес педагогів та фахівців дошкільної освіти до ІКТ і можливостей використання їх у своїй професійній діяльності [1].

Однак активне застосування ІКТ створює ситуацію, коли неврахованими залишаються ризики пов'язані з їх впровадженням, що й становить педагогічну і соціально-психологічну проблему [2].

Наукове обґрунтування можливостей упровадження інформаційно-комунікативних технологій на різних ступенях освіти були зроблені такими науковцями як В.Андрущенко, Т.Байрон, Г.Балл, Н.Балик, В.Биков, М.Резнік, М.Смульсон, О.Співаковський та ін. [3].

За даними ЮНЕСКО є ціла низка ризиків інтеграції ІКТ у дошкільну освіту, а саме: 1) можливий вплив неприйняттого змісту;

2) небезпечні контакти; 3) моделювання асоціальної поведінки; 4) витіснення інших важливих видів навчальної та ігрової діяльності; 5) негативний вплив на соціальний розвиток; 6) негативний вплив на розвиток пізнавальних можливостей; 7) шкідливі наслідки тривалого використання комп'ютера для фізичного здоров'я.

Виходячи з цього, можна говорити про те, що ефективним способом усунення чи мінімізації шкідливих наслідків у реальних умовах є залучення спеціально підготовлених, кваліфікованих, психологічно компетентних педагогів, обов'язок яких - критична оцінка адекватності тих чи інших форм і змісту ІКТ та засобів їх застосування для підтримки ігрової діяльності дошкільників, їх самовираження та загального розвитку. Педагоги мають усвідомлювати свою відповідальність за емоційне самопочуття своїх вихованців, які зростають у медіа суспільстві, а також ставити собі завдання із посилення власної медіа грамотності і медіакультури, щоб бути спроможним використовувати ІКТ в освітньому процесі та здійснювати належний психологічний супровід дітей [4].

Отже, використання ІКТ у практиці дошкільної освіти повинно мати місце, оскільки позитивний їх вплив на психічний та інтелектуальний розвиток дітей дошкільного віку вважається доведеним. Однак для виключення ризиків надмірного впливу ІКТ на психіку, поведінку і здоров'я дітей слід дотримуватись ряду критеріїв оптимального їх застосування в практиці дошкільної освіти. зокрема ІКТ мають виступати не основним, а допоміжним засобом навчання і виховання, вони мають виконувати розвивальну функцію, а також мають бути відповідними до розвитку дітей (зокрема, створювати та підтримувати ситуацію гри), їх використання має бути дозованим у часі і змісті (виключати створення умов для активації в дітей страху або інших негативних емоцій, моделювання неприйнятної, агресивної поведінки).

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) (2012). *Дошкільне виховання*, 7, 4-19.
2. Воронковська, М.О. (2012). Використання інформаційних технологій в дошкільній освіті. *Дошкільне виховання*, 3, 2-12.
3. Мотурнак, Є.(2015). Упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному закладі. *Практика управління закладом освіти*, 5, 21.
4. Панченко, А. (2017). Модернізація освітнього процесу у ЗДО в умовах інформатизації освіти. *Вихователь-методист дошкільного закладу*, 1, 11-15.

Дворак Ірина

Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна)

ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У публікації розглядається роль дослідницької діяльності у формуванні професійної компетентності вчителів початкових класів. Наведені приклади досліджень, визначено ступінь їх складності. Виділено етапи дослідницької діяльності і описана специфіка роботи викладача на кожному етапі з урахуванням рівня підготовленості.

Ключові слова: професійна компетентність, початкова школа, дослідницька діяльність, російську мову, аналіз тексту, аналіз мовних явищ.

Компетентнісний підхід грає важливу роль в сучасній освіті і отримав в даний час досить широке висвітлення в різних аспектах [1; 2; 3; 4; 5; 6]. Урокам в початковій школі відводиться провідна роль, так як на цих уроках формуються не тільки предметні, а й загально-навчальні вміння (вміння грамотно будувати усну і письмову мову, писати, читати, розуміти зміст текстової інформації і ін.). Щоб впоратися з таким складним завданням, учитель повинен сам чудово володіти прийомами філологічного аналізу тексту.

Тематика досліджень визначається професійною спрямованістю. Дослідження виконуються на матеріалі творів дитячих письменників, що віртуозно володіють мовою.

Наведемо види тем, для учителів початкових класів (теми наведені по наростанню ступеня складності предмета дослідження).

1. Дослідження одного мовного явища у творчості одного автора («Неологізми в творчості Е. Успенського»).
2. Дослідження мовних явищ в творчості автора (Наприклад, «Лексичні засоби мовної гри в творчості Г. Б. Остера», «Оказіональний словотвір в творчості Г. Б. Остера»).
3. Дослідження одного мовного явища в творчості кількох авторів.
4. Комплексне дослідження, яке потребує охоплення мовних явищ декількох рівнів мови («Мовні засоби вираження художнього часу і простору»).
5. Комплексне дослідження, яке потребує охоплення мовних явищ декількох рівнів мови і включає порівняльний аналіз декількох мовних сфер («Мовне втілення реального і вигаданого світів в повісті Л. Кассіля «Кондуїт і Швамбрания», «Мовне втілення світу клоунів та

світу завгоспів в повісті Е. Успенського «Школа клоунів») і т. д.

Дослідницька робота включає наступні етапи:

- визначення теми;
- пошук наукової літератури;
- теоретичне обґрунтування дослідження;
- збір мовного матеріалу;
- класифікація мовного матеріалу;
- інтерпретація мовного матеріалу;
- узагальнення результатів дослідження;
- представлення результатів дослідження.

На етапі визначення теми викладачеві необхідно враховувати рівень мовної підготовки і його досвід дослідницької роботи. Особливості роботи з пошуку наукової літератури також визначаються ступенем підготовленості.

Найскладніший етап дослідження - власне аналіз мовного матеріалу (його класифікація та інтерпретація). Крім знайомства із зразками, ми використовуємо такий вид роботи, як доповнює аналіз (на зразок прийому роботи з деформованим текстом).

Дуже важливий етап - публічне представлення результатів свого дослідження і знайомство з дослідженнями інших викладачів. Проводяться багаторазові апробації роботи: спочатку викладачі виступають перед колегами в рамках практичних занять, вчать відповідати на питання і задавати питання іншим виступаючим, вдосконалюють свою роботу з урахуванням побажань і зауважень слухачів. Потім робота представляється на науково-практичній конференції. Найбільш значимий і відповідальний крок - участь у конференціях. Досвід участі в таких конференціях, безсумнівно, значно збагачує викладачів: сприяє формуванню навичок публічного виступу, розширює їх кругозір, дозволяє відчувати причетність до широкого спільноти спеціалістів.

У викладачів, які займаються дослідницькою роботою, помітно підвищується усвідомленість і зацікавленість у вивченні дисциплін лінгвістичного та літературознавчого циклів, відзначається підвищена увага до слова, відповідальне ставлення до побудови власних висловлювань, формуються професійні навички аналізу художнього тексту і цілісне сприйняття мови і літератури. Надалі вчителі початкових класів зможуть професійно розвивати ці якості у своїх учнів.

Таким чином, дослідницька діяльність на матеріалі художніх текстів має велике значення у формуванні професійної компетентності учителів початкових класів.

Література:

1. Колесникова, Н. І. (2012). Жанрова компетенція як ключова ланка професійної комунікативної компетенції. *Чернігівський педагогічний журнал*, 8, 115-119.
2. Лаврентьева, Є. В., Соловйова, О. Б. (2013). Безперервна мовна освіта в технічному вузі. *Філологія в XXI столітті: методи, проблеми, ідеї*. - Полтава, Пол. держ. нац. дослідні. ун-т., 27- 34.
3. Пермякова, Т. Н. (2012). Розвиток дисциплінарного знання і мислення в рамках курсу «Українська мова і культура мови». *Чернігівський педагогічний журнал*, 9, 259- 262.
4. Суховій, Е. А., Тум, Е. А. (2012). Компетентнісний підхід в викладанні дисципліни «Ділова українська мова» студентам-нефілологи. *Чернігівський педагогічний журнал*, 8, 136- 39.
5. Ушакова, Е. В. (2017). До питання про взаємозв'язок професійно-педагогічної та мовної культури вчителя. *Чернігівський педагогічний журнал*, 6, 63-73.
6. Ушакова, Е. В. (2018). Формування професійно-мовної культури вчителя початкових класів як педагогічна проблема. *Чернігівський педагогічний журнал*, 9, 146-159.

Дегтярьов Вадим

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка (Україна)

ПОДОЛАННЯ ПРОКРАСТИНАЦІЇ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ

В статті розглядається проблема підвищення результативності навчання сучасної молоді, що пов'язана з явищем «відкладання на потім». Досліджено характерні риси, які відрізняють феномен прокрастинації від лінощів, систематизовано існуючі методики, що дозволяють значно знизити його негативний вплив на активність учасників освітнього процесу.

Ключові слова: *прокрастинація, відкладання справ, лінощі, побоювання, тривожність, навчальний процес.*

Для жителя сучасного світу все більшого значення набувають питання самоефективності і досягнення благополуччя. Однак часто, не зважаючи на широкий діапазон і високу ступінь особистісної свободи, людина стикається з бар'єрами на шляху до свого успіху. Одним з таких перешкод є прокрастинація.

Життя сучасної людини наповнене різноманітними завданнями, виконання яких потребує дотримання термінів здачі та чіткого обмеження часу на їх реалізацію. Вважається, що людина, усвідомлюючи наявність часових рамок, може спланувати свій час, ресурси і сили, але в ситуації постійної багатозадачності і напруги нерідко трапляється так, що виникає необхідність або бажання відкласти виконання деяких справ на потім. При цьому людина може займатися

виконанням мало або незначущих справ, яким надає більшого значення, ніж дійсно важливим. У свою чергу, це нерідко призводить до того, що виконання справ постійно відкладається, і, в підсумку, людина виконує їх в останній момент, часто обіцяючи собі, що наступного разу такого не повториться. Явище відкладання справ на потім позначається терміном «прокрастинація». Тож під прокрастинацією розуміємо систематичне недотримання людиною встановлених нею самою термінів реалізації завдань діяльності, що супроводжується внутрішнім психологічним дискомфортом (Ивутина, 2013, с. 146).

Феномен відкладання справ в зарубіжній психології досліджується вже достатньо давно. Так, термін «прокрастинація» в науковому контексті вперше вжив П. Рінгенбах в 1977 р в процесі роботи над книгою «Прокрастинація в житті людини» (Чернишева, 2016, с. 18).

Єдино визнаного терміну цього поняття все ж немає та є ряд його відмінностей від звичайної ліні, втоми, апатії. Серед них:

- 1) Усвідомленість процесу. Людина відкладає справи, цілком усвідомлюючи всі ризики і негативні наслідки, в той час як особистість, схильна до ліні, практично не думає про них.
- 2) Активність процесу. Лінь передбачає апатію, змушує людину повністю відмовитися від діяльності або «піти в світ розваг». Прокрастинатор не відпочиває, він лише міняє терміни і важливі справи на другорядні.
- 3) Турбота про власне его. Бажання прокрастинатора відкласти виконання важливої справи на невизначений термін часто пов'язано зі страхом невдачі.
- 4) Наявність тривоги і напруги, які виникають у відповідь на усвідомлення значущості відкладених справ. Лінива людина не відчуває цих симптомів відразу. Прокрастинація ж супроводжується внутрішнім психологічним дискомфортом.
- 5) Націленість на результат. Лінь вказує на брак працьовитості та відсутність мотивації, прокрастинатор же зацікавлений в результаті. Варто відзначити, що тривала прокрастинація може привести до зниження рівня мотивації і спричинити відмову від раніше значущих цілей.
- 6) Ургентна аддікція. Прокрастинатор постійно переживає відчуття поспіху, дедлайну (при цьому може відчувати задоволення від подібного стресу), в той час як особистість, схильна до ліні, живе цілком спокійно і розслаблено.

- 7) Незалежність від процесу планування. Якщо лінь виникає в разі відсутності чіткого плану дій, прокрастинація знаходить можливість проявити себе навіть при наявності докладного списку завдань.
- 8) Конкретна спрямованість. Лінь тотальна, прокрастинація вузькоспрямована й може стосуватися лише окремих видів активності (Курденко, 2019, с. 132-133).

Доволі часто феномен прокрастинації проявляється в педагогічному процесі. Це, найчастіше виявляється в стресових ситуаціях при наближенні і під час проходження контрольних оціночних рубежів (заліки, сесія, іспити та інше).

Дослідження показують, що рівень академічної прокрастинації у студентів з високою успішністю нижчий, ніж у студентів з низькою успішністю. Тобто встановлено прямий зв'язок академічної прокрастинації з успішністю студентів. Можна зробити висновок, що академічна прокрастинація супроводжується погіршенням оцінок студентів і, відповідно, зниженням загальної успішності (Ивутіна, 2013, с. 151).

Як зауважують дослідники, для подолання негативного впливу прокрастинації в освітньому процесі та при організації власної навчальної діяльності існує ряд методик. Серед них пропонується:

1. В рамках реалізації великих завдань необхідно чітко розуміти і усвідомлювати їх кінцевий результат. Важливо поставити мету і створити план для її досягнення.
2. План по виконанню завдання повинен бути максимально простим, розділеним на багато частин, щоб робота не асоціювалася з великими трудовитратами і ризиками можливої невдачі.
3. Важливим є розуміння того, як виконання кожного етапу завдання наближає до його завершення. Завжди необхідно усвідомлювати зв'язок між поточним результатом і кінцевою метою.
4. При виникненні страху невдачі необхідно уявити найбільш негативний сценарій розвитку подій, проаналізувати його та розробити план дій. Необхідно розуміти, що основною причиною страху є не сама подія, що несе негативний сценарій, а неготовність до її проявів.
5. Стан тривожності потрібно проаналізувати, зрозуміти його природу, спираючись на попередній життєвий досвід. Важливим каталізатором ефективності процесу є матеріалізація думок на папері або в електронному вигляді, в процесі якої задіюються ділянки головного мозку, відповідальні за аналітичне мислення (Петрова, 2018, с. 157-158).

Отже, найбільш продуктивними методами в подоланні прокрастинації є чітке розуміння людиною кінцевого результату, якого вона хоче досягти, створення відповідного дискретного плану, рефлексія власних дій відповідно до свого досвіду.

Сучасне суспільство висуває високі вимоги до відповідальності, самостійності та продуктивності особистості. В цьому аспекті вивчення прокрастинації є актуальним, особливо, коли мова йде про проблеми і труднощі, які не можна пояснити лінню чи незацікавленістю у виконанні необхідної діяльності. Серед ряду особливостей, відмінних рис феномену прокрастинації від інших проявів низької навчальної активності людини слід виокремити усвідомленість процесу прокрастинації, наявність тривоги і напруги, що відчуває індивід, незалежність від процесу планування. Вважаємо, що в процесі організації навчання або самонавчання найбільш продуктивними у попередженні прокрастинації є чітке розуміння людиною кінцевого результату, якого вона хоче досягти, створення відповідного дискретного плану, рефлексія власних дій відповідно до свого досвіду.

Література:

1. Ивутина, Е. П. (2013). Академическая прокрастинация как проявление защитно-совладающего поведения у студентов. *Вестник Вятского государственного университета*, 146-151.
2. Курденко, А. Н. (2019). Прокрастинация и лень: психологическое содержание понятий. *РЕМ: Psychology. Educology. Medicine*, 128-136.
3. Петрова, Е. В. (2018). Феномен прокрастинации в учебном процессе. *Вестник университета*, 4, 156-158.
4. Чернышева, Н. А. (2016). Прокрастинация: актуальное состояние проблемы и перспективы изучения. *Вестник Пермского государственного гуманитарно-педагогического университета*, 1, 17-26.

Дука Марія

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

Серпенінова Юлія

*Сумський державний університет
(Україна)*

ПРОФЕСІЙНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті аналізуються різні підходи до визначення поняття професійна англomовна компетентність майбутніх економістів. Уточнено структуру англomовної лексичної компетентності майбутніх фахівців економічної сфери, яка включає відповідні знання, навички й уміння у гармонічній взаємодії з лексичною усвідомленістю. Визначено зміст англomовної професійної освіти студентів-економістів, який ураховує такі складові: 1) сфери професійного спілкування; 2) види професійного спілкування; 3) типові теми; 4) практичні ситуації.

***Ключові слова:** англomовна лексична компетентність, професійна компетентність, майбутні економісти, зміст.*

Процес реформування системи вищої освіти в Україні, розширення міжнародних освітніх та професійних можливостей зумовлюють увагу суспільства до підвищення фахової англomовної компетентності майбутніх економістів, що безумовно забезпечить їх професійну конкурентоспроможність на ринку праці, розширить можливості міжнародного спілкування та доступ до джерел інформації, уможливить професійне зростання через підвищення кваліфікації та міжнародне партнерство.

Науковці визначають кінцеву мету вивчення іноземної мови (ІМ) студентами-економістами по-різному. І. І. Липська та С. І. Мединська (Липська & Мединська, 2011, 146) вважають, що кінцевою метою навчання ІМ для студентів немовних спеціальностей у закладах вищої освіти (ЗВО) є розвиток особистості готової брати участь у міжкультурному спілкуванні шляхом формування міжкультурної професійної комунікативної компетентності.

О. І. Каменський (Каменський, 2009, 7) визначає кінцеву мету професійної англomовної підготовки студентів економічних спеціальностей як формування мінімального рівня зрілості англomовної компетентності, формування соціальних і мотиваційних ключових компетентностей як спроможності до конструктивних міжособистісних

відносин і продуктивного ставлення до діяльності.

Англомова лексична компетентність (АЛК) є важливим компонентом професійно-орієнтованої англомовної компетентності майбутніх економістів, адже вона забезпечує процес розуміння мовлення інших та безпосередньо спілкування.

В аспекті формування АЛК майбутніх економістів можна виділити наступні завдання:

- набуття знань термінологічної фахової лексики (зокрема термінів і абревіатур) для забезпечення розуміння та розгорнутого мовлення в рамках економічної тематики різної складності;
- розвиток уміння пошуку необхідної аналітичної, статистичної, нормативної, методичної економічної інформації з різних джерел;
- формування необхідних навичок для подальшої оцінки, порівняння, критичного аналізу суспільно-економічних явищ і подій з використанням фахової термінології;
- підготовка до складання ділових документів, звітів, презентацій англійською мовою;
- розвиток уміння ведення ділової переписки з іноземними контрагентами тощо.

Формування в майбутніх економістів АЛК або окремих її компонентів має певну специфіку, зумовлену, з однієї сторони, особливостями економічної сфери та вимогами подальшої професійної діяльності, а з іншої сторони, психологічними особливостями студентів економічних спеціальностей.

За обмеженості обсягу аудиторних годин перед викладачем постає завдання так організувати процес навчання, щоб він відповідав професійним потребам студентів, стимулював до пізнавальної та мовленнєвої активності, забезпечуючи готовність до виконання ними професійних задач в умовах міжкультурного спілкування. При цьому викладач повинен ефективно сформулювати зміст англомовної професійної освіти студентів-економістів враховуючи такі складові: 1) сфери професійного спілкування; 2) види професійного спілкування; 3) типові теми; 4) практичні ситуації, тощо.

Таким чином, професійні передумови формування АЛК у студентів економічних спеціальностей включають в себе аналіз особливостей економічної сфери та фахової економічної лексики, врахування вимог професійної діяльності, дослідження психологічних особливостей студентів економічних спеціальностей та ін. Кінцевою

метою формування АПК студентів-економістів є підготовка студента до здійснення ефективної комунікації англійською мовою в професійній сфері. Викладене вище буде враховано при розробці методики формування АПК студентів економічних спеціальностей з використанням комп'ютерних технологій.

Література:

1. Каменський, О. І. (2009). *Методика формування англomовної компетенції студентів економічних спеціальностей засобами комп'ютерних технологій*. (автореф. дис. ... канд. пед. наук). Одеса.
2. Липська, І. І., Мединська, С. І. (2011). Особливості формування англomовної лексичної компетенції продуктивного усного мовлення у студентів-магістрів економічних спеціальностей. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*, 27, 144-148.

Ережепова Жамиля

Каракалпакский государственный университет имени Бердаха (Узбекистан)

SOME APPROACHES TO TEACHING PHRASAL VERBS

Phrasal verbs sound quite strange to non-native speakers of English. However, once the student can understand the nature of phrasal verbs, they usually have an easier time using them. The thesis deals with some approaches to teaching phrasal verbs.

Key words: *idiomatic nature, approach, meaning, additional principles*

Phrasal verbs are often confusing for students, due to their idiomatic nature. Unfortunately, there is no quick formula for students to learn and understand them. There is no one rule for determining which preposition to use after the verb. Each phrase has to be learned and understood individually.

So what is the best way for students to learn phrasal verbs? First, students need to understand that phrasal verbs cannot be accurately translated because of their idiomatic nature and the fact that they are compound phrases.

As a teacher, the best practice for teaching phrasal verbs is to introduce only the most widely used ones and disregard obscure phrasal verbs that have become archaic or are rarely used. During a typical class, introducing 5-8 phrasal verbs at a time to students is productive. Choose a small selection that falls into a logical group, either because they are paired with the same preposition, or they fit into the same topic. After

understanding the basic meaning of each phrasal verb, they should be practiced in a natural way through conversation. Such conversation should be encouraged through role play and dialogues. Students will greatly improve their English language ability, if they can utilize phrasal verbs.

Teachers and materials writers make use of various approaches to selecting and grouping phrasal verbs for teaching purposes. These approaches are also reflected in the strategies learners use for learning phrasal verbs, associating them with each other, remembering them and/or writing them in their vocabulary notebooks. R. Gairns and S. Redman are critical of the principle of grouping phrasal verbs formed from the same verb, since the items are likely to be unrelated in meaning, and not memorable for learners.

The 'focus on the verb' approach can be used to provide data for learners to look for common features of meaning in groups of phrasal verbs. In a given group they should be able to see how the basic physical meaning of the verb is extended metaphorically by the preposition. Gairns and Redman have the same reservations about using the preposition as an organizing principle. The use of different verbs indeed changes the meaning of a preposition. They also note, however, that if the preposition «does perform a more consistent function with regard to its effect on the meaning of the root verb e.g. 'up' adding a sense of completion [1, 154] then the approach is clearly more valid.

Here are a few additional principles of teaching/learning phrasal verbs that can be invoked: As well as phrasal verbs, don't forget to teach phrasal nouns [2, 88], such as «outlay» and «layout,» and phrasal adjectives, such as «outstanding» and «mixed-up». Use similar approaches to verbs composed of a compounded preposition and verb, such as «outlast» or «upset», and to the nouns and adjectives derived from them, not forgetting that the same principle of combining preposition and verb has also created thousands of words. So provide learners with opportunities to investigate the meanings of elements, such as pro, con, di and gress, for example, progress, congress, digress, etc. Foster an awareness of any similarities between English and the learner's native language. Many languages share words derived from Greek or Latin or Hebrew, while the meanings may vary in different languages. Start right from the beginning. Teach plenty of phrasal verbs at the elementary level, in the context of general vocabulary teaching. Don't suddenly try to start teaching hundreds of them all together at higher levels. Don't isolate phrasal verbs from other types of vocabulary.

Encourage learners to look for similarities of meaning in sets of vocabulary items, for example, the various usages of the verb «to get». Similarly, in working on phrasal verbs associated with a theme or topic or situation, mix them in with other useful, relevant vocabulary. Look for opportunities to illustrate abstract phrasal verbs in cartoons; some learners will produce good ones themselves. For instance, come up with a good idea could be illustrated by a cartoon of a diver coming up to the surface with a shining light bulb representing the good idea.

There are a number of ways in which students can practice their new phrasal verbs. Worksheets are a standard, traditional option [3, 67]. One worksheet may emphasize phrasal verbs using the preposition «**up**», while another stresses the use of «**on**» or «**in**». These may be downloaded from the internet, or the teacher could write his or her own worksheet. Whether the exercise is «fill in the blanks» or «matching», give your students plenty of practice. Short videos, such as are found on Youtube and easily downloaded to a hard drive of a computer, may also be used to teach students to recognized phrasal verbs, as they are being used in ordinary conversations. A worksheet may be written to go along with the video, or students may list the phrasal verbs that they were able to catch, and discussion may follow.

Games, such as «**Bingo**», «Tic Tac Toe, or a board game of your own design, may also be effective. Just give the students the synonym, for example, «postpone» and ask them to come up with the right phrasal verb, in this case, «put off».

Another exercise that encourages the use of phrasal verbs in ordinary speech is to give each student a set of phrasal verbs that they must use in an e-mail to a friend or family member. For example, they may use phrasal verbs connected with food to write about their holiday meal.

References:

1. Gairns, R. & S. Redman. Working with Words: a Guide to Teaching and Learning Vocabulary, (Cambridge University Press, 1986)
2. Marks, Jonathan. «Wildly irregular or no longer insuperable?» Macmillian English Dictionaries Magazine, Issue 36, March 2006; accessed December 5, 2014, <http://www.macmillandictionaries.com/MED-Magazine/March2006/36-Feature-Wildly-Irregular.htm>
3. Pesce, Claudia. «How to Teach Phrasal Verbs», accessed December 5, 2014, <http://busyteacher.org/8138-how-to-teach-phrasal-verbs.html>
4. Soller, James. «Learn Phrasal Verbs» June 10, 2014, accessed December 5, 2014, <http://jimmysesl.com/esl-teaching-methods/phrasal-verbs/>

Капленко Алла

КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ

У публікації визначено сутність понять «творчості» та «творчих здібностей», розглядаються основні методи та прийоми для роботи з учнями. Визначено умови, що забезпечують ефективність формування творчих здібностей дітей.

Ключові слова: здібність, творчі здібності, творча особистість, урок, креативність, проектні технології.

На сучасному етапі суспільства одним із важливих завдань розвитку освіти та нової української школи, є створення передумов для виховання особистості, здатної творчо мислити. У зв'язку з цим нині відбувається модернізація системи освіти та вироблення новітніх концепцій навчання дитини, де одним із завдань являється формування творчої особистості, розвиток її природних нахилів і здібностей в освітньому процесі.

До проблеми розвитку творчих здібностей особистості, організаційно – методичного супроводу процесу його впровадження у своїх працях зверталися відомі вчені, педагоги та науковці нашої країни та країн зарубіжжя: В. Барко, І. Матюша, С. Соловейчик, П. Тронько, А. Тютюнников, В. Черноус та ін. Питання формування творчої особистості та принципи творчої активності учнів досліджували: П. Авачов, В. Андреев, Д. Зебрін, Т. Ільїна, М. Данилов та ін. Великого значення мають праці Ш. Амонашвілі, Ю. Бабанського, Г. Ващенко, В. Сухомлинського.

Протас О.Л. визначає здібності як індивідуально – психологічні особливості, що відрізняють одну людину від іншої, мають відношення до успішності виконання діяльності чи декількох діяльностей і не мають відношення до знань, умінь і навичок (Протас, 2014, с. 27).

До сутності поняття «творчість» зверталися вчені, дослідники, педагоги і психологи нашої країни та країн зарубіжжя. Відомий педагог В. Сухомлинський визначав, що творчість – це особлива сфера духовного життя, самоствердження, коли розгортається оригінальність та особливість усякої дитини. На думку С. Рубінштейна: «Творчість – діяльність людини, яка створює нові матеріальні і духовні цінності, які, в свою чергу, мають суспільну значущість».

Творчість – це розумова й практична діяльність, результатом якої є створення оригінальних, неповторних цінностей, виявлення нових фактів, властивостей, закономірностей, а також методів дослідження і перетворення матеріального світу або духовної культури; якщо ж він новий лише для його автора, то новизна суб'єктивна і не має суспільного значення.

Творчі здібності особистості – це синтез її властивостей і рис характеру, які характеризують ступінь їх відповідності вимогам певного виду навчально – творчої діяльності і які обумовлюють рівень результативності цієї діяльності.

Творчі здібності самі по собі не гарантують творчих здобутків. Для їх досягнення необхідний «двигун», який запустив би в роботу механізм мислення, тобто необхідні бажання і воля, потрібна мотиваційна основа.

Таким «двигуном», «рушієм» на уроці літератури є вчитель, який повинен не просто відтворити навчальний матеріал, а спонукати учня до співпраці, змусити його мислити творчо. Людина від народження наділена здатністю до творчості, творчим потенціалом (Курчій, 2016, с. 357).

У науковій літературі здатність до творчості називають креативністю. Креативність – це творча, новаторська діяльність; творчі здібності індивіда, що характеризуються здатністю до продукування принципово нових ідей і входять до структури обдарованості як незалежний фактор. Під креативністю розуміють здатність породжувати незвичні ідеї, відхилятися в мисленні від традиційних схем, швидко вирішувати проблемні ситуації.

Метод проєктів набув поширення і популярності завдяки поєднанню теоретичних знань та їх практичного застосування для розв'язання конкретних проблем дійсності. Саме цей метод дає вчителю безмежні можливості для викладу навчального матеріалу та розвитку творчих здібностей учнів. Він допомагає вирішити низку важливих питань: як підвищити читацьку активність учнів, як перетворити читання на насолоду, пробуджує в дитини відповідальність, пошукову активність. Учитель повинен створити проблемну ситуацію, надати можливість школярам самостійно обирати теми проєктів, розподіляти підтеми, консультувати дітей на всіх етапах роботи.

Перебудова школи вимагає всебічної активізації розумової діяльності учнів, максимального включення їх у різноманітні види

роботи. Самостійність, як і самоствердження і самовиявлення школяра, розвиток його творчих здібностей, пізнавальних потреб, не можливі поза функціонуванням його думок, почуттів, мотиваційної і вольової сфери. «Як мускули стають безсилими, кволими без праці і вправ, так і розум не формується без розумового напруження, без думки, без самостійних пошуків», – писав В.О. Сухомлинський. Тільки в праці учні можуть відчути прорахунки промахи і поразки, але водночас це і знахідки, досягнення, здобутки, успіхи, перемоги. Важливо, щоб у цьому процесі учні займали не пасивну позицію, були не спостерігачами, а співавторами уроку. Успіх залежатиме від довіри, оптимістичного і творчого ставлення вчителя до дитини.

Залучення учнів до творчої діяльності розкриває перед ними можливості і сприяє правильному визначенню свого місця в житті. Саме в творчості людина реалізує в усій повноті свої знання, уміння та здібності, вміння правильно оцінити свої можливості.

Література:

1. Моляко, В. О., Музики, О. Л. (2006). *Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень*. Житомир: Рута.
2. Калашник, Н. Б. (2016). *Розвиток творчих здібностей учнів на уроках світової літератури*. Сміла.
3. Курчій, О. В., Кушнерьова, А. В. (2016). Розвиток творчих здібностей учнів середньої школи на заняттях у гуртках. *Молодий вчений*, 5, 356–358.
4. Протас, О. Л. (2014). Розвиток творчих здібностей учнів в умовах загальноосвітнього навчального закладу. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*, 3, 26–29.

Квак Олександра

Мукачівський державний університет (Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Перед сучасною школою стоїть завдання створити цілісний освітній процес в єдності взаємозв'язку навчання і виховання, в ході якого молодші школярі не тільки отримують знання відповідно до державного освітнього стандарту, а й мають можливості зберегти і зміцнити своє здоров'я, тобто спостерігається позитивна динаміка кількісних і якісних змін: фізичних, психологічних, соціальних можливостей особистості.

Ключові слова: *молодші школярі, здоров'язберігаючі компетенції, освітній процес.*

Важлива роль в питанні здоров'язбереження молодших школярів відводиться школі. Її пріоритетним завданням є зміцнення здоров'я школярів, виховання у них потреби в здоров'ї як життєво-важливої цінності. Щоб вирішити це завдання, необхідно досягти такої якості навчання, яке зробить навчання доступним, цікавим, створити позитивний психологічний клімат для розвитку і формування здорової особистості, орієнтованої на підтримку здорового способу життя. У зв'язку з цим, одним з основних результатів сучасного освітнього процесу став комплекс компетентностей в різних областях, в тому числі і в області здоров'язбереження [Дудко, 2014].

Найбільш важливим періодом у формуванні основ здорового способу життя є молодший шкільний вік. В останні роки в початковій освіті відбувається процес зміни освітньої парадигми. Нова парадигма педагогіки зміщує центр проблем з формування знань, умінь і навичок на цілісний розвиток особистості [Карапузова, 2015].

У результаті аналізу педагогічних досліджень нами з'ясовано, що більшість науковців стверджують, що здоров'язберігаюча компетентність є інтегративною якістю особистості, що включає сукупність знань про людину та її здоров'я, здоровий спосіб життя; мотиви, які мають еколого-зберігаючу спрямованість по відношенню до себе і навколишнього світу, які спонукають до ведення здорового способу життя; потреба в освоєнні способів збереження свого здоров'я, орієнтованих на самопізнання і самореалізацію [Ващенко, 2014; Дудко, 2014].

Вчителю необхідно вибудовувати особистісно-направлений освітній процес відповідно до основних характеристик віку учнів початкової школи. Величезний вплив на успішність формування здоров'язберігаючої компетентності молодшого школяра також надає врахування особливостей його психічного розвитку, а саме: висока емоційна вразливість, чуйність, допитливість, гостра чутливість до активного освоєння суспільних цінностей і нормативів, здатність довільно управляти своїми психічними процесами. У цей період розвитку дитина вчиться володіти пам'яттю, увагою, мисленням. Саме в молодшому шкільному віці формуються найбільш сприйнятливі умови для виховання, таким чином, процес формування ціннісної орієнтації на здоровий спосіб життя в цей період є особливо ефективним [Карапузова, 2015].

Формування здоров'язберезувальної компетентності стосується здорового способу життя і безпеки життєдіяльності, тому потребує

багаторазового вправлення, а отже в практичній діяльності слід застосовувати практичні вправи і ігрові ситуації, індивідуальну і групову діяльність. Обов'язково має бути зв'язок із життєвим досвідом дітей, урахування умов в яких вони перебувають удома. Таким чином в сучасних умовах педагогічна просвіта батьків має стати водночас і формою здорового способу життя, і профілактичним заходом.

Література:

1. Ващенко, О.М. (2014). Особливості побудови здоров'язберезувального освітнього середовища початкової школи. *Здоров'я та фізична культура*, 4 (292), 2–9.
2. Дудко, С. Г. (2014). Закономірності та принципи здоров'язберезувального навчального середовища початкової школи. *Проблеми сучасної педагогічної освіти: Педагогіка і психологія: зб. статей. Ялта*, 43- 1, 52–57.
3. Карапузова, Н. Д. (2015). Здоров'язберезувальні технології у системі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. *Педагогіка, психологія та медикобіологічні проблеми фізичного виховання і спорту*, 1, 39–45.

Кваша Валерія

КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У публікації розглянуті особливості розвитку професійної компетентності педагогів у системі післядипломної освіти засобами проектної діяльності. Надані характеристики проектної діяльності у розвитку професійної компетентності педагогів. А також охарактеризовано успішність застосування педагогічного проектування. Зроблені відповідні висновки.

Ключові слова: *пріоритетні напрями, післядипломна освіта, професійна компетентність, проектна діяльність, розвиток особистості.*

Мета сучасних змін полягає в розробці й упровадженні нового змісту освіти, що спрямований на формування та розвиток компетентностей XXI століття, всебічний розвиток, виховання та соціалізацію особистості, яка здатна до продуктивного життя в суспільстві, має прагнення до самовдосконалення й навчання впродовж життя. У зв'язку з цим окреслено нові вимоги до ролі сучасного педагога, рівня його професійної компетентності та якості підготовки.

Пріоритетні напрями реформування післядипломної освіти як компоненти освіти загалом на державному рівні визначають: «Про

вищу освіту» (2014, зі змінами Редакція станом на 26.02.2021), закони України «Про освіту» (2017), «Про професійний розвиток працівників» (2012, зі змінами 2013); Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки: затв. Указом Президента України «Про вдосконалення вищої освіти в Україні» (від 03.07.2020 № 210/2020); Концепція «Нова українська школа» (2016).

Окремі аспекти професійної підготовки педагогів були предметом наукового пошуку вітчизняних і зарубіжних дослідників, зокрема: О. Беспалько, І. Зверевої, Ю. Змагальського, О. Камінського, А. Капської, З. Кияниці, І. Ковчиної, В. Кузьмінського, Г. Лактіолонової, О. Овчарук, Д. Павленок, В. Поліщук, М. Баркер, К.-Х. Вільгельддорф, Г. Вільфінг, Дж. Раймонд та ін.

Проектна діяльність – похідна від методу проектів категорія – з кінця ХХ століття стала предметом дослідження вітчизняних і зарубіжних учених (О. Анісімов, В. Беспалько, О. Гузенко, Є. Заір-Бек, О. Коберник, Н. Матяш, В. Симоненко, В. Слободчиков, С. Ящук та ін.).

У наукових джерелах поняття «проектна діяльність» ототожнюється з «проектуванням» і переважно стосується сфери професійної діяльності педагога. Це прикладний напрям педагогіки, спрямований на вирішення завдань розвитку, перетворення, вдосконалення, вирішення суперечностей у сучасних освітніх системах (Є. Заір-Бек). У вужчому значенні цей процес розуміється як конструювання майбутнього розвивального середовища, навчальної програми або технології навчання (Д. Левітес). Він зорієнтований на конкретну педагогічну ситуацію, у межах якої буде функціонувати. Проектування також визначається як практикозорієнтований метод, що є змогу вчителю цілеспрямовано вибудовувати навчально-виховний процес у школі (Л. Іванова).

Отже, «проектна діяльність» у педагогіці розглядається у двох аспектах:

- 1) як процес розробки окремими педагогами або колективами вчителів теоретичних моделей – освітніх програм і методик їх реалізації, цілей і конструктивних схем досягнення;
- 2) як проектна діяльність складова навчальної діяльності, підпорядкована певним організаційним засадам

Сьогодні проектування не лише проголошується центральною ланкою в професійній освіті, але й вважається однією з технологій переходу від парадигми традиційної до парадигми інноваційної освіти

в освітньому просторі взагалі, адже цей засіб сприяє наближенню освітнього процесу до логіки наукового дослідження; виходу педагогів на креативний рівень у практичній діяльності; збагаченню знань педагогів з питань новітніх освітніх технологій; розвитку комунікативних компетентностей; підвищенню фахової майстерності.

Педагогічне проектування нами розглядається як цілеспрямована педагогічна діяльність (колективна або індивідуальна) зі створення освітнього проекту, яким є інноваційна модель вирішення актуальних проблем у системі навчання (навчальне проектування), виховання (виховне проектування), методичної діяльності (методичне проектування), управління функціонуванням загальноосвітнього навчального закладу (управлінське проектування).

Навчальне проектування спрямоване на створення навчального проекту, метою якого є інноваційні зміни у навчальному процесі: створення умов, за яких учні самостійно і з бажанням одержують необхідні знання з різних інформаційних джерел, придбають комунікативні вміння; розвивають дослідницький досвід і системне мислення для розв'язання пізнавальних і практичних задач.

Успішність застосування педагогічного проектування, яке зумовлює ефективність розвитку професійної компетентності педагога, досягається додержанням наступних вимог:

- наявність суспільно значущої проблеми, яка вимагає від учителя інтегрованого знання, дослідницького пошуку для її розв'язання;
- практична, теоретична, пізнавальна, особистісна цінність передбачуваних результатів діяльності;
- самостійна (індивідуальна, парна, групова) діяльність виконавців;
- структурування змістової частини проекту (із визначенням термінів і бажаних результатів кожного етапу);
- подальше використання результатів дослідницької роботи групи виконавців проекту в практичній діяльності всього колективу.

Висновок. На основі аналізу було обґрунтовано, що проектна діяльність є дієвим засобом формування професійної компетентності педагогів у сьогоденні та має велике значення для педагогічної науки, є актуальним і перспективним видом навчання, створює умови для розкриття творчого потенціалу педагогів, підвищення їх мотивації, сприяє отриманню необхідних умінь та знань, розвитку їх інтелектуальних здібностей.

Література:

1. Ващенко, Л. С. (2012). Інноваційне середовище післядипломної педагогічної освіти. *Післядипломна освіта в Україні*, 20, 38.
2. Грицай, С.М. (2020). Розвиток особистісно-професійної компетентності педагога в умовах неперервної освіти. *Інноваційні технології розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів в умовах післядипломної освіти*, 224, 150-154.
3. Сударева, Г.Ф. (2020). Розвиток професійної компетентності педагога в умовах післядипломної освіти. *Інноваційні технології розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів в умовах післядипломної освіти*, 228, 90-94.
4. Зосименко, О.В. (2018). Педагогічне проектування як засіб розвитку професійної компетентності педагога в системі післядипломної освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 78, 56-68.
5. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки. Режим доступу: http://www.reform.org.ua/proj_edu_strategy_2021-2031.pdf

Ковалишин Ірина

КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

ЕТАПИ ПЛАНУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ: РЕКОМЕНДАЦІЇ УРЯДУ ПРОВІНЦІЇ АЛЬБЕРТА, КАНАДА

Основними етапами на шляху отримання вищої професійної освіти є самопізнання, дослідження можливостей на ринку праці, вибір спеціальності, вступ до закладу вищої освіти, власне навчання. Випускник вищого навчального закладу володіє технологічними, комунікативними та м'якими навичками і готовий до роботи.

Ключові слова: *вища освіта, самореалізація, самопізнання, ринок праці, навички.*

Вибір професії та отримання фахової підготовки є важливим рішенням в житті людини, який впливає на успіх її самореалізації. Класичним способом підготовки до працевлаштування є отримання знань та навичок у вищому навчальному закладі (ВНЗ) в межах національної освітньої системи. Впродовж навчання студент отримує комплекс знань, вмінь та навичок, за допомогою яких в майбутньому зможе здійснювати професійну діяльність та ефективно взаємодіяти з іншими учасниками процесу виробництва товарів чи послуг.

Планування кар'єри жителі провінції Альберта можуть здійснювати за допомогою професійних консультантів (приватних, державних) чи самостійно, оскільки Урядовий портал пропонує комплекс ресурсів для допомоги в питанні професійної орієнтації [1].

Першим етапом професійного становлення є самопізнання. За допомогою вправ та завдань, спрямованих на визначення індивідуальних особливостей (інтереси, здібності, цінності, тип мислення, риси характеру, очікування та бажані умови праці, тощо) людина може чіткіше зрозуміти свої можливості та потреби. В результаті відповідального і чесного виконання тестових і письмових завдань у свідомості людини формується загальне уявлення про вид діяльності, який відповідає її особливостям [1].

Другий етап планування вищої освіти полягає у дослідженні ринку праці. Спираючись на виконані завдання електронний ресурс пропонує перелік професій, які найбільше відповідають потребам та можливостям людини. Описова інформація, що надається до кожної професії, допомагає в загальних рисах зрозуміти особливості роботи та визначити підходящу для себе [2].

Після означення бажаної спеціальності починається третій етап, який полягає у виборі вищого навчального закладу. Урядовий ресурс Alis надає перелік вищих навчальних закладів, що надають освітні послуги з обраної галузі [3]. Процедура надання навчальному закладу права здійснювати освітню діяльність за певною навчальною програмою передбачає підтвердження можливості надати освіту відповідної якості, ведення загальнодоступної політики щодо навчального процесу, відшкодування вартості навчання, чітких академічних вимог до вступу, вимог до англійської мови для вступу, відповідної академічної політики, а також забезпечення підтримки студентів у питаннях академічного та кар'єрного консультування, медичних послуг, консультування щодо психічного здоров'я, забезпечення житлом самостійно чи за рахунок підтримки громад [4].

Четвертий етап – вступ на програму вищого навчального закладу. Для успішного проходження цього етапу необхідно відповідати вимогам, представленим закладом освіти до абітурієнта [5]. Старшокласники, що планують продовжити навчання, заздалегідь готуються до вступу і підвищують свій рейтинг шляхом додаткового навчання на спеціальних курсах та програмах.

Здобуття вищої освіти – це п'ятий, тривалий етап. Затверджені навчальні програми є інституційно визнаними, містять широкий спектр засобів навчання та оцінювання студентів і, в разі успішного проходження, надають підтвердження у вигляді диплома чи сертифіката [6]. Навчання у вузі забезпечує здобуття студентами комплексу

компетенцій: м'які навички (вирішення проблем, критичне мислення, самостійна робота, тайм-менеджмент, ініціативність, самостійне навчання), комунікативні (співпраця, вербальне, письмове, міжкультурне спілкування), технічні (специфічні професійні знання, робота з комп'ютером, дослідницька діяльність, володіння навичками роботи з спеціалізованим обладнанням та програмним забезпеченням, математичні навички) [7].

Відповідно до статистичних даних Огляду успішної зайнятості 2018 року, 92 % роботодавців стверджують, що випускники вищих навчальних закладів Альберти добре або дуже добре підготовані до роботи [7]. Цей показник об'єктивно характеризує ефективність роботи системи освіти провінції Альберта та вказує на доцільність проведення аналітичних порівняльних досліджень іноземного досвіду у галузі освіти.

Література:

1. Planning for post secondary – Know yourself. Government of Alberta. URL: <https://www.alberta.ca/planning-post-secondary-know-yourself.aspx>
2. National Occupational Classification. Government of Canada. URL: <https://noc.esdc.gc.ca/Home/Welcome/c568ad4097f64d8d9a50bf3381bf4908>
3. Post-Secondary Programs. Alberta careers, learning, and employment information – alis. URL: <https://alis.alberta.ca/occinfo/post-secondary-programs/?offset=0&letter=all&sort=title>
4. Post-secondary system. Government of Alberta. URL: <https://www.alberta.ca/post-secondary-system.aspx>
5. Admission Requirements. Transfer Alberta. URL: <http://transferalberta.alberta.ca/post-secondary-admission/admission-requirements/>
6. Post-secondary program standards and oversight. Government of Alberta. URL: <https://www.alberta.ca/post-secondary-program-standards-oversight.aspx>
7. Post-secondary system – Data collection and research. Government of Alberta. URL: <https://www.alberta.ca/data-collection-research.aspx>

Коваль Юлія

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка (Україна)

СУЧАСНИЙ ВЧИТЕЛЬ ЯК АГЕНТ ЗМІН

В статті розглядається роль сучасного педагога у формуванні особистості учня. Дослідженні риси, які повинен мати вчитель для більшої успішності учня, визначено причини для змін його ролі в міжособистісному спілкуванні з учнем та колективом класу. Схарактеризовано нові ролі підходи до спілкування вчитель-учень.

Ключові слова: *вчитель, зміни, наставник, коуч, ментор, тьютор, модератор, фасилітатор.*

В житті кожної людини є шкільний період, що доволі великий за терміном і незабутній за враженнями. В когось тільки веселі і хороші моменти, про які хочеться говорити без зупину, а хтось хоче забути школу як жахливе сновидіння і ніколи не повертатися до неї. Різні причини, та чи інша сторона: можливо відносини з однокласниками чи друзями в школі викликають певні емоції, але насамперед будь-які асоціації зі школою відразу відносять нас до вчителів. Це може бути сувора жінка, яка весь час невдоволена і кричить, а можливо, це добра вчителька або вчитель, спогад про яких викликає посмішку. Вчитель XXI сторіччя повинен бути різносторонньою особою, яка має на меті формування особистості учня як індивіда, але з використанням зовсім інших методів навчання. Тому найголовнішим завданням перед педагогом постає – змінити старі підходи педагогічного спілкування на нові, кращі.

Всі ми знаємо про так звану «стару школу», де вчитель є авторитарною особою. Можливо якісь плюси в такому підході є, наприклад, учні більш дисципліновані, роблять все, що скаже вчитель, не бешкетують. Але все перекреслює те, що діти стають боязкими, від них почути власну точку зору щодо якогось питання дуже важко, так як вони очікують покарання за неправильну відповідь. В майбутньому вони стануть більш закритими людьми, намагатимуться догодити всім, не думаючи про власні потреби. Почати нову справу для них буде дуже важко, прийняти рішення також. Проте і вчителі, і батьки хочуть бачити учнів у майбутньому вільними у своєму виборі і думках, відкритих, щирих, щасливих людей, які йдуть з посмішкою вперед. Тому треба міняти пріоритети і методи, змінювати себе і тим самим виховувати нове покоління.

Найголовніша риса хорошого вчителя – це любов. Адже кого ми любимо, в того й навчаємось. Також важливо любити свій предмет, діти відчують це, і коли педагог захоплений і проявляє ентузіазм – це передається і учням. Пошук різних підходів, нескінченна тяга до вдосконалення дають приклад дитині в ставленні запитань і пошуку відповідей на них. Друга, не менш важлива риса – рівність з учнями. Для порозуміння з дітьми вчитель не повинен бути «над дітьми», адже якщо бути на рівні з ними, можна не тільки навчати, але й навчатися. Якщо дітей сприймати, як рівних собі осіб, можна навчитися не менше, ніж вони навчаються від вас.

Зараз, за концепцією Нової української школи, вчитель може мати нові професійні ролі: коуч, ментор, тьютор, новатор, модератор,

фасилітатор. Розглянемо їх провідні завдання діяльності. Коуч – це той хто допомагає досягти життєвої або професійної мети. Він сприймає людину такою, якою вона є. Тобто педагог не акцентує на недоліках учня, а підкреслює його здібності і вдосконалює їх. Інакше кажучи, коуч виховує переможців, це та людина яка зробить з дитини чемпіона. Ментор – це наставник. У цьому випадку вчитель не повинен вирішувати все за учнів, а лише спрямовувати, підводити їх до правильного рішення. Тьютор – той, хто веде індивідуальні або групові заняття з учнями, виступаючи в ролі наставника, репетитора. Вчитель допомагає дитині сформувати самостійність. Новатор – той, хто привносить нові ідеї в освітню діяльність. Старі методи, підходи стають недійсними і нецікавими, тому педагог мусить бути новатором. Модератор – ведучий групи. Вчитель організовує групову роботу, активізує, регламентує процес взаємодії групи, і потім протоколює процес обговорень, щоб краще дізнатися про обізнаність, думки учнів, побачити, на що потрібно звернути увагу. Фасилітатор – організатор і керуючий процесу обговорення питань або тем групою людей. Вчитель-фасилітатор допомагає в процесі самостійного пошуку інформації та організації спільної діяльності учнів. Сам педагог виступає організатором диспуту чи бесіди, а учні обмінюються своїми думками під час обговорення і роблять висновки. Розглянувши нові можливі ролі вчителя, стає зрозумілим, що незвичайними і новими є лише назви, а самі ролі і мета є доволі звичні.

Відійти від старих стандартів вчителя і стати новим, абсолютно іншим – ось головна мета сучасного педагога. Навчитися слухати і чути є важливим аспектом освітнього процесу. Спілкуючись з учнями, ми виокремлюємо важливі моменти і акцентуємо на них увагу. Не потрібно перебивати, нав'язувати своє, краще вислухати і обговорити. Також не потрібно задовольнятися тільки тим багажем знань, які маємо: розвиток світу не стоїть на місці, все змінюється, постійно з'являється щось нове, тому вчитель повинен постійно вчитися, ставити питання перед собою, знаходити відповіді, таким чином показуючи приклад учням. Потрібно забути про покарання за помилку. На помилках навчаються. Краще допомогти у виокремленні висновків з невдачі, і наступного разу буде зроблено все добре. Найбільшою помилкою педагогів і батьків є акцентування уваги на предметі, який важко дається учню. Краще відати всі сили на вивчення того, що подобається, чим захоплюєшся, і результати будуть в рази вище.

Отже сучасний вчитель є тією людиною, яка змінюючись сама змінює систему і дітей. Навчити вільно мислити, говорити свою думку не соромлячись осуду, приймати зважені рішення, бути асом в справі якою цікавишся – головні якості для людини. Вчитель є наставником в житті дитини, який допомагає, спрямовує. Риси, якими має володіти такий педагог є дуже простими: любов, повага, рівність, уміння слухати і чути й допитливість. Сучасний вчитель – це хороший вчитель, учні якого стають реалізованими в житті.

Література:

1. Софій, Н. З., Онопрієнко, О. В., Найда, Ю. М., Пристінська, М. С., Большакова, І. О. (2018). *Нова українська школа: порадник для вчителя*. Київ: Літера ЛТД.
2. Науково-практична конференція. Нові ролі педагога у контексті реформ сучасної української школи. Режим доступу: <https://conf.zipro.net.ua/?p=79>

Ковальова Марина

Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна)

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ОБДАРОВАНІСТЬ: СУТНІСТЬ, ОЗНАКИ

Розглянуто наукові підходи до визначення понять «обдарованість», «інтелектуальна обдарованість».

Ключові слова: обдарованість, інтелектуальна обдарованість.

Сучасна українська школа повинна забезпечувати всебічний розвиток індивідуальності кожного учня як особистості на основі виявлення її задатків, здібностей, обдарованості й талантів. Тому в сучасних умовах зростає інтерес до виховання і навчання інтелектуально обдарованих дітей.

Роботу з інтелектуально обдарованими учнями потрібно розпочинати з перших днів перебування дитини у школі. Саме тому Державний стандарт початкової освіти передбачає визнання унікальності та обдарованості кожної дитини [2]. В зв'язку з цим, в центрі уваги Нової української школи є турбота про розвиток і формування інтелектуально обдарованої особистості.

Аналіз фахової літератури свідчить про багатомірність і різноплановість поняття «інтелектуальна обдарованість». Щоб з'ясувати сутність цієї дефініції, перш за все потрібно проаналізувати сутність поняття «обдарованість». Сучасні дослідники розкривають

сутність поняття «обдарованість» як:

- 1) системно-особистісне утворення, зумовлене природними особливостями організму людини (сенсорні, моторні, інтелектуальні компоненти високої енергетичності), яке складається з високого рівня інтелекту творчих здібностей і мотиваційного компонента (О.Кульчицька);
- 2) індивідуальну потенційну своєрідність задатків людини, завдяки яким вона може досягти значних успіхів у певній галузі діяльності (М.Фіцула);
- 3) наслідок розвитку вроджених задатків під дією як внутрішніх, суб'єктивних, так і зовнішніх, стосовно особистості, соціальних чинників (О.Музика);
- 4) комплекс задатків і здібностей особистості, які за сприятливих умов дозволяють потенційно досягти значних успіхів у певному виді діяльності (чи діяльностей) порівняно з іншими людьми» (О.Антонова, Ю.Клименюк).

Серед різних видів обдарованості об'єктом нашого дослідження виступає інтелектуальна обдарованість.

У педагогіці й психології інтелектуальна обдарованість традиційно розглядається як загальна обдарованість, пов'язана з високим розвитком здібностей: інтелекту і креативності.

На думку М. Холодної, в загальному вигляді інтелектуальна обдарованість – це стан індивідуальних психологічних ресурсів (в першу чергу розумових), які забезпечують можливість творчої, інтелектуальної діяльності. Тобто діяльності, яка пов'язана зі створенням суб'єктивно і об'єктивно нових ідей, використанням нестандартних підходів у вирішенні проблем, чутливості до ключових, найперспективніших шляхів пошуку рішень в тій чи іншій предметній області [3, с. 244].

Подібної думки дотримується В. Юркевич. Автор зазначає, що інтелектуальна обдарованість – це не тільки і навіть не стільки здатність навчатися, скільки вміння думати, аналізувати, зіставляти факти, тобто виконувати складну інтелектуальну роботу [4, с. 9-10].

О. Антонова та Ю. Клименюк вважають, що інтелектуальна обдарованість являє собою високий рівень розвитку інтелектуальних здібностей, що дозволяє учневі швидко оволодівати поняттями, легко запам'ятовувати та зберігати інформацію, встигати у багатьох галузях знань [1, с. 58-59].

Вивчення науково-педагогічної літератури дає змогу визначити важливі компоненти інтелектуальної обдарованості, а саме: високий рівень інтелектуального розвитку; наявність певних здібностей або можливостей, які за сприятливих умов дозволяють потенційно досягти значних успіхів у певному виді діяльності. Вчені до структури інтелектуальної обдарованості включають також мотиваційний компонент, емоційно-вольові характеристики, самооцінку та інші особистісні якості.

Проведене дослідження дало змогу уточнити смислове навантаження поняття «інтелектуальна обдарованість», під яким розуміємо високий рівень інтелектуальних здібностей, що забезпечує можливість особистості успішно навчатися, критично мислити; знаходити найефективніші шляхи пошуку у вирішенні проблем.

Література:

1. Антонова, О.Є., Клименюк, Ю.М. (2011). *Підготовка майбутнього вчителя до розвитку інтелектуальної обдарованості учнів початкової школи*: монографія. Житомир: Житомир. держ. ун-т.
2. *Державний стандарт початкової освіти*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>.
3. Холодная, М. А. (1997). *Психология интеллекта: парадоксы исследования*. Томск: Издво Томск. ун-та; М.: Изд-во «Барс».
4. Юркевич, В.С. (2003) Про окремі типи обдарованості. *Завуч*. 17–18, 9– 10.

Кочурка Елеонора

Мукачівський державний університет (Україна)

РОДИННЕ ВИХОВАННЯ: ПОГЛЯД КРІЗЬ ТВОРЧУ СПАДЩИНУ ІВАНА ОГІЄНКА

Досить часто, з'ясовуючи актуальність тієї чи іншої освітньої проблеми, ми звертаємося до досліджень зарубіжних учених, безпідставно забуваючи про величезну вітчизняну наукову скарбницю. До числа фундаторів національної системи освіти, яка утверджувалася в роки відродження нашої держави, належить видатний український мислитель І.Огієнко.

Ключові слова: формування особистості, чинники впливу на свідомість, рідномовне оточення, виховання.

Погляди педагога на роль виховання у формуванні особистості перегукуються з поглядами філософів Платона, Лейбніца, Канта. Їх висновки про те, що завдяки вихованню людина стає справжньою і що шляхом виховання можна оновити рід людський, мають багато спільного з поглядами на цей процес І.Огієнка. Провідну роль у

формуванні особистості педагог відводив родині. Вчений зазначав, що перше і найдосконаліше навчання дитини проходить саме в сім'ї; свідомі батьки, виховуючи сина чи дочку, враховують їх темперамент, успадковані якості, фізичний стан тощо. Як і відомий український педагог, професор Г. Ващенко, І.Огієнко був схильний до думки, що дитина успадковує не лише темперамент, а й обдарування, розумові задатки. Він вважав, що разом з рідною мовою батька і матері дитина сприймає українські звичаї, пісні, приказки, віру і т. д. Виховання в родині є джерелом національного духу, високої свідомості й моралі [1].

Аналіз літератури з проблеми дослідження дає підстави стверджувати, що до основних засобів родинного виховання І.Огієнко відносив мову, материнський і батьківський вплив, рідномовне оточення, етнічне середовище. «Чого батько і мати навчать у родині, з тим і в світ піде дитина» – ця настанова І.Огієнка переконливо звучить і сьогодні [2]. Педагог постійно підкреслював: великий вплив на дитину має материнська та батьківська любов. Він наголошував, що своїм шанобливим ставленням до дружини, чоловік дає дітям приклад правильних взаємовідносин у родині. Учений акцентував увагу на благородстві взаємин у сім'ї, оскільки це має позитивний вплив на формування характеру дітей. Найважливішими чинниками впливу на свідомість дитини І.Огієнко вважав доброту і любов. Кожна мати, виховуючи, плекаючи дітей, повинна дбати про майбутнє нації і керуватись не вузьким колом своїх інтересів, а інтересами загально-національного масштабу. Високі моральні якості української жінки: лагідність, ніжність, любов до природи і розуміння її краси, шанування честі, подружня вірність передаються дітям при постійному контактуванні. Зігріті домашнім теплом, діти шанобливо ставляться до своїх родичів, свято бережуть сімейні традиції. Саме такі родини, доводив І.Огієнко, повинні бути осередками поширення всього українського: оформлення житла, одягу, дотримання національних традицій.

Педагог надавав великого значення вихованню дітей національними звичаями та обрядами. «Наші рідні звичаї, в яких ми виростили і виховувались довгими віками, мають велике значення, бо це ж вони – основа нашої культури, це та підвалина, на якій стоїть наш народ як окрема нація» [3]. Вчений доводив необхідність формування у підростаючого покоління поваги до звичаїв свого народу. Звичаї він поділяв на родинні (домашні), релігійні, загальнонародні і радив формувати у дітей бажання «нічого з рідного не опускати, нічого не цуратися» [3].

Народні дії, ритуали, коли вони повторюються довгий час, стають обрядами. І. Огієнко орієнтував підростаюче покоління на дотримання обрядів свого народу, оскільки вони поєднують у собі багато естетичного, морального, етичного, історичного і філософського. Звичаї і обряди об'єднують минуле і сучасне, свідчать про наявність етнічної спільності людей. Особливого значення надавав І. Огієнко вихованню піснею. «Пісня - це душа народу, пісня – це щира розмова з своїм серцем, і тому-то рідна пісня така мила....» В українських піснях педагог вбачав «...ознаку народного духу» [3].

Крім того, учений підтримував думку про виховання у дітей поваги до моральних законів свого народу. Повага до законів виробляється у сім'ї, насамперед, прикладом батьків, старших братів і сестер, інших осіб. На думку ученого, батько і мати повинні докласти зусиль для влаштування дитини в рідномовне оточення, щоб не сталося пізніше відокремлення її від української нації. Відчуження від своєї нації І. Огієнко розглядав як скривдження людини на все життя, забуття нею духовних заповітів предків.

Отже, на думку І.Огієнка, родина, школа і церква – це ті «три кити», на яких має базуватися весь багатогранний виховний вплив на підростаюче покоління. Пріоритетну роль у формуванні особистості педагог відводив родині, яка, на його думку, є джерелом національного духу, високої свідомості та моралі.

Література:

1. Кучинська, І (2003). Іван Огієнко про значення рідної мови в духовному відродженні особистості . *Українська літра в загальноосвітньої школи*, 1, 22-23.
2. Марушкевич, А. (2001). Родинне виховання: шляхи реалізації педагогічних ідей Івана Огієнка в практиці родинного виховання. *Світло*,1, 26-28.
3. Мобар, О. (2003). *Історія Української школи і педагогіки: Хрестоматія* О. Мобар. К. Т-во «Знання», КОО

Лалак Ігор

Національний університет «Львівська політехніка» (Україна)

ДО ПРОБЛЕМИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В СУЧАСНОМУ ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

В контексті сьогодення одним з видів інновацій в організації освітнього процесу ЗВО є введення дистанційного навчання. Це нова організація освітнього процесу, що ґрунтується на використанні як кращих традиційних методів навчання, так і нових інформаційних та

телекомунікаційних технологій, а також на принципах самостійного навчання. Вона призначена для широких верств населення незалежно від матеріального забезпечення, місця проживання, стану здоров'я. Дистанційне навчання дає змогу впроваджувати інтерактивні технології викладання матеріалу, майбутнім фахівцям здобувати повноцінну освіту, підвищувати свою кваліфікацію у територіально розподілених місцях. Як показує практика, процес навчання може відбуватися будь-де і будь-коли, єдина умова – доступ до мережі Інтернет.

В останні десятиліття швидко розвиваються науково-методичні основи дистанційного навчання. Проблемам з питань розвитку дистанційної освіти присвячені наукові доробки багатьох зарубіжних вчених (Р. Деллінг, Г. Рамбле, Д. Кіган, М. Сімонсон, М. Мур, А. Кларк, М. Томпсон). Теоретичні та практичні аспекти досліджуваної проблеми розкриті і у працях вітчизняних науковців (О. Андрєєв, Г. Козлакова, І. Козубовська, В. Олійник, Є. Полат, А. Хуторський тощо). На сьогодні не має одностайного рішення серед науковців, щодо визначення дефініції «дистанційне навчання». Дистанційне навчання ми розглядаємо як технологію, що базується на принципах відкритого навчання, широко використовує комп'ютерні навчальні програми різного призначення та створює за допомогою сучасних телекомунікацій інформаційне освітнє середовище для постачання навчального матеріалу та спілкування.

Аналіз літератури з проблеми дослідження [1 Долинський, 2010; 2] дає підстави стверджувати, що дистанційне навчання має низку переваг перед іншими формами навчання. Так, практично не виходячи з дому чи не покидаючи свого робочого місця, можна підтримувати регулярний контакт з викладачем за допомогою телекомунікаційних технологій, у тому числі відеозв'язку та одержувати структурований навчальний матеріал, представлений в електронному вигляді. Незначна за часом та обсягом частина навчального процесу дистанційної освіти може здійснюватися за очною формою (складання іспитів, практичні, лабораторні роботи тощо).

Сучасне дистанційне навчання будується на використанні наступних основних елементів: середовища передачі інформації (пошта, телебачення, радіо, інформаційні комунікаційні мережі); методів, залежних від технічного середовища обміну інформацією. Як показує практика, використання технологій дистанційного навчання дозволяє:

- знизити витрати на проведення навчання (не потрібно витрат на оренду приміщень, поїздок до місця навчання, як студентів, так і

викладачів та інше);

- проводити навчання великої кількості людей;
- підвищити якість навчання за рахунок застосування сучасних засобів, об'ємних електронних бібліотек та інше;
- створити єдине освітнє середовище (особливо актуально для корпоративного навчання).

Дистанційне навчання, що здійснюється за допомогою комп'ютерних телекомунікацій, має наступні форми занять:

- чат-заняття – навчальні заняття, які здійснюються з використанням чат-технологій. Чат-заняття проводяться синхронно, тобто всі учасники мають одночасний доступ до чату. У рамках багатьох дистанційних навчальних закладів діє чат-школа, у якій за допомогою чат-кабінетів організовується діяльність дистанційних викладачів і здобувачів освіти;
- веб-заняття – дистанційні уроки, конференції, семінари, ділові ігри, лабораторні роботи, практикуми й інші форми навчальних занять, проведених за допомогою засобів телекомунікацій і інших можливостей «всесвітньої павутини». Для веб-занять використовуються спеціалізовані освітні веб-форуми - форма роботи користувачів по певній темі або проблемі за допомогою записів, що залишаються на одному із сайтів із установленою на ньому відповідною програмою. Від чат-занять веб-форуми відрізняються можливістю більш тривалої (багатоденної) роботи й асинхронним характером взаємодії студентів та викладачів;
- телеконференції проводяться з використанням електронної пошти. Існують форми дистанційного навчання, під час якого навчальні матеріали висилаються поштою в регіони.

Таким чином, швидше за все, дистанційне навчання стає альтернативною формою навчання і відкриває здобувачам вищої освіти доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищує ефективність самостійної роботи, дає зовсім нові можливості для творчості, знаходження і закріплення різних професійних навичок, а викладачам дозволяє реалізовувати принципово нові форми і методи навчання із застосуванням концептуального моделювання явищ і процесів. Система дистанційної освіти може і повинна зайняти своє місце в системі освіти, оскільки при правильній її організації вона може забезпечити якісну освіту, що відповідає вимогам сучасного суспільства.

Література:

1. Долинський, Є. В. (2010). Дистанційне навчання – одна з прогресивних форм підготовки фахівців. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання: Збірник наукових праць*. Вип.42 / За заг. ред. проф. Матвієнко О.В. К.: Вид. центр КНЛУ. С. 202-207.
2. Що таке дистанційна освіта: як вона працює? [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.vsemisto.info/osvita/2355-sho-take-vysha-osvita-jakvona-prazhuje>.

Легкодух Вадим

КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДЕРЖАВНОГО ЛІЦЕЮ-ІНТЕРНАТУ З ПОСИЛЕНОЮ ВІЙСЬКОВО-ФІЗИЧНОЮ ПІДГОТОВКОЮ «КАДЕТСЬКИЙ КОРПУС» ІМЕНІ І.Г. ХАРИТОНЕНКА ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

У публікації розглянуто особливості професійного самовдосконалення педагогічних працівників ліцеїв-інтернатів з посиленою військово-фізичною підготовкою, педагогічні умови та аналіз процесу розвитку професійного самовдосконалення на прикладі педагогічних працівників Державного ліцею-інтернату з посиленою військово-фізичною підготовкою «Кадетський корпус» імені І.Г. Харитоненка Державної прикордонної служби України.

Ключові слова: *«професійне самовдосконалення», «підвищення кваліфікації», «самоосвіта».*

Станом на 2021 р. в Україні функціонує розгалужена система ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою, що знаходяться у підпорядкуванні наступних відомств: Міністерства освіти і науки України, Міністерства оборони України та Міністерства внутрішніх справ України (Адміністрації Державної прикордонної служби України). Зазначена система дає змогу підготувати абітурієнтів для закладів вищої військової освіти, які вже володіють первинними вміннями та навичками, дисципліновані, мають високі моральні якості, яким привита любов до військової служби [2, с.28, 29].

У науковій літературі зустрічаємо різноманіття підходів до визначення поняття «професійне самовдосконалення». Незважаючи на деякі розбіжності, більшість дослідників визначає процес професійного самовдосконалення особистості як явище складне і

багатогранне, кориговане соціумом, однак виключно індивідуалізоване та усвідомлюване, в якому формуються і розвиваються якості та здібності людини необхідні для успіху в житті і професії.

Особливості роботи педагогічних працівників даних закладів освіти залежать від підпорядкування військового ліцею чи окремих взводів. Так, наприклад, за погодженням з Міноборони, Адміністрацією Держприкордонслужби, Національною гвардією та МВС в ліцеях можуть створюватись у складі курсу окремі профільні взводи з підготовки ліцеїстів для вступу до відповідних вищих навчальних закладів єдиної системи військової освіти. У разі створення таких взводів командир взводу – офіцер-вихователь призначається від відповідного військового формування. Те ж стосується ліцеїв, що входять до складу профільних міністерств. А педагогічні працівники в своїй роботі мають враховувати специфіку профілю взводу чи самого ліцею.

Таким чином, педагогічні умови діяльності педагогічних працівників в умовах ліцеїв-інтернатів з посиленою військово-фізичною підготовкою зумовлені їх підпорядкуванням, характером, структурою, освітніми завданнями, вимогами часу й історичною традицією.

Розглянемо аналіз процесу розвитку професійного самовдосконалення педагогічних працівників на прикладі Державного ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою «Кадетський корпус» ім. І.Г. Харитоненка Державної прикордонної служби України (м. Суми) [1].

Основою забезпечення процесу самовдосконалення педагогів є план розвитку ліцею на тривалий період (5 років), що передбачає: 1. дієву систему професійного розвитку педагогічних кадрів (наставництво; проходження курсів підвищення кваліфікації; участь в олімпіадах, змаганнях і конкурсах для вчителів та учнів тощо); 2. механізм її реалізації (зокрема, моніторинг виконання запланованого); 3. Індикатори успішності, що свідчать про стійкий професійний розвиток педагогічного персоналу (присвоєння кваліфікаційних категорій, сертифікація, перемоги в конкурсах тощо).

Організація процесу професійного самовдосконалення педагогічних працівників на базі ліцею спирається на систему складових, серед яких необхідно виділити діяльність методичних об'єднань педагогів, роботу школи педагогічної майстерності, проведення індивідуальних та групових навчально-методичних занять, підвищення кваліфікації педагогічних представників.

У забезпеченні організації процесу самовдосконалення педагогів з боку ліцею важливе значення належить створенню умов для своєчасного проходження курсів підвищення кваліфікації. Так, за окремим планом на базі ліцею-інтернату з посиленою військово-фізичною підготовкою проходять виїзні курси, що їх проводять спеціалісти Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (СОІППО). Процес проходження курсів підвищення кваліфікації педагогами тривав і під час карантину, запровадженого у зв'язку з небезпекою COVID-19.

Таким чином, враховуючи важливість, значимість та престижність діяльності військових ліцеїв та відсутність спеціальних програм підготовки педагогічних кадрів для них, очевидно, що вивчення та узагальнення особливостей їх діяльності має забезпечити теоретико-методологічну базу для розробки державних програм з професійного самовдосконалення.

Література:

1. Офіційний сайт Державного ліцею-інтернату з посиленою військово-фізичною підготовкою «Кадетський корпус» ім. І.Г. Харитоненка Державної прикордонної служби України. Режим доступу: <http://www.kadetka.sumy.ua/>
2. Шайдюк, С.В. (2018). Передвища військова освіта України та провідних країнах Заходу. *Сучасна педагогіка: теорія, методика, практика. Збірник наукових праць з актуальних проблем економічних наук.* 26-29, Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/ped/31sept2018/7.pdf>

Лівак Даніелла

Мукачівський державний університет (Україна)

ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ ЕТНОЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Розглянуто значення народного декоративно-ужиткового мистецтва у процесі етноестетичного виховання молодших школярів, розвитку духовних потреб, естетичних смаків та здібностей підростаючого покоління

Ключові слова: *народне мистецтво, декоративно-ужиткове мистецтво, етноестетичне виховання, молодші школярі.*

На сьогодні в Україні відзначається зростання національної свідомості суспільства, підвищений інтерес до культурної спадщини, усвідомлення суспільством необхідності збереження традиційного

народного мистецтва як культурного генофонду нації. Народне мистецтво є важливим компонентом національного способу життя, вираженням етнічних ідеалів та вподобань українців. Повага до рідної мови традиції, регіональні художні промисли та ремесла формують любов до рідного краю, своєї Батьківщини [2]. Народне мистецтво, як свідчить багатовікова історія людства сприяє і відіграє важливу роль у розвитку духовного світу, морально-естетичних ставлень, духовних потреб, естетичних смаків та здібностей підростаючого покоління. У процесі постійного спілкування людини з мистецтвом спочатку виробляється світовідчуття, а потім на цій базі – світогляд як синтез чуттєвості і раціональності. В результаті, знання отримані в процесі спілкування з мистецтвом, переростають у переконання, а переконання визначають життєві принципи особистості. Спілкування з мистецтвом зачіпає внутрішній світ, викликає емоційні відгуки, людина самотійно, часто навіть не замислюючись вибирає певний стиль поведінки, свій спосіб життя.

Історичний досвід українського народу має яскраве втілення в етнохудожніх цінностях, традиціях естетичного освоєння навколишньої дійсності. Все це зобов'язує національну школу активно використовувати естетико-виховний потенціал народного образотворчого мистецтва, навчати молоде покоління на прикладі високих духовних традицій та цінностей, що своїм змістом, формою і функціями відтворюють прекрасне у житті й мистецтві.

Сучасна педагогіка скерована на вивчення народного мистецтва, в тому числі й декоративно-ужиткового яке є чудовим засобом залучення підростаючого покоління до вивчення історії, побуту, звичаїв і традицій нашого народу. У працях таких науковців як Є. Антонович, В. Шпільчак, Л. Маслій, В. Тименко, Л. Масол, О. Ковальов та інших приділяється важливе значення практичному впровадженню різних видів народного декоративного мистецтва в освітню галузь, зокрема. і у початковій школі.

Спілкуванні з творами народного мистецтва, ознайомлення із процесом їх виготовлення, формування уміння створювати і розуміти зміст предметів декоративно-ужиткового мистецтва є важливим засобом для загального розвитку дітей, виховання в них здорових моральних основ, поваги до праці, пізнання самого себе. Особливу зацікавленість викликає вивчення питань про широке застосування в роботі вчителя зразків місцевого декоративно-

прикладного мистецтва, які можуть служити засобом не тільки естетичного, а й всебічного розвитку школярів [3]. Опановуючи різні види декоративно-прикладної творчості, у навчально-виховному процесі широко використовуються твори майстрів, які найбільш доступні для пізнавальної діяльності в навчальному процесі на уроках та в позакласній роботі з молодшими школярами. Це народна іграшка, гончарство, кераміка, вишивка, писанкарство, розписи та інше.

У процесі ознайомлення молодших школярів з виробами народних промислів, вчитель повинен прилучати дітей до рідної культури, допомогти їм увійти в світ прекрасного, навчити бачити естетичні властивості предметів, розмаїтість і красу форми, сполучення кольорів і відтінків, адже вдивляючись, міркуючи, діти вчаться розуміти, почувати, любити. Творчі здібності дітей в декоративно-прикладному мистецтві розвиваються в різних напрямках: спочатку у створенні ескізів на папері; у продумуванні елементів візерунка; у створенні предметів декоративного характеру; вмінні знайти спосіб зображення й оформлення предмета; у перенесенні задуманого декоративного візерунка на виріб. З метою емоційного виховання розглядання предметів можна супроводжувати художнім словом, примовками, образними словами, які використовують народні майстри, звучанням народної музики, пісень. Якщо вчитель зможе правильно організувати роботу на уроках – дитина дійсно зацікавиться не тільки цим видом діяльності, а й мистецтвом взагалі. Вміле поєднання естетичного виховання з декоративно-прикладною діяльністю молодших школярів впливає на художній смак, формує естетичні потреби, розвиває глибоке образне сприйняття оточуючої дійсності, допомагає бачити прекрасне, відкидати потворне [2].

Отже, народне декоративно-ужиткове мистецтво є важливим засобом етноестетичного виховання молодших школярів, воно визначає художню специфіку народної культури і може стати сьогодні способом національного відродження й виховання художніх смаків у підростаючого покоління так як озброює учнів художньо-естетичними знаннями, розширює естетичний досвід та естетичну культуру, формує такі специфічні засоби естетичного засвоєння явищ реального світу, як емоційне сприйняття, чуттєво-естетичну насолоду, естетичне бачення, образне мислення, творче уявлення.

Література:

1. Антонович, Є. А. (1997). *Естетичне виховання підлітків засобами народного образотворчого мистецтва*: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Івано-Франківськ
2. Буківська, Г. В. (2019). *Підготовка учителів початкових класів на засадах народного декоративно-прикладного мистецтва*: монографія за науковою редакцією Г. В. Терещука. Хмельницький.
3. Ковальов, О. (2006). *Декоративно-прикладне мистецтво у школі. 1-7 клас*: Навчальний посібник. Суми.

Логвин Ганна

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка (Україна)

СТОРИТЕЛІНГ – НОВАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

В статті розглянуто поняття сторітелінгу як нового методу навчання в школі. Особливу роль приділено основним функціям та завданням навчальних розповідей. Висвітлено переваги методу розповіді історій в освітньому процесі. Наведено приклад використання сторітелінгу на уроках біології.

Ключові слова: сторітелінг, історія, розповідь, навчання, комунікація, урок біології.

Сторітелінг є новаційним методом навчання та виховання. У перекладі з англійської story – історія, а telling – розповідати. Отже, сторітелінг – це розповідь історій. Його технологія продукування історії та передачі її за допомогою певної інформації може мати значний вплив на емоційну, мотиваційну, когнітивну сфери слухача.

Мистецтво говорити, висловлювати власні ідеї та думки – важливі вміння для кожної людини, розвиток яких необхідно починати з шкільного віку. На сьогоднішній день володіння даними, їх оброблення, здатність чітко транслювати емоції, обґрунтовувати власну позицію – основні проблеми, які стоять перед освітою у вихованні молоді.

Сторітелінгом зацікавлені викладачі, а також і психологи у всьому світі, так як пояснення матеріалу у формі розповіді ситуацій формує в учнів уяву, логіку тощо. Історії дають можливість сказати про те, яким чином приймаються рішення в тій чи іншій ситуації та на чому базуються взаємини. Через взаємообмін ситуаціями, вибудовуючи чуттєві взаємозв'язки, учні, а також педагоги формують більш високоякісні відносини.

Важливим є вміння педагога правильно розповісти історію, аби зацікавити і спонукати до певних висновків своїх учнів. Для доцільного

використання методу сторітелінгу вчитель повинен знати функції використання даного методу при викладанні свого предмету.

Основні функції сторітелінгу такі:

1. Мотиваційна. Цей спосіб переконання учнів може спонукати їх до поглиблення пізнавального інтересу в навчанні.
2. Об'єднуюча. Історії є засобом формування дружніх, громадських, міжособистісних зв'язків у класі, групі.
3. Комунікативна. Розповіді здатні підвищити ефективність спілкування на різноманітних рівнях.
4. Інструмент впливу. Історії дозволяють не керувати авторитарно, а впливати на учнів і формувати у них соціально-важливі переконання.
5. Утилітарна. Розповідь – один із найпростіших способів донести до інших зміст завдання або проекту.

Історії повинні бути змістовними, логічно послідовними, точними, виразними, зрозумілими слухачам, самотійними, невеликими за розмірами.

Метод сторітелінгу, або розповідь історій, є виключно результативним в еру технологій, коли факти, що зобов'язані запам'ятати на уроках учні, зникають посеред інформативного шуму. Добре структурована історія має велику можливість знайти відгук в серці кожного учня. Однак розповідь ситуацій враховує вкраплення особистого або чужого досвіду, комунікацію і емоційне співпереживання, передбачає повідомлення ідеї, а не виключно інформації.

Ось приклад того, як метод можна використовувати на заняттях з біології. Запропонуйте учням розповісти, яким звіром або рослиною всякий бажав би бути і чому. Або попросіть їх скласти розповідь про те, яку б «чарівну суперсилу» мала їх улюблена тварина і навіщо. Можна, також, рекомендувати учням скласти короткі історії на тему: «Кого з тих істот, яких зараз немає на Землі, ви б хотіли повернути і чому?». Незважаючи на ігрову форму, такі історії сприяють систематизації знань про рослинний і тваринний світ, спонукають до аналізу, творчого підходу та мотивують самотійно дізнаватися цікаві факти, що не входять до програми.

Отже, мистецтво сторітелінгу – це один з найбільш природних і дієвих методів зробити навчальний процес цікавішим та якіснішим. При використанні сторітелінгу в навчанні потрібно завжди уявляти кінцеву педагогічну мету. Основне завдання – далеко не здивувати

слухачів, а навчити їх чомусь. Важливо пам'ятати про те, що історія повинна бути змістовною та доречною, а також нести виховний характер. Сторітелінг є відносно новим методом у навчанні та вихованні та неабияк зацікавлює вчителів, оскільки він дає можливість урізноманітнити навчальний процес та викликає зацікавленість у учнів.

Література:

1. Гич, Г.М. (2015). Сторітелінг як інноваційна методика формування мовної компетентності. *Науковий вісник Миколаївського університету ім. В. О. Сухомлинського*, 4, 188-192.
2. Симмонс, Аннет. (2013). *Сторителлінг. Как использовать силу историй* М.: Манн, Иванов и Фербер.

Логінов Андрій

*Державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти»
НАП України (Україна)*

МИСТЕЦЬКА ВІТАЛЬНЯ ЯК АКТИВНА ФОРМА ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ ІНФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

В статті розглянуто питання професійного розвитку вчителя в умовах мистецької вітальні. Визнано її роль в інформальній освіті для реалізації творчих здібностей особистості за рахунок самоорганізації, спільної та пошукової діяльності в оточуючому культурно-освітньому середовищі.

Ключові слова: *вчитель, професійний розвиток, післядипломна освіта, інформальна освіта, мистецька вітальня.*

Професійний розвиток вчителя – неперервний процес, вмотивованого до саморозвитку педагога, ефективність котрого (за В. Вітюком) можлива лише за умови реалізації мети під час курсів підвищення кваліфікації при інституті післядипломної педагогічної освіти, самоосвіти, на менеджменту освіти на рівні регіону. Важливою при цьому є зміна професійного світогляду вчителя, його готовності до постійного розвитку (Вітюк, 2018, с.9- 10).

Інформальна освіта (informa) – це самоосвіта, яка передбачає саморганізацію здобуття певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності пов'язаною з професією, з громадською або іншою діяльністю, дозвіллям. Особливе місце в сучасній інформальній освіті займає система масової комунікації(телебачення, інтернет,

радіо, музика та інші заходи) (Закон України «Про освіту», 2017).

Мистецька вітальня – це особова форма інформальної освіти з професійного розвитку вчителя. Її різновидом можна вважати літературну кав'ярню, перформенс.

На нашу думку, в часи децентралізації та диверсифікації післядипломної освіти педагогічних працівників, мистецька вітальня у сільській місцевості й мікрорайоні міста на базі місцевого закладу загальної середньої освіти перетворюється на своєрідний просвітницько-культурний центр для вчителів та місцевої громади. Показовим прикладом є робота мистецької вітальні пам'яті відатного українця Олександра Вертинського, що вже п'ять років існує при Подільському навчально-виховному комплексі «загальноосвітня школа I-III ступенів- дошкільний навчальний заклад» Новодмитрівської сільської ради Золотоніського району Черкаської області. Завважимо лише, що її створено педагогічними працівниками району, педагогічним та учнівським колективами місцевого закладу освіти, Навчально-науковим інститутом іноземних мов Черкаського національного університету імені Б.Хмельницького. Досить згадати, що в роботі мистецької вітальні із вчителями-словесниками, музичного мистецтва, керівниками драматичного та хореографічного гуртків, творчими та здібними здобувачами освіти, застосовується діяльнісний підхід (за Л. Виготським, Г. Костюком), методикою А. Хаузенка. Учасники заходу займаються самоосвітою: пишуть сценарій, вивчають поезії, аналізують творчий доробок, підготовляють презентації, розучують пісні, щоб максимально ознайомитися з життєвим та творчим шляхом Олександра Вертинського.

Олександр Вертинський – яскравий представник « срібного століття» - здобув славу та визнання у своєрідному жанрі камерного співу, в написання творів-арієток. Його репертуар складався із власних віршів та творів, на слова поетів О. Блока, С. Єсеніна, А. Ахматової, І. Северяніна, З.Гіппіус та інших. Дитячі та юнацькі роки Вертинського пройшли в Києві. Під час громадянської війни 20-х років минулого століття виступав в Києві, Одесі, Харкові, Катеринославі. Підхоплений емігрантською хвилею виступав та жив в Румунії, Польщі, Німеччині, Франції, США, Китаї. На його долю випало знайомство з Вірою Холодною, Анною Павловою, Чарлі Чапліном, Володимиром Маяковським, Марлен Дітріх, Марком Шагалом, Пабло Пікасо та іншими.

У підготовці до заходів, які традиційно відбуваються на Різдво та 21 березня – в день народження митця та у Всесвітній день поезії, за задалегідь обраною темою, наприклад: «Олександр Вертинський та Віра Холодна», «Олександр Вертинський та Чарлі Чаплін», «Олександр Вертинський та естрада 30-50-х років ХХ століття світу», відбувається пошукова робота, художній аналіз та виконання твору. Ясна річ, що учасник заходу готує свій номер самостійно. Отже, саме в цей час він переймає ролі то актора- читця, то співака, то глядача, то оповідача подій, то танцюриста, то сучасника, то ведучого, то сценариста. Ось таким чином народжується творчість та відбувається самоосвіта, підвищення кваліфікації. Існує потреба окреслити технологію «Образ та думка» (за А. Хазенком): 1. «Оповідач»: Ведучий-глядач – вчитель спостерігає за дійством на сцені, оцінює на рівні «подобається – не подобається». 2. «Конструктивна»: Ведучий-глядач – вчитель прагне правдивості, сучасності, практичності. Відбір інформації відбувається саме з цих подій. 3. «Відбір»: Ведучий-глядач-вчитель відбирає речі з позиції популярності. 4. «Інтерактивна»: Ведучий-глядач-вчитель розглядає творчість О. Вертинського як приклад власного досвіду, що пробуджує в особистості асоціації, переживання, низку спогадів. 5. «Рекреативна»: Ведучий-глядач-вчитель аналізує, ділиться власними думками, що відкриваються у художнім твором (Мурзина, 2015, с.50-59).

Цікаво також простежити, певні етапи нової технології, що використовуються в роботі:

- 1- й етап. Елемент технології 1. Ведучий ставить запитання: Який настрій сьогодні домінує у вас? Що вас привабило у мистецькій вітальні? Що ви очікуєте від цієї зустрічі?
- Елемент 2. Ведучий-глядач-вчитель проводить бесіду: А що ви хочете почути у вітальні, виходячи із теми заходу?
- Елемент 3. Ведучий-глядач-вчитель продовжує розмову: Олександр Вертинський: що вам відомо про цю талановиту людину?
- 2-й етап. Елемент технології 1. Ведучий-глядач-вчитель проводить аналіз твору: Що спонукало поета (композитора) написати цей твір? Коли і де він був написаний?
- Елемент технології 2. Ведучий-глядач-вчитель прагне до імпровізації: Які думки ще не висловив поет?
- Елемент технології 3. Ведучий-глядач-вчитель за власним

вибором поезії націлює: Назвіть тему, ідею, провідні мотиви, виразні засоби мови ?

3-й етап. Елемент технології 1. Ведучий-глядач-вчитель розкриває особистість митця. Вертинський – поет, композитор, співак, актор? Що ви можете сказати про це ?

Елемент технології 2. Ведучий- глядач- вчитель розвиває творчу лінію особистості поета: Як ви думаєте, на що ще необхідно звернути увагу?

Елемент 3. Ведучий-глядач-вчитель підводить до самовизначення, до власної думки: Назвіть потреби читати поезії Вертинського (вивчати його життєвий шлях)? Що особисто ви взяли для себе?

4-й етап . Елемент технології 1. Ведучий-глядач-вчитель підходить до учасників заходу: Які враження залишилися у вас після цього заходу? Що вас схвилювало, а що здивувало?

Елемент технології 2. Ведучий-глядач-вчитель зазначає роль заходу у самовдосконаленні особистості: Чи допоміг вам цей захід реалізувати себе? Що вам він дав для саморозвитку? Для професійного розвитку? (Логінов, 2017, с. 249- 250).

Отже, форма мистецької вітальні в інформальній освіті надає вчителю певних професійних знань, навичок, вмінь, які сприяють йому професійному та особистому зростанню та розвитку.

Література:

1. Вітюк, В.В. (2018). Інноваційні технології професійного розвитку в умовах реформування освіти. *Педагогічний вісник*, 2, 9-10.
2. Закон України «Про освіту». (*Law of Ukraine «On Education»*) (2017). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>.
3. Логінов, А.Ю.(2017). Мистецька вітальня як одна із форм створення інформаційного культурно- освітнього простору. *Матеріали Дев'ятого міжнародного фестивалю педагогічних інновацій*, 34,247- 250.
4. Мурзина, И.Я.(2015). Технология « Образ и мысль» в преподавании гуманитарных дисциплин. *Человек в миру культуры*, 4, 50- 59.

Майковська Світлана

КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ

У публікації йде мова про роль цифрових технологій під час уроків зарубіжної літератури. Визначено провідні принципи роботи з ІТ-технологіями. Розглянуто особливості використання Інтернет та цифрових сервісів.

Ключові слова: інформаційні та цифрові технології, компетентний робітник, інновація.

Упровадження сучасних інформаційних технологій на заняттях літератури стає однією з актуальних проблем методики викладання предмета. У зв'язку з цим надзвичайно вагомою є проблема підготовки педагогів-словесників до роботи в такому режимі. Є численні факти того, що вчителі-словесники вважають, що використання комп'ютерів – справа лише вчителя інформатики. Проте практична діяльність кращих учителів зарубіжної літератури переконує в тому, що сьогодні і вчитель-словесник зобов'язаний вміти користуватися сучасними засобами навчання, насамперед, для того, щоб забезпечити одне з найголовніших прав дитини – право на якісну освіту.

На сучасному уроці поєднуються традиційні технології та нові інформаційні джерела й засоби, що надають можливість використовувати аудіо, відео, графіки, ресурси мережі Internet тощо. Сьогодні комп'ютер є незамінним помічником учителя в опануванні інформаційними потоками, допомагає моделювати та ілюструвати процеси, явища, об'єкти та події.

Важливими є загальні засади професійної педагогіки викладені Ю. Бабанським, В. Беспальком, Г. Васяновичем, С. Гончаренком, О. Дубинчуком, П. Лузаном), концептуальні ідеї та основні принципи модернізації педагогіки професійної (професійно-технічної) освіти, це О. Аніщенко, В. Безрукова, А. Беляєва, Н. Кузьміна, Л. Лук'янова, В. Скульська, І. Смірнов, В. Ягунов.

Так, на думку Л. Лук'янової, дефініція – «науково-методичне забезпечення», на відміну від «навчально-методичного», окрім безпосередніх методичних функцій, включає і прогнозування розвитку освіти, обґрунтування інновацій в освітньому просторі, визначення доцільності запровадження нововведень у зміст і методику професійної освіти. О. Андрущенко Т. включає до науково-методич-

ного забезпечення закладів професійної (професійно-технічної) освіти низку заходів із наукової організації праці: науково обґрунтовану систему психолого-педагогічних, організаційних, санітарно-гігієнічних, господарсько-економічних та інших заходів, які покликані забезпечити максимальну ефективність діяльності учнів і педагогів за умови раціонального використання часу, сил, засобів суб'єктів педагогічної діяльності. Поділяємо думку вітчизняних дослідників про те, що мета оцифрування освіти полягає у підвищенні її якості до загально-європейського рівня, переорієнтації навчання на задоволення якісних освітніх потреб і попиту на ринку праці, посиленні конкурентоспроможності закладів освіти та їхніх випускників (Радкевич, 2011, с. 61).

Перед викладачем гуманітарних дисциплін, зокрема зарубіжної літератури, постали нові завдання: перехід від авторитарної педагогіки і впровадження сучасних педагогічних технологій, зростати духовно, думати про сенс життя та про своє місце в цьому світі. Саме це зможе врятувати нас від засилля бездуховності, змінити суспільство, відродити державу. Впровадження інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій в освітній процес забезпечить поступовий перехід освіти на новий, якісний рівень (Андрущенко, 2007, с. 43).

Застосування сервісів в освітньому процесі надає багато переваг.

1. Простота в використанні.
2. Вільний та швидкий доступ до документів та матеріалів з будь-якої точки, як із закладу освіти, так і з дому.
3. Можливість організації спільної роботи з учнями в режимі On-line.
4. Можливість перевірки виконання домашніх завдань.
5. Можливість отримання додаткової освіти.
6. Створювати власні освітні ресурси.
7. Безкоштовність.

Активні зміни в освітньому процесі вимагають від педагога створення індивідуального середовища електронного навчання, тобто такий освітній простір, у якому відбувається формування якостей і вмінь, необхідних сучасній людині XXI століття (Сороко, 2008, с. 113).

Використовуючи на уроках літератури цифрові технології, вчитель формує культуру читання в умовах інформаційного середовища, розвиває здатність учнів застосовувати інформаційні і комунікаційні технології для здійснення інформаційної діяльності, а саме: пошуку необхідної інформації, її оцінювання та вміння структурувати, аналізувати та користуватись нею і, так само створювати та розповсюджувати у різних сферах своєї діяльності в залежності від

ситуації. При використанні нових «комп'ютерних» засобів навчання учитель перестає бути для учня єдиним джерелом інформації і стає помічником, партнером.

Цифрові технології дозволяють своєю нестандартністю зацікавити учнів, що дає їм можливість використовувати, підсумовувати і по-новому осмислювати отримані раніше знання. Разом з тим надаються можливості формувати в учнів ключові компетенції, що неможливо при ізольованому вивченні предметів.

Література:

1. Андрущенко, Т. В. (2007). Вимоги до конкурентоспроможності спеціаліста. *Педагогіка і психологія професійної освіти*, 5, 43-47.
2. Радкевич, В. О. (2011). Науково-методичні основи модернізації змісту професійної освіти і навчання. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, вип. 1, 57-67.
3. Сороко, Н. В. (2008). Інтеграція сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес: зарубіжний та вітчизняний досвід (на прикладі викладання рідної мови в старших класах). *Наукові записки. Випуск 77. Серія: Педагогічні науки, ч.1*, (сс. 113-118). Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка.

Максимович Олександр

*Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
(Україна)*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ АВТОТРАНСПОРТНОГО ПРОФІЛЮ

У публікації розглянуто питання забезпечення професійної мобільності фахівців автотранспортного профілю. Виокремлено найважливіші фактори, що зумовлюють необхідність формування професійної мобільності в процесі підготовки сучасного фахівця автотранспортного профілю. З'ясовано, що професійна мобільність є складником життєвого успіху будь-якої особи, оскільки є одним із засобів уникнення безробіття.

Ключові слова: *професійна мобільність, фахівець, автотранспортний профіль, конкурентоспроможний, ринок праці.*

Сьогодні проблема професійної мобільності є актуальною, оскільки теперішнє динамічне суспільство потребує фахівців (в тому числі і автотранспортного профілю), які здатні ефективно працювати в ситуаціях, що змінюються, знаходити творчі рішення та по-новому використовувати професійні вміння.

Суспільство зацікавлене в такому фахівцеві, який уміє думати самостійно та виконувати поставлені завдання, застосовувати вміння,

отримані в процесі професійної підготовки; володіє критичним і творчим мисленням; вміє здобувати нові знання, здатний до самонавчання. У такому суспільстві особистість досить часто перебуває в ситуації вибору, побудови своєї життєвої траєкторії, яка в інформаційному суспільстві є досить динамічною і може змінюватися залежно від обставин та трансформаційних процесів як у соціумі, так і в самій особистості.

До найважливіших факторів, що зумовлюють необхідність формування професійної мобільності в процесі підготовки сучасного фахівця автотранспортного профілю, слід віднести швидку зміну соціально-економічної ситуації, залежність професійного зростання від освіти, стрімке старіння знань, інформатизацію суспільства і сфери виробництва, залежність соціального статусу від освіти і професії, швидку зміну ситуації на ринку праці тощо (Сушенцева, 2011, с. 40).

У понятті професійної мобільності розрізняють об'єктивний, суб'єктивний та характерологічний аспекти.

Об'єктивний аспект охоплює науково-технічні й соціально-економічні передумови, а також сам процес зміни професії. На відміну від радянських часів, коли головним фактором, що стимулював професійну мобільність, були науково-технічні досягнення, які прискорювали процес виникнення нових професій і потребували переваліфікації робітників, сьогодні більш значущими стали фактори розвитку ринкових відносин (Коваліско, Хоронжий, 2002, с. 91).

Суб'єктивний аспект – це процес зміни інтересів робітника та факт прийняття рішення про зміну місця роботи або професії.

Характерологічний аспект передбачає, що важливою є схильність людини до зміни предметної діяльності впродовж життя.

Професійна мобільність є складником життєвого успіху будь-якої особи, оскільки є одним із засобів уникнення безробіття.

Для України особливе значення має забезпечення професійної мобільності робочої сили, що є передумовою ефективної реструктуризації національної економіки, а також гармонізація інтелектуальних рівнів різних груп населення. Це є важливим для досягнення соціальної справедливості, а отже, стабільності суспільства. Довгострокові засади реалізації цих потреб забезпечує саме якісна і доступна освіта, потужна й розгалужена мережа закладів освіти, в яких здійснюється безперервне, багаторівневе та багатопрофільне навчання здобувачів освіти (Пілецька, 2013, с. 121).

Для забезпечення професійної мобільності майбутніх фахівців автотранспортного профілю в процесі професійної підготовки необхідно:

- забезпечити фундаменталізацію підготовки фахівців;
- у процесі підготовки здобувачів освіти за основною спеціальністю впроваджувати дисципліни суміжних спеціальностей (за вибором);
- використовувати інноваційні технології (навчальні програми, тренажери, комп'ютерну мультимедію суміжних спеціальностей тощо) на заняттях як загальної, так і фахової підготовки.

Це дозволить здобувачу освіти в майбутньому:

- порівняно легко переходити від одного виду діяльності до іншого;
- володіти високим рівнем узагальнених професійних знань, набути досвід їхнього удосконалення та самостійного здобування;
- бути конкурентоспроможним фахівцем на ринку праці;
- застосовувати інноваційні технології в професійній діяльності.

Професійна мобільність є важливою якістю майбутнього фахівця автотранспортного профілю. Забезпечувати її формування під час підготовки у закладі освіти є вкрай необхідним, оскільки це готує здобувачів освіти до змін, які виникають у нашій державі в цілому та на ринку праці зокрема.

У суспільстві, яке трансформується та в якому більша частина населення обтяжена матеріальними проблемами, професійна мобільність стає не тільки умовою виживання, але і досягнення професійного, а відповідно, й соціального успіху. За таких умов важливо, щоб держава формувала так звану систему соціальних ліфтів, завдяки яким будь-яка талановита людина змогла б зробити успішну професійну кар'єру. Це може стати сприятливою умовою подальшого досягнення рівня соціальної та економічної стабільності в суспільстві.

Література:

1. Коваліско, Н. В., Хоронжий, А. Г. (2002). Регіональна трудова мобільність. Львів: ЛНУ імені Івана Франка.
2. Сушенцева, Л. Л. (2011). Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: теорія і практика. Кривий Ріг: Видавничий дім.
3. Пілецька, Л. С. (2013). Професійна мобільність особистості: психологічний аспект аналізу. Луганськ: Видавництво СНУ ім. В. Даля.

Масик Альона

КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІВ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ЯК УМОВА ЇХ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ

У публікації розглянуто систему післядипломної педагогічної освіти як умову розвитку професійної компетентності педагогів технічного профілю закладів професійно-технічної освіти на основі компетентнісного підходу.

Ключові слова: компетентнісний підхід, викладач технічного профілю ЗПТО, післядипломна освіта, професійний розвиток, професійна компетентність.

Післядипломна освіта передбачає організоване й систематичне навчання дипломованих спеціалістів із метою подолання розриву між здобутою професійною підготовкою у закладах вищої освіти, практичним досвідом і новими вимогами до працівників педагогічної галузі, що висуваються рівнем розвитку науки та технологій, сучасними викликами.

Відповідно до Закону України «Про освіту» поняття «професійний розвиток» розглядаємо як безперервний процес навчання та вдосконалення професійних компетентностей фахівця, що дає змогу підтримувати або покращувати стандарти професійної діяльності і триває впродовж усього періоду професійної діяльності.

Цілями неперервного професійного розвитку фахівця вчені виділяють гносеологічну (формування особистості через освіту як цілісну систему); праксеологічну (формування фахівця через навчання впродовж усього життя шляхом формальної, неформальної освіти); аксіомологічну (формування духовно-моральної патріотичної особистості).

Визначення питання «підвищення кваліфікації педагогів в системі післядипломної педагогічної освіти як умова їх професійного розвитку» потребує виявлення та аналіз підходів до поняття «післядипломна освіта».

В Україні післядипломну освіту законодавчо визначено як «спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення та оновлення її професійних знань, умінь та навичок або отримання іншої професії, спеціальності на основі здобутого раніше освітнього рівня та практичного досвіду».

Післядипломна освіта передбачає наступні форми навчання: спеціалізація, перепідготовка, стажування та підвищення кваліфікації.

Конкурентоздатність педагога розуміємо як здатність до швидких змін у професійній діяльності в умовах інформаційного суспільства, що передбачає володіння необхідними професійно значущими здібностями та якостями, навичками, професійно-педагогічними ціннісними орієнтаціями.

Одним із завдань післядипломної педагогічної освіти є створення умов для самореалізації, самоактуалізації педагога, вдосконалення самоосвітньої діяльності на основі власного професійного та життєвого досвіду.

Заклади післядипломної педагогічної освіти (ППО) – це заклади вищої освіти, що здійснюють підвищення кваліфікації та перепідготовку педагогічних кадрів на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня, практичного досвіду відповідно до замовлень управлінь освіти і науки обласної державної адміністрації, закладів освіти, юридичних та фізичних осіб.

Специфіка освітнього процесу підвищення кваліфікації педагога в закладах ПО полягає в наступному:

- підвищення кваліфікації або перепідготовка педагога є нетривалою в часі;
- здійснюється 1 раз на 5 років;
- в навчальному закладі ПО особлива увага приділяється врахуванню досвіду фахівця.

Підвищення фахової компетентності, зростання професійного розвитку, рівня психолого-педагогічної підготовки є одними з важливих та актуальних завдань.

Підвищення кваліфікації викладачів у системі післядипломної педагогічної освіти має бути націлене на розвиток творчого потенціалу вчителів; надання їм необхідних сучасних знань; формування та розвиток необхідних умінь для здійснення творчої педагогічної діяльності; розвиток особистісних якостей; сприяння набуттю фахівцями педагогічного досвіду, стимулювання й організація експериментальної та дослідницької діяльності.

Навчання в системі післядипломної освіти будується на засадах компетентнісного підходу.

Вітчизняна система післядипломної педагогічної освіти базується на концепції неперервної освіти, процес підвищення кваліфікації

спрямований на оновлення, розширення, модернізацію професійних знань і набуття нових компетентностей викладачів.

Література:

1. Закон України «Про вищу освіту»: чинне законодавство від 26.02.2021р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
2. Закон України «Про освіту»: чинне законодавство від 01.01.2021р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Закон України «Про професійний розвиток працівників»: чинне законодавство від 12.01.2012 р. № 4312-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4312-17#Text>
4. Пуховська, Л. П. (2011). Теоретичні засади професійного розвитку педагогів : рух до концептуальної карти. *Порівняльна професійна педагогіка* : науковий журнал. 1, 97–106.

Мукменєва Рената

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка (Україна)

МИТЕЦЬ М. І. БІЛОШАПКА: БАНДУРА І ПІСНЯ ЗАВЖДИ ПОРУЧ

Розглянуто творчий і життєвий шлях діяча народного мистецтва. Висвітлено роботу бандуриста як керівника самодіяльних колективів, Визначено здобутки його мистецько-просвітницької діяльності. Схарактеризовано роль і значення внеску митця щодо популяризації й збереження української народної пісні у супроводі бандури.

Ключові слова: бандурист Михайло Іванович Білошапка, Кролевеччина, капелла бандуристів, ансамбль, українська пісня.

Сумщина – славний кобзарський край. До її складу входять і землі Кролевеччини. Вона відома не лише кролевечькими рушниками, а й своїми бандуристами. Один з них, талановитий митець, відданий шанувальник і зберігач української народної пісні – М. І. Білошапка.

Народився майбутній бандурист у листопаді 1924 року в музикальній родині села Болотинці Чернігівської області. Батько був гарним балалаєчником, мати – неперевершеною співачкою. Вже в три роки М. Білошапка оволодів грою на батьковій балалайці. Хлопчика виводили на вулицю, де починався його сольний виступ. Односельці із великим задоволенням слухали у виконанні Михайла ліричні і запальні мелодії, які нестримно запрошували до танцю. Пізніше хлопець оволодів грою на гітарі, яку виготовив місцевий майстер. Через невеликий проміжок часу юний виконавець видобував на інструменті

милозвучні акорди.

1938 рік став для М. Білошапки доленосним. Він знайшов у занедбаному прицерковному приміщенні бандуру. Інструмент мав жалюгідний вигляд. Вдома усією родиною цю реліквію реставрували. Навчившись грати на бандурі, юнак відчув себе найщасливішою людиною. Отже, ще за дитинства Михайло Білошапка, завдяки своїм музичним здібностям оволодів грою на гітарі, балалайці та бандурі.

Вже в четвертому класі він отримав грамоту і премію в 30 карбованців, 20 з яких роздав бідним шкільним хористам, 10 – віддав щасливій мамі. В цей час відбувається незабутня подія у житті М. Білошапки – йому доручають керівництво шкільним оркестром народних інструментів. Жодний урочистий захід у Кролевці не обходився без його участі. На превеликий жаль, мирне творче життя закінчилося з початком Другої світової війни.

На початку війни Михайло Білошапка потрапляє до Вестфалії, де на шахтах експлуатували людей. Звільнення і довгоочікувана свобода шахтарів відбулись у 1945 році, при наступі військ Червоної Армії. Після повернення до Батьківщини музикант працював у рідному селі Болотинці завідуючим клубом та продовжував займатись улюбленою справою – музичною творчістю.

Подальша доля М. І. Білошапки склалася так, що він переїхав до Кролевця. Там на фабриці художнього ткацтва він познайомився зі співочим колективом, співпраця з яким призвела до організації капели бандуристів. Вже у 60-х роках ХХ ст. капела налічувала кілька десятків учасників. Колектив мав великий різноплановий репертуар: українські народні пісні, твори на слова Т. Г. Шевченка. «Думою про рідний край» на музику М. І. Білошапки та слова І. Корнющенка капела відкривала майже усі концерти. На обласному огляді художньої самодіяльності творчий колектив одержав диплом 1-го ступеня. У другій половині 60-х рр. ХХ століття капелі було присвоєно звання «Народної». І не дарма: капела бандуристів під керівництвом М. І. Білошапки гастролювала по селах і містах України, виступала за кордоном.

Активною була і сольна діяльність керівника-бандуриста. Він виступав на урочистому вечорі фольклору, присвяченому 500-річчю українського козацтва, який проходив у Києві. М. І. Білошапка відкрив фольклорне свято «Як ще були ми козаками» думою «Про кошового отамана Івана Сірка». З цією та з іншими думами кобзар виступав на різних заходах у Сумах, Запоріжжі, Донецьку, Хмельницькому. У пам'яті бандуриста залишились незабутні враження щодо свята. Він

згадував як по-особливому, з пієтетом, представляли кожен виступ учасників концерту ведучі – народна артистка УРСР Лариса Хоролець та заслужений артист республіки Павло Громовенко. Через представлені козацькі епічні пісні, думи, гумор, соціально-побутові сценки була показана півтисячолітня історія України, її народу. Окрім участі у концерті М. Білошапка виступав і на ярмарку, який передував заходу. Своїми піснями він додавав святкового настрою усім присутнім. Відчувалось, що атмосфера цього свята сприяла появі і у слухачів, і в учасників концерту національного братерського єднання, відчуття гордості за свою причетність до української культури. Наочна демонстрація доробків народного національного мистецтва це яскраво довела. [1, 3].

Репертуар М. І. Білошапки різний за тематикою, в більшості своїй думний. Народні думи про Т. Шевченка, історичні – про Б. Хмельницького, «Про тих, що не повернулися з війни», твір «Дума про Кролевець», яку написав уродженець міста Кролевця, широковідомий кобзар, член спілки письменників України І.С. Іванченко.

Окрім творчої концертної діяльності бандурист М. І. Білошапка активно впроваджував у життя ідеї по зміцненню українського кобзарського руху. У червні 1990 року він брав участь в Установчому з'їзді кобзарів України, який відбувся у Києві. Ця подія стала знаковою у справі відродження, популяризації й поширення традиційного та сучасного кобзарства. В ній брали участь відомі бандуристи: брати В. і М. Литвини, викладачі Київської консерваторії А. Бобир, професор С. Баштан, професор Львівської консерваторії В. Герасименко. На з'їзді була створена Всеукраїнська спілка кобзарів, яка об'єднала на добровільних засадах професійних бандуристів, майстрів по виготовленню українських народних інструментів, дослідників кобзарства. Головою Спілки кобзарів України був обраний В. С. Литвин [4, 3]. Участь М. І. Білошапки в цій знаковій для усіх бандуристів події, є додатковим свідченням шани і поваги з боку відомих знавців бандурної справи до нього.

Необхідно відмітити популяризаторську й просвітницьку роботу М. І. Білошапки, яку він проводив серед молоді. Його часто запрошували на зустрічі зі школярами, які з великим задоволенням слухали розповіді бандуриста про українську народну пісню. Перебуваючи на заслуженому відпочинку, постійно допомагав самодіяльним колективам підприємств Кролевця, брав участь у різних

святкових заходах. Таким чином, митець намагався прищепити любов до скарбів народного мистецтва, які є невичерпним багатством мудрості, духовності і краси. М. І. Білошапка казав про пісню: «Пісня народжується з людиною. Вона – душа людини, вияв глибоких почуттів. В щасті – веселить, в горі – розвіє тугу. Так і живе в віках увібравши долю народу, його історію» [1, 3].

Отже, бандурист М. І. Білошапка вів плідну творчу роботу, що підтверджують його доробки у сольному виконавстві, керівництві капелюю, ансамблями бандуристів та популяризаторстві української народної пісні.

Література:

1. Городиська, А. (1991). Грай – дзвени, бандуро! *Кролевецький вісник*. 1.
2. Корнющенко, І. (2001). *Слобожанщина : альманах літераторів Сумщини*. Суми : Мрія.
3. Непомнящий, О. (1988). Щасливих музичних доріг! Маяк комунізму
4. Тонкопій, О. (1990). Чарівні звуки бандури. Маяк комунізму.

Мяус Альона

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка (Україна)

ПРІОРИТЕТНІ МОДЕЛІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

У статті розглянуто базові моделі підготовки педагогічних кадрів у системі освіти Великої Британії. Зокрема, проаналізовано особливості паралельної та послідовної моделей підготовки вчителів, а також альтернативні програми, орієнтовані на можливість поєднання навчання та роботи.

Ключові слова: *вчитель, педагогічні кадри, моделі підготовки вчителя, Велика Британія, альтернативні програми підготовки вчителя.*

Одним із пріоритетних напрямів розвитку національної системи педагогічної освіти є її оновлення та модернізація шляхом запровадження кращих зразків зарубіжних здобутків у педагогічну теорію і практику. У цьому контексті є доцільним врахування досвіду Великої Британії, де педагогічна освіта є одним із пріоритетів державної політики, ґрунтується на давніх історичних традиціях, високоякісних показниках, фундаментальних науково-педагогічних дослідженнях, а практика реалізації довела свою дієвість та ефективність.

Традиційно у Великій Британії існує подвійна система підготовки

вчителів. З одного боку, це педагогічні коледжі, які пройшли тривалий шлях розвитку. Педагогічні коледжі готують учителів для початкової школи і мають практичну спрямованість. Майбутні педагогічні кадри для середньої школи здобувають освіту в університетах, причому тривалий час панувала думка, що університетський диплом є достатньою кваліфікацією для роботи в школі.

Всі університети Великої Британії мають високий рівень автономії у визначенні курсів, програм і методів навчання. Загальне керівництво вищою освітою здійснює Департамент освіти шляхом розподілу матеріальних ресурсів. Посередницькі функції між урядом та університетами покладені на три ради університетських фондів (Англії, Шотландії та Уельсу). До складу цих рад входять представники закладів вищої освіти з регіонів Великої Британії, шкіл та ліцеїв, роботодавців. Таке широке представництво дає змогу поєднати інтереси держави й вищих шкіл, досить об'єктивно оцінюючи останні [1].

На сучасному етапі в системі педагогічної освіти Великої Британії існують дві основні моделі підготовки вчителів. Першу модель можна умовно назвати *паралельною*, оскільки одночасно зі ступенем бакалавра педагогіки, мистецтв тощо студенти здобувають Статус кваліфікованого вчителя (Qualified Teacher Status) чи Кваліфікацію вчителя (Teaching Qualification) [3]. Вони є необхідною умовою для роботи в школі і передбачають вивчення психолого-педагогічних дисциплін, методики навчання предмета спеціалізації та педагогічну практику. Курс навчання триває переважно чотири роки.

Друга модель, яку можна умовно назвати *послідовною*, розрахована на випускників університетів зі ступенями бакалавра (гуманітарних, математичних та інших наук. Бажаючи стати вчителем, молодий спеціаліст повинен пройти ще й курс однорічної психолого-педагогічної та методичної підготовки (36–38 тижнів), який забезпечують інститути чи факультети при університетах. Успішно завершивши курс навчання, випускники отримують Сертифікат у галузі освіти (Postgraduate Certificate in Education – PGCE) та Статус кваліфікованого вчителя [2]. Слід зазначити, що на теоретичну підготовку передбачено лише 12 тижнів, а тому вносяться пропозиції щодо продовження терміну навчання до двох років. Недостатність однорічної професійної підготовки вимагає введення дворічних курсів психолого-педагогічної та методичної підготовки, які сприятимуть зростанню якості педагогічної освіти.

За останні роки у Великій Британії поширення набули дві альтернативні програми: Graduate Teaching Programme (Програма підготовки бакалаврів – GTP) та Registered Teaching Programme (Програма підготовки дипломованих спеціалістів – RTP) [4]. Спільним у них є те, що, по-перше, вони дають змогу поєднувати навчання і роботу в школі і, по-друге, відкривають доступ до вчительської професії зрілим фахівцям із різних галузей. GTR передбачає однорічну психолого-педагогічну та методичну підготовку бакалаврів. RTP розрахована на осіб, які успішно завершили дворічний курс вищої освіти. Навчання триває два роки, протягом яких студенти оволодівають предметами на здобуття ступеня бакалавра, а також дисциплінами психолого-педагогічного та методичного циклів [4].

Література:

1. *Teacher education in a climate of change the way forward* (2010). Department for Employment and Learning. Retrieved from http://www.deni.gov.uk/teacher_education_in_a_climate_of_change_-_the_way_forward_-_english_version.pdf
2. *The teaching profession in Europe: Profile, trends and concerns. Report IV: Keeping teaching attractive for the 21st century* (2017). Brussels: Eurydice European Unit. Retrieved from https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/keeping-teaching-attractive-for-the-21st-century_en
3. MHRD. (2015). *Teacher education*. Retrieved from <http://mhrd.gov.in/teacher-education-overview>
4. *Teachers in Europe Careers, Development and Well-being* (2021). Brussels: Eurydice European Unit. Retrieved from https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/teachers-europe-carreers-development-and-well-being_en

Остапенко Оксана

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова (Україна)

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ STEM – ПРОЄКТІВ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

За результатами опрацювання теоретичних джерел та проведеного експерименту у процесі реалізації STEM – проєкту «Хлібом славиться земля» висвітлено особливості формування дослідницьких умінь молодших школярів із застосуванням інноваційних технологій та зроблено відповідні висновки щодо важливості застосування STEM – проєктів, як сучасної технології дослідницької діяльності учнів.

Ключові слова: Концепція Нової української школи, дослідницькі уміння, інноваційні технології, проєктні технології, STEM – проєкт.

Одним із основних завдань Нової української школи є виховання вільної особистості, здатної до саморозвитку та самовдосконалення. Згідно «Концепції нової української школи» складниками уміння вчитися упродовж життя є: «здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових умінь і навичок, організації навчального процесу (власного і колективного), зокрема через ефективне керування ресурсами та інформаційними потоками, вміння визначати навчальні цілі та способи досягнення, вибудовувати свою освітньо-професійну траєкторію, оцінювати власні результати навчання, навчатися упродовж життя» [1, с. 11]. Для реалізації цих завдань важливе значення має впровадження в навчальний процес учнів дослідницької діяльності, зокрема на основі інноваційних технологій.

Реалізуючи мету і завдання Державного стандарту початкової освіти [2] та відповідних йому програм, перед вчителем постає питання пошуку тих форм, методів і засобів організації освітнього процесу, які б забезпечили формування у молодших школярів дослідницьких умінь. Для вирішення поставлених завдань актуальним нині є використання проєктних технологій, а саме STEM – проєктів, що сприяють розвитку дослідницьких умінь.

STEM – це акронім, який запропонували учені Національного наукового фонду США у 2001 р. для позначення революційного тренду в освітніх та професійних сферах. STEM – освіта (аббревіатура від англійських слів Science, Technology, Engineering, Math, що в перекладі означає наука, технології, інженерія та математика) [3, с. 3].

Як свідчить аналіз літературних джерел та практична діяльність загальноосвітніх закладів, проблема організації та здійснення дослідницької діяльності молодших школярів, коли вони навчаються самостійно одержувати знання залишається недостатньо дослідженими. Тому нами на основі науково-педагогічної літератури, власного педагогічного досвіду було проведено дослідження, в якому взяли участь 26 учнів 4-го класу. Метою дослідження було перевірити педагогічні умови формування дослідницьких умінь учнів засобами STEM – проєктів. Експериментальна робота здійснювалася у процесі реалізації STEM – проєкту «Хлібом славиться земля» з метою формування основних дослідницьких умінь. У цьому проєкті ми інтегрували природознавство, математику, літературне читання, образотворче мистецтво, трудове навчання, інформатику. Під час проведення проєкту учні досліджували наступні питання, а саме: «Як хліб

потрапляє до людей на стіл?», «Від чого залежить якість хлібобулочних виробів?». У класі провели дослідницький практикум «Як проростає зерно?». Досліджували процес виготовлення хліба на заводі; з'ясовували, чим він відрізняється від домашнього приготування; проводили пошукову роботу та дізналися, які поети і письменники створювали твори про хліб.

При реалізації даного проєкту були поєднані завдання з різних предметів, тим самим реалізувався інтегрований, діяльнісний підхід до вивчення предметів. Учні мали можливість проводити самостійну пошукову роботу вдома, виконувати індивідуальні завдання, здійснювати пошук інформації з різних джерел, створювати презентації та ділилися ними у ході уроку, а також застосовували їх на інших уроках та в позакласній роботі, що дозволяє формувати навички дослідницької діяльності учнів.

За результатами оцінювання дослідницьких умінь було констатовано, що рівень цих умінь у молодших школярів значно підвищився. Так, показник творчого рівня сформованості дослідницьких умінь зріс від 53,5% до 75,5%, частково-пошукового – від 65,5% до 86,5%. Було відзначено, що учні почали займати більш активну позицію, стали активніше себе проявляти в дослідницькій діяльності, самостійно й охоче отримувати знання з різних джерел. Завдяки отриманим умінням школярі почали краще розуміти матеріал, оскільки їхні знання ґрунтувалися на основі усвідомленого сприйняття. Вони вчилися користуватися отриманими знаннями для розв'язання нових пізнавальних і практичних завдань. Збільшилась кількість учнів, які бажали виконувати завдання самостійно, удосконалюючи комунікативні вміння, працюючи в різних групах, цим самим розвиваючи дослідницькі вміння.

Висновки. Вивчення теоретичних джерел та проведення експерименту з молодшими школярами при реалізації STEM – проєкту «Хлібом славиться земля» дозволяє констатувати, що STEM – проєкти, як сучасна технологія дослідницької діяльності учнів, дозволяють успішно формувати дослідницькі вміння молодших школярів, сприяють розвитку, таких дослідницьких умінь, як: вміння орієнтуватися в інформаційному просторі; здатність до самонавчання; вміння бачити і аналізувати, усвідомлювати й розв'язувати проблему та робити правильні висновки.

Література:

1. Концепція української школи (2016). Режим доступу:

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

2. Державний стандарт початкової освіти (2018). Режим доступу: https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/59891/
3. Проект концепції STEM – освіти в Україні (2017). Режим доступу: http://mk-kor.at.ua/STEM/STEM_2017.pdf
4. Хромчихіна, О.О., Кармаліт, О.Б. (2020). STEM – проекти для початкової школи. Харків. Видавнича група «Основа».

Підсосонна Олена

*Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
(Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У публікації розглянуті особливості формування креативності у процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Надані розмежування понять креативності і творчості у педагогічній і психологічній літературі. А також охарактеризовано компоненти креативності, як складника комплексу гнучких умінь. Зроблені відповідні висновки.

Ключові слова: *креативність, творчість, гнучкі уміння, soft skills, майбутні учителі початкової школи.*

Високий динамізм життя, науково-технічний прогрес, складність завдань, що стоять перед суспільством, вимагають постійного нарощування креативного потенціалу суспільства, розвитку креативного мислення як атрибуту вільної особистості. Звідси випливає, що розвиток креативності молодого покоління стає найважливішою метою навчання і виховання. Безперечно, у процесі професійної підготовки у майбутніх фахівців необхідно формувати весь комплекс гнучких умінь (soft skills), але ми звертаємо увагу на актуальність теми розвитку креативності у майбутнього вчителя початкових класів.

Розглянемо одне з умінь комплексу soft skills докладніше – креативність – в широкому сенсі (Creativity). У педагогіці поняття «креативність» з'явилося відносно недавно, воно запозичене з понятійного апарату психології і вносить новий зміст у висвітлення педагогічних явищ. У своїх різноманітних наукових зв'язках педагогіка розширює межі власних специфічних знань, збагачує й уточнює їх, що сприяє поглибленню педагогічного досвіду та вдосконаленню освітніх процесів розвитку особистості.

У сучасній психології та педагогіці проблема креативності розглядалася багатьма вітчизняними (О. Антоною, Л. Єрмолаєвою-Томіною, В. Маляко, В. Павленко, Л. Панамарьовим, О. Яковлевою, К. Крутій) та зарубіжними (Дж. Гілфордом, Е. де Боно, Д. Перкінсоном, Е. Торренсом) науковцями.

Проаналізувавши педагогічну літературу ми вичвили, що складним залишається проблемне питання співвідношення понять «креативність» і «творчість». Більшість дослідників пропонують розмежовувати поняття «креативність» і «творчість». Систематизувавши погляди науковців з даної тематики виділяємо «творчість» як *діяльність*, що породжує щось якісно нове та відрізняється неповторністю, оригінальністю, суспільно-історичною унікальністю властивою людині як суб'єкту творчої діяльності. Акцентуємо увагу саме на унікальності та неповторності творчої діяльності. Креативність – *здатність* до розумових перетворень і творчості; дуже близьке за змістом до поняття «творче мислення». Креативність включає в себе минулі, супутні й наступні характеристики процесу, в результаті якого людина або група людей створює що-небудь, що не існувало раніше. Таким чином ми можемо зробити висновок, що творчість має тісний зв'язок з креативністю але це різні поняття.

Катерина Крутій, професорка і дослідниця проблематики впровадження системи розвитку креативного потенціалу у дітей, трактує поняття «творчість» як діяльність людини, що спрямована на створення якісно нових, невідомих раніше духовних або матеріальних цінностей. Креативність – здатність до творчого (дивергентного) мислення (розширення) (Крутій, Грицишина, 2016, с. 3).

Аналіз визначень поняття «креативність» дозволив виявити широкий спектр його трактувань у наукових доробках сучасних вчених, а також виявити найбільш поширене трактування: креативність – це здатність особистості породжувати незвичайні ідеї, відхилитись від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації.

Викладач Гарвардської школи бізнесу, автор численних підручників із проблеми креативності, доктор Т. Амабайл стверджує, що креативність будь-якої особистості складається із взаємодії трьох компонентів: а) *мотивування* (внутрішня зацікавленість щодо неординарного розв'язання задачі); б) *уміння творчо мислити* (визначає еластичність і винахідливість у пошуках вирішення проблеми); в) *компетентності* (знання і уміння, які має працівник у

сфері своєї діяльності).

В сучасному суспільстві компетентність і креативність – стратегічна сировина особистості, а від мотивування залежить використання цієї сировини. Як зазначає науковець, особистість може відрізнитися всебічними знаннями і уміннями, знаходити нові підходи щодо вирішення ситуації, проте, якщо відсутня мотивація до виконання конкретної роботи, людина нічого не робитиме (Амабайл, 2009, с. 42-43).

З урахуванням таких компонентів сучасна школа не може керуватися лише традиційними технологіями навчання. Пристосовуючись до постійно змінюваних умов навколишнього світу, вона покликана виховувати особистість із високим креативним потенціалом, що вимагає від учителя креативного підходу до педагогічної праці. Тому процес навчання є основним фактором розвитку креативного потенціалу учнів і до цього потрібно готувати вчителів початкової школи.

Отже, креативність потрібна не тільки в науці або професійній діяльності, а й у повсякденному житті. Це допомагає застосувати нетрадиційний підхід до проблем і адаптуватися до реалій стрімко змінюваного світу. Учителю слід дбати про розвиток креативності у молодших школярів, тому що це може допомогти їм задовольнити вимоги сучасності.

Література:

1. Амабайл, Т., Леонард Д. (2009). *Креативное мышление в бизнесе*. Юнайтед Пресс.
2. Крутій, К.Л., Грицишина, Т.І. (2016). STREAM-освіта дошкільнят: виховуємо культуру інженерного мислення. *Дошкільне виховання*, 1, 3–7.

Предик Аліна, Коваль Ольга

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ПЛАТФОРМ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті перелічено програми, які забезпечують ефективний навчальний процес в Чернівецькому національному університеті ім. Юрія Федьковича. Особливу увагу зосереджено на порівнянні програм, що забезпечують відеоконференцію google meet та zoom. Висвітлено додаткові програми для забезпечення цікавого та продуктивного навчання.

Ключові слова: *технічні засоби; plagiam; moodle; Google Classroom, Google Forms, Learningapps; meet; google meet, zoom, Blackboard, CenturyTech, ClassDojo, Seesaw, Duolingo, Matific, IDroo.*

Перехід на дистанційне навчання (ДН) поставило викладачів перед непростими викликами: як організувати навчання студентів в умовах карантину, коли викладач не може бути поруч. І як зрозуміти, чи вивчив щось студент, коли традиційні способи оцінювання недоступні.

Метою статті є проаналізувати та висвітлити програмне забезпечення, за допомогою якого можна зробити навчальний процес кращим та доступнішим для здобувачів освіти.

Оскільки студенти перейшли в режим онлайн-спілкування, керівництво ЗВО подбало про централізоване підключення здобувачів освіти до платформи meet, яка є надзвичайно легкою у використанні та забезпечує зв'язок між студентом та викладачем.

Проблеми перевірки та оцінювання знань не виникало, оскільки студентів одразу підключили до таких платформ, як: moodle, Google Classroom, Google Forms, Learningapps. Проаналізуємо зазначені програми.

Програма «Moodle» включає в себе широкий спектр набору інструментів для освітньої взаємодії викладачів, студентів та адміністрації ЗВО. Зокрема, дає можливість:

- представляти навчальний матеріал у різних форматах (текст, презентація, відеоматеріал, можливість проміжного виконання тестових завдань з фіксуванням екрану, а також без можливості повернутись до попереднього запитання;
- здійснювати тестування та опитування студентів із використанням запитань закритого і відкритого типу;
- виконувати завдання учнями з можливістю пересилати відповідні файли.

Google-форма – забезпечує можливість отримувати відповіді студентів і проводити автоматичне оцінювання результатів тестування.

Google Classroom - забезпечує можливість перевірки знань студентів та їх оцінювання, шляхом приєднання практичного завдання за вказаний термін часу.

Learningapps - ця програма дає можливість створювати вправи різних типів на потрібну тему, або користуватися готовими. До того, ж це чудовий спосіб взаємоперевірки знань з вивченої теми. Бали студентів автоматично відображаються викладачу, створюючи своєрідний рейтинг.

В ході дослідження був здійснений порівняльний аналіз програм,

що забезпечують відеозв'язок між студентом та викладачем, а саме : google meet та zoom. В результаті були виділенні сильні та слабкі сторони кожної програми.

№		Google meet	Zoom
1	Відео зв'язок	Якісний звук та картинка	
		Безкоштовна	Безкоштовна, платна
2	Час відео зустрічі	необмежений	Безкоштовна версія- час обмежений до 40 хвилин. Платно- необмежений
33	Кількість учасників	250 учасників	Безкоштовно- до 100 Платна- до 200
5	Функції	Відеозв'язок, демонстрація екрану, функція піднятої руки, можливість записати відеозустріч, у програмі доступна функція «Чат» Meet дає змогу наперед планувати зустрічі та запрошувати їх учасників, зокрема через спільне використання календарів. Дозволяє проводити необмежену кількість зустрічей зі студентами сам на сам.	Відеозв'язок, демонстрація екрану, функція піднятої руки, можливість записати відеозустріч, у програмі доступна функція «Чат», Безкоштовна версія Zoom дозволяє зберігати файл відеозапису тільки на локальному комп'ютері, а ліцензійні версії дають змогу зберігати його в хмарі. Ще однією цікавою функцією є «Кімнати обговорення». Вони дозволяють проводити обговорення в невеликих групах. Для них можуть бути встановлені обмеження за часом і таймер зворотного відліку. Організатор заняття може заходити в групи для участі або спостереження. Zoom дає змогу наперед планувати зустрічі та запрошувати їх учасників, зокрема через спільне використання календарів. Безкоштовна версія також дозволяє проводити необмежену кількість зустрічей зі студентами сам на сам. Для цього потрібно створити обліковий запис, але якщо установа має ліцензію, увійти в систему можна буде за обліковими даними єдиного входу. Інтерактивна дошка.
	Відео	Відео відкривається одразу	Проблеми із завантаженням та показом звуку

Серед вказаних позитивних і негативних рис, хочемо зазначити, що обидві ці платформи мають дуже важливу особливість – прорекламованість. Вони є популярними та розрекламованими, тому дуже багато учасників навчального процесу ними користуються. Хотілося б зазначити, що є досить багато програм, які є не менш

популярними, надзвичайно функціональні і мають такі риси, які ми не знаходимо у вище вказаних платформах, однак вони є не настільки відомими, а отже не настільки апробованими.

Blackboard – додаток для інтерактивного навчання, створення начальних груп і обміну знаннями.

CenturyTech – платформа з інструментами для дистанційного навчання.

ClassDojo – це комунікаційна платформа для школи, яку вчителі, учні та батьки використовують для дистанційного навчання у школі.

Seesaw – платформа для створення цифрових навчальних портфелів та навчальних ресурсів.

Duolingo – це сервіс для вивчення англійської мови за допомогою інтерактивних вправ з елементами гри.

Matific – безкоштовний ресурс для вивчення математики в ігровій формі для учнів 1-6 класів.

IDroo – Віртуальна дошка для роботи з учнями (інтерфейс тільки англійською). У безкоштовній версії є можливість малювати геометричні фігури, лінії, додавати текст і спілкуватися в чаті.

Висновок. Як бачимо, що людство рухається вперед і не кожного разу ми можемо передбачити все те, що відбудеться, однак так вже влаштоване наше життя, що ми вже пристосовуємося до будь-чого, ми готові технічно прийняти будь-який виклик життя в цілому. Зокрема, пандемія внесла у наше звичне розмірене життя свої корективи і ми не відмовилися від навчання в цілому, воно продовжується, але в зовсім новому форматі. Якщо на початку було запропоновано тільки не настільки ефективні платформи, не настільки якісно вони використовувалися, то тепер ми не просто якісно і повноцінно використовуємо можливості цих платформ. А тепер з'являються все нові і нові, які враховують недоліки попередніх і запити абітурієнтів, чи учасників начального процесу, які виникають вже впродовж навчання, або самого процесу. Не виключено, що саме вдосконалені ці програми навіть із зникненням пандемії, так само стануть невід'ємною частиною навчального процесу, оскільки вони дають дещо більше можливостей і кладуть у рівні умови абсолютно всіх, тих хто можуть відвідувати і дозволити собі навчання, і тих хто з різних причин не можуть брати участь у повноцінному навчальному процесі, використовуючи саме дистанційне навчання, зможуть підвищити рівень своїх знань.

Література:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 року № 211 «Про

- запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19»
2. <https://moodle.chnu.edu.ua/>
 3. https://www.google.com/intl/ru_ua/forms/about/
 4. <https://classroom.google.com/u/0/h>
 5. <https://learningapps.org/>
 6. <https://meet.google.com/>
 7. <https://zoom.us/>
 8. <https://www.blackboard.com/>
 9. <https://www.century.tech/>
 10. <https://www.classdojo.com/ru-ru/?redirect=true>
 11. <https://classroom.google.com/u/0/h>
 12. <https://web.seesaw.me/>
 13. <https://www.matific.com/ua/uk/home/maths-activities/>
 14. <https://idroo.com/signup>
 15. <https://uk.duolingo.com/>

Прокоп Інна, Баран Ірина

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Україна)

ТЕХНОЛОГІЯ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО УРОКУ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У публікації розглянуто історичний розвиток категорії «урок» як основної форми навчання у школі; поняття, сутність та особливості сучасного уроку у початковій школі. Визначено основні аспекти технології підготовки сучасного уроку у початковій школі: поняття, зміст та специфіку. Окреслено основні педагогічні умови, методичку та технологію підготовки сучасного уроку у початковій школі. Сформульовано відповідні висновки.

Ключові слова: *урок, сучасний урок, підготовка сучасного уроку, системно-діяльнісний підхід, особистісно-орієнтований підхід, організаційні форми навчання.*

Категорія «уроку», наближена до сучасного розуміння цієї форми навчання у школі, на думку дослідників, існує вже чотири століття (Тахтамышева, 2019, с.9). У мінливому освітньому середовищі урок все ще залишається основною формою організацією навчального процесу, проте в сучасних умовах його зміст як дидактичної категорії змінюється у зв'язку з мінливими цілями, змістом та умовами навчання. До 50-60х років минулого століття урок є феноменом з достатньо жорсткою структурою (Зайцев, 2018, с.6). Дидактичне осмислення теорії уроку починається в 70-ті роки ХХ століття та пов'язується з діяльністю таких відомих педагогів як Дяченко В.,

Лернер І., Макаренко А, Махмутова М., Скаткін М., Сухомлинський В., Онищук В. та ін. Класична модель навчального процесу на уроці, яка забезпечувала оптимальну освіту, виховання та розвиток дитини, була сконструйована німецьким педагогом-дидактом Е. Дрефенштедтом (Огородников, Дрефенштедт, 1974, с.64). В цей період проблема теоретичного осмислення уроку стає актуальною, що відображується в дослідженнях М. Махмутова, який розкриває теоретичні та технологічні основи уроку. Дослідник визначає актуальне на той час поняття «сучасного уроку» як «урок, на якому вчитель разом з учнями на засадах рівності здійснює роботу щодо пошуку та відбору науково змісту знань, що підлягають засвоєнню; тільки тоді знання стає особистісно значущим» (Махмутов, 1985, с.20).

В умовах сучасного уроку змінюється парадигма ролі учасників педагогічного процесу. Так, якщо в традиційній системі освітнього процесу існував такий розподіл ролей: учитель – транслює інформацію, а учень – отримує готову інформацію, то сьогодні картина виглядає зовсім інакше. Нова якість освіти на сучасному уроці зумовлює появу нового навчального результату – відбувається розвиток «навчальної компетентності на оновлення компетенцій». В умовах сучасного уроку розподіл освітніх ролей виглядає так: учитель організовує діяльність учня в інноваційній сфері, а учень здійснює самостійні пошук, відбір, аналіз, систематизацію, презентацію інформації (Мурзина, 2017, с.52-59).

З огляду на зміни, що відбуваються в сучасній освіті, поняття «урок» сьогодні має нове методологічне наповнення. Сучасний урок є формою організації навчальної діяльності, що здійснюється з метою оволодіння учнями навчальним матеріалом (знаннями, вміннями, навиками) (Пичугин, 2015, с.2). Принциповим моментом саме сучасного уроку є обов'язкове оволодіння учнями універсальних навчальних дій.

Підготовка сучасного уроку у початковій школі є комплексом заходів, здійснюваних педагогом в процесі планування, проектування уроку з метою подальшого його ефективного проведення в межах системно-діяльнісного підходу до розвитку в учнів універсальних навчальних дій. Специфіка підготовки педагогом сучасного уроку зумовлюється дотриманням вимог Державного стандарту початкової освіти.

В умовах сучасного уроку, учитель вже не є просто передавачем інформації (знань), а є особистістю, яка створює умови для засвоєння способів творчої діяльності, спрямованої на самостійне набуття та

засвоєння нових знань.

Педагог повинен чітко розмежовувати етапи безпосереднього проведення сучасного уроку, та які універсальні навчальні дії реалізуються на кожному з них. В процесі планування та моделювання сучасного уроку ним враховуються критерії його результативності, критерії оцінювання власної діяльності (Данилов, 2012, с.3).

Вчитель може використовувати в процесі планування та проектування сучасного уроку такі педагогічні технології: проблемного діалогу, розвитку критичного мислення через читання та письмо, проектну технологію та оцінювання навчальних успіхів.

Література:

1. Данилов, Д.Д. (2012). Система оценки достижения планируемых результатов освоения основной образовательной программы начального общего образования в «Школе 2100» (технология оценивания образовательных достижений учебных успехов), ВИТА-ПРЕСС, 168.
2. Зайцев, В.С. (2018). Современный урок в условиях реализации Федерального образовательного стандарта среднего профессионального образования: учебно-методическое пособие. Челябинск : Издательство ЗАО «Библиотека А.Миллера».
3. Махмутов, М.И. (1985). Современный урок: монография. М., 184.
4. Мурзина, Н.П (2017). Технология планирования современного урока. Школьные технологии, (2), 52-59.
5. Огородников, И.Т. & Дрефенштедт, Э. (1974). Содержание и методика исследования воспроизводящей и творческой познавательной деятельности учащихся в обучении. В кн.: *Опыт дидактических исследований в СССР и ГДР*. М.: Педагогика. Берлин, Фольк унд Виссен, 63-84.
6. Пичугин, С.С. (2015). *Анализ современного урока в начальной общеобразовательной школе*. Методическое пособие. Уфа: ИРО РБ,
7. Тахтамышева, Г.Ч. (2019). Современный урок. Казань: ГАОУ ДПО ИРО РТ, (2), 78.

Прокопенко Яна

КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

ТОЛЕРАНТНІСТЬ В КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

У публікації висвітлено актуальне питання формування та розвитку толерантності як важливої якості особистості сучасного викладача вищої школи. З'ясовано, що важливим джерелом формування толерантності є педагогічне спілкування. Визначено, що толерантність має виховуватись на певних принципах та цінностях педагогіки толерантності.

Ключові слова: толерантність, викладач вищої школи, педагогіка толерантності.

Науковці стверджують, що виховання толерантності та злагоди є одним з провідних завдань педагогіки XXI ст. Формування стратегій згоди, співіснування, розумного рівня компромісу в професійній діяльності розглядається більшістю вчених у контексті педагогічної культури викладача, яке трактується і як багатокomпонентна якість його особистості, і як умова успішного соціального та професійного самовизначення [1], [2].

Загострення геополітичних, міжнаціональних, внутрішньонаціональних, етнічних, екологічних, релігійно-моральних протиріч у глобальному, міждержавному масштабах і на рівні інтересів різних спільнот людей з полярними поглядами, переконаннями, ідеями та віруваннями викликає необхідність осмислити шляхи досягнення згоди. Не викликає сумнівів той факт, що толерантності сприяють знання, відкритість, спілкування та свобода думки, тощо. Можемо із впевненістю говорити – велике місце у формуванні/ вихованні толерантності у молодого покоління належить системі вищої освіти України.

Важливим джерелом формування толерантності є педагогічне спілкування викладача зі студентом, коли перший постає в якості зразка, еталона прояву цієї якості в найрізноманітніших ситуаціях: під час аудиторного і позааудиторного неформального спілкування; в період керівництва дипломними, курсовими, реферативними роботами студентів, в ході проходження стажування, а також диспутів, творчих зустрічей і наукових конференцій.

Молодий педагог повинен бути готовий до того, що впровадження інноваційних підходів і нововведень в організацію освітнього процесу має усвідомлюватися керівниками, методистами та викладачами з урахуванням того, що ці нововведення та їх наслідки можуть викликати як позитивну, так і негативну реакцію.

На думку А. Молчанової, і в освітньому просторі ЗВО, і в практиці освітніх закладів іноді проявляється псевдотолерантність, коли певні питання вирішуються на рівні обопільних послуг або адміністративним тиском, що набагато простіше, ніж втовкмачувати студенту (педагогу) ті чи інші доводи і викликати відповідну мотивацію до певних дій. Немає належної терпимості у вирішенні протиріч між знаннєво-центристським і діяльнісним підходами: у процесі викладання навчальних курсів, коли студента прагнуть «напихати» максимально можливим числом фактів і відомостей на шкоду розвитку його мислення. Неправомірна перевага віддається теоретичному навчанню, абстрактним, модельним конструкціям і уявленням на противагу стратегіям практико-перетворювальної діяльності [1, с. 81].

Вважаємо, що толерантній взаємодії між викладачем та студентом сприятимуть:

- підвищення рівня інформованості про сутнісні та змістові характеристики толерантності, про особливості вивчення толерантності у межах різних галузей знань та постановки проблеми у педагогіці;
- формування толерантності в особистісній системі цінностей педагога та перетворення її у регулятивний принцип професійної діяльності;
- структурування гуманістичних стосунків у системі студент-студент, студент-педагог, педагог-студент, педагог-батьки, педагог-педагог;
- урізноманітнення навчальних, ігрових, дискусійних форм і тренінгів у педагогічному процесі;
- систематичний педагогічний моніторинг стану сформованості толерантності кожного студента;
- забезпечення науково-методичної бази освітнього процесу з проблем виховання толерантності.

Отже, толерантність «будується» («виховується») на принципах поваги людської гідності; поваги відмінностей; розуміння індивідуальної неповторності; ненасильства; відповідальності; взаємозалежності як основи спільних дій стосовно толерантної взаємодії між суб'єктами освітнього процесу.

Викладач вищої школи має бути відкритим до прийняття цінностей: свободи (реалізація права вибору одного з можливих варіантів виявлення своєї активності у поєднанні з особистою відповідальністю за виконання прийнятого рішення); оптимізму (впевненість в собі, своїх силах і можливостях; хто усім незадоволений, той усім неприємний); вимогливості до себе (це шлях пізнання і саморозвитку, досягнення накреслених цілей); допитливості (прагнення все знати і всього навчитися; пізнаючи світ, пізнавай і самого себе); самовизнання (сприяє емоційній врівноваженості, появі та здійсненню бажання реалізуватися самому); людяності (співчуття, жалість, взаєморозуміння, вміння прийти на допомогу).

Література:

1. Молчанова, А. О. (2013). *Толерантність як ціннісна основа професійної діяльності педагога: посібник*. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України. 188 с.
2. Мотуз, Т. В. Ідея толерантності в освітній парадигмі України початку XXI ст. URL: <https://nv-kogpi.ucoz.ua/vupysk4/motyz.pdf>

Протасова Альона

*Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
(Україна)*

МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У публікації розглянуті особливості модернізації системи освіти на сучасному етапі розвитку суспільства, нові вимоги до професійної діяльності фахівців дошкільних навчальних закладів загалом й організації ними фізичного виховання зокрема. Зроблені відповідні висновки.

***Ключові слова:** фізичне виховання дошкільників, фізична культура, дошкільна освіта, професійна компетентність, майбутні вихователі.*

Конкуренція на ринку праці, нові соціальні, економічні умови привели до підвищення значення професійної підготовки і викликали ряд проблем, які потрібно терміново вирішувати: ускладнення педагогічного процесу, збільшення обсягу інформації, постійне зростання вимог до професійної компетентності викладачів і випускників вищих педагогічних навчальних закладів.

Навчання дошкільнят основних рухів є складним педагогічним процесом, під час якого діти під керівництвом вихователя набувають потрібний руховий досвід. Пріоритетною є діяльність вихователя, який планує і практично втілює поставлені перед ним освітні завдання.

Отже, першочерговим завданням вищих педагогічних закладів є підготовка висококваліфікованого фахівця, який на належному рівні буде виконувати професійні обов'язки.

Нові підходи до організації освіти у вищій школі орієнтовані в першу чергу на виховання особистості, готової до самоосвіти і розвитку власних пізнавальних можливостей та інтересів, самовдосконалення та самореалізації, готовності до успішної адаптації в процесі подальшої професійної діяльності.

Термін «професійна підготовка» тлумачиться як сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, якостей особистості, трудового досвіду і норм поведінки, які забезпечують можливість успішної роботи за професією; процес повідомлення студентам відповідних знань і умінь [1].

Критичний аналіз літературних джерел показав специфіку професійної підготовки педагога. Логічним видається розуміння професійної підготовки як системи організаційних і педагогічних заходів, що забезпечують формування у особистості професійної спрямованості знань, умінь, навичок і професійної готовності до певної діяльності.

На основі аналізу педагогічної літератури виявлено, що в Україні приділяється належна увага дослідженню проблеми професійного розвитку педагогів в умовах сучасних соціально-економічних трансформацій, зокрема, таким її аспектам, як-от: методологічні засади сучасної філософії освіти [2] (В. П. Андрущенко, Г. П. Васянович, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, П. Ю. Саух), неперервна професійна освіта (С. У. Гончаренко, Н. Г. Ничкало та ін.).

Для вирішення даної мети потрібен вихователь нової формації, що вміє працювати в нових умовах, коли обсяг рухової активності вихованців дошкільних навчальних закладів відповідно до чинних програм, збільшується.

Аналіз освітньої практики дозволяє констатувати наявність проблеми забезпечення закладів дошкільної освіти вихователями, які володіють на досить високому рівні вміннями використовувати сучасні методи фізичного виховання. Виникає необхідність формування у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти професійно - педагогічні знання, вміння і навички використання сучасних методів фізичного виховання засобами цифрових технологій.

Процес розробки змісту фізкультурної освіти, який реалізує нові підходи до становлення фахівця для системи закладів дошкільної освіти, стикається з низкою суперечностей як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру:

- між потребою суспільства у фахівцях нового типу і відсутністю в існуючій системі освіти педагогічних умов і гарантій для його розвитку;
- між декларованим різноманітністю компонентів вищої освіти і відсутністю їх наукової розробки. Зокрема, в стандартах нового покоління встановлюється різноманітність освітніх траєкторій, право вибору, яких навчальний заклад має подати кожному студенту, але відсутня методологія, яка обґрунтовувала б практику розвитку вузівського компонента змісту вищої педагогічної освіти;
- між теорією, пов'язаної з формуванням у студентів фізичної культури особистості і практикою, методичне забезпечення якої вимагає розробки нових форм, методів і засобів їх реалізації.

Наприклад, кафедри фізичного виховання в більшості своїй працюють автономно і не завжди знаходять точки дотику зі спеціальними кафедрами профільних інститутів. Все це в кінцевому підсумку

ускладнює наповнення вузівського компонента змісту вищої педагогічної освіти та створює труднощі в здійсненні освітнього процесу [2].

Фізичне виховання як навчальна дисципліна є обов'язковою розділом гуманітарного компоненту освіти і сприяє формуванню цілісного розвитку особистості студента. Вона покликана забезпечувати необхідний рівень розвитку у молоді соціально - біологічних аспектів життєдіяльності і, в тому числі, створює передумови для різноманітних проявів творчого потенціалу студентів. Особливе значення кошти фізичного виховання мають в системі підготовки їх до майбутньої практичної діяльності [1].

Література:

1. Лябах, Н. В., Непша, О. В. (2017). Особливості впливу фізичних вправ на організм в оздоровчому тренуванні. *Сучасна наука: тенденції та перспективи: матеріали регіональної інтернет-конф. молодих учених* (м. Мелітополь, 15–19 травня 2017 р.). Мелітополь. С. 387–390.
2. Непша, О. В., Купреєнко, М. В., Ушаков, В. С. (2016). Вікові особливості студентів спеціальностей вищих навчальних закладів на заняттях фізичною культурою. *Історико-географічний дискурс проблем геосфери: матер. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.* (м. Мелітополь, 16 травня 2016 р.) Мелітополь. С. 226–229.
3. Пакулін, С. Л., Ананченко, К. В., Ручка, Є. В. (2016). Вдосконалення техніко-тактичної та психологічної підготовки борців вільного стилю. *Траєкторія науки*. Т. 2, № 12. С. 9.1-9.12. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/trna_2016_2_12_20.

Рахимов Аскарбек

Каракалтракский государственный университет имени Бердаха (Узбекистан)

АКТИВИЗАЦИЯ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ-СЕМИНАРАХ, С ЭЛЕМЕНТАМИ ИНТЕРАКТИВНОЙ МЕТОДИКИ

Данная публикация посвящается теме активизации исследовательских способностей учащихся на уроках-семинарах, с элементами интерактивной методики. Рассматриваются различные мнения ученых-методистов, предлагается использование различных элементов интерактивной методики. Сделаны выводы о необходимости применения интерактивных методов при проведении урока.

Ключевые слова: *исследовательская деятельность, интерактивность, учащийся, методика.*

Важнейшим элементом изучения литературы в школе является исследовательская деятельность учащихся. Научно-познавательный

потенциал ученика-читателя активно реализуется в различных формах исследовательской деятельности. «...В ходе чтения и после знакомства с произведением искусства нас не оставляет желание обдумывать его. Это размышление может быть стихийным. Но для того чтобы оно приводило к определённом итогу, к законченным выводам, к концепции произведения, размышление над художественным текстом должно обрести направленность, последовательность подлинной работы», – писал великий учёный-методист В.Г. Маранцман (Маранцман, 1986, с. 4). Именно направленность и последовательность в постижении глубинных смыслов прочитанного характеризует труд исследователя.

О необходимости развития исследовательских способностей учащихся писал и Г.Н. Ионин. Он выделяет различные типы читателя-школьника, среди которых – читатель-исследователь, тяготеющий к научно-аналитической деятельности: «Именно здесь необходимо эмоционально, интуитивно ощущать литературный материал и, вместе с тем, оперировать чётко установленными научными теоретико- и историко-литературными понятиями» (Ионин, 1986, с. 23).

Между тем, в современной практике обучения не уделяется должное внимание организации исследовательской деятельности обучаемых. И это, во многом, обусловлено недостатками, имеющимися в учебниках. Так, действующие учебники, в основном, ориентируют на выполнение заданий репродуктивного характера. Наш опыт, накопленный в период педагогической практики, позволил вникнуть в суть данной проблемы и предложить одни из возможных путей организации и проведения исследовательской деятельности учащихся на материале изучения романтических поэм А.С. Пушкина.

На этапе подготовки к уроку предполагается организовать реализацию проектной методики до проведения занятия, а именно дать консультации по понятию романтизма и темы по мини-проектам в качестве задания наиболее преуспевающим ученикам. В качестве направления работы можно выбрать следующие темы: «Мое понимание романтизма», «Романтизм как литературное направление», «Любимый герой в поэмах «Кавказский пленник» и «Цыгане».

На этапе опроса домашнего задания реализуется проектная методика. Учащиеся защищают заранее подготовленные проекты по вышеизложенной тематике.

Перед переходом к новой теме, предлагается охарактеризовать поэму «Кавказский пленник» как «этапное» произведение Пушкина. В процессе слова педагога, рекомендуется дать конкретное определение термину «байронизм». Необходимо связать взгляды Байрона с Пушкиным. «Байронизм – есть свободолюбие». После смерти Байрона Пушкин написал свое знаменитое стихотворение «К морю». Также необходимо упомянуть о присуждении Пушкину творческой общественностью звания «Русский Байрон».

В процессе объяснения новой темы активизируется исследовательская деятельность учащихся. Попутно предлагается решить ряд заданий. В качестве образца можно взять работу с двухчастным дневником.

После работы над двухчастным дневником проводятся игры. Виды игр могут быть разные. На данном этапе можно организовать ролевую игру. В этом случае, до занятия учитель должен предложить учащимся роли. По прошествии «заготовленной» ролевой игры, учитель может предложить классу сыграть ту или иную роль.

На завершающем этапе урока, для активизации исследовательской деятельности учащихся предлагается ряд заданий: заполнить таблицу ЗХУ, выучить наиболее понравившийся отрывок из поэмы и записать его по памяти, пользуясь интеллектуальной картой, составить краткий рассказ. Но прежде всего, перед тем как сказать об интеллектуальной карте, педагог должен учитывать возможности учащихся, но при этом, не забывая идею Выготского: «обучение должно забегать вперед развития, т.е. обучение должно носить опережающий характер» (Выготский, 1982, с. 252], что в практике сейчас рассматривается как методология развивающего обучения. Учитывая, что класс с национальным языком обучения и практика показывает, что в данном случае интеллектуальная карта является хорошим подспорьем.

Научный подход к изучению художественного произведения на уроке не заслоняет и не подменяет живого, эмоционально-образного восприятия текста, а лишь направляет его в русло осознанного, глубокого проникновения в смыслы прочитанного.

Исходя из вышеизложенного, можно сделать вывод, что для активизации исследовательской деятельности учащихся необходимо применение интерактивных методов при проведении урока.

Литература:

1. Выготский, Л.С. (1982). *Собр. соч.*: В 6 т. Т. 2. М.

2. Ионин, Г.Н. (1986). *Школьное литературоведение: Учебное пособие к спецкурсу.* – Л.
3. Маранцман, В.Г. (1986). *Труд читателя: От восприятия литературного произведения к анализу.* – М.

Ревенко Юлія

КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

РОБОТА З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У публікації розглянуто особливості роботи з обдарованими учнями у закладах загальної середньої освіти. Визначено ознаки обдарованої дитини та названо основні форми роботи з виявлення та розвитку дитячої обдарованості. Доведено, що для виявлення й подальшої роботи з обдарованими учнями педагоги повинні займатися самоосвітою та підвищенням професійної педагогічної майстерності, спрямовуючи зусилля всього педагогічного колективу на розвиток обдарованих учнів.

Ключові слова: обдарованість, педагогічний процес, предметні олімпіади, форми роботи.

Термін «обдарованість» досі лишається дещо умовним, бо існує велика кількість його визначень, що суттєво різняться між собою. Зазвичай обдарованими називають дітей, які мають високий інтелект та рівень творчості, випереджають однолітків у розвитку, наділені особливими здібностями до навчання у школі чи до специфічних видів діяльності, постійно прагнуть праці, яка відповідає їхнім здібностям.

До основних ознак обдарованої дитини відносимо високу пізнавальну активність, оригінальність ідей та творчих продуктів дитини, випередження за розумовим розвитком своїх однолітків, гнучкість мислення, розвинену фантазію, здатність бачити проблему під незвичним кутом зору, ранній розвиток мовлення (дитина має великий словниковий запас, починає рано читати), надання переваги спілкуванню з дорослими та старшими дітьми (оскільки з однолітками нецікаво), підвищена потреба в інтелектуальних або творчих навантаженнях, отримання задоволення від цього, надання переваги індивідуальній роботі над групою здатність до довготривалої концентрації уваги на цікавій діяльності, схильність виходити за межі поставленого завдання.

Для створення системи розвитку обдарованої особистості необхідно розв'язати проблему забезпечення закладів освіти високо

кваліфікованими педагогічними кадрами, які мають навички розгледіти обдарованість і далі працювати з обдарованою дитиною, розвиваючи її нахили. Керівник закладу освіти повинен вміти організувати такий педагогічний процес, що забезпечить пошук і відбір обдарованих учнів та створить умови для розвитку їхнього природного творчого потенціалу.

Розв'язанню цієї актуальної проблеми також сприяє діяльність закладів освіти нового типу: ліцеїв, гімназій, гуманітарних колегіумів тощо. Такі заклади мають більше можливостей для створення умов для самовираження, творчої самореалізації учнів чи вихованців. Такі заклади мають більше можливостей створити профільні класи для поглибленого вивчення окремих предметів. Класи повинні формуватися за бажанням учнів та їхніх батьків на основі тестування з профільних предметів. У кожному з них для поглибленого вивчення профільного предмету передбачається більша кількість годин, ніж у звичайних, а також вводяться додаткові курси. Як правило, учні профільних класів продовжують навчання у закладах вищої освіти за вподобаним профілем.

Дієвим засобом покращення роботи з обдарованими дітьми у закладах загальної середньої освіти є факультативи, які доцільно організовувати на підставі заяв батьків, бажання учнів.

Для виявлення обдарованих учнів слід приділити увагу організації та проведенню предметних олімпіад. Для якісного проведення предметних олімпіад в школах створюються оргкомітети, які складаються з керівників методичних об'єднань та досвідчених учителів, визначаються терміни проведення олімпіад з кожного предмету, створюються умови для якісного їх проведення. Після проведення I туру олімпіади слід проводити детальний аналіз результатів олімпіад на засіданні методичних об'єднань на педагогічній раді, щоб із числа переможців шкільного туру олімпіад відібрати команду для участі у II турі всеукраїнських олімпіад з базових дисциплін.

Вчитель може використовувати найрізноманітніші форми роботи з обдарованими учнями, але ми переконані, що серед усіх методів повинні домінувати самостійна робота, пошуковий та дослідницький підходи до засвоєння знань, умінь і навичок. Такі форми роботи як інформаційно-масові (дискусії, диспути, «філософський стіл», інтелектуальні брейн-ринги), групові (огляди-конкурси, вечори акторської майстерності, виставки творчих робіт), інтегровані (шкільні

клуби, КВК, фестивалі, гуртки) сприяють розвитку особистості, створюють умови для розкриття талантів та самореалізації.

Отже, заклад освіти – це місце самовизначення особистості, тому в школі має існувати система навчання обдарованих дітей та методи заохочення педагогів, які стимулюють учнів та вчителів до самореалізації.

Література:

1. Антонова, О. Є. (2007). *Теоретичні та методичні засади навчання педагогічно обдарованих студентів*. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.
2. Гільбух, Ю. З. (1993). *Обдарована дитина*. К.: Наукова думка.
3. Дичківська, І. М. (2004). *Інноваційні педагогічні технології*. К.: Академвидав.
4. Сазоненко, Г. С. (2004). *Педагогіка успіху (досвід становлення акмеологічної системи ліцею)*. К. : Гнозис.
5. Шапран, О. І. (2007). Система інноваційної підготовки майбутнього вчителя в умовах навчально-науково-педагогічних комплексів. Переяслав-Хмельницький : С. В. Карпук.

Регенель Юрій

Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна)

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ УЧНІВ

У публікації розкрито сутність поняття мотивації. Розглянута проблема підготовки педагогів до формування навчальної мотивації учнів. Аргументовано необхідність підготовки педагогів до формування навчальної мотивації учнів у професійній діяльності сучасного педагога.

Ключові слова: мотивація, зацікавленість, педагог, компетентність.

Останнім часом суспільство зазнало серйозних змін. Пандемія, карантин, велика кількість інформації й неконтрольований доступ до неї, проблеми в сім'ях, низький рівень уваги батьків до стану та навчання дітей через завантаженість і постійну роботу суттєво знизили рівень зацікавленості дітей до навчання.

Про зниження рівня мотивованості школярів свідчать результати дослідження UA Today: «освітня агенція міста Києва провела дослідження про дистанційне навчання в столиці, соціологи опитали 34 тисячі учнів, батьків і вчителів. Результати дослідження показали, що під час карантину в третини учнів знизився інтерес до навчання» [1].

Тому нині в галузі освіти відчувається потреба в кваліфікованих педагогах з високим рівнем загального розвитку, професійних компетентностей та творчих здібностей.

Мета публікації – з'ясувати стан рівня підготовленості педагогів та окреслити форми і методи роботи з формування навчальної мотивації учнів.

Згідно статті з Wikipedia, мотивація (з лат. movere) – спонукання до дії; динамічний процес фізіологічного та психологічного плану.

Нами було проведено опитування вчителів середніх шкіл с. Кодня, Житомирського р-ну, та м. Житомира, метою якого було з'ясувати ситуацію з мотивацією учнів до навчання. Для цього було розроблено відповідний опитувальник. У дослідженні взяло 15 осіб.

Результати дослідження показали одностайну згоду опитуваних (100%), що інтерес учнів до навчання упродовж періоду карантинних обмежень знизився до 50 %. Педагоги намагаються підтримувати інтерес учнів, але, незважаючи на досвід, їм не вистачає додаткової підготовки з психології, сучасних методів заохочення, а також знань й умінь використання сучасних комп'ютерних технологій.

Таким чином, результати дослідження вказують на те, що респонденти визнають важливість дій педагога у напрямі підвищення рівня мотивації школярів, зацікавленості їх до навчання, й для цього необхідна додаткова спеціальна підготовка.

Узагальнюючи викладене, вважаємо доцільним проведення спеціальної роботи з педагогами для підвищення їх компетентності щодо навчальної мотивації учнів. До програми роботи можуть бути включені такі методи: семінари, майстер-класи, конференції, спеціальні курси з підготовки педагогів до впровадження сучасних технологій.

Література:

1. UA.Today [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ua.today/news/society_and_culture/na_karantini_u_tretini_shkolyariv_znizivsya_interes_do_navchannya
2. Wikipedia [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki>

Ремньова Ніна

*Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
(Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У публікації розглянуті ключові аспекти розвитку критичного мислення майбутніх учителів початкової ланки освіти в процесі професійної підготовки в ЗВО. Здійснено короткий огляд ключових понять дослідження. Проаналізовано педагогічні умови розвитку критичного мислення майбутніх учителів початкової школи у процесі фахової підготовки в ЗВО.

Ключові слова: критичне мислення, технологія розвитку критичного мислення, професійна підготовка, майбутні вчителі початкової школи.

Необхідним атрибутом життя людей XXI століття стає вміння працювати з інформацією упродовж життя, здобувати її, аналізувати, застосовувати. Саме тому виникла очевидна життєва необхідність розвивати критичне мислення вже у молодшому шкільному віці. Згідно з концепцією Нової української школи [1] критичне мислення належить до тих наскрізних умінь, якими повинен оволодіти кожен учень поряд з десятьма ключовими компетентностями, покладеними в основу формування випускника української школи як цілісної, усебічно розвиненої особистості, патріота з активною громадянською позицією, інноватора, здатного змінювати навколишній світ.

Це вимагає від майбутніх фахівців у галузі початкової освіти не лише готовності до практичного застосування стратегій розвитку критичного мислення в навчальному процесі початкової школи, а й розвиненого на високому власного критичного мислення. Перед тим, як розвивати критичне мислення у студентів, кожен викладач має запитати себе, чи сам володіє ним, звернути увагу на власні стереотипи щодо професійної діяльності.

Ми погоджуємось з твердженням С. Терно, який зазначає, що критичне мислення передбачає абсолютно нову модель поведінки викладача на занятті. Викладач перестає бути джерелом «правильних» суджень, на таких заняттях він має приймати думку студентів. Пошук відповідей повинен відбуватися за допомогою правильно поставлених запитань педагогом [4].

Стратегії розвитку критичного мислення досліджували А. Байрамова, Р. Вуд, Д. Гейнер, Л. Гудсон, Ф Кінг, М. Кларін, Д. Клустер,

К. Мередит, О. Пометун, Ф. Рохані, Дж. Стіл, Ч. Темпл, С. Терно, О. Тягло, Д. Халперн, Т. Хачумян та інші.

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи стала колом інтересів багатьох дослідників, зокрема Н. Бібик, В. Бондаря, Л. Коваль, О. Лінник, С. Мартиненко, О. Матвієнко, Н. Побірченко, О. Савченко, Л. Хоружої та інших.

Проте, на нашу думку, проблема розвитку критичного мислення майбутніх вчителів початкової школи у процесі професійної підготовки потребує детальнішого розгляду.

Критичне мислення є однією з найважливіших гнучких навичок. Люди, які вміють критично мислити, інтелектуально незалежні, приймають обмірковані рішення, не дозволяють собою маніпулювати, синтезують здобуті знання, уміють простежити зв'язки між явищами, прогнозують наслідки своїх учинків, свідомо оцінюють свої недоліки та переваги.

Під критичним мисленням слід розуміти процес розгляду ідей з багатьох точок зору, відповідно до їх змістових зв'язків, порівняння їх з іншими ідеями. Отже, критичне мислення визначаємо як здатність особистості до самостійного оцінювання дійсності, інформації, знань, думок і тверджень інших людей, уміння знаходити ефективні рішення з урахуванням існуючих стереотипів і розроблених критеріїв.

В контексті дослідження окресленої проблеми вважаємо доцільним виділити звернути увагу на *педагогічні умови*, що уможливають успішний розвиток критичного мислення студентів ЗВО у процесі професійної підготовки, а саме: наявність стійкої позитивної внутрішньої мотивації студентів до пізнавальної діяльності та до розвитку критичного мислення, створення навчально-дослідницького середовища, атмосфери толерантності та взаєморозуміння; використання методів активізації пізнавальної діяльності студентів; відповідність навчальної інформації критеріям критичної наповненості навчальної інформації; сформованість певного рівня критичного мислення у викладачів та їх переконаність у важливості формування останнього у процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи [3].

Література:

1. *Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи.* Режим доступу : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>. (Дата звернення: 26.03.2021).

2. Пометун, О.І., Сущенко, І. М. (2017). *Путівник з розвитку критичного мислення в учнів початкової школи: методичний посібник для вчителів*. Київ.
3. Ткаченко, Л. І. (2011). Формування критичного мислення як важливої складової особистості майбутнього вчителя початкової школи у процесі професійної підготовки. *Вісник Глухівського національного університету імені Олександра Довженка*. 17(53), 83–87.
4. Терно, С. О. (2001). Світ критичного мислення : образ та мімікрія. *Історія в сучасній школі*. 7–8, 27–39.
5. Шимон, Л. (2009). Розвиток критичного мислення учнів початкових класів. *Вісник ЖДУ ім. І. Франка*. 44, 1–3.

Садова Інна

КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СТУДЕНТІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

У публікації розглянуто проблему розвитку комунікативної компетентності здобувачів освіти на заняттях української мови та літератури, визначені завдання, які стоять перед викладачем під час роботи над формуванням комунікативної компетентності студентів.

Ключові слова: *комунікативна компетентність, інтерактивні методи навчання, освітній процес, висловлювання, формування вмінь, засвоєння знань.*

Стратегія розвитку україномовної освіти, сучасне розуміння поняття навчальних результатів пов'язані з формуванням як загальних, так і предметних компетентностей, що визначають практичне спрямування, діяльнісно орієнтований характер організації мовної освіти. У зв'язку з цим вироблення комунікативної компетентності здобувачів освіти засобами української мови як рідної набуває особливого суспільного й особистісного значення, а тому потребує цілеспрямованого вивчення та глибокого наукового осмислення. Збільшення ролі мовної комунікації в сучасному суспільстві, зростання інтересу до міжособистісного спілкування, посилення вимог до якості комунікативної підготовки студентів засобами української мови зумовило актуальність проблеми формування комунікативної компетентності.

Поняття «комунікативна компетентність» (від лат. communico – роблю загальним, зв'язую, спілкуюся й competens (competentis) – здатний) означає сукупність знань про норми й правила ведення природної комунікації – діалогу, суперечки, переговорів і т. ін. (Пентиліук, 2015, с. 107).

У роботах учених комунікативна компетентність розглядається як здатність використовувати мову в тій або іншій сфері спілкування. Уміння, що використовує людина в процесі своєї мовленнєвої діяльності, як стверджує М.І.Пентилюк, називаються комунікативними вміннями, що ґрунтується на чіткому усвідомленні дії, її складу, структури (Пентилюк, 2015, с. 7).

Зміст курсу української мови формує комунікативну мовну (знання одиниць мови та правил їх поєднання), мовленнєву (уміння застосовувати знання мови на практиці, користуватися мовними одиницями), соціокультурну (уміння на основі активного володіння загальною лексикою відтворювати у свідомості картини світу) і діяльнісну (здатність до здійснення мовленнєвої діяльності, зумовленою комунікативною метою, до вибору необхідних форм, типів мовлення, урахування функціонально-стильових різновидів мовлення) компетенції особистості здобувачів освіти.

До комунікативної компетенції належать такі вміння:

- доцільно використовувати засоби української мови в практиці живого спілкування;
- наводити переконливі аргументи в процесі розмови;
- орієнтуватися в ситуації спілкування, правильно добирати засоби і способи для оформлення думок, почуттів у різних сферах спілкування;
- встановлювати і підтримувати контакт із співрозмовником, змінювати мовленнєву поведінку залежно від комунікативної ситуації;
- особиста відповідальність за власну комунікативну поведінку, вимогливість до свого мовлення.

Формуванню комунікативної компетентності особистості на заняттях української мови слід приділяти велику увагу, а досягти цього сучасна школа може за умов підвищення рівня навчання, розв'язання методичних проблем, пошуків нових підходів до навчання мови в освітніх закладах усіх типів.

Працюючи над формуванням комунікативної компетентності, необхідно:

- створювати проблемні ситуації, які вимагають від студентів активності, виявлення та пояснення розбіжностей між фактами;
- пам'ятати, що насправді знає не той, хто переказує, а той, хто застосовує знання на практиці;

- стежити за способом та формою висловлювання кожної думки;
- намагатися показувати студентам перспективи їх навчання;
- у процесі навчання обов'язково враховувати індивідуальні особливості кожного здобувача освіти;
- заохочувати студентів до дослідницької та пошукової роботи;
- навчати так, щоб студент розумів, що навчання є для нього життєвою необхідністю.

Важливою умовою результативності роботи є те, наскільки педагог розуміє вимоги програми та вміє добирати різні види вправ. О.І. Пометун неодноразово підкреслювала, що навчання в малих групах – це співпраця, яка має діалогічний характер. Успіх кожного члена групи залежить як від його особистих зусиль, так і від внеску його товаришів (Пометун, 2005, с. 26).

Технології критичного мислення, гри та інтерактивних методів роботи є найбільш ефективними в процесі формування комунікативної компетентності студентів на заняттях української мови та літератури, передбачають моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, які сприяють закріпленню вмінь і навичок, створюють атмосферу співробітництва і взаємодії студентів і викладачів. Комунікативні методи дають змогу здобувачам освіти набувати інформаційно-комунікативного досвіду, оволодівати різними комунікативними стратегіями, формують готовність до виконання різних комунікативних ролей у суспільстві.

Література:

1. Макашова, Ю. О. (2011). Формування комунікативної компетенції через використання технології розвитку критичного мислення учнів. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колежіумах*, 9, 57-64.
2. Пометун, О. І. (2005). Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ: АСК.
3. Словник-довідник з української лінгвістики,(2015). М. Пентилюк (ред.), Київ: Ленвіт.
4. Соснова, К. В. (2012). Розвиток комунікативних здібностей учнів на уроках української мови. *Дивослово*, 7,2-9.

Самодумська Олена

*Громадська організація «Асоціація тренерів, психологів, коучів, консультантів»
(Україна)*

ГЕЙМІФІКАЦІЯ У ПІДВИЩЕННІ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ

У представленій статті розкрито особливості впровадження гейміфікації як сучасного інноваційного процесу у підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, систематизовано категоріальний апарат гейміфікації, виокремлено тренди розвитку гейміфікації щодо підвищення кваліфікації педагогів.

Ключові слова: *гейміфікація, піраміда гейміфікації, компоненти та механізми гейміфікованого освітнього процесу, гейміфікація у підвищенні кваліфікації педагогічних кадрів.*

Практика застосування ігрових технологій дуже давня. Тим не менше її впровадження залишається надалі неймовірно актуальним й постійно трансформується як у шкільній та вищій освіті, так й у системі післядипломної освіти.

Ігрові механізми для будь-якої людини є базисно зрозумілими, але варто наголосити, що гейміфікація у системі освіти відрізняється, у першу чергу, своїм пріоритетним призначенням – навчати.

У підвищенні кваліфікації педагогічних кадрів гейміфікація набуває усе більшого поширення. Особливо це стосується дистанційних онлайн-курсів для педагогічних працівників.

Метою презентованих тез є розкрити особливості впровадження гейміфікації як сучасного інноваційного процесу у підвищенні кваліфікації педагогів й виокремити тренди його розвитку.

Розуміння поняття гейміфікації в освіті або ігрофікації, геймізації, від англ. gamification, сьогодні вже є певною мірою уніфікованим в українському освітньому тезаурусі. Мова йде про використання ігрових компонентів та механізмів у неігровому освітньому контексті з метою набуття конкретних загальних або спеціальних компетентностей.

У структуруванні *категоріального апарату гейміфікації* вважаємо доречним спиратися на *піраміду гейміфікації*, запропоновану К. Вербахом і Д. Хантером, де першим й базовим рівнем будуть компоненти гейміфікації, другим й середнім будуть принципи роботи, й третім, вершиною, є динаміка гри [1].

Серед *компонентів* гейміфікації вирішальними є зовнішні атрибути: аватари; значки за досягнення; рівні гри; віртуальні предмети;

квести. Основними *принципами* автори виокремлюють очікування винагороди, зворотній зв'язок, змагання й взаємодія з іншими, отримання нових ресурсів. Вершиною піраміди є *динаміка* гри, у яку включено: прогрес гравця, стосунки між користувачами, емоції [1].

М. Стамблер основними *аспектами* ігрофікації називає такі: динаміка, механіка, естетика, соціальна взаємодія [3].

Здійснений нами аналіз різноманітних ігрових джерел показав, що основними *термінами*, які переважно застосовують у гейміфікованому методичному забезпеченні, є: гравці (від англ. players) – користувачі й потенційні користувачі; дії (від англ. actions) – реакції, які необхідні від користувача; рівні майстерності (від англ. levels) – стратифікація користувачів за рівнями досягнення результатів; мотивація – створення спонукань до дій і реакцій.

Л. Сергеева наголошує на особливій актуальності сьогодні вибудовувати освітній процес із застосуванням гейміфікації, як такої сучасної освітньої технології, яка «спрямована на організацію діяльності персоналу, на розвиток через цю діяльність умінь, якостей, компетенцій», і спирається на «освоєння педагогами сучасних ІК-освітніх технологій, які безпосередньо належать до навчального процесу освіти дорослих, підвищення кваліфікації персоналу» [2]. Авторка аналізує гейміфікацію у трьох *формах*: змагання, механізм типу «безпрограшний» («win-win»), естетика візуалізації [2].

Узагальнення результатів дослідження дозволило нам виокремити такі *тренди* розвитку гейміфікації щодо підвищення кваліфікації педагогічних кадрів:

1. Впровадження окремих компонентів гейміфікації у різні форми навчальних занять академічної програми підвищення кваліфікації педагогічних кадрів (лекції – семінари – практичні заняття – іспити).
2. Застосування ігрових технік і механік з освітньою метою на підставі принципів гейміфікації у змістові модулі навчальних програм підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, особливо варіативної складової.
3. Урізноманітнення організації контролю навчальних досягнень педагогічних кадрів під час підвищення кваліфікації за допомогою рівнів гейміфікації на підставі рівнів досягнення результатів навчання.
4. Розробка дидактичних ігор як цілісних навчально-предметних комплексів у підвищенні кваліфікації педагогічних кадрів.

Із запропонованого витікають два провідних напрями розвитку гейміфікації у підвищенні кваліфікації педагогічних кадрів: застосування ігрових компонентів, технік і механік (ігрової моделі, ігрового кодексу, ігрового матеріалу) з освітньою метою й розробка завершених циклів дидактичних ігор.

Висновки. Потреба впровадження гейміфікації у підвищення кваліфікації педагогічних кадрів сьогодні вже є безперечною. Вона сприятиме підвищенню мотивації навчання, його якості й результативності, стимулюванню професійної творчості педагогів.

Література:

1. Вербах, К., Хантер, Д. (2015). Вовлекай и властвуй. Игровое мышление на службе бизнеса. Москва: ООО: Манн, Иванов и Фербер.
2. Сергеева, Л. (2014). Гейміфікація: ігрові механіки у мотивації персоналу. *Теорія та методика управління освітою*. 2 (14). Режим доступу: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v_15/14.pdf
3. Стамблер, М. Инфографика: Геймификация образования. Режим доступу: <http://www.ed-today.ru/infografika/38-infografika-gejmifikatsiya-obrazovaniya>

Семенко Ольга

Криворізький державний педагогічний університет (Україна)

МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Матеріали присвячені загальному аспекту навчальної мотивації. Аналізуються поняття «мотивація», «мотив», «методи мотивації навчання». Висвітлено прийоми, які сприяють формуванню пізнавальних мотивів. Розглянуті основні фактори, що впливають на формування позитивної мотивації; способи формування навчальної мотивації учнів на різних етапах уроку математики.

Ключові слова: мотивація, мотив, навчальна мотивація, пізнавальні мотиви, пізнавальна діяльність.

Вивчення математики сьогодні є важливим елементом шкільної освіти, оскільки математика має величезний освітній, розвивальний та виховний потенціал. Успіх процесу вивчення математики залежить насамперед від бажання учнів опанувати основи наук [2].

Формування мотивації до навчання у шкільному віці без перебільшення можна назвати однією з центральних проблем сучасної школи. Її важливість зумовлена оновленням змісту освіти, постановкою цілей формування методів самостійного засвоєння знань та пізнавальних інтересів в учнів.

Проблемі мотивації навчальної діяльності учнів приділяли увагу такі науковці: Ю. Бабанський, В. Давидов, Д. Ельконін, В. Климчук, Г. Костюк, А. Маркова, Ю. Орлов.

Мотивація є найважливішою частиною структури навчальної діяльності, а для особистості розвинена внутрішня мотивація є головним критерієм її формування, тобто дитина отримує задоволення від діяльності, розуміє важливість її безпосереднього результату. Мотивація включає в себе безліч різних мотивів: сенс, мета навчання, емоції, що супроводжують навчання.

Мотив – це орієнтація учня на певні аспекти навчальної роботи, пов'язана з внутрішнім ставленням учня до неї. Виділяють дві основні групи мотивів навчання: мотиви пізнавального інтересу та мотиви соціального плану (мотиви громадського обов'язку і відповідальності). Для формування пізнавальних мотивів можна використовувати такі прийоми: планування цілей з учнем; пов'язування теоретичного матеріалу з практикою; різні форми уроку, в тому числі і нетрадиційні; організація творчих, пошукових заходів. Для формування соціальних мотивів можна використовувати такі прийоми: педконсиліум; заохочення та престиж (дошка пошани, лінійки); класні години з запрошенням випускників; організація індивідуальної роботи з батьками; розвиток учнівського самоврядування [1].

Методи мотивації навчання – це методи, спрямовані на формування та закріплення позитивного ставлення до навчання, стимулювання активної пізнавальної діяльності учнів. При цьому виділяють дві підгрупи: методи мотивації інтересу до навчання (створення емоційних моральних переживань, ситуацій новизни, несподіванки, актуальності, ігри, дискусії, аналіз життєвих ситуацій); методи стимулювання обов'язку та відповідальності (пояснення особистісної та суспільної значущості вчення, вимоги, заохочення та покарання).

Основними факторами, що впливають на формування позитивної мотивації (домінування соціальних і особистих мотивів) навчальної діяльності на уроках математики, є: зміст навчального матеріалу; стиль спілкування викладача та учнів; характер і рівень навчально-пізнавальної діяльності.

Розглянемо шляхи формування навчальної мотивації учнів на уроках математики. На початку занять з математики необхідно створити умови для того, щоб учень усвідомив, що корисного і нового він дізнається на уроці, де зможе застосувати вивчене, які переваги

йому дасть засвоєння матеріалу на уроці. Під час уроку математики необхідно створити умови для підтримання та посилення початкової мотивації, для виникнення нових додаткових мотивів. Це вимагає зосередження уваги на усвідомленні і розумінні способів дій, їх оцінці, порівнянні, отриманні задоволення від навчального процесу. Наприкінці уроку вчитель повинен створити умови для оцінки виконання поставлених на початку уроку завдань, визначення причини успіху чи невдачі. Основне завдання наприкінці уроку полягає в усвідомленні придбаного позитивного досвіду. Грамотне підведення підсумків уроку дозволяє сформувати стійку особистісну мотивацію в учнів до навчання на уроках математики [3].

Для підвищення мотивації навчання на уроках математики широко використовуються інформаційно-комунікаційні технології. Так, наприклад, виклад нової теми в супроводі презентації значно більше концентрує увагу учнів, і дає можливість розкрити творчий потенціал учнів, стимулює їх розумову діяльність. Формуванню позитивної мотивації до математики сприяють і творчі презентації учнів, виконані на задану тему.

Таким чином, усвідомлення учнями своїх мотивів у навчальній діяльності та домінування їхніх соціальних та особистих мотивів в навчанні сприяють усвідомленому засвоєнню математичних знань, умінь і навичок, що підвищує рівень засвоєння програмного матеріалу та розвиває логічне мислення учнів.

Література:

1. Дзюбко, Л., Гриценко, Л. (2009). Мотивація навчальної діяльності як психолого-педагогічна проблема. 33-43.
2. Козир, М.В., Павлюк, О.А. (2018). Формування мотивації старшокласників до вивчення математики у процесі застосування ІКТ. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка: збірник наукових праць*, 30, 66-73.
3. Терлецька, І.Д. (2008). Важливість мотивації навчальної діяльності на уроках математики. *Математична газета*, 10, 9–17.

Сергієнко Наталія

Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна)

РОЛЬ АУДІОВІЗУАЛЬНИХ ЗАСОБІВ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розглядаються переваги та недоліки використання аудіовізуальних засобів навчання майбутніх учителів початкової школи. Визначаються основні методи роботи вчителів з інтернет-технологіями в процесі навчання, що дозволяють найбільш успішним підвищити свій рівень знань і покликані допомогти слабшим проявити свої здібності.

Ключові слова: аудіовізуальні засоби навчання, вчителі початкових класів, Інтернет.

У сьогоденні неможливо уявити викладання у початковій школі без використання аудіовізуальних засобів навчання. Фахівець повинен володіти технологічною компетентністю, яка, будучи складовою частиною його професійної компетентності, містить сукупність знань, умінь, навичок і здібностей до застосування інформаційних ресурсів і технологій, програмних і мережевих засобів для здійснення професійної діяльності. Сучасному педагогові надається можливість використання великої номенклатури технічних засобів навчання, серед яких найдоступнішим і поширеним, а також універсальним є відеотехніка, що дозволяє використовувати одночасно аудіо- та відеопідтримку навчального матеріалу.

Вивчення ролі і місця аудіовізуальних засобів навчання в системі педагогічної освіти знайшло відображення в працях С. Архангельського, Б. Гершунського, В. Мезенцева, І. Роберт, С. Панюковата ін. Результати вивчення аудіовізуальних засобів навчання відображені в дисертаційних дослідженнях Т. Гдаліної, А. Савіна, Д. Шишкановай ін. Аналіз нормативних документів про освіту (Закону України «Про освіту», Національної доктрини розвитку освіти в Україні, Концепції НУШ і стану даної проблеми в педагогічній теорії й практиці засвідчує суперечність між значним дидактичним потенціалом аудіовізуальних засобів навчання в удосконаленні процесу професійної підготовки вчителів початкових класів та недостатньої наукової розробленості теоретичних і методичних питань їх застосування в педагогічній науці.

З огляду на це було сформульовано **мету** нашого дослідження – обґрунтувати ефективність і доцільність застосування аудіовізуальних

засобів навчання в процесі професійної підготовки вчителів початкових класів. Для досягнення мети здійснено аналіз нормативно-правових документів, науково-методичної літератури, яка розкриває особливості застосування аудіовізуальних засобів навчання в системі професійної підготовки, власного педагогічного досвіду застосування аудіовізуальних засобів навчання в організації навчально-пізнавальної діяльності і його узагальнення.

Однією з головних переваг використання аудіовізуальних засобів навчання є характер завдань, які пропонуються учням. Найбільш успішним учням педагог може запропонувати додаткові складні завдання, а також можливість самостійно їх складати, пропонуючи при цьому аудіовізуальні ресурси.

Візуальне середовище має дуже важливу роль. Нові технології відкривають широкі можливості. Не можна заперечувати переваг, які дають нам аудіовізуальні засоби.

Аналіз наукових джерел дає змогу визначити переваги використання аудіовізуальних засобів та Інтернету в процесі навчання в початковій школі. Так З. Талаван виділяє такі: 1) вони використовуються повсякденно, тому завдання можуть бути представлені в звичній, відомій, можливо навіть в ігровій, формі; 2) новий матеріал пропонується вивчати в контексті; 3) можна чути і спостерігати природний ритм бесіди; 4) з їх допомогою відбуваються передача і обмін навичками. Разом з тим, дослідник відзначає і деякі недоліки, які можуть бути пов'язані з пасивним використанням аудіовізуальних засобів і труднощами розуміння деяких елементів[2].

М. Оверман пропонує взяти до уваги такі позитивні аспекти використання Інтернету в класі: сприяє розвитку міждисциплінарності; допомагає враховувати індивідуальні особливості учнів; є мотивацією для учнів; спонукає учня брати активну участь у процесі навчання; дозволяє проводити заняття у формі дискусії, яка є ще одним способом висловити й обмінятися думками [1].

Ураховуючи важливість аудіовізуальних засобів у навчанні учнів, вважаємо необхідним їх використання в процесі професійної підготовки майбутніх педагогів. Зокрема телебачення, відеомагнітофони, DVD-плеєри, комп'ютерна та мультимедійна техніка. Використовуючи комп'ютера у поєднанні з мультимедійним обладнанням у процесі проведення занять дозволяє педагогу вільно коментувати підготовлені матеріали, а учням якісно усвідомлювати інформацію за допомогою онлайн-ігор.

Такі засоби навчання сприяють створенню умов для розвитку уваги, розширення кола знань, розвитку критичного мислення студентів.

Таким чином, використання аудіовізуальних засобів у процесі професійної підготовки учителів початкових класів є важливим інструментом, який сприяє успішному проведенню спільної роботи й осмисленому навчанню.

Література:

1. Overmann M. Multimédia interactif et apprentissage multimodal. Режим доступу: <http://www.ph-ludwigsburg.de/html/2b-frnz-s-01/overmann/glossaire/5h.htm>.
2. Talaván Zanón, (2013). La subtitulación en el aprendizaje de lenguas extranjeras. Barcelona : Octaedro.

Старубінська Ірина

Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна)

ЗАСТОСУВАННЯ РЕФЛЕКСИВНОГО ПІДХОДУ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Рефлексія, як здатність суб'єкта до осмислення і переосмислення власних дій, є необхідним компонентом психо- і професіограм багатьох професій, особливо тих, які стосуються сфери міжособистісної суб'єктної взаємодії та спільної діяльності. Рівень сформованості рефлексивних якостей у педагога визначає ступінь досягнення ним професіоналізму.

Метою публікації є окреслити необхідність використання рефлексії в педагогічній діяльності, формування у майбутнього педагога рефлексивних здатностей та умінь використовувати їх в освітньому процесі.

Інтерес до рефлексивності педагогів посилюється у зв'язку з проблемами формування і розвитку особистості майбутнього педагога, підготовки його до професійної педагогічної діяльності, досягнення педагогом-практиком професійної майстерності, включення вчителя в процес інноваційної педагогічної діяльності. Над розв'язанням цих проблем працювали С. Вітвицька, Т. Джаман, В. Желанова, М. Заброцький, Н. Мирончук, А. Умінська та ін. Науковці розкривають роль і місце рефлексивного підходу в професійній діяльності, методично-технологічні аспекти формування рефлексивних умінь.

У педагогічній практиці рефлексія – це інтелектуальна та емоційна діяльність, під час якої вчитель осмислює свій досвід викладання з метою отримання цілісного уявлення про оптимальний вибір шляхів і методів роботи на уроці для отримання якісних результатів учіння. Як зазначає Т. Рідель, «рефлексія в педагогічному процесі – це процес і результат фіксування його учасниками стану свого розвитку, саморозвитку та їх причин» [3]. Р. Тур формулює педагогічну рефлексію як усвідомлення вчителем себе самого суб'єктом діяльності: своїх особливостей, здібностей, того, як його сприймають учні, батьки, колеги, адміністрація. Водночас, це усвідомлення цілей і змісту своєї діяльності, засобів її оптимізації. Рефлексія є психологічним механізмом, спрямованим на самовдосконалення особистості [4, с. 20]. Її трактують як «здатність здійснювати самоаналіз, тобто спроможність докритичного переосмислення власного досвіду» [2, с. 4]. Л. Гапоненко вважає рефлексію «психологічним механізмом корекції професійної поведінки у педагогічному спілкуванні» [1, с.13]. Варто зазначити, що рефлексія розглядається як компонент інтелектуальної діяльності і є важливою частиною інтелектуальної культури особистості.

Повноцінна реалізація особистісно-орієнтованого навчання вимагає високого професіоналізму вчителя, який може осмислити, «розшифрувати» емоційні й особистісні коди свого учня і включити їх у контекст навчання. Рефлексивна здатність є професійним практичним інструментом, який дозволяє вирішувати такі завдання. Недостатній рівень її прояву, на жаль, перешкоджає успішній реалізації освітніх завдань.

Дослідження вчених про роль професійної рефлексивності педагога в саморозвитку і самовдосконаленні особистості й професійній діяльності показують, що завдяки рефлексивній оцінці у вчителя формується ставлення до самого себе як до суб'єкта професійної діяльності. Розвинені рефлексивні процеси і здатність до рефлексування є необхідними умовами подолання егоцентричності розумової діяльності, коли проблема розглядається стереотипно, з однієї позиції. Рефлексія спричиняється проблемною ситуацією і характеризується виходом оцінки цієї ситуації за межі власного «Я». Це цілеспрямована, активна діяльність над формуванням власної професійної компетентності.

З огляду на окреслені аспекти, формування/підвищення рефлексивності майбутніх педагогів потребує включення в зміст

діяльності відповідних методів і прийомів роботи, розроблення спеціальної (рефлексивної) структури навчальних занять, а також застосування саморефлексії дій, вчинків, ситуацій тощо.

Література:

1. Гапоненко, Л. (2002). Розвиток рефлексії як психологічного механізму корекції професійної поведінки у педагогічному спілкуванні. *Рідна школа*, 4, 14-16.
2. Полякова, Г. (2006). Показники педагогічної творчості вчителя. *Психолог*, 35, 3-5.
3. Рідель, Т.М. (2012). Рефлексія та рефлексивний підхід до процесу формування оптимальної мотивації учіння студентів у процесі вивчення іноземних мов. *Проблеми підготовки спеціалістів. Педагогічні науки*, 2. Режим доступу: www.rusnauka.com/11_NPE_2012/Pedagogica/2_107631.doc.htm.
4. Тур, Р.І. (2004). Педагогічна рефлексія – основа формування творчого саморозвитку особистості. *Управління школою*, 13, 17-23.

Степанець Микола

Сумський державний педагогічний університет ім. А.С. Макаренка (Україна)

ADULT EDUCATION THROUGH MASTER'S DEGREES AT UNIVERSITIES IN CANADA

The paper describes the special features of adult learning. The functions of adult education and the concept itself are described. The role of Canadian universities and the role of educators is analysed.

Key words: *Masters degree, education, Canadian universities, adult learners, knowledge and skills.*

Canada has many programmes and many models in the field of education that could serve as inspiration to other providers in Canada as well as other countries.

Canada has organized International Adult Learners Week (IALW) for the past 10 years, with events for adult learners to share their achievements and provide an opportunity for education organizations and universities to demonstrate that adult education can benefit life and society.

Master's degrees are often of interest to adult learners. Depending on where they work, they choose one or the other field of study. Adult education is part of Master's study. A problem-solving approach is being introduced in some courses, mainly in an attempt to solve two problems: heterogeneity of knowledge and skills among students.

«Adult education» is both simple to comprehend and complex to define. It is the approaches, processes and activities that should be the

basis of adult education and learning, as well as the wide range of beliefs, aims and strategies based on the principle that learning opportunities should be available to all, regardless of age, background, wealth and status (Nesbit, 2006, p. 17).

The use of the term «adult education» also leads to the next definition – «lifelong learning». Highlighted four such functions:

- The preparation of individuals for the management of their adult lives.
- The distribution of education throughout an individual's lifespan.
- The educative function of the whole of one's life experience.
- The identification of education with the whole of one's life.

Although it's true that the number of university-based adult education programs has grown slightly in the past couple of decades and most universities continue to deliver some form of continuing education. Certainly, thanks to such programs, Canadian adult education is a much more considered activity than it used to be, as evinced by the growing number of books about it and the academic theses referred to earlier.

Also, Canadian educators have been instrumental in establishing centres that conduct social movement research, such as the Coady International Institute in Antigonish, the Transformative Learning Centre and the Centre for the Study of Education and Work in Toronto, and are actively involved in the work of many other centres. In fact, Canadian educators often lead academic research on social movements and their varieties and challenges.

However, universities are remarkably stable and resilient organisations, and they are only slowly directing internal systems and structures. They are uncomfortable dealing with informal forms of education and tend to marginalise educational activities that fall outside traditional and conventional education systems. However, as universities strive to meet the changing needs of society, they are gradually being forced to change. Changes in student demographics, increasing public interest in education and declining government fiscal support, and the concomitant threat of increasing consolidation, have pushed universities to rethink their core business. In particular, they are exploring their role in several areas of interest to adult educators: civic engagement and community outreach (Hall, 2009); challenging social exclusion; promoting citizenship, participation and social justice (Harkavy, 2006); and the role of continuing education (McLean, 2007).

So, it appears that rather than being overly influenced by universities, adult education just might be beginning to exert some influence in return.

In the context of adult education, we conclude this pool of historical memory and practical information is not only invaluable, but also necessary and central to today's Canadian universities as they seek their way forward to meet today's challenges. Canada's national report to the Sixth International Conference on Adult Education, prepared by Canada's Council of Ministers of Education, provides a fairly detailed description of adult education in Canada's provinces and territories and the extent of federal government involvement.

A distinctive feature of the Canadian approach, there is an aversion to hyperbole and a non-self-focused approach and a clear concern for others. When compared to the US, despite the extensive involvement of their governments on the world stage, American adult educators (with a couple of notable exceptions) generally pay relatively little attention to the global aspects of their work. Their conferences and journal articles tend to focus on highly specialized issues or assume that their own problems and approaches are universal. Furthermore, their comparative reluctance to participate in cross-national conferences means that the development and promotion of ideas concerning adult education is not necessarily informed by the views of American scholars and practitioners.

References:

1. Hall, B. L. (2009). Higher education, community engagement, and the public good: Building the future of continuing education in Canada. *Canadian Journal of University Continuing Education*, 35 (1), 11-23.
2. Harkavy, I. (2006). The role of universities in advancing citizenship and social justice in the 21st Century. *Education, Citizenship and Social Justice*, 1 (1), 5-37.
3. McLean, S. (2007). About us: Expressing the purpose of university continuing education in Canada. *Canadian Journal of University Continuing Education*, 33(2), 65-86.
4. Nesbit, T. (2006). *Introduction*. In T. Fenwick, T. Nesbit & B. Spencer (Eds.), *Contexts of adult education: Canadian perspectives* (pp. 13-22). Toronto: Thompson Educational Publishing.

Столяренко Олена

Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського

Столяренко Оксана

*Вінницький національний технічний університет
(Україна)*

ІНФОРМАЦІЙНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ІННОВАЦІЯ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У публікації розглянуті можливості підготовки майбутніх керівників закладів освіти в умовах інформаційного навчального середовища, яке є важливою умовою реалізації інноваційного підходу, застосування інтерактивних, інформаційних технологій. Доведено, що сформованість інформаційної культури керівників закладів освіти сприяє ефективності освітніх результатів.

Ключові слова: *інноваційний підхід, інтерактивні технології, інформаційні технології, інформаційна культура керівників закладів освіти, інформаційне навчальне середовище*

Актуальність проблеми технологізації освіти пояснюється бурхливим розвитком і розповсюдженням різноманітних інновацій, в тому числі і нових педагогічних технологій, пов'язаних з використанням електронних ресурсів. Застосування їх в освітньому процесі дозволяє викладачам, учителям, вихователям створити умови для підвищення мотивації суб'єктів освітнього процесу, реалізувати не лише теоретичну, а й практичну спрямованість підготовки. Завдяки цьому відбувається ефективна реалізація запланованих результатів підготовки майбутніх керівників закладів освіти до професійної діяльності.

Використання на практиці інноваційних форм роботи передбачає відмову від шаблонів в організації занять, від рутини й формалізму в їх проведенні; максимальне залучення студентів до активної діяльності; підведення наукової основи для вивчення матеріалу, що викладається; підтримку альтернативності; розвиток функції діалогічного спілкування як умови забезпечення взаєморозуміння, спонукання до дії, відчуття емоційного задоволення від процесу засвоєння нового; використання оцінки не лише в якості результативного інструменту, але і й спонукального (формульовального) (Столяренко, 2020). Отже, інноваційний підхід ми вбачаємо у застосуванні інтерактивних технологій, що базуються на засадах діалогу, відкритому обміні думок,

високій активності студентів; ділових і рольових ігор, презентації проектів, а також на широкому використанні інформаційних технологій. Велику роль у підвищенні ефективності будь-якого типу занять відіграє використання мультимедійної техніки, електронних засобів навчання. У процесі підготовки до занять ми розробляли комп'ютерний супровід опрацювання тем різних розділів дисциплін, що вивчаються. Був підготовлений текстовий та ілюстративний матеріал основних тем, який можна перекласти на мову інтерактивної дошки. З використанням відповідних програм він може бути адаптований для використання у будь-якому режимі на практичних і лекційних заняттях і в умовах дистанційної освіти, під час проведення консультацій зі студентами-заочниками в режимі он-лайн (Столяренко, 2020).

Дослідження і досвід роботи переконують у тому, що вдосконалення інформаційно-комунікаційного середовища ініціює прогресивні тенденції розвитку продуктивних сил, зміну структури суспільних взаємин, взаємозв'язків і, перш за все, інтелектуалізацію діяльності усіх членів суспільства в усіх його сферах і, природно, в освіті, у підготовці майбутніх керівників. Реалізація завдань ЗВО в сучасному інформаційному просторі залежить від сформованості відповідної інформаційної культури педагогічних працівників, адже вона є важливою складовою професійних відносин і характеризує рівень їх професіоналізму.

Використання керівником можливостей сучасного інформаційного навчального середовища в ЗВО з підтримкою, розбудовою та залученням до діяльності у ньому викладачів, студентів – перша мінімальна організаційна умова розвитку інформаційної культури керівників ЗВО. У цьому середовищі має бути спроектований віртуальний освітній простір для розвитку інформаційної культури керівників ЗВО (Столяренко, 2020). До нього ми відносимо інтегрований віртуальний умовно-відкритий персональний інформаційний кабінет керівника із власною контент-бібліотекою і відповідними матеріалами як суб'єкта управління. Завдяки цій організаційній умові можна забезпечити сприятливі ситуації, з одного боку, для реалізації інших організаційно-педагогічних умов формування інформаційної культури всіх суб'єктів ЗВО, а з іншого – для вдосконалення інформаційної компетентності самого керівника. Середовищем для цього є педагогічний інформаційний простір як система організаційно-педагогічних умов та інформаційно-технологічних засобів, спрямованих на цілеспрямоване

вдосконалення засвоєння професійних знань, формування професійних навичок, умінь і здатностей як педагогічних працівників, так і студентів (Петренко, 2013). Нами був проаналізований інструментарій і визначені основні технології розвитку інформаційного навчального середовища ЗВО. До них ми відносимо: 1) мобільні пристрої – найбільш поширені інструменти веб-доступу; 2) збірка універсальних, мобільних HTML5 додатків розвитку вебсайтів, мобільних веб-додатків на будь-які пристрої і платформи. Більше, ніж 50 вбудованих компонентів управління, розміщених у MVC системі Sencha (Сенча) [сенсорний], надають все необхідне для створення універсальних мобільних додатків веб-сайтів; 3) Iomega® Personal Cloud – це запатентована технологія, яка з'єднує Iomega (мережеві пристрої) з іншими пристроями типу PC і Mac® комп'ютерів, iPhone®, iPad® і багато іншого через Інтернет. На відміну від державних і приватних «хмарних» додатків, Personal Cloud є повністю автономно-керованими, тому зміст і доступність завжди знаходяться під вашим контролем. Після створення або приєднання до Personal Cloud всі члени мережі отримують доступ до даних і додатків, що зберігаються на загальних пристроях; 4) «Інтернет речей» відноситься до однозначно ідентифікованих об'єктів (речей) та їхнього віртуального представництва у структурі Інтернету; д) Hybrid IT & Cloud Computing – «хмарні» обрахунки; 5) Strategic Big Data – опрацювання великих масивів даних (Карташова, 2011).

Результатом нашого дослідження є також визначення засобів реалізації організаційно-педагогічних умов у підготовці майбутніх керівників у галузі освіти: автоматизація збору, накопичення, систематизації й обробки інформації про різноманітні явища, об'єкти, процеси в ЗВО, які мають обов'язково враховуватися в управлінській діяльності керівників; засвоєння нових інформаційних технологій як засобів формування функціональної грамотності всіх суб'єктів освітнього процесу; підвищення ефективності професійно-педагогічної діяльності педагогічних ЗВО у сфері професійної освіти та опанування професією студентами за допомогою сучасних ІКТ; забезпечення загальної комп'ютерної грамотності, розвиток творчого мислення всіх суб'єктів освітнього процесу; створення сприятливих умов для використання викладачами ІКТ у професійно-педагогічній діяльності; упровадження науково обґрунтованих методик, технологій і засобів інформатизації системи професійної освіти в ЗВО.

Література:

1. Карташова, Л. А. (2011). *Система навчання інформаційних технологій майбутніх вчителів суспільно-гуманітарних дисциплін*. Луцьк: СПД Галяк Ж. В. «Волиньполіграф».
2. Петренко, Л. М. (2013). *Інформаційно-аналітична компетентність керівника вищого навчального закладу: Алгоритми успішної діяльності*. Дніпропетровськ.: ІМА-прес.
3. Столяренко, О. В., Столяренко, О. В. (2020). *Моделювання діяльності фахівця закладу вищої освіти*. Вінниця: ТОВ «Друк».
4. Столяренко, О. В., Столяренко, О. В. (2020). Особливості підготовки майбутніх учителів в умовах інформаційно-освітнього середовища закладів вищої освіти. *Особистісно-професійне становлення майбутнього педагога*, О. В. Акімова (ред.), (сс. 170–187). Вінниця: «Твори».

Суценко Лариса, Скидан Юлія

Запорізький національний університет (Україна)

РОЛЬ ГРИ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Гра – це вид діяльності з розважальною та повчальною метою. Вона вчить чомусь новому і цікавому, підіймає настрій, дарує позитивні моменти. Саме під час гри дитина має можливість знайти друзів, навчитись домовлятись, знаходити різні підходи під час виконання певного завдання. Гра – творчість, креативність, уява, вміння фантазувати та творити, дружність, емоції, натхнення. Вона допомагає кожному учню розкрити свій внутрішній світ та показати свої здібності.

Нова Українська школа – це школа мрій дітей. Адже саме в ній на кожному уроці є можливість погратися. Під час математики, діти розв'язують математичні лабіринти; під час читання мандрують чарівними стежками казок і оповідань; під час письма, вони мають можливість створити свою незвичайну літеру та багато іншого. Учням навчатися в школі де гра є одним із видів навчання цікаво, приємно, в них є мотивація до пізнання нового.

Гра робить уроки цікавішими, адже нудні лекції вчителя нікому не потрібні та і всидіти на одному місці 40 хвилин не із легких задача. Дитина, яка щойно прийшла з дитячого садочка ще не зовсім розуміє, що таке навчання, чому потрібно сидіти на місці та виконувати вказівки вчителя. Тому для кожного учня гра під час уроку є відпочинком та цікавим заняттям, тим паче якщо вона повчальна.

Вчитель може використовувати під час освітнього процесу безліч ігор: фізичні, розумові, логічні, групові, командні. До будь-якого уроку можна підібрати цікаву гру, навіть вигадати її самостійно. Гра може бути з цеглинками LEGO, з роздатковим матеріалом, з підручними засобами; парна або групова, командна або колективна, будь-яка, головне, щоб вона несла в собі навчальний, виховний характер та розвиток мислення, уяви, творчості та інше.

Гра – це можливість дитини відкритись, показати свій внутрішній світ, своє «Я», вона дає можливість без страху показати свої таланти та здібності. Тому роль гри у формуванні молодшого школяра є дуже важливою.

За К. Гроссом, гра є первинною формою залучення людини до соціуму: добровільне підпорядкування загальним правилам чи лідеру; виховання почуття відповідальності за свою групу, благородного прагнення показати свої можливості в дії, що здійснюється заради групи; формування здатності до спілкування [1, с. 55].

Ми погоджуємось з думкою К. Гросса. Адже саме гра дає можливість дитині знаходити нові знайомства, товаришів. Вона навчає знаходити спільну мову, вирішувати конфлікти, будувати взаємовідносини між учасниками гри. Під час ігрової діяльності дитина має можливість показати свої здібності, поділитись новим та навчитись чогось.

К. Гросс дитячу гру розглядав як важливий засіб формування і тренування навичок, необхідних для розвитку та майбутньої діяльності індивіда. Він один із перших показав соціальну якість і значення гри, як дитячої, так і дорослої [1, с. 55].

До гри, як ефективного засобу навчання і виховання звертався і В. Сухомлинський «Дитина за своєю природою – допитливий дослідник, відкривач світу. Так нехай перед нею відкривається чудовий світ у живих фарбах, яскравих і тремтливих звуках, у казці та грі, у власній творчості, в красі, що надихає її серце, в прагненні робити добро людям» [1, с. 55].

Ми згодні з вченим, це дійсно так. Дитина з народження починає вивчати світ, для неї все нове та незвичайне. Гра дає можливість батькам та вчителям показати навколишній світ з яскравого боку. В ігровій діяльності є можливість навчити дитину не боятись проявляти себе, свої уміння та творчість.

Психологи вважають, що під час гри ефективніше, ніж в інших видах діяльності, розвиваються всі психічні процеси. Викликані грою

зміни в психіці дитини настільки суттєві, що в психології (Л. С. Виготський, О. М. Леонтьєв, О. В. Запорожець) ствердився погляд на гру як ведучу діяльність в дошкільний період, а також на важливу діяльність в молодшому шкільному віці. О. М. Леонтьєв зазначав, що під час гри розвиваються нові, прогресивні утворення та виникає сильний пізнавальний мотив, що є основою виникнення стимулу до навчання [2, с. 3].

Ми погоджуємось з твердженням О. М. Леонтьєва, адже цікава гра завжди привертає увагу учнів. Вона мотивує до навчання, до праці над завданнями, адже гра може містити в собі початок вивчення теми або її продовження. Тому цікавість дітей чим же закінчиться та чи інше пригода бере верх, і вони продовжують вивчати нове та поглиблювати знання з вивченого.

На нашу думку, гра навчає дітей керувати своєю поведінкою та емоціями. Адже виконуючи правила гри, учні розуміють, що порушувати їх не можна, бо це приведе до поразки, тому вони контролюють свої дії, вчинки, свої емоції.

Наші роздуми можна підтвердити думкою Л. С. Виготського, що визначає гру як діяльність, в якій складається та удосконалюється керування поведінкою. У грі відбувається формування довільної поведінки дитини, її соціалізація [2, с. 3].

Таким чином, гра – це дійсно важлива діяльність в освітньому процесі. Адже вона навчає, виховує, допомагає розкритися, вчить бути сміливим, впевненим у собі, допомагає знаходити друзів. Гра відіграє важливу роль у формуванні особистості дитини, адже кожен з нас добре знає, що малюк з народження через гру починає вивчати себе та навколишній світ.

Література:

1. Кубата, Н. П., Айзенбарт, М. М. Гра як засіб формування соціальної компетенції у дітей старшого дошкільного віку. *Молодий вчений*. 2018. № 5(1). С. 53–57.
2. Губеладзе, І. Психологічні аспекти ігрової діяльності дошкільників у процесі вивчення іноземної мови. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/705598/1/gybeladze.pdf>.

Тарасюк Вікторія

Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна)

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Інноваційні процеси у суспільстві, потреба формування особистості дитини, адаптація її до соціуму, виховання майбутнього громадянина посилюють вимоги до педагогічної культури вихователя дошкільного закладу освіти, який є посередником між соціумом і дитиною і має бути взірцем для дітей та наставником-соратником для батьків у справі виховання дитини.

Це актуалізує проблему формування педагогічної культури у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти з метою підготовки їх до професійних реалій та урахування особливостей роботи з суб'єктами освітньої діяльності, що вимагає прояву в педагогічній практиці відповідних компетентностей та особистісних і професійно значущих якостей, провідними з-поміж яких є: любов до дітей, емпатія, вимогливість та повага тощо.

Проблеми формування педагогічної культури стали предметом дослідження І. Бега, В. Гриньової, С. Вітвицької, І. Зязюна, Н. Кузьміної, Н. Мирончук, С. Сисоевої та ін. Науковці визначають сутнісні та змістові характеристики педагогічної культури, теоретичні та методичні основи її формування у фахівців різних галузей, ефективні форми та методи її розвитку.

Мета публікації – окреслити результати вивчення рівня сформованості педагогічної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти визначити оптимальні шляхи її формування.

Важливе завдання педагогічних працівників дошкільних закладів – не перетворити батьків на вчителів, які повинні вдома продовжувати освітньо-виховний процес, а зробити домівку місцем затишку, радості, відчуття комфорту і захищеності. Важливо показати дорослим членам родини, як у домашніх умовах цікаво організувати художньо-творчу, продуктивну діяльність, забезпечити оптимальний руховий режим та створити розвивальне середовище в дитячій кімнаті [2, с.13].

Робота із сім'єю передбачає врахування сучасних тенденцій розвитку стосунків між батьками і дітьми, ціннісних орієнтирів, особистісних якостей батьків і дітей, особливостей впливу сім'ї на

становлення особистості дитини. Зміст цієї роботи забезпечується: вивченням родинних традицій; спрямованістю на індивідуальні та міжособистісні зміни; вдосконаленням виховної функції сім'ї та функції первинної соціалізації дитини; залученням родини до активного соціального життя [2, с.14]. У такій взаємодії ключову роль відіграє педагогічний такт вихователя, толерантність, емоційно-позитивне ставлення, прагнення допомогти та підтримати батьків і дітей, які є показниками педагогічної культури вихователя.

З метою вивчення рівня сформованості педагогічної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти ми провели дослідження зі студентами Бердичівського педагогічного коледжу (Житомирська область) (24 особи). У процесі дослідження було використано такі методи: опитування з допомогою карти діагностики, розробленої Т. Білоусовою й О. Бондаревською; анкетування студентів («Анкета обліку та розвитку професійних умінь», «Визначення моделі взаємодії вихователя з дітьми» (О. Скоролупова), «Карта оцінки професійної діяльності та особистості вихователя» (А.Лукіна); спостереження за практичною діяльністю майбутніх вихователів.

Узагальнені результати проведеної діагностики засвідчили сформованість високого рівня професійно-педагогічної культури у 16,7% (4 особи), середнього – в 58,3% (14 осіб), низького – у 25,0% (6 осіб). Як бачимо, у майбутніх фахівців переважає середній рівень сформованості педагогічної культури, що потребує визначення змісту та форм роботи у цьому напрямі.

На наш погляд, до змісту лекцій і практичних занять з педагогічних дисциплін важливо включити питання, які стосуються різних складових педагогічної культури, етики взаємодії з суб'єктами освітнього процесу, культури розв'язання конфліктних ситуацій та ін. Важливо застосовувати різні форми і види діяльності студентів у процесі засвоєння відповідного змісту, зокрема ділові ігри, дискусії, захист особистих проєктів, інтерактивні вправи («мікрофон», «незакінчене речення», «мозговий штурм» та ін.).

Література:

1. Бабич, М., Вітвицька, С.С. (2014). Педагогічна культура викладача вищого навчального закладу. В: С.С. Вітвицька, Н.М. Мирончук. *Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном* : зб. наук. праць. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, С. 77-80.
2. Вороніна, Т., Мельник, О., (2010). *Родинне виховання: сучасні підходи*. Київ: Шк. Світ.

Трофименко Аліна

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка (Україна)

ФАСИЛІТАЦІЯ ЯК ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН

У публікації охарактеризовано особливості і ефективність використання фасилітації як інтерактивної технології навчання, яка передбачає переорієнтацію освітнього процесу з викладача на здобувача освіти. Наголошено на рівноправності, партнерстві та взаємній відповідальності за спільний освітній результат. Встановлено, що зазначена технологія сприяє все більш активному залученню студентів до організації навчального процесу.

Ключові слова: фасилітація, фасилітатор, інтерактивне навчання, інтерактивна технологія, особистісно-орієнтоване навчання.

Поняття «інтерактивне навчання», «інтерактивні технології» все більше використовуються науковцями для опису навчання як спільного процесу пізнання, коли знання здобуваються в спільній діяльності через діалог, полілог тих, хто навчається, один з одним та із викладачем. Активна взаємодія всіх учасників освітнього процесу на основі партнерського стилю спілкування, зменшення страху помилки та реалізації права бути почутим – це основний результат діяльності педагога-фасилітатора. Все більше науковців відносять педагогічну фасилітацію до інтерактивних технологій. Це дійсно так, оскільки принципи цих двох категорій майже ідентичні. По перше, це діалогічна взаємодія як між здобувачами освіти, так і академічної групи з викладачем. По-друге, таке заняття ґрунтується на основі співробітництва та партнерства. По-третє, використання активно-рольових та тренінгових технологій.

За таких умов встановлюється рівноправність у ставленні одне до одного всіх учасників занять. Особливо це проявляється через моделювання чи організації експертних груп під час нестандартних форм роботи (наприклад, конференцій чи семінарів) природничої освіти.

Це, в свою чергу, сприяє особистісно-орієнтованому навчанню та дитиноцентризму в освіті. Тобто, ключова роль належить саме здобувачам освіти, а роль вчителя як джерела знань трансформується у позицію фасилітатора, який забезпечить умови отримання цих же знань самими учнями.

Дослідниця К. Гиря (Гиря, 2007) зазначає, що така позиція вчителя сприяє позитивній динаміці у формуванні ключових компетентностей та виробленню цінностей. Також такий тип навчання забезпечує виявлення лідерських якостей та виробленню інтелектуальної конкуренції між студентами.

Ефективність змагання в груповій роботі окреслено і в працях В. Павлової (Павлова, 2018) та С. Сисоєвої (Сисоєва, 2011). Дослідниці зазначають, що кожен учасник освітнього процесу має почуття взаємної відповідальності за роботу в колективі, тому і викладач може виконувати різні ролі: від тренера, координатора, спостерігача до фасилітатора.

Під час застосування фасилітації в освітньому процесі можна прослідкувати позитивну динаміку в більш активному включенню здобувачів освіти у процес не тільки здобуття, але й безпосереднього використання інтегрованого комплексу знань в процесі вивчення природничих дисциплін. Якщо форми й методи інтерактивних технологій навчання в процесі підготовки майбутніх вчителів застосовуються регулярно, то в студентів формуються продуктивні підходи до оволодіння інформацією, зникає страх висловити неправильне припущення і встановлюються довірливі відносини з викладачем. Якщо студент володіє певним інструментарієм для вирішення завдань чи вправ, то у нього з'являється спочатку звичайна зацікавленість у вирішенні наступних більш складних завдань, яка з часом перетворюється в усвідомлену потребу розвивати вміння моделювання, пошуку найбільш оптимальних шляхів вирішення тієї чи іншої ситуації серед загальної кількості запропонованих. Студент буде використовувати способи розв'язання поставлених проблем залежно від типу мислення, здібностей та орієнтації на майбутню професію.

Таким чином, майбутній вчитель природничих дисциплін усвідомлює, що саме він може вплинути на організацію освітнього процесу залежно від своїх потреб, а завдання фасилітатора – забезпечити належні умови для задоволення потреб завтрашніх колег з урахуванням специфіки роботи.

Проте, в процесі використання інтерактивних технологій, зокрема фасилітації, можуть проявитися певні труднощі. Фасилітація – це не алгоритмічна технологія. Тут немає детальної покрокової інструкції її застосування. Фасилітатор поєднує в собі декілька ролей одночасно:

1) педагог, який забезпечує реалізацію задоволення дидактичних

- потреб здобувачів освіти;
- 2) психолог як фахівець з питань індивідуальних особливостей та тонкощів спілкування в колективі;
 - 3) методист для пошуку найбільш раціональних методів навчання;
 - 4) конструктор, що моделює структуру кожного заняття з його комплексом методів, прийомів та засобів в єдину загальну змістову лінію, в якій всі елементи мають тісні взаємозв'язки;
 - 5) аналітик, який займається аналізом даних з метою узагальнення та виокремлення найголовнішого та ін.

Зважаючи на вище сказане, готовність до фасилітації потребує від вчителя великої кількості часу до підготовки заняття, розвитку критичного мислення, вміння працювати з різними ресурсами та програмами, цікавитися досягненням не тільки освіти і науки, а й суспільства в цілому. Ми вважаємо, що підготовку фасилітаторів потрібно здійснювати ще з початкових курсів закладів вищої чи професійно-технічної освіти: активно залучати студентів до наукової діяльності (участі в конференціях, семінарах, практикумах тощо), сприяти зарахуванню результатів навчання, отриманих шляхом неформальної та інформальної освіти та орієнтувати студентів на неперервну освіту протягом життя.

Література:

1. Гиря, К. (2007). Впровадження інтерактивних форм навчання у вищому навчальному закладі. *Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України*. Ялта: РВВ КГУ. 1, 36-40.
2. Павлова, В. (2018). Особливості підготовки магістрів освіти засобами інтерактивних технологій. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 21, 2, 127-131.
3. Сисоєва, С. (2011). *Інтерактивні технології навчання дорослих*. Київ: ВД «ЕКМО».

Туманова Юлія

*Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
(Україна)*

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Формування інформаційної культури майбутніх фахівців – проблема досить нагальна в умовах і реаліях інформаційного суспільства. Вирішення цієї проблеми забезпечить підвищення якості сучасної освіти. На цьому наголошується в стандартах освіти, де зазначено, що оцінка якості підготовки випускників

закладів освіти здійснюється за двома основними напрямками, а саме: оцінка рівня освоєння дисциплін; оцінка професійних компетентностей випускника.

Ключові слова: інформаційна культура, фахівець, здобувачі освіти, технологія, технологічний підхід, технологічний алгоритм.

Орієнтація освіти на компетентнісний підхід передбачає сформованість інформаційної культури сучасних фахівців, яку можна розглядати як фактор академічної універсальності, що дає можливість оптимально і результативно вирішувати проблемні, дослідницькі завдання. Отже, сформованість інформаційної культури майбутніх фахівців – це фактор, що стимулює розвиток звички постійно вчитися, реалізовувати особистісну освітню траєкторію, підвищувати кваліфікацію, тобто формувати соціальну мобільність особистості [3].

Утім, інформаційна культура як навчальна дисципліна відсутня в існуючих освітніх програмах. При цьому навчання основ інформаційної культури на заняттях є основною умовою її сформованості, в той час, як позаурочна діяльність і науково-дослідна робота здобувачів освіти ще в більшій мірі буде актуалізувати інформаційні вміння та навички. Успішність реалізації цього завдання залежить від системного бачення даної проблеми, яке є основою технологічного підходу в педагогіці [1].

Чому, саме технологічний підхід необхідний у формуванні інформаційної культури здобувачів освіти? Відповідь на це питання пов'язана з розумінням терміну «технологія» в педагогічній літературі.

Технологія формування інформаційної культури здобувачів освіти цікава з будь-якої точки зору. По-перше, в якості дидактичної концепції перспективно розглядати формування інформаційної культури здобувачів освіти з точки зору компетентнісного підходу. По-друге, актуальним також є розгляд цього процесу у взаємодії різних структур педагогічної системи. По-третє, в умовах педагогічного процесу формування інформаційної культури викликає інтерес з позицій розгляду послідовного і безперервного руху взаємопов'язаних між собою компонентів, етапів, станів педагогічного процесу і дій його учасників [3, с. 312].

Формування інформаційної культури як процедура або алгоритм пов'язане безумовно з побудовою технології навчання. Для формування інформаційної культури необхідне сходження від простого до складного. Таким чином і зміна технологій навчання повинна відповідати рівням сформованості інформаційної культури [2].

Технологічний підхід у навчанні відкриває все нові можливості для концептуального і проєктувального освоєння інформаційної культури.

Процедура проєктування навчання інформаційної культури оснований на такому алгоритмі: аналіз змісту навчання, визначення діагностичних цілей, планування навчання для точного визначення бажаного еталона дій здобувачів освіти, опис оперативного зворотного зв'язку між викладачем та здобувачами освіти з метою своєчасного корегування навчання, регламентація управління процесом навчання, діагностика засвоєних знань і умінь. Перераховані ознаки характеризують технологічно організований процес навчання.

Процес навчання основам інформаційної культури в залежності від мети є комплексом типів навчання, а саме: репродуктивно-алгоритмічного, коли метою навчання є засвоєння алгоритмів діяльності, конспектування і реферування навчального матеріалу, рішення стандартних завдань; пошуково-евристичного, якщо мета пов'язана з вирішенням нетипових ситуацій; творчого навчання, що включає обговорення, дискусії, вирішення проблемних завдань, підготовку і проведення досліджень, аналіз результатів. Саме спираючись на ці типи навчання найбільш прийнятними технологіями навчання основам інформаційної культури слід вважати технології програмованого, проблемного, розвивального навчання, технологію повного засвоєння, інформаційно-комунікаційні технології тощо. На наш погляд, перераховані технології сприяють розвитку пізнавальної активності здобувачів освіти в процесі навчання основам інформаційної культури [3].

Обмежувати процес формування інформаційної культури здобувачів освіти тільки процесом навчання було б невірно. В умовах освітнього закладу на формування інформаційної культури особистості мають вплив також інші процеси педагогічної системи, які в сукупності створюють єдине інформаційно-освітнє середовище. Технологічний підхід при цьому відкриває нові горизонти для концептуального та проєктувального освоєння різних галузей і аспектів педагогічної дійсності, що впливають на формування інформаційної культури здобувачів освіти. Він дозволяє комплексно вирішувати це завдання, з більшою визначеністю передбачати результати та керувати процесом формування інформаційної культури здобувачів освіти системно, оптимально і результативно [3, с. 315].

Література:

1. Жалдак, М. (1990). Основи інформаційної культури вчителя. Використання інформаційних технологій в навчальному процесі: зб. наук. праць, (сс. 3–24). К. : МНО УРСР. КДПІ ім. ОМ Горького.

2. Карпова, Л.Г. (2004). *Формування професійної компетентності вчителя загальноосвітньої школи* (автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04). Харків.
3. Ратинська, І. (2017). Інформаційна культура як основний засіб у формуванні професійної компетентності майбутніх операторів з обробки інформації та програмного забезпечення на базі коледжу. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки*, О.В. Діденко (гол. ред.), (сс. 304–316). Хмельницький: Видавництво НАДПСУ.

Убайдов Азмиддин

*Институт развития образования имени А. Джами
Академии образования Таджикистана (Таджикистан)*

ОСОБЕННОСТИ РЕШЕНИЯ ФИЗИЧЕСКИХ ЗАДАЧ В ФОРМИРОВАНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ

Автор в своём тезисе рассматривает роль решение физических задач в формирование экологических компетенции учащихся. Приведен пример решений задач ответы на вопросов из опыта своих работ с учащихя средних школ.

Ключевые слова: компетентностный подход, компетенция, экологическое компетенция, решение задач

В настоящее время в образовательной системе актуализируется интерес к экологической компетентности, что обусловлено изменением содержания образования и его результата, которое выступает так «новая система универсальных знаний, умений и навыков, а также опыт самостоятельной деятельности и личной ответственности обучающихся» [2, с. 209]. Интерес к выявлению сущности экологической компетентности возрос в связи с пониманием того, что решение глобальных экологических проблем невозможно без качественного изменения экологической культуры и экологической компетентности как наиболее ответственного контента.

Взаимосвязь экологической компетенции с другими категориями экологической психологии и педагогики предполагает следующую логику. Экологические знания, усвоенные учащимися в процессе экологического образования, экологические представления, формируемые в повседневной жизни, способствуют осознанию важности экологических проблем, пониманию ценности природы [1, с. 77].

Безусловно, при проектирование и реализации содержания экологической компетенции необходимо учитывать требования

государственного стандарта среднего общего образования, где для некоторых предметов (естествознания, биологии, химии, физики, географии, технологии, истории, обществоведения) указывается необходимость формирования отдельных компонентов экологической компетентности: цели, содержание, опыт познавательной и практической деятельности.

Экологическое воспитание значимо и с позиций личностного развития ребенка – правильно организованное, систематически осуществляемое в образовательных учреждениях под руководством людей, обладающих экологической культурой, оно оказывает интенсивное влияние на его ум, чувства, волю [7, с. 23].

Мир природы таит в себе большие возможности для всестороннего развития детей. Продуманная организация обучения, прогулок, специальных наблюдений развивает их мышление, способность видеть и чувствовать красочное многообразие явлений природы, замечать большие и маленькие изменения окружающего мира. Размышляя о природе под влиянием взрослого, дошкольник обогащает свои знания, чувства, у него формируется правильное отношение к живому, желание созидать, а не разрушать.

Воспитательное значение природы трудно переоценить. Общение с природой положительно влияет на человека, делает его добрее, мягче, будит в нем лучшие чувства. Особенно велика роль природы в воспитании детей [5, с. 62].

В своём статье мы привели некоторые физические задачи и вопросы с ответами с содержанием экологическим важным значениям для формирования у учащихся экологические компетенции.

Например, при обучении темы «Плотность, Ариометр» в 7-м классе мы можем использовать следующую задачу.

Задача. Сколько кубометров газа выделяет в городе, загрязняя среду, автомобиль-такси, израсходовав за день 20 кг бензина?

Решение:

Дано: Плотность газа при температуре 0 °С равна 0,002 кг/м³
 $\rho = 0,002 \text{ кг/м}^3$ тогда используя формулу плотности $\rho = \frac{m}{V}$ можно найти

$$m=20\text{кг} \quad V = \frac{m}{\rho}$$

$$V=? \quad V = \frac{m}{\rho} = \frac{20}{0,002} = 10000\text{м}^3$$

А при обучении темы «Водоснабжение» в 7 – м классе мы можем

использовать следующий вопрос:

Вопрос. Технология многих промышленных предприятий (например, бумажных и текстильных фабрик) требует большого количества воды. Поэтому их строят на берегах рек, озер или морей. Взятая из водоема вода, участвуя в процессе производства, возвращается в водоемы загрязненной. Как спасти водоемы?

Ответ: Рекомендуются загрязненную воду очищать непосредственно на промышленном предприятии в специальной системе очистных сооружений и после этого ее снова пускать в производство; отходы очистки не выбрасывать, а использовать в качестве сырья для получения возможного и необходимого продукта.

При обучении темы «Архимедова сила» можем использовать следующую задачу:

Задача. Кашалот, имеющий массу 60 т, достиг глубины 1000 м. Рассчитайте производимое на этой глубине давления на него, учитывая, что плотность морской воды 1030 кг/м^3 , определите выталкивающую силу, действующую на животное.

Решение.

Дано :

$$m = 60 \text{ т}$$

$$= 60000 \text{ кг}$$

$$h = 1000 \text{ м}$$

$$\rho = 1030 \text{ кг/м}^3$$

$P - ?$

$F - ?$ Давлению действующую можно найти с помощью формулы

$$P = \rho gh = 1030 \cdot 9,81 \cdot 1000 = 10,1 \text{ МПа}$$

а выталкивающую силу можно определить

$$F_A = \rho Vg \text{ и } m = \rho V \text{ то } F_A = mg = 60000 \cdot 9,81 \approx 0,59 \text{ МН}$$

Ответ: 0,59 МН

При обучении расчет механического работа и мощность в 7-м классе можно использовать следующую задачу:

Задача. Направляя свое тело в глубину океана могучим движением хвоста, мощность которого 360 кВт, кит при скорости 36 км/ч достигает глубины 1000 м. Какая совершается при этом работа?

Решение.

Дано:

$$N=360000\text{Вт}$$

$$v=36\text{км/ч}=10\text{м/с}$$

$$h=1000\text{м}$$

A-?

Используя формулы $A = Fh$ и $N = Fv$ где отсюда $F = \frac{N}{v}$,

совершаемую работу можно найти $A = \frac{N}{v} \cdot h = \frac{360000 \cdot 1000}{10} = 36\text{МДж}$.

Ответ: 36МДж

Например, при обучении темы «Энергия. Кинетическая и потенциальная энергия» можем использовать следующие задачи:

Задача. Самое быстроходное из живых существ считается кальмар. Спасаясь от хищников, он вылетает из воды со скоростью 750 км/ч. Какой потенциальной энергией относительно океана обладает вылетая из воды на высоту 5 м, тело гигантского кальмара массой 300 кг?

Решение:

Дано :

$$v = 750\text{км/ч} =$$

$$208\text{м/с}$$

$$h = 5\text{м}$$

$$m = 300\text{ кг}$$

$$E_k - ?$$

$$E_p - ?$$

Кинетическая энергия кальмара можно найти а потенциальная энергия при подъеме сравнивается с $E = mgh$ от сюда $g = 9,81\text{м/с}^2$ то

$$E = \frac{mv^2}{2} = \frac{300 \cdot 208^2}{2} = \frac{300 \cdot 43264}{2} = 6489600\text{Дж} \approx 6,5\text{МДж}$$

$$E = mgh = 300 \cdot 9,81 \cdot 5 \approx 14,7\text{кДж}$$

Ответ: 14,7кДж

Задача. Какой энергией обладает бегущий со скоростью 40 км/ч африканский слон, масса которого 4,5 т?

Решение

Дано:

$$g = 40 \text{ км/ч} = 11,1 \text{ м/с}$$

$$m = 4,5 \text{ т} = 4500 \text{ кг}$$

E_k -?

$$E = \frac{mg^2}{2} = \frac{4500 \cdot 11,1^2}{2} = 277,2 \text{ кДж}$$

Ответ: 277,2 кДж

При обучении темы «Конвекция» в 8-м классе можно использовать следующий вопрос:

Вопрос. На предприятиях общественного питания должен быть всегда свежий воздух. Где нужно устанавливать вытяжной вентилятор: ближе к потолку или полу, если в цехе возможно скопление водяного пара, хлора, аммиака? Есть ли смысл открывать форточки, если за окнами холодно и идет дождь?

Ответ: Вытяжной вентилятор устанавливают в зависимости от плотности удаляемого вещества: для пара – ближе к потолку, для хлора – ближе к полу. Форточки открывать целесообразно: хотя и на улице, и в цехе пары близки к насыщению, давление пара в цехе больше (температура выше), поэтому он будет выходить и воздух станет суше.

Вопрос: Почему подвал – самое холодное место в доме?

Ответ: Холодный воздух плотнее и тяжелее теплого, поэтому он опускается в самую нижнюю точку дома – в подвальное помещение.

Так как подвал расположен ниже всех жилых помещений дома и обычно не отапливается, он – самое холодное место в доме.

При обучении темы «Излучении» можно использовать следующие вопросы:

Вопрос. Что для земледелия экологически «выгоднее» – многоснежная или малоснежная зима?

Ответ: Многоснежная зима, так как снег укрывает озимые посевы от вымерзания и при таянье весной хорошо увлажняет почву.

Вопрос. Стекло, хорошо пропуская видимый свет, не пропускает теплового излучения. Объясните на основе этого устройство парников и теплиц.

Ответ: Стекло, пропуская солнечный свет, не «выпускает» из него внутреннюю энергию в виде теплового излучения. Возникает так называемый парниковый эффект, благоприятный для растений: обеспечивающий им свет и тепло.

Например, при обучении «Испарение. Кипение» в 8-м классе можно использовать следующие вопросы:

Вопрос. Питьевой воды на Земле во многих местах не хватает. Ее приходится получать из морской воды либо выпариванием, либо вымораживанием. Какой способ выгоднее?

Ответ: Зимой - вымораживание, летом - выпаривание.

Вопрос: Для чего летом после дождей или полива приствольные круги плодовых деревьев покрывают слоем перегноя, навоза или торфа.

Ответ: Это делают для того, чтобы земля дольше оставалась влажной, т.е. задерживают испарение воды.

Следующий вопрос можно использовать при обучении темы «Двигатель внутреннего сгорания» в 8 – ом классе:

Вопрос. Д. И. Менделеев говорил, что сжигать нефть и бензин – все равно что сжигать ассигнации. Сейчас на улицах городов появились автомобили «на водороде». Каковы преимущества этого горючего?

Ответ: Водород дешевле, добывается из воды, которой на Земле много, при сгорании не дает ядовитых отходов, может применяться и в промышленности, так как его можно хранить в большом количестве в специальных баках и перекачивать по трубопроводам на значительные расстояния.

Можно использовать следующий вопрос при обучении темы «Передача электрического тока» в 9 – м классе.

Вопрос. Прилипание мокрого снега к проводам линий электропередачи может привести к их обрыву, что создает опасность для жизни. Можно ли быстро избавиться от прилипшего снега?

Ответ: Можно, пропустив кратковременно по проводу сильный ток, который расплавит снег.

В заключении отметим, что формирование экологической компетентности личности берет свое начало уже в школьном возрасте. Поэтому актуальной задачей является изучение, разработки и внедрение совокупности педагогических условий эффективного формирования экологической компетентности в образовательном процессе, начиная с начальной школы и до возвращивания экологического сознания на профессиональном пути.

Литература:

1. Корона, Г.Н. (1999). *Теоретические основы экологического образования школьников*. Москва, 70-99.

2. Лаврентьева, Л.А. (2012). Экологическая компетентность в современных исследованиях: сущность, содержание и структура. *Известия ИГЭА*. 5 (85), 209-212.
3. Ланина, И.Я., Лигай, М.А. (1988). *Экологическое воспитание учащихся в процессе обучения физике*. Л.: ЛИГПИ им. Герцена.
4. Лукашик, В.И., Иванова, Е.В. (2011). *Сборник задач по физике, 7-9 классы. Пособие для учащихся общеобразовательных учреждений*. Москва.
5. Максимова, В.Н. (1988). *Межпредметные связи в процессе обучения*. Москва.
6. Сафин, Д.В. и др. (2018). *Реализация компетентностного подхода в обучении естественных предметов и информационной технологии / Учебно-методическое пособие*. Душанбе.
7. Симоненко, Т.М., Симоненко, Г.Н. (2011). *Элементы экологии в курсе физики / Методическое пособие. 7–11-й классы/ Прокопьевск*.
8. Умаров У.С., Раъабов Т. (2018). *Методика организации и проведения внеклассных занятий по физике / Учебное пособие*. Душанбе.
9. Усова, А.В., Вологодская, З.А. (1981). *Самостоятельная работа учащихся в средней школе*. Москва.
10. Хуторской, А. В. (2003). Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы. *Народное образование*. 6, 55-61.

Убайдов Азмиддин

*Институт развития образования имени А. Джами
Академии образования Таджикистана (Таджикистан)*

ОСОБЕННОСТИ РАБОТЫ ШКОЛЬНОГО ФИЗИЧЕСКОГО НАУЧНОГО ОБЩЕСТВА В ФОРМИРОВАНИЕ КЛЮЧЕВЫХ КОМПЕТЕНЦИИ УЧАЩИХСЯ

Автор в своей статье рассматривает об особенности эффективности организации и работы школьного физического научного общества в формировании ключевых компетенций учащихся. В статье автор приводит примеры из опыта работы нескольких школьных физических научных обществ Матчинского района Республика Таджикистана.

Ключевые слова: компетентностный подход, компетенция, ключевые компетенции, школьное физическое научное общество.

Модернизация общества опирается на модернизацию образования, в качестве главного результата которой рассматривается готовность и способность молодых людей нести личную ответственность за собственное и социальное благополучие. Конкурентоспособность человека на рынке труда во многом зависит от его способности овладевать новыми технологиями, адаптироваться к иным условиям труда. Так возникла идея компетентностного подхода.

Современные школьники живут в необычное время. Для того чтобы не затеряться в социуме, а успешно самореализоваться в нём, в эпоху информатизации общества, очень важно быть целенаправленным человеком, способным определить для себя самое главное и сконцентрироваться на нём. Здесь и необходимы ключевые компетенции, которые формируются как в школе, так и в системе дополнительного образования.

Уметь выделять основное, сравнивать, анализировать, давать самооценку, быть ответственным, уметь творить и сотрудничать, самостоятельным, проявлять инициативу, искать пути решения проблемы и видеть её, на основе здравых рассуждений – это ключевые компетентности, которые можно выделить в современном обществе [5, с. 7].

Успешное формирование ключевых компетенции учащихся невозможно представить без организации и проведения внеурочной деятельности по физике.

Внеурочная работа является естественным продолжением и дополнением основных форм работы учащихся на уроке и основывается на тех же педагогических принципах, что и учебная (классная) работа с детьми [3, с. 4].

Главными из них являются принципы доступности, научности и систематичности, а также принципы развивающего и воспитывающего обучения. Для внеурочной работы характерны:

- необходимость удовлетворения интересов и запросов учащихся;
- добровольность выбора ими вида работы;
- определенная самостоятельность участников работы;
- учет местных условий.

Общие требования к организации внеклассной работы:

- содержание и формы внеклассных мероприятий должны быть интересны.
- внеклассные занятия должны быть связаны с основным курсом, не должны противоречить ему или отвлекать от него.
- внеклассная работа не должна быть продолжением уроков ни по содержанию, ни по форме.
- большая самостоятельность, добровольность, требовательность, своевременная оценка, учет запросов, учет индивидуальных и групповых интересов – необходимые условия

успешной работы.

- необходимо при проведении мероприятий общение школьников с учителем или старшим товарищем. Это способствует передаче опыта деятельности [4, с. 41-42].

Одной из самых современных форм внеурочных занятий по физике является организация и руководство работы физического научного общества (ФНО). Правильно организованный работа физического научного общества позволяет формированию ключевых компетенции и укрепление учебных знаний учащихся. Цель ФНО – широкое привлечение учащихся к научной деятельности и техническому творчеству.

Физическое научное общества объединяет школьников с широкими кругами интересов. Изучая работу научных обществ школ СОУ №6 под руководством М. Бобоева, СОУ №13 под руководством Ф. Ахмедов, СОУ №17 под руководством М. Шарифзаде, СОУ №28 под руководством С. Джумаев, лицей №2 под руководством Давлятовой Дж, Матчинского района Республики Таджикистан показало что в них в основном имелись следующие секции: лекторское бюро, теоретический отдел, ученическое конструкторское бюро, секция администраторов. Расскажем подробно о работе секциях ФНО при лицей №2 Матчинского района Республика Таджикистан. Напоминаем в каждую секцию входят по 7–10 человек.

Лекторское бюро. Задача членов этой секции состоит в подготовке популярных лекций по вопросам новейших достижений науки и техники. Темы лекций предлагает учитель физики, а утверждают члены секции. Число предлагаемых тем должно быть таким, чтобы каждый член лекторского бюро подготовил в течение года 2–3 лекции. Все лекции необходимо сопровождать различными демонстрациями, сопровождением презентацией и кинофильмами.

Лекторская деятельность дает возможность учащимся совершенствоваться и расширять свои знания, развивать ум, память, логику суждений, язык и дикцию. Члены лекторского бюро учатся самостоятельно работать с литературой, информационными технологиями.

Теоретический отдел. Цель работы этой секции – углубление знаний учащихся, интересующихся физикой.

Работа членов секции заключается в написании рефератов на выбранную тему и защите их на заседании секции или на

расширенном заседании совета ФНО во время проведения в школе декады физики.

Наиболее интересны для учащихся темы рефератов, раскрывающие значение изучаемого материала, например, наши учащиеся предлагали следующие темы: «Физика в жизни человека и животных», «Химия в физике», «Линзы и область их применение», «Электромагнитное поле и жизнь», «Космонавтика в жизни человечество» и др.

Руководителями учащихся при написании рефератов могут быть школьные учителя физики или работники предприятия, с которыми учитель физики должен заранее договориться.

Члены секции могут получить у руководителя список литературы, приходить к нему на консультацию, на базе предприятия выполнять опыты по теме реферата.

Бюро научной и технической информации. Основная задача членов этой секции – систематическое ознакомление учащихся школы с новыми открытиями и изобретениями в области физики, астрономии, техники. С этой целью члены секции должны регулярно проводить обзоры научно-популярных журналов, работа с интернетом.

Для выполнения этой работы за каждым членом секции лучше закрепить определенный журнал и проводить его обзор один раз в месяц. Члены секции могут собираться еженедельно и на каждом заседании заслушивать обзоры разных журналов или статьей скачиваемом членов этой секции. На основе этих обзоров члены секции оформляют стенды «Новости науки и техники». В плане работы секции необходимо предусмотреть регулярное обновление информации на этих стендах. Можно объявить соревнование между членами секции за более полное и интересное отражение новостей на стенде.

Члены этой секции должны оповещать учащихся об очередных научно-технических передачах радио и телевидения.

Наиболее интересные из этих передач нужно записать в диски. К концу года в кабинете физики может быть собрана богатая. Этими дисками, которой можно пользоваться на уроках физики и ряде внеклассных мероприятий.

Важной работой членов секции является информация учащихся школы о знаменательных датах физического календаря.

С этой целью на специальном стенде следует помещать материалы о жизни и научной деятельности ученых и изобретателей, о юбилейных датах и т. д.

Ученическое конструкторское бюро. В этой секции учащиеся изготавливают и ремонтируют приборы, необходимые для уроков физики, создают приборы и установки по просьбе учителей других предметов, выполняют заказы других секций ФНО для проведения вечеров, выставок и т. д.

Среди учащихся школы члены этих секции проводят конкурсы на лучший самодельный прибор или макет, организуют работу членов секции школы во время декады физики. Члены этой секции будут участвовать на районной, областной и республиканских конкурсов молодые изобретатели и новаторы.

Работой этой секции могут руководить учитель физики или технологии. Хороших помощников и руководителей школьного УКБ можно найти среди родителей учащихся.

Приведем некоторые конкретные примеры приборов, изготовленных членами физического научного общества некоторых школ Матчинскоо района Республики Таджикистан.

Изготовление таких приборов в значительной степени способствует развитию творческой активности учащихся, поскольку описание этих приборов в различной научной литературе чаще всего сводится к наличию рисунка прибора и некоторым указаниям о его применении. Учащиеся имеют возможность сопоставить различные описания, по рисунку начертить чертеж рабочей части прибора и, стараясь сохранить внешний вид прибора, изготовить его.

Модель прибор водолив. (рис. 1.)

Модель прибор определение электродов батареи и аккумулятора (рис. 2.)

Рисунок 1. Модель водолив

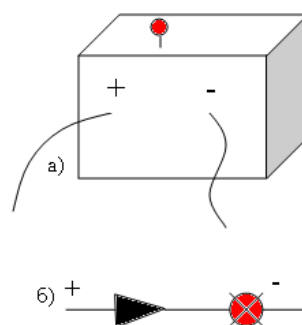

Рисунок 2. Электродоскоп

Модель прибор для изучение влажности (рис. 3.)

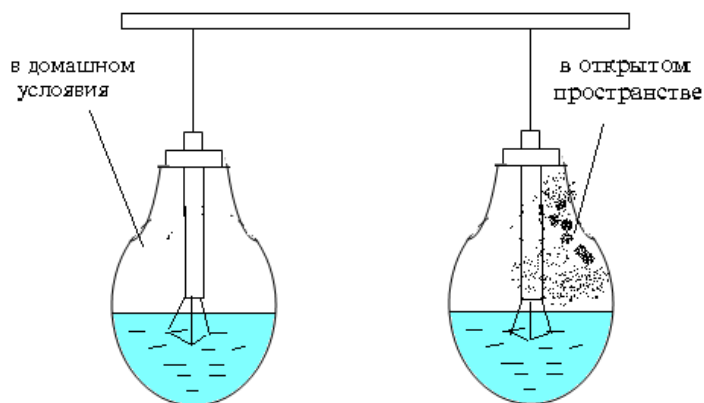

Рисунок 3. Прибор для изучения влажности воздуха

Секция администраторов. Члены этой секции организуют массовую работу по физике со школьниками: проведение экскурсий, физических вечеров, конференций, встреч и т. д. Фактически члены этой секции координируют всю внеклассную работу по предмету. Они являются первыми помощниками учителя физики и даже могут его заменить при проверке некоторых докладов, проведении генеральных репетиций мероприятий и т. д.

Таким образом, правильное планирование деятельности ФНО и корректное организация работ его секций помогает развивать у учащихся ключевые компетенции, такие как творческое способность, сотрудничества, решение проблем, саморазвития, критическое мышление, коллективизация и т.п.

Литература:

1. Зимняя, И.А. (2003). Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования. *Высшее образование сегодня*. 5, 34–42.
2. Ковалева, С.Г. (2004) *Внеклассная работа по физике как средство обучения учащихся умению применять знания* (Дис. канд. пед. наук 13.00.02). Санкт-Петербург.
3. Ланина, И.Я. (1977). *Внеклассная работа по физике*. Москва.
4. *Методика преподавания физики в 7-8 классах средней школы: Пособие для учителей* / А.В. Усова, В.П. Орехов, С.Е. Каменецкий и др. (1990) – 4 – е изд. перераб. Москва.
5. Сафин, Д.В. и др. (2018). *Реализация компетентного подхода в обучении естественных предметов и информационной технологии*. Душанбе.
6. Сауров, Ю.А. (1998). *Теория и методика обучения физике: Курс лекций. Часть I*, Киров; Из-во Вятского ГПУ.
7. *Стандарт и программа обучения физике: 11 класс*. сост. У.С. Умаров (2018) – Душанбе
8. Сулейманян, Е.А., Иродова, И.А. (2013). Формирование учебных компетенций у учащихся при обучении физике в средней школе. *Ярославский педагогический вестник*, 1/II, 78-84.
9. Умаров, У.С., Раъабов, Т. (2018). *Методика оранизация и проведения*

- внеклассных занятий по физике / Учебное пособие. Душанбе.*
11. Усова, А.В., Вологодская, З.А. (1981). *Самостоятельная работа учащихся в средней школе.* Москва.
 12. Хуторской, А. В. (2003). Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы. *Народное образование.* 6, 55-61.

Усатих Тетяна

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка (Україна)

ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ А.С. МАКАРЕНКА ДЛЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Публікацію присвячено основним формам та методам естетико-екологічного виховання у педагогічній спадщині А.С. Макаренка, перспективним можливостям їх творчого використання в умовах сучасного позашкільного освітнього середовища.

Ключові слова: *заклади позашкільної освіти, еколого-натуралістичний напрям, педагогічна спадщина А.С. Макаренка, екологічне виховання.*

Сучасний етап розвитку системи освіти в Україні характеризується освітніми інноваціями, спрямованими на збереження досягнень минулого і, водночас, на модернізацію системи освіти відповідно до вимог часу, новітніх надбань науки, культури і соціальної практики.

В нинішніх умовах ми неодноразово звертаємося до класичної літератури, в тому числі й педагогічної, оскільки саме вона забезпечує нас знаннями як вітчизняного, так і світового досвіду щодо організації освітньо-виховного процесу. Серед відомих педагогів радянського періоду виділяється постать педагога-новатора А.С. Макаренка, теоретичні положення та практична діяльність якого, художньо-педагогічні твори «Педагогічна поема», «Книга для батьків», «Методика організації виховного процесу», «Проблеми шкільного радянського виховання» та ін. широко відомі у вітчизняній та світовій педагогіці. В них педагог приділяє великої уваги різним аспектам виховної роботи, а саме соціальному, родинному, трудовому та колективному вихованню, формуванню поглядів на взаємодію людини і природи.

Внесок А.С. Макаренка в розробку теорії виховання висвітлено в багатьох дисертаційних дослідженнях, монографіях, статтях. Деякі аспекти проблеми виховання молоді засобами природи у педагогічній спадщині А.С. Макаренка розглядалися в роботах Р.М. Бескіної (1988,

с. 65), М.Д. Віноградової (Бескина, 1988, с. 55), М.Ф. Гетьманця (1988, с.192-193), Л.Ю. Гордіна (1986, с. 76-79) та інших. Значущість досвіду Антона Семеновича зі створення системи виховання дітей і молоді, що ґрунтується на принципах справжнього гуманізму досліджувалась І.А. Зязюном (1998, с. 18-43), М.Ю. Красовицьким, В.П. Струмманським.

Важливою стороною уявлень А.С. Макаренка про людину є його впевненість у тому, що в кожному закладено прагнення до краси. На думку педагога, розуміння світу прекрасного, цінування його, привнесення краси в життя та боротьба з тим, що порушує закони краси – це найважливіші вимоги до культури особистості (Гордин, 1986, с. 76-79).

На думку І. С. Котеневої, взаємодія із природою здатна вирішувати не тільки педагогічні завдання, затверджуючи гуманістичні цінності й ідеали, але й медико – терапевтичні проблеми, знімаючи психофізіологічну напруженість і відновлюючи психічну рівновагу. Дослідниця виокремлює форми й методи естетико-екологічного виховання А.С. Макаренка:

- сільськогосподарська праця, робота на фермі, в оранжереї, пасіці;
- робота з екологічного благоустрою колонії і її околиць;
- селекційна робота із тваринами й рослинами;
- підвищення культури рослинництва й тваринництва, засвоєння агрономічних, зоотехнічних, метеорологічних й ін. знань;
- засвоєння народної культури, філософії та моралі трудової діяльності, поведінки в природі;
- прищеплювання вихованцям санітарно-гігієнічних норм, формування здорового способу життя, загартовування природними факторами;
- естетизація трудової діяльності: впровадження свят, ритуалів, традицій пов'язаних з господарською діяльністю: походи, спів, прогулянки по околицях, подорожі й екскурсії;
- заняття фізичною культурою, проведення спортивних свят, змагань;
- читання художньої літератури, бесіди, знайомство з фольклором;
- заняття естетичною діяльністю в різних творчих кружках і колективах (Котенева, 2013, с. 133-138).

Аналіз спадщини А.С. Макаренка щодо екологічного виховання молоді в умовах екологічної кризи набуває все більшої актуальності.

Екологічна освіта і виховання сьогодні - це безперервний процес, який триває протягом всього життя і відбувається в усіх освітніх галузях (формальна, неформальна і інформальна освіта). Позашкільна освіта має унікальні можливості для виховання особистості та використання історичного досвіду педагогічної науки з метою модернізації освітньо-виховного процесу, серед яких головними є вільний вибір улюблених занять, забезпечення потреб особистості у творчій самореалізації, створення умов для здобуття додаткових знань, умінь, навичок, можливості набуття досвіду дослідницької, практичної природоохоронної, конкурсної та проектної діяльності. Одночасно вона тісно пов'язана з місцевими екологічними умовами, що надає можливість максимально наблизити навчально-виховний процес до потреб охорони рідного краю, залучивши до такої діяльності якомога більшу кількість учнів. Таким чином, вони не лише вивчають і обговорюють екологічні проблеми та шляхи їх вирішення, а й беруть активну участь у виконанні конкретних завдань з охорони навколишнього середовища.

Література:

1. Бескина, Р. М., Виноградова, М. Д. (1988). Идеи А. С. Макаренко сегодня. Москва: Знание.
2. Гетманец, М.Ф. (1988). Некоторые проблемы изучения наследия А.С. Макаренко. *Творческое наследие А.С. Макаренко и современная школа: Тезисы докладов и сообщений на Республиканской научно-практической конференции, посвященной 100-летию со дня рождения А.С. Макаренко*. Сумы, 1988, 192-193.
3. Гордин, Л. Ю. (1986). О «Педагогической поэме» *Народное образование*, 4, 76-79.
4. Зязюн, І.А. (1998). Гуманістична сутність майстерності А.Макаренка *Педагогіка і психологія*, 1,18-43.
5. Котеньєва, І. С. (2016). А.С. Макаренко про естетико-екологічне виховання молоді. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*, 7 (266), Ч. I, 133-138.

Ухналь Ольга

*Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
(Україна)*

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

У статті висвітлено методику використання мультимедійних технологій в освітньому процесі на уроках історії. Обґрунтовано переваги уроків на яких використовується мультимедіа на противагу стандартному уроку. Розкривається поняття інтеграції уроків історії з інформатикою, робототехнікою, 3D-конструюванням. Висвітлено структурність побудови мультимедійної презентації. Важливість учнівської мультимедійної презентації на уроці історії.

Ключові слова: мультимедійні технології, інтегрований урок, міжпредметні зв'язки, інноваційні технології, сучасний урок.

Аналізуючи наукову літературу, можна чітко зазначити, що використання мультимедійних технологій відбувається в усіх напрямках і на всіх етапах освітнього процесу.

На початках зародження електронно-обчислювальної техніки у 50-х р.р. ХХ ст. її головна функція – обчислення простих математичних операцій: додавання, віднімання, множення, ділення. Беручи до уваги процеси розвитку комп'ютерних технологій то можна побачити, що у 70-х р.р. ХХ століття використання було не досить ефективним – це було обумовлено тим, що програми були не досконалі та й самі машини були громіздкими і не мали багатофункціональності. А вже у 80-х р.р. ХХ ст. відбувається комп'ютеризація, проникнення в освітній процес мультимедійних технологій. Якщо повернутися у недалекі 2000 роки де мобільний телефон та персональний комп'ютер були лише у окремих особистостей то зараз досить слабо уявити життя без технічного прогресу. За 20 років відбувся стрімкий стрибок до прогресу [1].

На початок ХХІ століття розпочалося написання педагогічних програм для використання на уроках. З'являються технічні засоби для покращення освітнього процесу: комп'ютерні класи, нетбуки, проектори, мультимедійні дошки, мультимедійні проектори, планшети, ноутбуки, які мають вільний досвід до всесвітньої мережі Internet [1].

З популярністю комп'ютерної техніки з'являється якісна мультимедійна продукція: тести, програми, віртуальні екскурсії та

музеї, платформи-конструктори, онлайн-олімпіади, онлайн-конкурси, відео-уроки, мультимедійні презентації. Уроки історії починають інтегрувати з інформатикою, робототехнікою, 3D-моделюванням, LEGO-конструюванням.

Завдяки використанню мультимедійних технологій на уроках історії педагог підвищує інтерес до предмету та до теми уроку, а педагог вдосконалює свою педагогічну майстерність. Завдяки інтегруванню уроків історії та інформатики розвивається візуалізація пізнавального процесу, заглиблення в історичні процеси. Використання відео-, аудіо-матеріалів, презентацій повинно відповідати віковим особливостям, темі уроку, інформаційній насиченості, естетиці вихованню. Учитель, який працює з мультимедійними презентаціями повинен вправно володіти комп'ютером, постійно залучати до освітнього процесу, урок вести у відповідному темпі. Слайди презентації повинні бути інформативними, змістовними, зрозумілими, наштовхувати на пошукову роботу [2, с. 22]. Мультимедійні презентації відповідно до етапів уроку мають різновиди: повторювально-узагальнюючі, на вивчення нової теми, презентації для повноцінного методичного супроводу, учнівські презентації. Поряд з презентаціями, які підготував учитель можна сміливо використовувати учнівські. Для того, щоб активізувати пізнавальні процеси, зацікавити матеріалом уроку та зробити його не схожим на стандартний урок, охопити більшу кількість літературних джерел для дослідження. Під час створення учнями мультимедійних презентацій формуються такі важливі навички: критичне осмислення інформації, виділення основного з інформаційного потоку, систематизація та узагальнення матеріалу, грамотне та уміле, креативне подання матеріалу. Учнівські презентації доцільно використовувати як для представлення власних досягнень, проєктів, досліджень, а також для використання випереджуючих завдань як засіб ознайомлення з новою інформацією. Мультимедійні презентації можна розробляти як індивідуально, міні-групами, колективно.

Готуючись до створення мультимедійної презентації як учителю так і учневі потрібно мати чіткий алгоритм побудови: кількість слайдів, не перевантажувати графічними елементами, інформаційність, стиль слайдів, назва слайду, шрифт, який читається без зусиль та сприятливий зорово, навчальний матеріал повинен бути розподілений частинами, легкими для сприйняття, поступовість в інформації та логічність. Презентаційний матеріал можна зібрати у портфоліо,

буклети для подальшого використання [2, с.66].

Мультимедійні презентації, особливо учнівські направленні на те, щоб уникати монотонності у виступі, розвивати усне мовлення, асоціативність, виділення головного, дати можливість кожному учневі не дивлячись на володіння комп'ютерною технікою попрацювати та показати свої уміння.

Отже, використання мультимедійних технологій дає можливість учителю та учням аналізувати матеріал, систематизувати, удосконалювати уміння працювати за комп'ютером. Якщо гарно продумати урок то він стане образним, цікавим, наочним, життєвим, відмінним від стандартного. Завдяки такому уроку формується вміння працювати в групах, колективі, презентувати себе та свої уміння [3].

Література:

1. Мокрогуз О. Методика застосування мультимедійних презентацій у навчанні історії старшокласників. Режим доступу: http://oipopp.edsp.net/component/option,com_metod/metodTask,metodDetails/catid,1053/metodId,1164/Itemid,51/
2. Жук, Ю.О. (ред.) (2012). Мультимедійні системи як засоби інтерактивного навчання. Київ: Педагогічна думка.
3. Соколовська, Т. (2011). Мультимедійні презентації – гідна альтернатива електронному підручнику. Режим доступу: http://archive.nbuu.gov.ua/portal/soc_gum/psp/2011_11/4_04.pdf

Ушаков Андрій

*Національного університету оборони України імені Івана Черняховського
(Україна)*

РОЗВИТОК ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ

У статті визначено сутність поняття «професіоналізм», проаналізовані погляди різних вчених щодо визначення професіоналізму викладачів. На основі проведено аналізу наукових джерел визначено професійно важливі якості викладача та особливості формування професіоналізму майбутніх викладачів.

Ключові слова: професіоналізм, розвиток, викладач, професійний розвиток, педагогічна майстерність.

За сучасних умов розвитку суспільства, появи нових інформаційно-комунікаційних технологій, автоматизації управлінських процесів постає необхідність у більш детальному вивченні професійної діяльності та професіоналізму майбутніх педагогів. Актуальність теми зумовлена потребою в дослідженні та узагальненні поглядів

різних науковців щодо визначення професіоналізму викладачів.

Багато науковців присвятили свої праці дослідженню основних проблем педагогічного професіоналізму. Зокрема такі, як Барановська В. [1], Гульбс О. [3], Буткевич В., Венедиктова Т., Гузій Н., Деркача А., Костильова Н., Кулюткіна Ю., Долгая Н. [5], Білоус О. [2], Підласого І., Проданова І., Радула В. [6], Сагач Г., Сіненко В., Сластьоніна В., Дипкова Л. [4], Сущенко Т.

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» визначаються певні зобов'язання до майбутніх викладачів, а саме постійно підвищувати професійний рівень та педагогічну майстерність. Професіоналізм викладача визначають як ідеал педагогічної роботи, який спонукає викладача до самовдосконалення та містить у собі оцінку ефективності педагогічної діяльності. Професіоналізм, насамперед, має пряму залежність від професії викладача. Походження визначення «професіоналізму» пов'язане із розвитком і спеціалізацією професійної діяльності.

Феномен професіоналізму викладача є досить складним явищем та охарактеризувати всю його багатогранність досить складно. Поняття професіоналізм вживається в різноманітних контекстах: філософському, психологічному, соціологічному, економічному, етичному, педагогічному.

Професіональні характеристики майбутнього викладача визначається як інтерпретується якісна характеристика педагогічного суб'єкта, який відображає його високий рівень креативності, особистісно-ділових якостей, компетентності, мотиваційний рівень та ціннісні орієнтації, спрямовані на прогресивний розвиток спеціаліста. Професіоналізм у педагогічній діяльності майбутнього викладача виявляється в умінні розв'язувати практичні педагогічні задачі, спираючись на педагогічну теорію [3].

О. Білоус характеризує професіоналізм викладача як можливість володіння різними видами професійної діяльності, наявність високих професійних якостей, які можуть забезпечити ефективне вирішення професійних педагогічних завдань. Професіоналізм викладача має відповідати таким критеріям:

- об'єктивні критерії (ефективність педагогічної діяльності);
- суб'єктивні критерії (стійка педагогічна спрямованість);
- процесуальні критерії (використання педагогом гуманістично-спрямованих способів, технологій у своїй праці);

- результативні критерії (досягнення в педагогічній праці результатів, необхідних суспільству) [2].

А. Маркова описує професіоналізм викладача відповідно до таких рівнів: до професіоналізм, професіоналізм, суперпрофесіоналізм та непрофесіоналізм. Перехід від одного рівня професіоналізму до наступного відбувається у майбутнього викладача як послідовне оволодіння етапами (адаптації, самоактуалізації, етап вільного володіння людиною професією, етап становлення особистості професіонала).

У той час, як Л. Дипкова виокремлює дещо інші стадії розвитку професіоналізму майбутнього викладача: адаптацію, становлення і стагнацію та самореалізацію [4].

Як зазначає В. Сисоєва, формування високого рівня професійних якостей майбутнього викладача відбувається відповідно до рівня володіння професією та пристосування до неї; ефективного засвоєння викладачем норм та технологій; рівня педагогічної майстерності та наявності педагогічного досвіду; здійснення особистісно-орієнтованого навчання; рівня самоактуалізації викладача у своїй професії [6].

В. Барановська визначає професіоналізм викладача як комплекс отриманих навичок під час професійної підготовки, уміння широко мислити та приймати професійні рішення. Основними характеристиками кваліфікованого викладача є його фізичне здоров'я та висока працездатність, урівноваженість, спокійний характер, креативність, організаційні навички, належна професійна підготовка, знання методики викладання предметів, розуміння учнів та вміння спілкуватися з ними, володіння сучасними технологіями навчання, дисциплінованість і відповідальність, соціальна активність [1].

Спираючись на думку науковців Ангеловського О., Сипченка В. та інших дослідників, які розглядають професіоналізм як процес, а не результат, можна охарактеризувати професіоналізм викладача як складний процес оволодіння суб'єктом певним набором знань, навичок та вмінь, які дають йому змогу як найкраще застосовувати набуті знання на практиці та прагнути самовдосконалення.

Проаналізувавши думки різних науковців щодо професіоналізму викладача можна зробити висновок, що професіоналізм є розумінням особистості та її можливості якісно виконувати свої професійні функції.

Основними критеріями для визначення професійних якостей майбутніх викладачів є його творчі навички, можливість самоорганізації, широкий кругозір, розширення самосвідомості, прагнення до творчого

та професійного розвитку, само стимулювання та удосконалення.

Одними із найпоширеніших механізмів забезпечення майбутнього викладача професійними якостями є:

- пристосування до професійного оточення;
- визначення сенсу та професійної стратегії;
- мотивація до внутрішньої активності майбутнього викладача;
- пристосування до змін у внутрішньому середовищі.

Нині розвиток професіональних якостей майбутнього викладача об'єднує у собі творчі професійні можливості та навички якісно працювати у складних соціально-економічних умовах: педагогічну майстерність, яка є проявом вищого рівня професіоналізму викладача; здатність майбутнього фахівця до постійного навчання та самовдосконалення; відповідність професійним конкурентним показникам.

Для подальшого розвитку професійних якостей майбутнього педагога необхідно використовувати дієвий та особистісний підхід. Адже процес досягнення вищого рівня професіоналізму потребує чималої уваги до визначення практичної приналежності спрямованої на забезпечення усіх складових у структурі педагогічної системи. Основною метою цієї системи має бути сприяння до участі викладачів у поглибленому вивченні сучасних проблем та завдань у галузі педагогічних наук, мотивація викладачів до їх самоаналізу та саморозвитку, оцінка власного рівня компетентності та можливість зростання викладача у процесу науково-педагогічної діяльності [2].

Під час професійного зростання майбутнього педагога використовуючи комплексну систему управління слід зосередитися на якісних змінах у подальшому професійному педагогічному досвіді, який покаже себе у оптимальному використанні новітніх технологій у науково-педагогічній сфері, а також формуванні власних методик для забезпечення якісної науково-педагогічної праці.

Таким чином, професіоналізм майбутнього викладача визначається як комплексна характеристика діяльності та особистісно-професійного розвитку майбутнього викладача. Професіоналізм викладача є якісною характеристикою особистості, яка відображає високий рівень розвитку професійних та особистісно-ділових якостей, креативності, мотивації, які спрямовані на активний професійний саморозвиток та розвиток професійної підготовки.

Література:

1. Барановська, В. М. (2010). Формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи. *Наука і освіта*. 7, 24–26.

2. Білоус, О. С. (2009). Професійна компетентність майбутнього вчителя як основа його професійної діяльності. Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України. *Збірник наукових статей «Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України»*. м. Ялта, 1, 24–27.
3. Гульбс, О. А. (2009). Психолого-педагогічна модель розвитку професіоналізму викладача. Актуальні проблеми психології. *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка*. Житомир, 8, 63–71.
4. Дибкова, Л. М. (2014). Вплив професійної компетентності викладачів ВНЗ на навчальні результати студентів. *Вища освіта України*. 3, 156–159.
5. Долгая, Н. В. (2011). Різні підходи до трактування поняття «педагогічний професіоналізм» у наукових дослідженнях. Педагогіка вищої та середньої школи. *Збірник наукових праць*. *Кривий Ріг*, 31, 250–256.
6. Радул, В. В., Кравцов, В. О., Михайліченко, М. В. (2007). *Основи професійного становлення особистості сучасного вчителя*. Кіровоград : Імекс-ЛТД.

Харченко Аліна

КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

ПЕДАГОГІЧНА КРЕАТИВНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇЇ РОЗВИТКУ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

У публікації уточнено поняття «педагогічна креативність учителя початкових класів», встановлено критерії, за якими вона характеризується, розглянуто її ознаки. Крім того, визначено можливості розвитку педагогічної креативності учителя початкових класів в системі післядипломної педагогічної освіти.

Ключові слова: педагогічна креативність учителя початкових класів, технології навчання дорослих, післядипломна освіта.

Під педагогічною креативністю вчителя початкових класів слід розуміти інтегральну особистісно-професійну якість, що полягає у здатності до педагогічної творчості, оригінального вирішення педагогічних проблем, активного використання та удосконалення інноваційних технологій навчання з урахуванням вікових особливостей молодших школярів та специфіки викладання предметів у початковій школі.

Дослідницею С. Сисоевою було вділено наступні ознаки педагогічної креативності: високий рівень соціальної і моральної свідомості; пошуково-перетворюючий стиль мислення; розвинені інтелектуально-логічні здібності (вміння аналізувати, обґрунтовувати, пояснювати, виділяти головне тощо); проблемне бачення; творча фантазія, розвинута уява; специфічні особистісні якості (любов до дітей; безкорисли-

вість; сміливість; готовність до розумного ризику в професійній діяльності; цілеспрямованість; допитливість; самостійність; наполегливість; ентузіазм); специфічні мотиви (необхідність реалізувати своє «Я»; бажання бути визнаним; творчий інтерес; захопленість творчим процесом, своєю працею; прагнення досягти найбільшої результативності в конкретних умовах педагогічної праці); комунікативні здібності; здатність до самоуправління; високий рівень загальної культури [1].

Вважаємо, можливим розвиток креативності вчителів початкових класів у системі післядипломної педагогічної освіти, оскільки таке підвищення кваліфікації полягає в організації освітнього процесу з урахуванням потреб слухача; створенні умов для фізичного і емоційного благополуччя; створенні умов для співпраці і співтворчості між слухачем і викладачем; створенні ситуації вибору; створенні умов для досягнення кожним слухачем реально можливого для нього в даний період рівня успішності та розвитку; пристосуванні методики навчання до навчальних можливостей слухачів, максимально можливій індивідуалізації; створенні умов для самопізнання, саморозвитку, творчості, можливості рефлексії; сприйнятті слухача, як суб'єкта навчання.

Нагадаємо, що післядипломна освіта як складова неперервної педагогічної освіти забезпечує професійний розвиток вчителів початкових класів, їх професійних, особистісних, творчих якостей в умовах освітніх реформ. Дослідники (П. Андрущенко, С. Сисоєва, Н. Гузій та ін.) виокремлюють в технологіях навчання дорослих складові, які допомагають забезпечувати *андрагогізацію змісту, форм та методів навчання* в системі післядипломної педагогічної освіти, що, між іншим, дозволяє розвивати креативність вчителів як особистісно-професійну якість.

Проблемність змісту післядипломного педагогічного навчання спрямована на розвиток вмінь вчителів бачити, визначати, розглядати та ставити педагогічні проблеми. При використанні проблемного навчання, вчителі початкових класів не тільки бачать, визначають і ставлять проблеми, а й набувають навичок практичного розв'язання освітніх проблем. З метою впровадження елементів проблемного навчання в змістовну складову курсів підвищення кваліфікації, доцільно застосовувати проблемні лекції та семінари, практичні заняття з організацією роботи проблемних груп щодо розв'язання проблемних педагогічних завдань з початкової освіти тощо.

Важливим аспектом післядипломного навчання є *використання адаптивного змісту навчання та процесуальних форм його існування*. Зміст навчання повинен бути конкретним, практичним, прив'язаний до певних умов, обставин специфічної професійної діяльності вчителів початкових класів, який буде сприяти розвитку індивідуального підходу в навчанні. У зміст навчання можуть уводитися практична робота з імітаційними, рольовими і діловими іграми, виконання освітніх творчих проектів тощо. Звернемо увагу й на *діалогічність змісту навчання*. Застосування процесуальних форм, діалогічності, яка передбачає прийняття партнерами спілкування цінностей один одного, орієнтацію кожного на розуміння і визнання один одного називається, дозволяє активізувати навчання у післядипломній педагогічній освіті, розвивати особистісні якості тих, хто навчається та того, хто навчає.

Застосування інтерактивних технологій та методів у процесі підвищення педагогічної майстерності вчителів початкових класів сприяє формуванню та розвитку в них нових навичок і вмінь, набуттю цінностей; створенню атмосфери співробітництва, креативного пошуку; виробленню нестандартних способів вирішення педагогічних задач [1], [2].

Таким чином, організація освітнього процесу в закладах системи післядипломної педагогічної освіти, заснована на максимально можливій індивідуалізації освітнього процесу; створенні умов для самопізнання, саморозвитку, творчості; сприйнятті слухача, як суб'єкта навчання, на нашу думку, задовольняє потреби вчителів початкових класів у підвищенні фахової компетентності, творчого потенціалу, розвитку їх особистісно-значущих якостей, педагогічної майстерності та педагогічної креативності як інтегральної особистісно-професійної якості

Література:

1. Андрущенко, В., Сисоєва, С., Гузій, Н. (2005). Педагогічна творчість: методологія, теорія, технології: монографія. Київ.
2. Сисоєва, С. О. (2011). Інтерактивні технології навчання дорослих. Навчально-методичний посібник. Київ: ВД «ЕКМО».

Шаповалова Вікторія

КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЗАЙНЯТОСТІ

У статті обґрунтовано необхідність та особливості застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у закладах професійно-технічної освіти державної служби зайнятості.

***Ключові слова:** інформаційні технології, професійна освіта, ІКТ, освіта дорослих.*

Система професійної підготовки потребує суттєвої трансформації та впровадження інноваційних технологій взагалі та інформаційних зокрема.

Постійно зростає значення імплементації інформаційно-комунікаційних технологій як ефективного інструментарію організації освітнього процесу у закладах професійно-технічної освіти державної служби зайнятості. З розвитком мережі навчальних закладів державної служби зайнятості – центрів професійно-технічної освіти – ця проблема активізувалася.

Ефективне навчання, застосування нових методів та форм навчання безробітних у навчальних закладах можливе за умови застосування оптимальних підходів, що передбачають використання інформаційно-комунікаційних технологій, а також відповідного вдалої їх імплементації у освітній процес.

Перевагами використання ІКТ у навчальному процесі закладів професійно-технічної освіти державної служби зайнятості є:

- індивідуалізація навчання;
- інтенсифікація самостійної роботи слухачів;
- зростання обсягу виконаних завдань та розширення їх форм;
- розширення інформаційних потоків при використанні Internet та засобів комунікації;
- підвищення мотивації та пізнавальної активності за рахунок різноманітності форм роботи, можливості включення моменту інтерактивну.

Застосування ІКТ в освітньому процесі надає можливість удосконалити рівень професійної підготовки, сприяє логічному викладу навчального матеріалу, дозволяє продуктивно вирішувати питання

індивідуалізації навчального процесу та підвищити якісний рівень використання наочності, по-новому реалізувати міжпредметні зв'язки, організувати контроль знань в інтерактивному режимі, виховувати в учнях високу зацікавленість в отриманні знань, значно підвищити інформаційну культуру.

Застосування нових інформаційних технологій навчання, зокрема інформаційно-комунікаційних, породжують нові форми навчання та специфічний навчальний зміст, у свою чергу це призводить до появи нових навчальних предметів, інтегрованих міждисциплінарних курсів, нових підходів до організації навчання і самого процесу формування знань, умінь, навичок слухачів, нових засобів оцінювання ефективності навчання.

Отже, використання інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє вирішувати проблему якісно нового підходу до організації навчання і вирішити низку важливих завдань:

- опанування широкого масиву Інтернет-ресурсів сприяє зацікавленості слухачів життям навчального закладу, сприяє розвитку самостійного мислення, формуванню активності, здатності орієнтуватися у сучасному інформаційному просторі;
- потреба аналізу та систематизації отриманої з різних джерел інформації у вигляді мультимедійних презентацій виховує творчу, креативну особистість, яка вміє висловити власну думку і обґрунтувати її фактами; в умовах дефіциту наочного матеріалу на друкованій основі, використання ІКТ (Інтернет-ресурси, засоби мультимедіа, програмні педагогічні засоби) полегшує роботу з групою.

У результаті впровадження ІКТ здобувачі освіти навчальних закладів служби зайнятості (доросле працездатне населення) мають навчитись більш ефективно відтворювати здобуті знання, вміти самостійно вдосконалювати свої професійні вміння та навички, вдосконалювати свою особистість. Все це в комплексі дає змогу сформувати особистість кваліфікованого робітника, який буде здатним адаптувати свої знання та вміння до умов та вимог конкретного виробництва чи сфер діяльності.

Література:

1. Айстраханов, Д. (2014). Професійна компетентність випускників професійно-технічних навчальних закладів машинобудівного *Професійно-технічна освіта*, 4, 13-16.
2. Гуревич, Р. С. (2012). *Інноваційно-телекомунікаційні технології в навчальному процесі: посібник для педагогічних працівників і студентів вищих педагогічних*

навчальних закладів. Вінниця: ДОВ «Вінниця».
3. Щербак, О. І. (2018). *Педагог професійного навчання*. Київ: Юрінком Інтер.

Шевчук Кристина, Тирон Оксана

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Україна)

ВДОСКОНАЛЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ ЧЕРЕЗ ВПРОВАДЖЕННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У даній статті зазначені різні підходи щодо визначення поняття «гра», «ігрова технологія». В статті висвітлено основні напрями роботи з іграми, важливість запровадження ігрових технологій в освітньому процесі.

***Ключові поняття:** гра, ігрова діяльність, технології, освітні технології, ігрові технології.*

Сучасність щоденно вимагає від педагогів нових підходів до змісту навчання. Одним з основних завдань загальноосвітньої школи є виховання школяра як життєво і соціально компетентної особистості, здатної здійснювати самостійний вибір і приймати відповідальні рішення у різноманітних життєвих ситуаціях. Тому на сучасному етапі освіти постає питання, як покращити засвоєння знань, яким чином побудувати навчання, щоб найповніше задовольнити потреби кожного учня і досягнути поставленої мети. Звичайно, досягти цілі використанням лише традиційних методів, форм та засобів неможливо. Вирішенню цієї проблеми значною мірою сприяє впровадження у навчально-виховний процес активних методів та інноваційних технологій навчання. Однією з таких технологій є ігрова технологія.

З точки зору вдосконалення змісту освіти, підвищення пізнавальної самостійності, гра є потужним засобом всебічного розвитку особистості дитини, джерелом засвоєння різних знань і умінь. Значущість і актуальність даної проблеми підтверджується неослабною увагою до неї з боку сучасних педагогів, психологів, методистів, вчителів-практиків. Основи теорії ігрової діяльності розроблялися такими видатними психологами, як Л. Виготський, А. Леонтьєв, С. Рубінштейн, Д. Ельконін, К. Ушинський, А. Макаренко та ін. Дослідники В. Коваленко, В. Кукушин, Б. Нікітін, І. Підласий відносять ігрову діяльність до педагогічних технологій. В. Кукушин стверджує, що ігрові технології – це велика група методів і прийомів у формі різних

педагогічних ігор. Л. Буракова визначає ігрові технології як сукупність педагогічних ігор, підпорядкованих визначеній меті, які гарантують повний позитивний результат. Аналіз загального стану проблеми показує, що педагогами, психологами, методистами проведена значна робота в рішенні ряду найважливіших теоретичних і практичних питань, пов'язаних з використанням гри в навчанні та вихованні.

Гра – вид діяльності в умовах ситуацій, спрямованих на відтворення і засвоєння суспільного досвіду, у якому складається й удосконалюється самоврядування поведінням. Ігрова діяльність виконує наступні функції: розважальну, комунікативну, самореалізацій, ігротерапевтичну, діагностичну, корекцій, міжнаціональної комунікації, соціалізації [3].

Як зазначає О. Булигіна, гра розвиває психологічну гнучкість, розкутість, комунікабельність, емоційно-вольовий вплив. Дитина має в грі право на помилку. Вона ж є засобом розвитку дитячої уяви, розвиває пізнавальні здібності, емоційний бік особистості, збагачує словниковий запас» [1].

Поняття «гра» й «ігрова технологія» суттєво відрізняються. Поняття «ігрова технологія» складається з двох складників: гра і технологія. Більшість дослідників (С. Гончаренко, М. Кларін, І. Ленер, П. Сікорський та ін.) розглядають технологію як набір дій, що оновлюють професійну діяльність педагога та студентів і гарантують кінцевий результат. Виходячи із цього, ігрова технологія – це спеціально вибудована система чітких ефективних дій (ігор), спрямованих на формування, розвиток, розширення, узагальнення знань у процесі навчання [2].

У сучасній школі ігрова діяльність використовується в наступних випадках: 1) як самостійні технології для засвоєння поняття, теми навчального предмета; 2) як елемент технології; 3) як урок або його частина; (уведення, закріплення, пояснення, вправи і т.д.); 4) як технології позакласної роботи [3].

Правильно підібрані і добре організовані ігри, логічні задачі, вправи для розвитку уяви, пам'яті, уваги сприяють різнобічному, гармонійному розвитку школярів, допомагають виробити необхідні в житті і навчанні корисні навички і якості. Основні напрямки роботи під час проведення ігор такі: 1) розвиток образного мислення; 2) тренування логічного мислення; 3) розвиток сенсорних здібностей; 4) тренування пам'яті; 5) розвиток уваги; 6) розвиток уяви і творчих

здібностей [4].

Визначення місця і роль ігрової технології в освітньому процесі залежить і від розуміння педагогом класифікації педагогічних ігор та доцільності їх проведення. Кожен дослідник пропонує свою класифікацію відмінну від інших. Але незважаючи на відмінності, усіма авторами виділяються такі види ігор, як фронтальні, індивідуальні, групові, імітаційні, операційні, рольові, сюжетні, ігри-змагання [2].

В даний час багато вчителів початкової школи розуміють важливість застосування ігрових технологій в процесі навчання молодших школярів.

Порівняння ігрової діяльності і традиційної навчальної показує, що в ігровій діяльності йде розвиток дитини, використовуються її всі вміння та навички. Якщо ж навчальною діяльністю керує педагог, то дитина використовує не всі свої вміння і навички, а тільки ті, які потрібні для виконання будь-якого поставленого завдання.

Таким чином, використання ігрових технологій робить принципово іншим навчально-виховний процес. В ході гри навчальні та виховні завдання виступають перед дітьми у прихованому вигляді. Навчання проходить як би ненавмисно. У цій ненавмисності й криється глибокий сенс гри як засобу активізації пізнавальної діяльності, так як діяльність дітей глибоко мотивована.

Література:

1. Булигіна, О. (2009). Ігрові технології: шляхи забезпечення умов для інтелектуального, соціального, морального розвитку молодших школярів. *Початкове навчання та виховання*. 19–21, 2–14.
2. Огієнко, О. І. (ред) (2015). *Інноваційні педагогічні технології*: посібник. К.
3. Дубяга, С.М. (2015). *Педагогічні технології в початковій школі*: Навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів на пряму підготовки «Початкова освіта». Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького.
4. Федорчук, В.В. (2014). *Педагогічні технології в початковій школі*: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г.

Штепа Анна

Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна)

ЦІННІСНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Наголошено на важливості формування професійної толерантності в педагогів. Надано результати опитування щодо відображення аспектів толерантності в змісті професійної підготовки майбутніх фахівців.

Ключові слова: толерантність, професійна толерантність, педагог.

Актуальність формування професійної толерантності майбутнього педагога для українського суспільства пов'язана, передусім, з необхідністю подолання внутрішньої роз'єднаності, у тому числі політичної, соціальної, релігійної, оскільки нетерпимість є однією з найбільших глобальних проблем сучасного світу [2]. Толерантний педагог має уникати крайнощів націоналізму й етноцентризму, а натомість цілеспрямовано формувати у вихованців терпимість, безконфліктність, національну ідентичність і повагу до культур інших народів [1].

Професійна толерантність педагога розглядає свободу як діяльність, що тісно пов'язана з поняттям «дисциплінованість». Пріоритетною є позиція дослідників, що мета виховання особистості дитини полягає в тому, щоб не втручатися в процес природного розвитку дитини, а лише спостерігати за нею, створювати відповідні умови, орієнтуватися на самостійність і самодіяльність дитини, виявляючи при цьому повагу та визнання її позиції, суб'єктивної думки, потреб.

Принципи та етичні засади професійної толерантності педагога формуються у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців. При цьому істотне значення має і зміст підготовки, і форми та методи навчання, й безпосередньо освітнє середовище закладу освіти.

Нами було проведено опитування випускників спеціальності 013 «Початкова освіта» двох закладів вищої освіти (Житомирський державний університет імені Івана Франка, Національний педагогічний університет ім. М.П.Драгоманова) з метою з'ясувати ступінь відображення в змісті та методах підготовки проблем, пов'язаних з питаннями прояву толерантності у педагогічній діяльності. У дослідженні взяло участь 14 осіб, які закінчили навчання упродовж останніх трьох років. Для опитування використано гугл-форму. До змісту опитувальника було вміщено запитання: наскільки

складним був матеріал і завдання з фахових предметів; де відбувалася практика; реальність, змістовність, продуктивність практики; унікальність навчальних дисциплін і методів навчання в закладі; мотиви вибору закладу та спеціальності; рівень прояву толерантності сучасними педагогами, викладачами закладу; відображення аспектів толерантності в змісті навчання.

Результати дослідження свідчать про індивідуальний характер входження кожного студента в процес навчання: для 29 % осіб виникали труднощі в розумінні навчальної інформації на перших етапах навчання, однак усі респонденти відзначили, що отримували розуміння та підтримку педагогів.

Щодо прояву професійної толерантності, усі (100%) респонденти вважають, що вона має бути неодмінною складовою професійної культури педагога, оскільки професія є складною через взаємодію у сфері «людина-людина». І, як зазначила більшість опитуваних, «не толерантних людей у педагогіці не має бути». Разом з тим 50% осіб висловили думку про те, що проблемам формування толерантності доцільно було б надати більше уваги, включивши пов'язані з нею питання й під час проходження практики.

Цінною для формування толерантних стосунків із суб'єктами освітнього процесу є спостереження за діяльністю вчителя, яке відбувається під час проходження практик, а також активної співпраці з закладами середньої освіти у процесі професійної підготовки. Особливо, як зазначають опитувані, якщо є можливість долучатися до освітнього процесу в школі не лише під час активної практики, а й у процесі вивчення фахових дисциплін. З-поміж проблем, які відзначили опитувані, недостатньо інформації щодо педагогічних методів роботи з батьками, ефективного розв'язання конфліктних ситуацій.

Література:

1. Савченко, О. Я. (2014). Толерантність як цінність шкільної освіти. *Інноваційна педагогіка*. 1, 13-16.
2. Горват, М.В. (2014). Педагогічні умови виховання толерантності у молодших школярів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 34, 57-60.

Шубіна Олена

*Житомирський міський центр науково-технічної творчості учнівської молоді
(Україна)*

КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНОЇ ОСВІТИ В СПЕКТРІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ НАУКОВО- ТЕХНІЧНОГО НАПРЯМУ

У публікації проаналізовано нормативну складову Концепції розвитку природничо-математичної освіти, яка стосується закладів позашкільної освіти науково-технічного напрямку. Зроблені відповідні висновки, стосовно питання, як може застосовувати даний документ в своїй роботі заклади такого напрямку.

***Ключові слова:** STEM-освіта, позашкілля, інновації в освіті, розвиток природничої освіти, розвиток математичної освіти.*

STEM-освіта, сучасний освітній напрям, який стрімко набуває поширення у закладах освіти всіх типів. З огляду на той факт, що STEM-орієнтоване навчання є актуальним напрямом інноваційного розвитку та створення більш ефективного освітнього середовища, освітня політика держави сьогодні спрямована на розвиток наукоємних та високотехнологічних галузей економіки задля підвищення конкурентоспроможності нашої держави.

Сьогодні в Україні є визначеними низка законодавчих документів, які сприяють впровадженню та розвитку STEM-освіти. Першочерговим документом, який варто розглянути, на сучасному етапі є Концепція розвитку природничо-математичної освіти [1]. Цей документ наголошує на важливості STEM-освіти, оскільки помітна тенденція до зниження зацікавленості випускників до вибору науково-технічних та інженерних професій, про що свідчить досить низький відсоток старшокласників, які обирають природничі та математичні дисципліни під час ЗНО.

Відповідно до даного документу природничо-математична освіта STEM-освіта визначається як цілісна система природничої і математичної освітніх галузей, метою якої є розвиток особистості через формування компетентностей, природничо-наукової картини світу, світоглядних позицій і життєвих цінностей з використанням міждисциплінарного підходу до освітнього процесу, в основу якого покладено практичне застосування набутих знань для вирішення практичних задач з подальшим їх використанням у повсякденному житті або професійній діяльності.

В основу даного нормативного документу покладені позиції основних законодавчих документів про освіту (Закони України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійну (професійно-технічну) освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про інноваційну діяльність», Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року). Зокрема, в даному документі зазначено, що одним з пріоритетних напрямів розвитку STEM-освіти є розвиток науково-технічної творчості. Тобто, діяльність закладів позашкільної освіти науково-технічного напрямку виходить на першочергову загальнодержавну позицію.

Окрім цього, даним документом визначається поняття STEM-лабораторії та STEM-центру, як навчальних приміщень та структурного підрозділу закладу освіти відповідно, відкритих або створених для реалізації навчальних програм з інтеграції STEM-орієнтованих напрямів в освітньому процесі закладу позашкільної освіти.

Нормативний документ зазначає, що STEM-освіта може бути реалізована позашкільною освітою на всіх рівнях (початковому, базовому та профільному).

Концепція спонукає залучати здобувачів освіти до конкурсів, олімпіад, турнірів, проектної діяльності, проблемного навчання у природничо-математичній тематиці. Саме така діяльність є провідною у закладах позашкільної освіти науково-технічного напрямку. Вихованці під час виконання власних проектів мають можливість вдосконалювати існуючі, або ж створювати абсолютно нові технічні рішення, використовуючи нові сучасні матеріали або техніки виготовлення. Документ підкреслює важливість викладання спеціальних курсів, факультативів, організації роботи гуртків сучасних наукових напрямів.

Концепція підкріплена планом заходів щодо реалізації концепції STEM-освіти, де детально окреслені щорічні заходи, які заплановані до 2027 року [2].

Так, урядом заплановано оновлення змісту навчальних програм позашкільної освіти з дослідницького напрямку, здійснення низки заходів з підвищення майстерності педагогічних працівників для впровадження STEM-орієнтованого навчання. Окремим пунктом виділено необхідність підтримки гуртків і секцій науково-технічного напрямку закладів позашкільної освіти.

Окрема увага в даному документі приділена особам з особливими освітніми потребами. Саме заклади позашкільної освіти, керуючись Постановою Кабінету Міністрів [3] за допомогою розробки індивідуальної програми розвитку можуть залучати до освітнього процесу осіб з особливими освітніми потребами, створюючи таким чином у закладі позашкільної освіти інклюзивне освітнє середовище. За необхідності, при обранні навантаження для такого здобувача освіти - зберегти баланс між інтенсивністю навчання та індивідуальними можливостями.

Враховуючи вищесказане, можна стверджувати, що дані документи спрямовані на державну підтримку закладів позашкільної освіти науково-технічного напрямку. В них регламентовано, як покращення матеріально-технічної бази, так і підготовка педагогічних працівників та розробка навчальних програм STEM-спрямування. Окремо приділяється увага налагодженню мережевої взаємодії між закладами загальної середньої освіти та закладами позашкільної освіти. За допомогою даного механізму можна значно підвищити зацікавленість учнів до залучення в гуртки науково-технічного напрямку.

Література:

1. Про схвалення Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти).
2. План заходів щодо реалізації концепції розвитку STEM-освіти до 2027 року. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/oprilyudneno-plan-zahodiv-shodo-realizaciyi-konceptiyi-rozvitku-stem-osviti-do-2027-roku>
3. Про організацію інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/779-2019-p>

Шульга Марина

КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОСВІТИ ОБДАРОВАНИХ СТУДЕНТІВ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

У публікації розглянуті теоретико-методичні засади освіти обдарованих студентів Великої Британії. Подано аналіз стану розроблення проблеми освіти обдарованих в українській педагогіці. А також охарактеризовано становлення і розвиток освіти обдарованих студентів у Великій Британії. Зроблені відповідні висновки.

Ключові слова: *освіта обдарованих, теоретико-методичні засади, феномен обдарованості, інтеграція у міжнародний освітній простір, порівняльна характеристика, англійська модель освіти.*

Інтелектуальний потенціал сучасного суспільства визначається вихованням підростаючого покоління, здатного до активного саморозвитку, творчого ставлення до розв'язання нестандартних завдань, покоління, яке буде здатне мислити та діяти креативно. Сьогодні вирішення цієї проблеми є досить важливим у сучасній педагогічній практиці та набуває особливого значення в роботі освітян з інтелектуально обдарованими та творчо здібними підлітками, які через високий власний розумовий потенціал будуть здатні долати складні й потужні виклики в дорослому світі. Сучасне суспільство має гостру потребу в обдарованих індивідах, які спроможні швидко адаптуватися до сучасних умов та ефективно реалізовувати свій потенціал. Отже, сьогодні виникає необхідність у модернізації наявних і пошуку нових підходів до педагогічного забезпечення соціалізації молоді. З огляду на це проблема обдарованості, творчості, креативності, критичного мислення, інтелекту виходить на передній план при вирішенні проблем галузі освіти. звертаючи особливу увагу на пошук, навчання й виховання обдарованих дітей і молоді, стимулювання їхньої творчої праці.

В Україні, для якої одним із найважливіших завдань є громадянське, національно-патріотичне та творче виховання дітей і молоді, їх залучення до соціально-політичних, економічних перетворень, мистецьких зрушень, процесу інтеграції до світової спільноти, проживає понад 11 млн. молодих громадян, що становить 22,6% населення країни. (Антонова, 2012, с. 10).

В Україні розроблення проблеми обдарованості почалося ще в 1991 році, коли академіком В.О. Моляко та І.О. Кульчицькою було розроблено програму «Творча обдарованість». І лише через 10 років з'явився Указ Президента України про роботу з обдарованою молоддю, підписаний у 2001 році, яким було передбачено цілеспрямовану і систематичну роботу щодо пошуку, навчання та виховання обдарованих дітей та молоді. (Штефан, 2013, с. 190). А далі, 16 листопада 2005 року Міністерство юстиції України прийняло рішення про реєстрацію Всеукраїнської молодіжної громадської організації «Союз обдарованої молоді», основною метою діяльності якої було визначено захист інтересів обдарованої молоді. Ініціатором і першим Головою Союзу був Терепищій С.О., який нині є почесним головою. Сьогодні «Союз обдарованої молоді» – одна із провідних організацій, що представляє інтереси обдарованої молоді – науковців,

митців, спортсменів та громадських діячів України, директором якого є Герасимович В.А. Організація нараховує понад 4200 членів в усіх регіонах України. (Тесленко, 2013, с. 140).

Зважаючи на важливість дослідження проблеми обдарованості людини розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2007 року № 635-р створено Інститут обдарованої дитини, до завдань якого належить дослідження феномену обдарованості та розробка програм і технологій розвитку обдарованої особистості на різних вікових етапах в системі безперервної (дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійної, вищої) освіти. (Якимова, 2014, с. 20).

Наукова розробка питань обдарованості у Великій Британії розпочалася наприкінці ХІХ століття та за цей час вченими та педагогами напрацьований багатий досвід у галузі діагностування та підтримки обдарованої молоді. Активну підтримку цієї діяльності здійснює Міністерство освіти Великобританії, місцеві органи державної влади, університети та коледжі, суспільні організації. (Бідюк, 2000, с. 23).

До 1997 року підхід до навчання обдарованих студентів у Великій Британії був неоднозначним. З одного боку дітей, ще зі школи заохочували досягати високих результатів, а з іншого – відносно мало уваги приділялося тому, як підтримувати тих дітей, які мають високий потенціал, оскільки традиційно потреби обдарованих школярів не були пріоритетним напрямком розвитку системи освіти Великої Британії. Ситуація змінилася, коли новий уряд Великобританії визнав потреби обдарованої молоді пріоритетом в освіті та національною стратегією, після чого значно зросла кількість робіт та досліджень в цій галузі. Тоді ж було виділено п'ять основних принципів роботи з обдарованою молоддю: зміна підходу до навчання обдарованих, удосконалення навчально-виховного процесу, відпрацювання системи та індивідуальний підхід до кожного, поступове удосконалення здібностей, застосування надбань відомих педагогів, психологів, які вивчали проблему обдарованості протягом минулих років. (Корсак, 1999, с. 10).

Уряд Великої Британії дуже добре розуміє, що обдаровані студенти- це потенціал країни, а тому їй доведеться виростити лідерів, які зможуть найкраще конкурувати з іншими країнами. Англійська модель має на меті мобілізувати усі сектори суспільного життя для підтримки освітніх ініціатив. Підсумовуючи, зазначимо, що соціально-педагогічна підтримка обдарованих студентів націлена на створення умов для розкриття та розвитку їх актуальних і потенційних

можливостей у процесі соціалізації та навчання, що є багатоаспектним процесом, для удосконалення якого досвід інших країн, у тому числі Великої Британії, є корисним. Англійська модель освіти обдарованої молоді ґрунтується на загально визнаних положеннях, але має свою специфіку, що робить її цінною для вивчення, осмислення та пристосування до умов вітчизняної системи освіти.

Література:

1. Антонова, О.Є. (2012). *Проблема розвитку обдарованої особистості в Україні і світі: сучасний стан і перспективи*. Київ-Вінниця.
2. Бідюк, Н. (2000). Підготовка бакалаврів технічного профілю в університетах Великобританії. *Шлях освіти*, 2, 22–24.
3. Корсак, К.В. (1999). Великобританія: система освіти і підготовки наукових кадрів. *Науковий світ*, 4, 8-11.
4. Тесленко, В. (2013). Регіональна педагогічна система розвитку обдарованих учнів. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*, 45, 138–150.
5. Штефан, Л. А. (2013). *Організація соціально-педагогічної діяльності з обдарованими дітьми в Україні: ретроспективний аналіз*. Харків.
6. Якимова, І. О. (2014). *Психологічні особливості розвитку самопізнання в обдарованих підлітків* (автореф. дис. ... канд. психол. наук : [спец.] 19.00.07). Київ.

Яременко Анастасія

КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ЯК УМОВА РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА

У статті аналізується кореляція понять «освітній простір» і «освітнє середовище» та обґрунтовуються як умова інноваційної професійної діяльності викладача закладу вищої освіти. Схарактеризовані можливі складові освітнього простору сучасного закладу вищої освіти.

Ключові слова: *освітній простір, освітнє середовище, ІКТ технології, педагогічні технології, викладач закладу вищої освіти.*

Розвиток інноваційної діяльності викладача відбувається ефективно за можливості функціонування відповідних організаційно-педагогічних умов. До спектру організаційно-педагогічних умов сучасні фахівці (В.Биков, А. Кух, Н.Мельник та ін.) відносять інноваційний освітній простір. Близьким до поняття «освітній простір» виступає поняття «освітнє середовище». Більшість дослідників розрізняють ці поняття, акцентуючи увагу, що середовище формується у межах одного закладу освіти, а «простір відображає систему зв'язків і

стосунків у галузі освіти, характер стосунків суспільства і соціальних інститутів, пов'язаних із задоволення освітніх потреб суспільства» (Цюняк, 2019, с. 175).

Разом з тим діяльність сучасного викладача закладу вищої освіти сьогодні, насамперед його інноваційна діяльність виходить за межі одного закладу освіти, бо сучасній освіті потрібні творчі, ініціативні, мобільні педагоги. Водночас, сучасний заклад освіти повинен стати місцем простором співпраці і партнерства усіх учасників освітньої спільноти. Саме тому, актуальною постає проблема створення комфортного освітнього простору закладів вищої освіти. (Цюняк, 2019, с. 177).

Поняття освітнього простору є важливою характеристикою освітнього процесу закладу освіти, який тісно пов'язаний не тільки з розвитком педагогічної науки, а з іншими більш фундаментальними процесами, що відбуваються в суспільстві.

Яскравим прикладом освітнього простору для викладачів і студентів є функціонування Центру інноваційних освітніх технологій «PNU EcoSystem», який працює з 2019 року у рамках проекту Еразмус+ KA2 «Модернізація вищої педагогічної освіти з використанням інноваційних інструментів викладання (MoRED)» відповідно до вимог Законів України «Про освіту» (2014), «Про вищу освіту» (2017), «Про загальну середню освіту» (2021); та з метою реалізації основних положень Концепції розвитку педагогічної освіти (2018), Концепції «Нова школа. Простір освітніх можливостей» (2016), Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013).

Діяльність центра спрямована на впровадження в освітній процес європейських практик навчання, з використання інформаційно-комунікаційних технологій та інноваційних педагогічних технологій.

Завдяки технологічному та педагогічному дизайну Центру у процесі освітньої взаємодії передбачено роботу здобувачів вищої освіти з викладачами у різних навчальних просторах (ІТ-простір, простір мобільного навчання, презентаційний простір, STEM-lab, простір рефлексії, конференц-простір) з використанням комп'ютерів, планшетів, електронного фліпчарта SMART у комплекті з мобільним стендом, інтерактивної SMART board та ін.

Вважаємо, що сьогодні необхідним атрибутом освітнього простору закладів вищої освіти є наявність сучасної техніки, комп'ютерних класів, програмного забезпечення, вільної WI-FI зони, електронних навчальних ресурсів тощо. Звичним явищем у більшості закладів

вищої освіти стали університетські (інститутські) репозитарії, електронні наукові журнали, електронні хрестоматії, електронні методичні кабінети. Для ефективної інформаційної підтримки студентів заочної форми навчання створюються відділи дистанційної освіти, оснащені сучасною комп'ютерною і телекомунікаційною технікою та найбільш повним асортиментом електронних навчальних матеріалів.

За допомогою сучасних мережевих технологій у викладачів і студентів закладів вищої освіти з'являється можливість звертатися до віддалених освітніх ресурсів у режимі онлайн. Активно функціонують у форматі освітнього простору міські, регіональні, Всеукраїнські, Міжнародні конференції, семінари, вебінари, тренінги, практичні курси, професійні конкурси у режимі онлайн спілкування. Окрім того, використовуються і соціальні мережі, як додаткові засоби інформаційної взаємодії, спілкування у наукових групах за інтересами, обговорення навчальних і наукових проблем у чатах і форумах. Безперечно це розширює освітній простір сучасного закладу вищої освіти і сприяє забезпеченню якості вищої освіти (Хмельницька, 2012, с.91).

Як свідчить власний досвід, навіть таких простих технологій ІКТ, як Skype, мультимедійні презентації, padlet – дошка, відеоролики тощо сприяє активізації інтересу студентів до навчання і, безперечно постійного розвитку інноваційної професійної діяльності викладачів закладів вищої освіти.

Таким чином, із вищезазначеного можна зробити висновок, що створення інноваційного освітнього простору має відбуватись одночасно із запровадженням нових наукових педагогічних підходів, програм та навчальних планів, інноваційних форм і методів роботи та технологічним ресурсним забезпеченням освітнього процесу.

Кожний заклад вищої освіти моделює свій освітній простір, що стає освітнім середовищем для формування і розвитку конкурентно-спроможних фахівців, готових до здійснення інноваційної діяльності.

Отже, вважаємо, що освітній простір, який є важливою умовою розвитку інноваційної професійної діяльності викладачів закладів вищої освіти має бути наповнений освітніми та творчими ресурсами, відкритим для ресурсного обміну з іншими суб'єктами та освітніми закладами, мобільним і відповідати вимогам часу.

Література:

1. Цюняк, О. (2019). Інноваційне освітнє середовище як чинник професійного становлення майбутніх магістрів початкової освіти. *Інноваційна педагогіка*, 14(1), Одеса, 175-179.

2. Хмельницька, О. (2012). Сутність та характеристика елементів освітньо-виховного простору сучасного університету. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2(49), 89-195.

Victoria Mascaliuc

Alecu Russo Balti State University, (Moldova)

INTEGRATED APPROACH TO TEACHING ENGLISH FOR THE GROWTH MINDSET TRAINING

The paper is designed to analyze the advantages of the integrated approach to teaching English. It presents the rationale of the research, the methodology and the results. It emphasizes the importance of integrating Science, Technology, Math, Engineering in teaching English to train the growth mindset at the pupils from early age.

Key words: *integrated approach, growth mindset, early age, English, challenge.*

Rationale

All the educators discuss the importance of developing thinking skills at every class. The problem appears when we speak about the type of thinking we have to focus on. More and more students experience the school culture when the teachers make them focus on a right answer. In other words, the school policy focuses on convergent thinking development as it is based on memorization and certain easily-evaluated criteria. Many and many educators over the world are sure that divergent thinking is the key to success. The students generate ideas, often by breaking it out in components, and there is no right answer. Sousa and Pilecki (Sousa, 2018, p. 35) emphasize that it is more difficult to measure students' divergent thinking, but open-ended questions are necessary, in this respect. At the same time, the mental processing involved in divergent thinking stimulates the development of higher order thinking skills. They support the idea that the current classroom is not designed to encourage divergent thinking because of a great number of reasons. Mostly, it is assumed that the students «balk due to their lack of familiarity with this type of challenge. They quickly recognize that trying to solve the problem will take much more effort and time. The researchers who investigated this problem conclude that the narrowing of the curriculum, standardized tests have reduced the students' motivation to pursue time-consuming projects» (Olivant, 2015).

This whole educational policy that the learners are exposed to influence the formation of a certain mind-set. The creation of a mindset

occurs at an early age and it represents a set of beliefs, assumptions, expectations how to behave and live in the society. The development of a fixed or growth mindset starts in kindergartens and schools. There are a lot of kids today that failing once, would never start again. That is the characteristic of fixed mindset. The growth mindset kids will start over and over again. As Dweck says, «the people with the growth mindset don't think they are Einstein or Beethoven, but aren't they more likely to have inflated views of their abilities and try for things they're not capable of?» (Dweck, 2006, p.11). That is a talent «to keep on going » in education. Gardner mentioned this talent as one that helps people identify their strengths and weaknesses (Dweck, 2006, p.11).

Mindset is of major value in education. It helps to modulate personalities that rely either on their genetics or effort. The effort is that hard work that we want our learners to undertake. Sometimes, the educators is to be the lead, but sometimes the lead is to be taken by the learner. The growth mindset will make any kid a learner that is more important than to get a high score at the standardized test. How many times the educators opt for success over growth at their learners. The answer to this question is given by Dweck who provides with her personal experience of how people with a fixed mindset feel. She writes, «I, too, thought of myself as more talented than other, maybe even more worthy than others because of my endowments. The scariest thought, which I rarely entertained, was the possibility of being ordinary. This kind of thinking led me to need constant validation» (Dweck, 2006, p.30). Namely constant validation feelings, the educators try to train in their learners.

Continuing to investigate the topic of fixed versus growth mindset, we, as educators, want our learners intelligent and not creative. Although many of us believe that these two are identical, they are not. Until recently, many believed that creativity is something that a person is born with. Today, the psychologists came to the conclusion that we can distinguish between ordinary creativity and extraordinary creativity. Everyone possesses ordinary creativity, but it may be or may be not used in the creative thinking process. The creative thinking is a complex phenomenon that consist of 4 stages (Hadamard, 1954). These are:

1. Preparation that involves purposeful study and documentation of the problem;
2. Incubation that is a period when the creative thinking is blocked, but there is a kind of internal growth before an idea is generated;
3. Illumination that is a burst of ideas time;

4. Verification that is a time when the solutions are verified as workable or not.

In schools, fear of errors suppresses the students' creativity. The creative thinking process starts, but it never finishes. The learners remain at the preparation stage being frightened of the consequences.

Methodology

In Moldova, there are a lot of educators that are sure that the long-term objective of the lessons of English is the high score at the final examination (Baccalaureate Examination). The learners are trained convergent thinking, although there are some cases when creativity is trained, mostly at writing short paragraphs. The objective of this modest research was to determine whether the mindset type of the teacher trains a similar mindset type at the learners. There were selected two groups of eighth graders together with their teachers of English. The selection procedure was based on the sets of questions that I had borrowed from Dweck. They are:

1. Your intelligence is something very basic about you that you can't change very much.
2. You can learn new things, but you can't really change how intelligent you are.
3. No matter how much intelligence you have, you can change it quite a bit.
4. You can always substantially change how intelligent you are.

(Key: questions 1 and 2 are the fixed mindset questions; questions 3 and 4 reflect the growth mindset)

1. You are a certain kind of person, and there is not much that can be done to really change it.
2. No matter what kind of person you are, you can always change substantially.
3. You can do things differently, but the important parts of who you are can't really be changed.
4. You can always change basic things about the kind of person you are.

(Key: questions 1 and 3 reflect the fixed mindset; questions 2 and 4 reflect the growth mindset) (Dweck, 2006, p.13).

One teacher of English a fixed mindset, another teacher had a growth mindset. The hypothesis that I had was that certain beliefs and assumptions of the teacher are transmitted to the learners. These learners take them as life truths and use them.

Each group was formed of 15 pupils. The pupils' mindset was not investigated. Conclusions on the assumptions, beliefs and expectations had to be drawn at the investigation end period.

I strongly believe that integration of concepts from other disciplines can work on the development of a certain mindset. I pledge for the integration of Science, Engineering and Math at the classes of English as it ignites curiosity, trains creativity, allows failure and supports the continuous learning initiative. There were created lessons that follow the structure:

Experience and discuss. That is a quick challenge the students have to express their opinion.

Read and explore. The students are proposed to read a text and perform exercises after the text.

Find in the text synonyms/antonyms.

Complete the sentences with the correct forms.

Practice a dialogue orally in class.

Watch and write. The students are offered to make a project starting with a video.

Solve a challenge. This is an extension of the text and integrates other disciplines in teaching English.

At the end of three months, the eighth graders were asked to tick sentences that relate to them at those particular lessons:

I'm awesome at this.

This is too hard.

I'm so stupid.

I just can't do math.

She's so smart, she makes me sick.

It's fine the way it is, and yours isn't any better.

I seem to be on the right track.

This is going to take some time.

That's an interesting idea for improvement.

What am I missing?

I'm going to train my brain in math.

I'm going to figure out how she's doing it.

(<https://k12.thoughtfullearning.com/blogpost/creating-growth-mindset-your-students>)

The results are as follows:

Sentences 1 through 6 (4 choices and more)	Sentences 7 through 12 (4 choices and more)
Group 1. The teacher has got a fixed mindset	
12 pupils	3 pupils
Group 2. The teacher has got a growth mindset	
2 pupils	13 pupils

The verbal feedback that we got at the end of the three-week period is the stated below:

Group 1.	Group 2.
Student 1, «I think that it was not related to English at all. We had to solve problems.»	Student 1, «We often do different activities and I always find them a lot of fun.»
Student 2, «I somehow liked it, but I thought the teacher liked the activities.»	Student 2, «I was so excited about making the well, testing and explaining how it works.»
Student 3, «There was Math, but I dislike it.»	Student 3, «My other colleagues envied me that my classes are so interesting.»
Student 4, «We had to write, speak, read and listen at the classes of English.»	Student 4, «I understand so many things now.»
Student 5, 'I want that our English classes are as usual.»	Student 5, «I want that all the lessons are like this.»
Student 6, «We come to school to learn, but not to play.»	Student 6, «I made mistakes, but I was not ashamed of them.»
	Student 7, «The teacher gave us the possibility to solve the problem, but we used a lot of English.»

The analysis of the results makes us believe that the teacher's beliefs, values and assumptions have an impact on the students' performance. The choice of assertion that most closely relate to their activity demonstrates that they, being exposed to fixed mindset teacher, are likely to share the same beliefs. This idea is fortified throughout their verbal feedback. In the second group the pupils are not afraid to fail and underline that failure is part of the learning process. This is a characteristic of the growth mindset people.

Conclusion

Moldovan educational institutions strive to bring changes in the policy they share through the educators. The educators, in this respect, are valuable in training learners in changing their mindset for success. Definitely, training somebody to succeed is not about being all the time right and getting high scores at tests. It is about being creative, effort-directed and failure-accepted. Utilizing strategies to remake literacy increases student engagement, excitement for learning, and wondering for life-related solutions.

References:

1. Dweck, C. S. (2006). *Mindset: The New Psychology of Success*. NY: Random House.
2. Hadamard, J. (1954). *An essay on the psychology of invention in the mathematical field*. NY: Dover.
3. Olivant, K.F. (2015). I am not a format: Teachers' experiences with fostering creativity in the era of accountability. *Journal of Research in Childhood Education*, 29(1), 115-129.
4. Sousa, D.A., Pilecki, T. (2018). *From STEM to STEAM. Brain-Compatible Strategies and Lessons that Integrate the Arts*. Thousand Oaks, California: Corwin.

РОЗДІЛ V

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Авдєєнко Андрій

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка (Україна)

ПРОБЛЕМА ВИВЧЕННЯ ПСИХОЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

У даній публікації розглядаються особливості психоемоційних станів військовослужбовців, надається характеристика емоційних станів і ролі емоцій в житті особистості. Висвітлено актуальність дослідження та необхідність розробки сучасних підходів до профілактики станів психічної дезадаптації військовослужбовців та членів їх родини.

Ключові слова: емоції, почуття, психоемоційні стани, військовослужбовці.

Проблема вивчення емоційних станів виступає досить актуальною у зв'язку з тим, що всі люди без винятку в будь-яких ситуаціях відчують певні емоції і почуття, які в свою чергу впливають на ефективність діяльності і поведінки. До класу емоційних станів належать настрої, афекти, пристрасті, стреси, фрустрація, тривожність. Вони включені до сфери психічних процесів і станів людини.

Вчення про емоції, або почуття, представляє собою одну з найбільш нерозкритих глав у психології. Проблемою емоційних станів особистості займалися такі вчені як П. К. Анохін, П. В. Симонов, А. М. Леонтьєв та ін. Емоції та почуття виражають суть ситуації для людини з точки зору актуальної в даний момент потреби, а також висловлюють стан нашої душі. Людські емоції – величезна сила, якій підвладні не тільки наші думки, а й наші дії.

Емоції можуть викликатися як реальними, так і уявними ситуаціями. Вони, як і почуття, сприймаються людиною як її власні внутрішні переживання, передаються іншим людям, співпереживаються. Життя без емоцій так само неможливе, як і без відчуттів. Емоції, як стверджував знаменитий природознавець Ч. Дарвін, виникли в процесі еволюції як засіб, за допомогою якого живі істоти встановлюють значимість тих чи інших умов для задоволення актуальних для них потреб.

Психоемоційні стани – це особлива форма психічних станів людини з переважанням емоційного реагування за типом домінанти. Іншими словами, це емоційне реагування людини на якусь дію, ситуацію або реакцію людини.

В рамках вивчення особливостей емоційних станів найбільш цікавою для нас виявилася категорія військовослужбовців. Професійна діяльність військовослужбовців характеризується високим рівнем психоемоційної напруги, що пов'язано зі значимістю і відповідальністю вирішуваних завдань, наявністю реального ризику для життя. Участь у бойових діях можна розглядати як стресові події виняткового характеру, що викликають загальний дистрес практично у будь-якої людини, через це військові потрапляють до групи осіб з підвищеним ризиком розвитку розладів астенічного кола. Об'єктом нашого дослідження є військовослужбовці та члени їхніх сімей.

Необхідно підкреслити, що помірний бойовий стрес сприяє мобілізації фізичних і психічних здібностей, захисних сил організму, активізує інтелектуальні процеси, створює оптимальне бойове збудження, порив, підвищує працездатність. Подібна мобілізованість фізичних і духовних сил представляється необхідною умовою здійснення подвигу. Особливості перебування військовослужбовців у зоні АТО спонукають психологів до необхідності введення корективів у методи діагностики та терапії виходячи з основного етиопатогенетичного вражаючого впливу – бойового гострого і перманентного психічного стресу, який чинить руйнівний вплив не тільки безпосередньо на особу військовослужбовця, а й на його найближче оточення.

Однією з провідних цінностей у низці значущих для цивілізованої людини є сім'я. У зв'язку з тим, що сім'я відіграє величезну роль у житті особистості, стабілізуючи або ж дестабілізуючи її психоемоційний стан і опосередковано впливаючи на продуктивність у професійній діяльності, проблема реабілітації членів сімей військовослужбовців набуває все більшої актуальності. Перебуваючи далеко від бойових дій, члени сімей військовослужбовців, теж відчувають стан стресу через переживання про долю близьких, в очікуванні повернення чоловіка, батька або брата зі службового відрядження, що деструктивно впливає на психотипологічну структуру особистості, їх психічне та психологічне здоров'я. Крім того, боєготовність, доволі часті переміщення та участь у локальних бойових діях у більшості випадків провокують численні складні наслідки, що порушують нормальне функ-

ціонування сім'ї. Все перераховане вище призводить до наростання конфліктності взаємин і зниження задоволеності сімейним життям – з одного боку, однак, при кваліфікованому психологічному супроводі сприяє посиленню згуртованості і опірності труднощам – з іншого боку.

Посттравматичний стрес (ПТС) є наслідком впливу на людину екстремальних психотравмуючих факторів високої інтенсивності, зачіпає не тільки окрему особистість, але і всі рівні взаємодії з іншими людьми. Тому необхідність всеосяжного аналізу наслідків травматичного досвіду визначається включеністю учасників бойових дій до структури міжособистісних, і в тому числі сімейних, відносин і тим, наскільки вони відбулися як подружжя і батьки. У дослідженнях вітчизняних авторів показано, що існує тенденція до збільшення кількості комбатантів, які перебувають у розлученні, порівняно з особами, які не беруть участі в бойових діях військових конфліктів. При зростаючій кількості досліджень, присвячених вивченню сімейних відносин учасників бойових дій в зарубіжних виданнях, в нашій країні вони залишаються вкрай нечисленими. Аж до теперішнього часу залишається недостатньо вивченим зв'язок посттравматичного стресу і психологічних, невротичних, психосоматичних, психофізіологічних порушень у членів сімей осіб небезпечних професій. Аналіз літературних даних та психологічне комплексне обстеження членів сімей військовослужбовців – рідкісне явище у вітчизняній та зарубіжній психології. З цієї теми ще немає достатньої кількості даних досліджень. Актуальність дослідження обумовлена необхідністю розробки сучасних підходів, до профілактики станів психічної дезадаптації у членів сімей військовослужбовців, пов'язаних зі специфікою професійної діяльності.

Література:

1. Вилюнас, В. (2007) *Психология эмоций. Хрестоматия*. СПб.: Питер.
2. Калюжный, А. С. (2004). *Психология личности военнослужащего: Учебное пос.* Н.Новгород: НГТУ.
3. Фирсова, Т. А. (2014). Исследование особенностей эмоциональных состояний школьников и студентов. *Молодой ученый*, 6 (65), 829-831.

Вінков Веніамін

Інститут соціальної та політичної психології НАПН України (Україна)

РОЛЬ МОТИВАЦІЇ ЗАЛУЧЕННЯ У ГРОМАДСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ У ФОРМУВАННІ ГОТОВНОСТІ ВОЛОНТЕРІВ ДО ВЗАЄМОДІЇ ІЗ ПРЕДСТАВНИКАМИ СТИГМАТИЗОВАНИХ МЕНШИН

У публікації наведено результати емпіричного дослідження мотивації залучення у громадську діяльність. Визначено мотиви, які найбільш сприяють ефективності виконання громадської діяльності у допомозі меншинам, що зазнають стигматизації, серед яких зміна світу на краще і бажання допомогти людям. Виявлено зв'язок цих мотивів із такими особистісними властивостями, як саморефлексія, соціорефлексія, гнучкість, розвиненість, виразність емоцій та вміння контактувати на емоційній основі.

***Ключові слова:** мотивація, готовність, громадська діяльність, волонтери, стигматизація, меншини.*

У діяльності громадських організацій важливу роль відіграє мотивація людей, які залучені у таку діяльність. Адже від цього буде залежати те, наскільки заявлені організацією цілі будуть ефективно виконуватися волонтерами і співробітниками цієї організації. Відповідно для дослідження мотивації залучення у громадську діяльність, нами було проведено опитування, спрямоване на з'ясування мотивів, якими б опитані респонденти керувалися, якби вирішили зайнятися громадською діяльністю.

Для цього їм було задано питання «Якби ви вирішили приєднатися до участі у діяльність громадської організації, що могло б їх спонукати до цього?» Їх просили оцінити за 5-бальною шкалою такі мотиви: грошова винагорода, зміна світу на краще, бажання допомогти людям, особистісне зростання, самореалізація, отримання необхідного досвіду, прагматичний інтерес, покликання, самореклама, сучасні тенденції в світі, почуття провини. З усіх цих мотивів було вирішено зосередити увагу лише на зміні світу на краще і бажанні допомогти людям, що найбільше відповідають поставленій меті дослідження. Прояв цих мотивів був співвіднесений за допомогою кореляційного аналізу із показниками опитувальника «Мотивація допомоги» (С. К. Нартова-Бочавер), методики діагностики емоційних бар'єрів в міжособистому спілкуванні (В. В. Бойко), рівень вираженості і направленості рефлексії (М. Грант).

У структурі мотивації допомоги людям найвищою цінністю є людське життя, а тому так чи інакше допомога людям буде певною мірою пов'язаною із порятунком життя, збереженням здоров'я людей. Прагнення допомогти людям пов'язана з мотивацією до надання допомоги ($r = 0,482, p \leq 0,01$). Серед інших мотивів прагнення допомогти тісно пов'язана з мотивацією отримання необхідного досвіду ($r = 0,319, p \leq 0,01$) і зміни світ на краще ($r = 0,504, p \leq 0,01$). Такі респонденти охочіше залучаються у волонтерську діяльність і готові жертвувати власним часом на неї ($r = 0,426, p \leq 0,01$). Серед всіх ресурсів, якими вони володіють і готові ділитися з тими, хто потребує допомоги, перевагу надають допомозі у вигляді психологічної підтримки ($r = 0,330, p \leq 0,01$) і просвітницької діяльності ($r = 0,356, p \leq 0,01$).

Можна відзначити те, що мотивація допомоги людям значно корелює із такими показниками рефлексії: саморефлексія ($r = 0,500, p \leq 0,01$) і соціорефлексія ($r = 0,304, p \leq 0,01$). У першому випадку саморефлексія як особистісна властивість дає змогу поставити себе на місце тих, хто потребує допомоги і тим, самим стати ближче до цих людей, що скорочує соціальну дистанцію між ними. Соціорефлексія дає змогу побачити з позиції цих людей власні дії і певним чином передбачити їхню реакцію, а тому обдумати і скоригувати власні дії. Розвиненість цих властивостей дає можливість позбавитися перепон у взаємодії у вигляді емоційних бар'єрів, що підтверджується від'ємною кореляцією із їхніми показниками негативних якостей: негнучкість, нерозвиненість, невиразність емоцій ($r = -0,324, p \leq 0,01$), небажання зближуватися з людьми на емоційній основі ($r = -0,363, p \leq 0,01$), емоційні перешкоди в спілкуванні ($r = -0,364, p \leq 0,01$). Тобто гнучкість, розвиненість, виразність емоцій та вміння контактувати на емоційній основі можна інтерпретувати як готовність до взаємодії з представниками різних соціальних груп, в тому числі і тих, що зазнають стигматизації.

На відміну від мотивації допомоги людям, мотиви зміни світу на краще можуть як включати, так і виключати людиноцентристські цінності, де головною цінністю є людське життя, та пропонувати альтернативні погляди на світ (захист природи, тварин, або релігійні течії). Ця мотивація виявилася пов'язаною з мотивацією до надання допомоги ($r = 0,408, p \leq 0,01$), з прагненням отримання необхідного досвіду ($r = 0,520, p \leq 0,01$), бажанням допомогти людям ($r = 0,504, p \leq 0,01$), особистісним зростанням ($r = 0,402, p \leq 0,01$), покликанням ($r =$

0,474 $p \leq 0,01$), самореалізацією ($r = 0,390$, $p \leq 0,01$). Це показує, що прагнення змінити світ тісно переплітається з необхідністю самовдосконалення.

Ці респонденти також як і попередня група, мають виражену готовність витратити свій час на волонтерську діяльність ($r = 0,409$, $p \leq 0,01$) і готові надавати тим, хто потребує, психологічну підтримку ($r = 0,357$, $p \leq 0,01$), ділитися власними знаннями ($r = 0,354$, $p \leq 0,01$) і допомагати вирішувати різні соціальні проблеми ($r = 0,262$, $p \leq 0,05$), хоча самі зізнаються, що потребують поінформованості з приводу певної сфери діяльності ($r = 0,308$, $p \leq 0,01$) і підтримки з боку однодумців у реалізації власного задуму ($r = 0,254$, $p \leq 0,05$).

Серед особистісних властивостей у цієї групи респондентів спостерігаються схожі прояви рефлексії: високий рівень саморефлексії ($r = 0,469$, $p \leq 0,01$), соціорефлексії ($r = 0,317$, $p \leq 0,01$), що впливає на зниження емоційних бар'єрів: виражена мотивація змінити світ має обернену кореляцію з негнучкістю, нерозвиненістю, невиразністю емоцій ($r = -0,347$, $p \leq 0,01$), небажанням зближуватися з людьми на емоційній основі ($r = -0,368$, $p \leq 0,01$), емоційними перешкодами в спілкуванні ($r = -0,373$, $p \leq 0,01$).

Отже наведені результати емпіричного дослідження дало підстави стверджувати, що при розробці технологій, пов'язаних із наданням допомоги представникам стигматизовуваних меншин варто звертати увагу на мотиваційний аспект тих, хто займається громадською діяльністю. Виражену мотивацію до надання допомоги людям і зміни світу на краще визначено як необхідну умову для формування готовності серед фахівців і волонтерів до взаємодії із стигматизовуваними меншинами. Урахування цього аспекту полегшить роботу з цією цільовою групою та дасть змогу впровадити технології підвищення готовності до взаємодії із представниками зазначених меншин. Низький рівень прояву такої мотивації серед фахівців і волонтерів громадської організації стане серйозною перешкодою у впровадженні цих технологій, а отже буде впливати на якість соціально-психологічної підтримки тих осіб, хто потребує такої допомоги.

Дебела Людмила

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія (Україна)

АРТТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЇ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ

У публікації розглянуті особливості арттерапевтичної діяльності, як засобу корекції проблем у міжособистісних стосунках та міжособистісній взаємодії. Розкриті характеристики психокорекційної роботи, її сутність та завдання. Представлено та охарактеризовано сутність арттерапевтичного методу. Зроблені відповідні висновки.

Ключові слова: психокорекція, корекція, арттерапія, міжособистісні стосунки, особистість.

Міжособистісні стосунки формуються і реалізуються у процесі спільної діяльності та спілкування. Найважливішою ланкою міжособистісних стосунків є активність самої особистості, її власні дії та вчинки.

Проблема незадовільних міжособистісних стосунків є однією з центральних психолого-педагогічних проблем, яка безумовно, вимагає корекції задля успішної соціалізації особистості у світі.

Психологічна корекція – спрямований і обґрунтований вплив на певні психологічні структури для забезпечення повноцінного розвитку і функціонування особистості (Кузікова, 2020, с.7). Психологічна корекція – це вид психологічної допомоги, а точніше одна із систематизованих, цілеспрямованих форм роботи направлених на усунення психологічних особливостей людини, її недоліків із використанням відповідних спеціалізованих засобів, для забезпечення цілісного розвитку та нормального діяння індивіда. Якщо ж вести мову про сам термін «корекція», то собою він представляє вузьке та узагальнене значення, тлумаченням якого є «виправлення».

Психокорекція сприяє повноцінному функціонуванню й розвитку особистості через розв'язання її конкретних психологічних проблем, через вплив на окремі психологічні структури людини, виконуючи завдання не тільки зміни, а й навчання, формування, розвитку тих чи інших сторін психологічної реальності людини (Кузікова, 2020, с.8).

Предметом корекції слугують засоби та способи подолання внутрішніх переживань людини, а також психологічних проблем викликаних відчуттями людини, що впливають на міжособистісні стосунки. Як і будь який інший вид діяльності, психокорекція має свої

завдання які реалізовує психолог у ході діяльності:

- надання та створення необхідних умов для цілковитого розвитку особистості із збереженням його психічного здоров'я;
- допомога в особистісному зростанні, саморозвитку та відкритті внутрішнього Я клієнта;
- навчити створювати адекватні міжособистісні стосунки із оточуючими людьми та самим собою.
- робота із психологічними проблемами та труднощами їх вирішення.

Психологічна корекція спрямована допомогти особистості в його духовному розвитку за допомогою вирішення психологічних проблем, через втручання в особистість з метою здійснення прогресивних змін в взаємодії із соціумом та усвідомленого світосприйняття.

Одним із ефективних різновидів психокорекції міжособистісних стосунків слугує метод арттерапії. Початок використання арттерапії, як засобу корекції відбувся у тридцятих роках двадцятого століття. Арттерапія в перекладі означає зцілення мистецтвом, даний термін започаткував вчений А. Хілл у 1938 році. Арт-терапія – це динамічна система взаємодії між учасником (дитиною, дорослим), продуктом його образотворчої творчої діяльності і арт-терапевтом (психологом, педагогом) в» арттерапевтичском просторі (Ільченко, 2013, с.6).

Арттерапія – це спеціально розроблена вченими форма корекції на базі мистецтва (образотворчого) та загалом творчої діяльності особистості .

Сьогодні даний вид корекції набув широкого використання в різних сферах праці психологів: школи, дитячі садки, в'язниця, психіатричні лікарні, клініки. Користь даного виду полягає у наступних діях:

- слугує діагностичним матеріалом для вивчення явищ та поведінкових процесів, в нашому випадку - це міжособистісні стосунки;
- надає можливість працювати з емоціями клієнтів;
- дозволяє у соціально прийнятих нормах вивільнити негативні переживання;
- допомагає налагодити зв'язок терапевта та клієнта;
- під час групової роботи допомагає у згуртуванні колективу, а також сприяє розвитку художніх здібностей та самооцінці особистості.

Арттерапевтичний процес – це безперервна трибічна комунікація і динамічна взаємодія між трьома основними її елементами або учасниками – пацієнтом, арт-терапевтом і матеріалом або продуктом образотворчої діяльності (Ільченко, 2013, с.18).

Мета даного методу полягає у цілісному особистісному зростанні за допомогою вміння самовираженню та самопізнанню способами та засобами мистецької діяльності. Відповідно до вище зазначеного принципом виступає похвала та прийняття усіх продуктів творчих дій людини, що не залежать від якості, форми та змісту. Під час процесу творчих діянь відбувається пізнання нових граней особистості, особливостей стосунків з іншими людьми. В арттерапевтичному підході присутні два види психологічної корекції. Першим видом виступає мистецтво, що дозволяє у формі символів відновити травмуючи подію та знайти її подолання через переосмислення ситуацій на базі творчих здібностей. Другий вид взаємозв'язаний із базовою естетичною реакцією при перемінні болючого афекту на протилежний ньому, тобто той, що приносить задоволення. Арттерапія надає змогу вивільнити емоційні переживання та внутрішньо особистісні конфлікти, підвищити самооцінку, розуміння та прийняття власних емоцій та переживань, а також дисциплінує, зміцнює, налагоджує контакти між учасниками групи. Важливо зазначити, що групова форма роботи допомагає у вирішенні протистоянь та конфліктів між учасниками колективу, покращити психологічний клімат і гармонізувати відносити в середині.

Арттерапевтичний метод корекції має свої види: музична терапія, танцювальна терапія, казкотерапія, лялькова терапія, кінотерапія тощо (Склярова, 2019).

Отже, арттерапія виступає, широкофункціональним методом корекційної роботи, як індивідуальної так і групової, допомагає позитивним змінам у розвитку особистісних якостей та сприяє налагодженню міжособистісних стосунків людини.

Література:

1. Ільченко, І. С. (2013). *Арт-терапія: навчальний посібник для студентів*. Умань.
2. Кузікова, С. Б. (2020). *Теорія і практика вікової психокорекції* : Навчальний посібник. 2-ге видання, перероблене, доповнене. Суми.
3. Склярова, Л. В. (2019). «*Основні методи арт-терапії у роботі практичного психолога*»: методичні рекомендації. URL: <https://naurok.com.ua/osnovni-metodi-art-terapi-u-roboti-praktichnogopsihologa-119428.html>

Жилко Ілона

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія (Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ПІДЛІТКІВ

У публікації розглянуті особливості емоційної сфери учнів підліткового віку. Наголошено на важливості емоційного розвитку у цей віковий період. Розкрито основні психологічні характеристики підліткового віку що впливають на емоційне неблагополуччя та труднощі у спілкуванні з однолітками та дорослими. Зроблені відповідні висновки.

Ключові слова: емоції, емоційна сфера, емоційні стани, підлітковий вік.

У сучасній психології проблема емоцій особистості є найскладнішою. Основна увага дослідників зосереджується на вивченні емоцій як фундаментальної сфери психічного розвитку особистості, як основи її духовного життя. Різноманітні дослідження емоцій описані у працях В. Вілюнаса, Б. Додонова, К. Ізарда, Є. Ільїна, Л. Кулікова, Д. Ліндслі, Я. Рейковського, П. Сімонова, П. Фресса, А. Чебикіна, П. Якобсона та інших вчених. Вивчення емоційного розвитку є однією з актуальних проблем психології. Її теоретична значимість визначається необхідністю виявлення спільних закономірностей онтогенезу людської психіки і створення цілісної концепції психічного розвитку

Емоційна сфера особистості є широким спектром її переживань та почуттів. Будь-яке переживання є оцінкою процесу задоволення будь-якої потреби людини. Почуття постають як оцінка можливості конкретного об'єкта задовольнити цю потребу індивіда. Емоційні переживання людини діляться на емоції і емоційні стани. Зокрема, до емоційних станів відносять настрої (загальний емоційний фон), афекти (інтенсивні реакції на екстремальні умови, коли людина втрачає здатність до саморегуляції), стреси (реакції на недостатність задоволення життєво важливих потреб, що потребують мобілізації усіх зусиль), фрустрації (реакції на ситуації перешкоди, що виявляються у тимчасових порушеннях зв'язку між свідомістю й діяльністю).

Підлітковий період – найбільш емоціогенний, критичний період розвитку, пов'язаний зі специфічними емоційними труднощами. Він є періодом кризи адаптаційної рівноваги. У зв'язку з цим виникає питання про зв'язок стресових розладів у підлітковому віці з особливостями емоційного розвитку. Підлітковий вік вважається особливо «емоційно насиченим» і тому вивчення емоційного розвитку

підлітків займає провідне місце в психології. Останнім часом інтерес до проблеми емоційного розвитку значно зріс. Емоційні порушення, що виникають у цей період, мають далекосяжні наслідки. Багато дослідників пов'язують деякі типи порушення поведінки у дітей з різними формами емоційних порушень. Неодноразово демонструється зв'язок емоційного неблагополуччя з неуспішністю, труднощами спілкування з однолітками та дорослими і т.д. (Блинова, Бабатіна, Дудка, Одінцева, 2018, с. 428; Одінцева, Коваленко, 2018, с. 296).

Мислення підлітка стає інтроспективним, що дозволяє аналізувати свої думки, формувати програму життя. Активно розвивається у підлітковому віці соціальне пізнання – здатність до розуміння соціальних стосунків, що зумовлює прийняття підлітком соціальної ролі. Підліток знаходиться у стані «соціального переміщення» до неструктурованого соціального і психологічного поля. Відсутність необхідних для прийняття рішень когнітивних структур зумовлює невпевненість у поведінці підлітків і окреслює можливості індивідуальних варіацій поведінкових сценаріїв (Кротенко, 2017, с. 193)

Кризовий період розвитку підлітків засвідчує про появу нових потреб, задоволення яких ускладнено в сталих умовах особистісного становлення. Чутливе ставлення дорослих до якісних перетворень підлітка у сфері соціальних стосунків, діяльності й свідомості, готовність перебудувати систему взаємодії із дітьми зумовлюють безконфліктний характер перебігу підліткового розвитку. Дану позицію щодо пояснення природи підліткової кризи можна вважати педагогічно орієнтованою.

Взагалі, емоційна сфера учнів підліткового віку пов'язана з гормональним і фізіологічним розвитком. Науковці потрактовують підліткову психічну неврівноваженість і характерні для неї різкі зміни настрою, переходи від екзальтації до депресії й від депресії до екзальтації наростанням у пубертатному віці загального порушення й ослабленням всіх видів умовного гальмування.

Значення емоції інтересу в еволюційному розвитку цивілізації та в індивідуальному розвитку індивіда важко переоцінити. Так, на думку С. Томкінса «Без інтересу розвиток мислення та концептуального апарату було б серйозно порушено. Взаємовідносини між інтересом та функціями мислення й пам'яті настільки взаємопов'язані, що без афективної підтримки з боку інтересу порушується розвиток інтелекту не в меншій мірі, ніж руйнування тканини мозку. Щоб думати потрібно переживати, бути збудженим, постійно отримувати підкріплення.

Немає жодного досвіду, яким можна було б опанувати без стійкого інтересу» (Абдюкова, 2010, с. 56).

Підлітковий вік є сенситивним у процесі становлення особистості й вибору життєвого шляху. На даному періоді підліток розвивається у соціумі, навчається у закладах освіти, визначаючи свої плани на майбутнє. Відповідно, емоційна сфера набуває якісних змін, учні підліткового віку навчаються керувати своїми емоціями та емоційними станами (Липунова, 2012, с. 202).

Але, емоційні реакції й поведження підлітків, не пояснюються лише зрушеннями гормонального порядку. Вони залежать також від соціальних факторів й умов виховання, зокрема індивідуально-типологічні розходження суцільно й поруч превалюють над віковими. Психологічні труднощі, що виникають при дорослішанні, суперечливість рівня домагань і образа «Я» нерідко приводять до того, що емоційна збудливість, типова для підлітка.

Тому, питання про особливості емоційного світу учнів підліткового віку має особливе значення. Так, деякі особливості емоційних реакцій перехідного віку кореняться у гормональних й фізичних процесах. Фізіологічні витоки емоційної напруженості краще проявляються у дівчат. У них депресія, дратівливість, тривожність та зниження самоповаги тісно пов'язані з певним періодом менструального циклу, за яким слідує емоційний підйом. У хлопців такої жорсткої психофізіологічної залежності не виявляється. Пік негативних реакцій припадає на 12,5 -13,5 року.

Так, для емоційної сфери учнів підліткового віку характерні:

- 1) висока емоційна збудливість, тому підлітки відрізняються запальністю, бурхливим виявом своїх почуттів, пристрасністю: вони швидко беруться за цікаву справу, активно обстоюють свої погляди, готові «вибухнути» на найменшу несправедливість до себе і своїх товаришів;
- 2) стійкість емоційних переживань у порівнянні з молодшими школярами; зокрема, учні підліткового віку довго не забувають образи;
- 3) підвищена готовність до очікування страху, що проявляється в тривожності; підвищення тривожності у старшому підлітковому віці пов'язане з появою інтимно-особистісних відносин з людиною, що викликає різні емоції, у тому числі в зв'язку зі страхом видатися смішним;
- 4) суперечливість почуттів: часто підлітки захищають своїх товаришів, але розуміють, що того варто осудити; володіючи високорозвиненим

почуттям власної гідності, вони можуть заплакати від образи, хоча й розуміють, що плакати не потрібно;

- 5) виникнення переживання не тільки з приводу оцінки підлітків іншими, але і з приводу самооцінки, яка з'являється у них в результаті зростання самосвідомості;
- 6) значно розвивається почуття приналежності до групи, тому вони гостріше переживають несхвалення товаришів, чим несхвалення дорослих або вчителів; часто виникає страх бути відкинутим групою;
- 7) пред'явлення високих вимог до дружби, в основі якої лежить не сумісна гра, як у молодших школярів, а спільні інтереси, етичні відчуття; дружба у підлітків більш вибіркова й триваліша; під впливом дружби змінюються і підлітки, але не завжди у позитивний бік; поширена групова дружба;
- 8) прояв громадянського почуття патріотизму (Абдюкова, 2010, с. 13)

Підлітки мають більш високі показники за шкалами «психопатія», «шизофренія» і «піроманія», ніж дорослі. Це означає, що емоційні реакції, які у дорослого були б симптомом хвороби, для підлітка статистично нормальні. У старших підлітків виявляється значно вищий порівняно з іншими рівень тривожності в усіх сферах спілкування, але особливо різко зростає тривожність у процесі спілкування з батьками і дорослими, від яких вони в деякій мірі залежать. Такі акцентуації, не є патологічними, але підвищують можливість психічних травм й відхиляються від норми поведінки.

Таким чином, емоційна сфера учнів підліткового віку характеризується не тільки ставленням суб'єкта до навколишнього середовища, але одночасно виступає специфічною формою переживання, що відображає значення об'єктів для суб'єкта.

Література:

1. Абдюкова, Н. В. (2010). *Психологічні особливості соціалізації їсучасног опідлітка* (автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.05). Київ.
2. Кротенко, В.І. (2017). *Психологічні особливості емпатії підлітків* (дис. канд. психол. наук:19.00.07) Київ: Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова
3. Липунова, О. В. (2012). *Эмоции как базовый компонент в структуре адаптивного поведения личности (На примере личности подростков и юношей)* (Дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01). Комсомольск-на-Амуре
4. О.Є. Блинова, С.І. Бабатіна, Т.М. Дудка, А.М. Одінцева та ін. (2018) *Соціокультурні та психологічні вектори становлення особистості: колективна монографія*. Херсон.
5. Одінцева, А.М., Коваленко, А.О. (2018). *Схильність до маніпулювання у підлітковому віці*. Інсайт : зб. наук. праць студентів, аспірантів та молодих вчених. Херсон.

Исаева Зарема

Казахский национальный университет имени аль-Фараби (Казахстан)

ЦИФРОВЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ ИЗУЧЕНИЯ РАЗВИТИЯ «ОБРАЗА Я» ЛИЧНОСТИ НАЧИНАЮЩЕГО ПСИХОЛОГА

В публикации рассмотрена актуальность исследования динамики «Образа Я» личности психолога, раскрыта необходимость создания нового инновационного инструмента для проведения саморефлексии и отслеживания прогресса роста и развития личности. Предложен проект создания софта как разработки инструментария, включающего 3 основных раздела, которые отражают три основных компонента содержания понятия «Я образ».

Ключевые слова: Я-образ, Я-концепция, развитие личности психолога, ИКТ, инновационный инструментарий диагностики.

В настоящее время в социуме возрастает потребность в компетентных квалифицированных психологах. Это подтверждается социальным заказом государства. В то же время на сегодняшний день имеется и тенденция отказа некоторых из специалистов продолжать свою профессиональную деятельность. Это связано с разными причинами, одни из которых могут быть экономическими, но немало важным является личностный фактор. Моменты профессионального выгорания, отсутствия мотивации или же наличие низкой самооценки говорят о том, что необходимо совершенствовать рефлексивный компонент при формировании компетенций психолога. В процессе работы с клиентами, не все специалисты уделяют время для личной терапии.

Известны различные инструменты, для проведения психологического анализа динамики «Образа Я» личности психолога. Такими инструментами могут выступать: личный дневник, диагностические методики, тесты и опросники. Например, тест смысложизненных ориентаций, адаптированный Д.А. Леонтьевым, для исследования эмоционально-оценочной составляющей Я-концепции, а также для изучения уровня самооценки можно использовать методику изучения самооценки Т.В. Дембо – С.Я. Рубинштейн в модификации А. М. Прихожан (Акимова, 2005).

На наш взгляд, существует необходимость внедрения инновационных, например, цифровых инструментов для исследования динамики «Образа Я» личности психолога. Предлагаем создание софта – общей программы для внедрения диагностического инструментария, интеграции мотивационных и рефлексивного компонентов,

а также включения различного рода литературы, как профессиональной, так и научно-популярной в такой софт. Отсюда целью нашей работы стала разработка проекта цифрового инструмента для анализа динамики «Образа Я» личности психолога.

Исследованиями личности психолога занимались многие исследователи, и процессам его профессионального становления посвящено достаточно много работ, таких зарубежных ученых, как Е.А.Климов (1995), А.К. Маркова, И.С.Кон (1984) и другие.

Изучением самосознания и Я-концепции в частности занимались такие исследователи, как К. Роджерс (1998), А. Гуменюк (2002) и другие.

Традиционно Я-концепция определяется как динамическая система представлений человека о себе. Я-концепция отличает сложное, уровневую строение, которое по-разному понимают авторы. Например, Р. Бернс представляет Я-концепцию в виде иерархической структуры. Вершиной является глобальное Я-концепция, конкретизируется в совокупности установок личности на себя. эти установки имеют различные модальности: а) реальное Я (представление о том, каким бы я хотел быть) б) зеркальное Я (представление о том, каким меня видят другие). Каждое из этих модальностей включает ряд аспектов – физическое Я, социальное Я, умственное Я, эмоциональное Я (Бернс, 1986). Омарова Г.А.и другие представляют образ Я из физического Я, психоэмоциональное Я, ментальное Я, нравственное Я, духовное Я (Омарова, Амонашвили, 2019, с.179)

Я-концепция возникает у человека в процессе развертывания социального взаимодействия как исключительный результат ее культурного развития, относительно устойчивое и в то же время податливый внутренним колебаниям и изменениям психическое образование. Она имеет значимое влияние в жизни любого человека, начиная с детства, и завершая старостью. Не подлежит сомнению утверждение о том, что существует зависимость Я-концепции от внешних условий и обстоятельств, складывающихся в жизни человека (Гуменюк, 2002, с. 16).

Проанализировав различные концепции, связанные с определением компонентов, включенных в структуру Образа Я, нами было принято решение в качестве методологической основы определить некоторые положения из работ таких исследователей, как: Е.Т.Соколова (2010), Ф. Патаки (1983), L.Muñoz (2021). Упомянутые

исследователи раскрывают «Образ Я» через интегративное установочное образование, которое включает в себя такие компоненты, как: когнитивный, аффективный и поведенческий. В содержание когнитивного компонента включен образ своих качеств, внешности, возможностей, способностей и так далее. Аффективный компонент включает отношение к себе. И заключительный компонент, поведенческий – отражается в реализации целей личности, его мотивов через совершение поведенческих актов.

Интегральное значение Я-концепции заключается в обеспечении гармонии психического мира человека, сбалансированного становления его личности – индивидуальности. Это подтверждают отдельные теоретические подходы, постулируя, что человек идет по дороге достижения внутреннего мира.

Как уже было сказано ранее инновационный инструментарий, проект которого мы хотим представить в данной работе, предполагается с помощью интеграции информационно-коммуникационных технологий. По прототипу мобильного приложения. Отметим преимущества и недостатки создания такого инструмента:

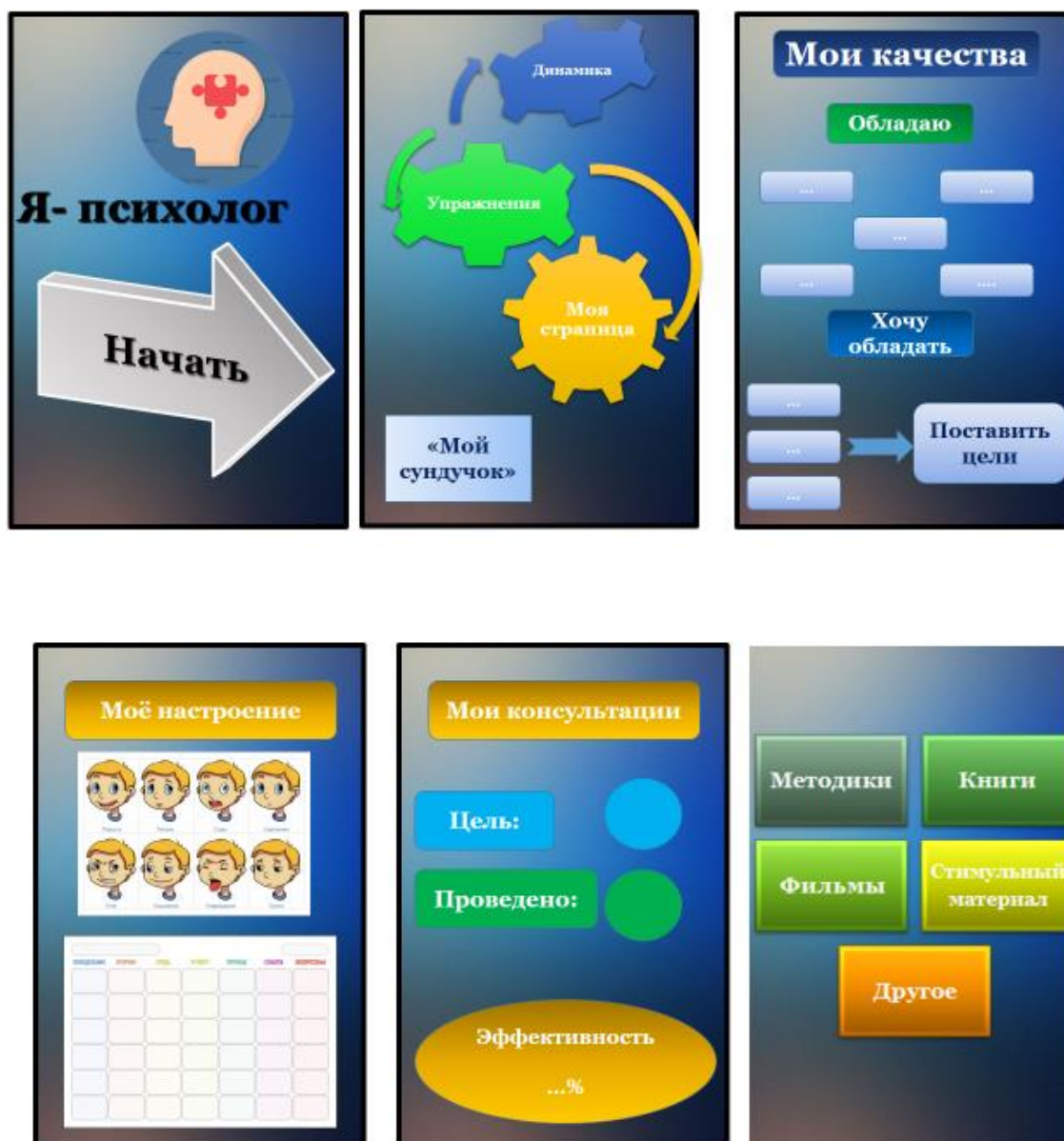
Таблица 1.

Преимущества и недостатки создания инструмента для анализа динамики «Образ Я» личности психолога, посредством использования ИКТ

Преимущества	Недостатки
<ol style="list-style-type: none"> 1. Доступно для распространения среди психологического общества; 2. Повышается мотивация и интерес к прохождению и заполнению заданий; 3. В перспективе наличие постоянно доступа посредством любого смартфона; 4. Интеграция всех материалов по данной тематике в единое пространство; 5. Хранение всех данных по прохождению диагностических методик, что позволяет проводить дальнейшие ретроспективные анализы, проследить динамику и устанавливать закономерности. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Затраты по времени; 2. Необходимо сотрудничество с компетентными специалистами в области разработки программных обеспечений; 3. Создания такого инструментария может быть затратно в финансовом отношении; 4. Необходима разработка дизайна, эргономики проекта; 5. Некоторые диагностические инструментарии сложно реализовать посредством компьютерных технологий

Проект практического инструментария для отслеживания динамики «Образа Я» личности психолога

Название программы: «Я психолог» (Мое профессиональное развитие). Принципы разработки программы: принцип наглядности, принцип доступности, принцип научности, принцип. Кадры дизайна софта можно увидеть на рисунке.

Программа предполагает включить в себя разделы:

1 раздел: Моя страница. По аналогии с социальными сетями психолог заполняет свою личную страницу с данными, об имеющемся опыте работы, биографические данные и т.д. Далее в структуру включаем подразделы (отражение содержания «когнитивного компонента»)

«Мои качества» – психологу предлагается выбрать ряд имеющихся у него профессиональных и личностных качеств, которыми он обладает, и которыми он хотел бы обладать. Далее он может открыть для себя «Таблицу целей», в которой прописывает задачи (либо предложенные программой, либо заполненные самостоятельно), способствующие у него формированию тех или иных качеств, с указанием сроков.

По аналогии предполагается интеграция подразделов «Мои способности», «Карта ценностей» и т.д. Также в данный раздел необходимо включить диагностических методик, с возможностью сохранения результатов, для прослеживания динамики.

2 раздел: Упражнения: отражает аффективный компонент личности психолога. В данном разделе предлагается внедрить такие упражнения, как «Мое настроение», «Моя выполненная работа», которые могли бы заполняться на ежедневной или еженедельной основе, в начале дня/недели «Мои ожидания», и в конце дня/недели «Мои результаты», это позволит проводить саморефлексию специалисту, и стремиться к реализации поставленных ожиданий.

3 раздел: Динамика: подразумевающий включение таких заданий, которые смогли бы отразить реализацию целей и мотивов через совершение поведенческих фактов. Так, например, это может быть учет проведенных психологических консультаций с индикатором эффективности. А также самоотчет по изученным материалам и литературе.

Помимо данных трех разделов необходимо интегрировать такую кнопку, как «Мой сундучок». В котором есть возможность загружать и сортировать весь накопленный специалистом материал по категориям, например: «Книги», «Диагностические методики», «Фильмы» и т.д.

Как уже отмечалось ранее, создание такого инструментария требует огромных усилий. Насколько эффективна и популярна была бы данная программа должна показать практика.

В заключении хотелось бы отметить, что в динамичном мире развиваются процессы информатизации и цифровизации, тенденции к глобализации, и любому специалисту необходимо быть профессионалом в любом месте, и в любое время. Параллельно развитию общества должен происходить профессиональный и личностный рост личности специалиста. Благодаря возникновению качественных и

работающих инструментов, мы получим единую картину понимания, как происходит процесс становления компетентного специалиста. Сможем выявить закономерности возникновения трудностей, моменты кризисов и разработать систему методов по решению возникающих трудностей.

Литература:

1. Muñoz, L. R. (2021). Graduate student self-efficacy: Implications of a concept analysis. *Journal of Professional Nursing*, 37(1), 112-121.
2. Акимова М.К., Гуревич К.М. (Ed., 2005). *Психологическая диагностика*. Санкт-Петербург: Питер, с.289-308.
3. Бернс, Р. (1986). *Развитие Я- концепции и воспитания*. Москва: Прогресс.
4. Гуменюк, А. (2002). *Психология Я-концепции*. Т. Экономическая мысль, 186 с.
5. Климов, Е.А. (1995). *Образ мира в разнотипных профессиях*. Москва: Изд-во МГУ, 223.
6. Кон, И.С. (1984). *В поисках себя*. Москва: Педагогика, 336.
7. Омарова, Г.А., Амонашвили П.Ш., Анарбек Н. (2019). *Основы гуманной педагогики и самопознания*. Алматы: ННПООЦ «Бобек».
8. Патаки, Ф. (1983). Некоторые когнитивные процессы Образа Я. *Психологические исследования познавательных процессов и личности* / отв. ред.: Д. Ковач, Б.Ф. Ломов. - Москва: Наука, 45-51.
9. Прокопьева, Е.В. (2000). *Профессиональная Я-концепция психологов: начальные этапы профессионального становления, ее динамика в процессе обучения* (дис. ... канд. психол. наук: 19.00.00). Ростов-на-Дону, 224 с.
10. Роджерс, К. Р. (1998). *Взгляд на психотерапию. Становление человека: переводное издание*. Москва: Прогресс, 480.
11. Соколова, Е.Т.(2010). *Психотерапия. Теория и практика*. Москва: Академия, 368 с.

Кваша Микита

Інститут соціальної та політичної психології НАГН України, м. Київ (Україна)

ДОСЛІДЖЕННЯ БРЕНДУ І ЙОГО ПОЗИТИВНИЙ ТА НЕГАТИВНИЙ ВПЛИВ НА ПОПУЛЯРНІСТЬ МЕРЕЖ ЗАКЛАДІВ СЕРЕД МОЛОДІ ВЕЛИКИХ МІСТ

У публікації розглянуті особливості психологічних образів брендів мереж закладів серед молоді великих міст. Надані характеристики позитивних і негативних психологічних образів для запам'ятовування і пізнаваності брендів. А також охарактеризовано соціально-психологічне сприйняття молоддю мереж закладів. Зроблені відповідні висновки.

Ключові слова: *бренд, молодь міст, психологічний образ, мережа закладів, емоційна складова бренду, ідентифікація споживачів.*

Протягом життя, в залежності від наших потреб, ми користуємося великою кількістю товарів і послуг. Характеристика «бренд» стає

визначальною при здійсненні покупки продукту або послуги для більшості сучасних людей. Прикладом може служити вираз, сформульований відомим фахівцем з бренд-менеджменту Ж.-Н. Капферером: «Бренд - ім'я, що впливає на покупців, стаючи критерієм покупки». За своєю суттю відомий бренд представляє інформаційну структуру, яка викликає заздалегідь прогнозовану реакцію на неї, що визначається не сенсом покупки, а стійким сприйняттям об'єкта. «Люди не завжди здатні приймати раціональні рішення», - стверджувала Д. Канеман, основоположниця психологічної економічної теорії і поведінкових фінансів, підтверджуючи важливість характеристики «бренд» для людини. Бренди викликають довіру у споживачів. По суті бренд - це символ товару, його цінності.

Бренд складається з трьох складових: раціональних (безпосередньо як функціонує сам бренд), фізичних (зовнішній вигляд бренду) і емоційних (що відчуває людина, коли стикається «обличчям до обличчя» з тим чи іншим брендом). Необхідно відзначити важливість емоційної складової бренду. Підтвердженням служать опитування, проведені власниками марки Harley-Davidson. Результати, отримані в ході дослідження, показали, що покупці мотоциклів цієї марки відрізнялися віком, рівнем доходу, освітою, а також способом життя, але практично у кожного з них цей бренд асоціювався зі «свободою». Такі оптимальні параметри продукту, як швидкість, надійність, престиж стали другорядними перед емоційною характеристикою – бажанням відчувати себе вільним.

Існує взаємозв'язок між психологічною та емоційною складовими споживачів і способом сприйняття ними бренду. Основною ідеєю цих теорій є ототожнення прихильності споживачів того чи іншого бренду відповідно до їх особистих, індивідуальних цінностей, пріоритетів. Таким чином, здійснення впливу бренду на людину проявляється в тому, що споживач обирає бренд, за допомогою якого він наблизитися до своєї особистої мети і зможе самовдосконалитись.

Вплив бренду на людину з соціологічної точки зору вивчено недостатньо. Дослідженням займалися вітчизняні та зарубіжні автори такі, як Д. Аакер, А. Філюрін. Вони розглядали соціокультурний аналіз брендів як феномен споживчої культури, який базується на соціологічному розумінні фундаментальних і прикладних досліджень ринкових взаємин.

Що ж стосується закладів громадського харчування та їх мереж, варто звернути увагу, що емоційна складова важлива куди більш ніж у багатьох інших сферах. Часом може бути досить одного запаху, який може асоціюватися у деяких відвідувачів з теплотою будинку або сімейною вечерею, для того щоб закріпити за певним закладом визначення як «затишного».

Актуальність даного дослідження набуває нової сили, на фоні кризи, пов'язаної зі всесвітньою пандемією. Оскільки великий сегмент ресторанного бізнесу націлений на молодіжну вікову групу, закладам або їх мережам, тепер потрібно викликати відчуття чистого і безпечного, оскільки зворотне може викликати бурхливу негативну реакцію. Вже існують приклади, як зауваження в бік недотримання карантинних заходів закладом харчування в соціальних мережах, створювали негативний образ і значно знижували приплив відвідувачів і виводили заклад зі стану економічної самокупності.

Через зміни, з якими зіткнувся світ у зв'язку з пандемією, багато психологічних та соціальних образів дещо змінюють свій вигляд. У зв'язку з цим те, що раніше могло вважатися серед молоді «модним», тепер може викликати у споживачів негативні емоції.

У постіндустріальний час дія брендів не обмежується тільки економічними процесами. Бренди беруть участь у формуванні масової свідомості. Ідентифікація споживачів, як процес самореалізації, відбувається за допомогою «бренду». У сучасному світі ми бачимо поширення брендів, які рекламують не тільки товар або послуги, а імідж, який можна легко вибрати, відвідуючи ті, чи інші заклади харчування. Це призводить до того, що під впливом фірмової марки виробляються способи життя, які задають певні соціальні цінності (свободи, краси). Формується культура, де здійснюється позиціонування особистості з певним соціальним статусом, через лейбл на одязі, сумці і різних гаджетах.

Висновок. Питання соціально-психологічних підстав вибору певних досліджень до цих пір не вивчене повністю. Бренд впливає на психологічне сприйняття продуктів або послуг, а не на фактичні якості, а оскільки молодь, як окрема соціальна група найбільш чутлива до змін навколишнього світу, відповідно і їх емоційні реакції можуть змінюватися в зв'язку з пережитими подіями.

Література:

1. Aaker, D.A., Joachimsthaler, E. (2002). *Brand Leadership*. Sydney: Free Press Business.

2. Aitken, R., Campelo, A. (2011). The four Rs of place branding *Journal of Marketing Management*, 913, 33.
3. Allen, G. (2007). *Place Branding: New Tools for Economic Development*. Design Management Review: Spring.
4. World Economic Forum - Global Agenda Council on Ukraine 2012-2013 Режим доступу: <http://www.weforum.org/content/global-agenda-council-ukraine-2012-2013>.
5. Визгалов, Д. В. (2011). *Брендинг города*. Москва: Фонд «Институт экономики города».

Конашевич Крістіна

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка (Україна)

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЗРІЛОСТІ ЮНАЦТВА

У науковій публікації показана значимість соціально-психологічної зрілості особистості як складного інтегрованого явища, визначено зрілість як багатовимірну систему виховання, що є якісною характеристикою людини та покликана забезпечити цілеспрямований процес самореалізації, саморозвитку, встановлення гармонійних відносин між людиною і світом.

Ключові слова: соціально-психологічна зрілість, період юнацтва.

Основним завданням сучасної вищої школи є не лише якісна професійна освіта юнаків, а насамперед формування соціально зрілої особистості. Розв'язання цього завдання передбачає психолого-педагогічне обґрунтування та дослідження особливостей соціально-психологічної зрілості юнаків.

У термінологічному довіднику В. Шапаря зрілість визначається наявністю наступних характеристик: розвиненим почуттям відповідальності; потребою у піклуванні про інших людей; здатністю до активної участі у житті суспільства і до ефективного використання особистих знань і здібностей; готовністю до психологічної близькості з іншою людиною; здатністю до конструктивних вирішень різних життєвих проблем на шляху до повноти самореалізації».

Поняття «зрілість» як один із періодів онтогенезу, що характеризується тенденцією до досягнення найвищого рівня розвитку всіх здібностей людини, розкривається у працях Г. С. Абрамової, Б. С. Братусь, Е. П. Крупнік, Л. Орбан-Лембрик та ін.

Такі вчені, як С. Ю. Головін, Х. Ремшмідт, О. С. Штепа, у визначенні зрілості зосереджують увагу на відповідності біологічних (фізіологічних) та психологічних характеристик людини віковим нормам, прийнятим у конкретному суспільстві.

При цьому, у низці робіт Л. І. Анциферової, О. Г. Асмолова, І. С. Булах, Є. І. Головахи, О. А. Кронік, В. Паніної та ін. розглядаються закономірності становлення зрілості на рівні багатогранності, багатовимірності та ієрархічності цього процесу.

Ученими К. О. Абульхановою-Славською, Л. І. Божович, М. Й. Боришевським, Л. Ф. Бурлачуком, Г. С. Костюжом, І. С. Коном, А. Г. Маслоу, К. Обуховським, Л. В. Потапчук, В. О. Ядовим та ін. описуються певні психологічні критерії зрілості особистості, такі як функціональна автономність, реалістичність, уміння розмежовувати ідеальні і реальні цілі, високий рівень рефлексії, самоконтролю й гнучкості поведінки, розвинене почуття відповідальності, стійкі та несуперечливі ціннісні орієнтації, потреба в пошуку сенсу життя, у турботі про інших людей, терпимість до власних та чужих недоліків, здатність до активної участі в житті суспільства й ефективного використання своїх знань і потенціалу до психологічної близькості з іншою людиною, до конструктивного вирішення різних життєвих проблем та ін.

Говорячи про зрілість, учені (О. В. Коблянська, О. В. Лібін, С.С. Макаренко, В. П. Черевко та ін.) використовують таке поняття, як компетентність, розуміючи її як складну інтегративну властивість особистості, яка характеризується системою знань про соціальну дійсність та про себе, а також використанням їх у житті.

Разом із тим багатоманітність досліджень з проблеми зрілості особистості системно не розкриває складність соціально-психологічної зрілості у період юнацтва. Багатьма дослідниками відмічається особливе значення юнацького віку у становленні особистісної зрілості (Г. М. Дубчак, Л. В. Потапчук тощо), ідентичності (О. М. Уланська, Т. Я. Середницька, Л. В. Клочек тощо), емоційної зрілості (І. Г. Павлова, О. Я. Чебикін тощо), моральної зрілості (І. С. Булах, Г. О. Балл тощо).

Таким чином, вважаємо за доцільне продовження теоретичного та практичного дослідження детермінант, що зумовлюють прояв соціально-психологічної зрілості юнацтва і створення та впровадження корекційної програми формування зрілих соціально-психологічних конструктів поведінки осіб юнацького віку.

Література:

1. Кон, И. С. (1989). *Психология ранней юности*. М.: Просвещение.
2. Райгородский, Д. Я. (2003). *Психология зрелости: Хрестоматия*. Самара: Бахрах М.

Корабай Алтынай

Казахский национальный университет имени аль-Фараби (Казахстан)

**ОСОБЕННОСТИ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ
МОЛОДЫХ СТУДЕНТОК К МАТЕРИНСТВУ**

Были изучены особенности психологической готовности студенток 17-22 года к материнству. Опрос показал, что студентки слабо готовы к материнской роли, компоненты эмоциональных и ценностных ориентаций не однородны, «модель материнства» студентов в большинстве несет идеализированные представления.

Ключевые слова: материнство, родительство, психологическая готовность к родительству

Психология родительства – современное направление психологической науки. В ней как предмет исследования рассматривается материнство, отцовство, развитие личностей родителей в русле детско-родительских отношений, взаимодействия в семье. Проблема материнства имеет различные аспекты: социальные, медицинские, культурные и психологические, содержание которых меняется в истории развития цивилизации. К сожалению, в современном обществе наблюдаются следующие тенденции. Социально-экономические изменения в современном обществе обусловлены ростом образовательной и профессиональной роли женщины, в связи с чем большинство молодых женщин стремятся к самостоятельности и высокому профессиональному статусу. Как это влияет, с одной стороны, на материнство, с другой стороны, на реализацию женщины. В нашем исследовании мы изучили проблему исследования особенностей психологической готовности студенток к материнству. В этой связи нами было проведено начальное исследование психологической готовности к материнству 40 студентов в возрасте от 17 до 22 лет, обучающихся в средних специальных и высших учебных заведениях.

В комплексном исследовании были использованы тесты рисунка Г. Г. Филипповой «Я и мой ребенок», «Я ребенок и моя мама», тест на отношения для женщин, планирующих беременность.

Опрос показал, что студенты слабо готовы к материнской роли, компоненты эмоциональных и ценностных ориентаций не однородны, «модель материнства» студентов в большинстве несет идеализированные представления.

Выводы по предварительному исследованию:

1. Девушки, участвующие в исследовании, хотят в будущем создать семью и родить ребенка. Но в настоящее время подавляющее большинство студенток ставит карьеру на передний план.
2. Большинство испытуемых осознанно думают о «материнстве», осознают, что это высокая ответственность и тяжелый труд.
3. Большинство испытуемых девочек не рассматривают ребенка как самостоятельную личностную ценность, т. е. в зависимости от выраженных предпочтений пола, вида, характера своих будущих малышей. Кроме того, с точки зрения, что ребенок должен быть в семье для того чтобы укрепить семью, продолжить поколение, или женщина должна быть матерью. То есть студентки не воспринимают малыша как отдельную личность и личную ценность.
4. У обследованных девушек есть страх перед беременностью, родами и страх перед воспитанием детей. Для испытуемых беременность вызывает негативные эмоции. Они связывают ее, прежде всего, с потерей красоты, различными ограничениями в еде, свободой передвижения и т.д.

Общий вывод: психологическая готовность учащихся 17-22 лет не однородна, поскольку студентки не имеют положительного опыта адаптации к выполнению роли матери, «материнские компоненты» образа также характеризуются неравномерно.

Литература:

1. Филиппова, Г. Г. (2001). Материнство и основные аспекты его изучения в психологии. *Вопросы психологии*. 2, 22-36.
2. Филиппова, Г. Г. (2011). Психология репродуктивной сферы человека: методология, теория, практика. *Медицинская психология в России: электрон. научный. журн.* 6, URL: [http:// medpsy.ru](http://medpsy.ru) (дата обращения: 13.08.2013).

Коротун Наталія, Іщук Тетяна

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія (Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ У МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

У публікації розглянуті особливості прояву інтересів дітей молодшого шкільного віку. Розкрито важливість і вплив пізнавального інтересу на успішність навчальної діяльності учнів початкових класів. Також охарактеризовано рівні сформованості навчально-пізнавального інтересу. Зроблені відповідні висновки.

Ключові слова: навчання, молодші школярі, особистість, інтерес, пізнавальний інтерес.

На сучасному етапі розвитку суспільства особливої актуальності набуває проблема підвищення ефективності і якості освіти, побудова її на засадах гуманізму, виховання всебічно розвиненої, творчої, самостійної, активної особистості. В Законі України «Про освіту» зазначається: «Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства» (Закон України «Про освіту», 2017).

Якість навчання і виховання зумовлюється багатьма психологічними чинниками. Завдяки інтересу дитяча думка послідовно проникає в суть явища чи предмета, наполегливо відшукує зв'язки, і, переборюючи перешкоди, досягає радісного відкриття невідомих фактів. Істина, що здобута ціною праці й творчих зусиль, поєднана з особистим інтересом до знань, у свідомості молодшого школяра перетворюється у власне переконання. Це означає, що реалізовується основна мета навчання: не тільки збагачення учня знаннями, а й розвиток і корекція його особистості.

Це слід враховувати практичним психологам співпрацюючи з вчителями початкових класів, адже саме у молодших школярів формуються інтелектуальні уміння, які необхідні для успішного оволодіння навчальними дисциплінами середньої школи, розвиваються і удосконалюються психічні якості особистості, творчі здібності дітей, уміння і навички самостійно засвоювати й осмислювати навчальний матеріал. Найважливішою умовою виховання усіх цих якостей є підвищення пізнавальної активності молодших школярів, розвиток у них пізнавальних інтересів.

Пізнавальні інтереси, що характеризуються об'єктивними умовами виникнення і розвитку, мають великий вплив на формування особистості, її волі, почуттів, характеру, інтелекту. Роль пізнавального інтересу в процесі навчання багатозначна: інтерес постає як засіб цікавого, захоплюючого навчання, як сильний мотив, що зумовлює інтенсивне і зосереджене протікання пізнавальної діяльності, як стійка риса характеру, що сприяє самовдосконаленню.

Однією з найважливіших форм вияву активного ставлення дитини до навколишньої дійсності є її діяльність, що зумовлюється різноманітними мотивами і, насамперед, інтересами. У школі змінюється структура діяльності, що сформувалася в дошкільному віці дитини.

Провідним у загальній структурі стає навчання, яке спрямоване на засвоєння соціального досвіду, оволодіння основами наук і трудової культури (Бібік, 1997, с. 25).

Особливістю інтересу до навчальної діяльності в дітей молодшого шкільного віку є те, що інтерес до навчання являє собою внутрішню установку школяра. Зацікавленість навчальною діяльністю, яка проявляється в радісних переживаннях в результаті подолання навчальних труднощів, досягнення певних успіхів у навчанні, має суб'єктивну значущість для дитини (Савчин, Василенко, 2005, с. 169-170)

Вчені-психологи, досліджуючи особливості формування, прояву пізнавальних інтересів у молодшому шкільному віці, прийшли до висновку, що для учнів початкових класів, у яких пізнавальний інтерес нестійкий і такий, що безпосередньо обумовлюється конкретним змістом їхнього життя, характерні такі рівні сформованості навчально-пізнавального інтересу:

1. Реакція на новизну. Цей рівень характеризується такими ознаками, як: позитивна реакція лише на новий матеріал, що стосується конкретних фактів; участь у виконанні завдань, пов'язаних із новим фактом, запитаннями, які виникають; недовготривала та нестійка активність.
2. Допитливість. Для цього рівня характерними є позитивна реакція на новий теоретичний матеріал, виникнення запитань, участь у виконанні завдань, хоча інтерес до них не є довготривалим.
3. Ситуативний навчальний інтерес, якому притаманні зацікавленість у способі розв'язання нової конкретної окремо взятої задачі, участь в її розв'язанні, спроби самостійно знайти спосіб розв'язання і довести справу до кінця, вичерпання інтересу після розв'язання задачі (Варій, 2009, с. 175).

Таким чином, розвиток пізнавальних інтересів є досить тривалим процесом. Пізнавальний інтерес, що сформований як якість дитини молодшого шкільного віку, впливає як на психічний розвиток особистості, так і на успішність її навчання.

Література:

1. Закон України «Про освіту» (2017). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/>
2. Бібік, Н. М. (1997). *Формування пізнавальних інтересів молодших школярів*. Київ.
3. Варій, М. Я. (2009). *Психологія*. Київ.
4. Савчин, М. В., Василенко, Л. П. (2005). *Вікова психологія*. Київ.

Румак Тетяна

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія (Україна)

ПРОЯВИ СТРАХІВ ЯК ПСИХОЛОГІЧНОГО ФЕНОМЕНУ

У публікації розглянуто проблему страхів як психологічного феномену, який має вплив на формування особистості. Надані характеристики вікової категорії, розкрито розвиток страхів від народження дитини. А також охарактеризовано сутність та класифікацію страхів та їхню роль у житті дітей і людини загалом.

Ключові слова: *страх, фобії, тривожність, методи, гра, корекція.*

На основі результатів досліджень трактуємо, що страх – це психічний стан, що виникає на основі інстинкту самозбереження як реакція на дійсну або уявну небезпеку у вигляді важкого емоційного стану (Ребер Артур 2001).

Феномен страху почав досліджуватись ще до н.е. Він розглядався такими вченими: Арістотель, Платон, Епікур, І.М. Фейгенберг, Джеймс, З.Фрейд, К.Роджерс, О. Маурер, А.Лук, Ю.Щербатих, М.Буянов, А.Курпатов, тощо. Психологи різних часів, характеризували страх по різному. Одні вважали, що це процес самонавіювання, індикатори небезпеки, інші як умовно рефлекторне явище чи передчуття чогось небезпечного. Ми рахуємо, що усі їхні теорії мають право на існування, адже кожний вчений досліджував частини невідомого на той час і заклав початок для подальших досліджень.

Дитячі страхи, багато в чому відрізняються від страхів дорослих. У малюків страх – це емоційна реакція психіки на загрозливий фактор, що виник. Як правило, реальної загрози не існує, а проблема, що виникла виявляється яскравою дитячою уявою.

А.І.Захаров вважає, що вперше дитина відчуває на собі тривогу, ще в утробі матері. У другій половині вагітності активно розвивається кровоносна система плоду, вона отримує через пуповину, частину хвилювань, які переживає мама. Якщо мати часто перебуває в емоційному стресі, велика ймовірність, що малюк з'явиться на світ раніше вказаного терміну. Такі новонароджені відзначаються підвищеною збудливістю, він реагує на найменші шуми, яскраве світло (Захаров А.И. 2000).

У свій перший рік життя, дитина хвилюється, коли не задовольняються її важливі фізіологічні потреби. З часом вона починає робити все сама, емоційний зв'язок з матір'ю вже не такий важливий. Ближче

до трьох років, дитина починає себе ідентифікувати як особистість, вона все хоче робити сама. Якщо в цей період, дитина зазнає брак уваги від батьків протилежної статі, то це може слугувати виникненню проблем, конфліктів у шлюбі, взаємостосунках з другою статтю.

Результати досліджень стверджують, що у віці 6-7 років процеси збудження переважають над процесами гальмування. Лише у віці 7-10 років нервові процеси у дитини за своїми характеристиками зближуються до дорослих. Зростає фізична витривалість, досить швидко розвивається опорно-руховий апарат. Все це пояснюється зміною діяльності дитини. Адже у школі дитина отримує більше фізичного та психологічного навантаження (Бабарікіна І. В. 2011).

Більшість дитячих страхів є тимчасовими, якщо батьки вчасно виявлять страх і навчать правильно на них реагувати, то найближчим часом вони зникають. Можуть з'явитись і нав'язливі страхи, які будуть заважати дитині нормально розвиватись, у такому випадку потрібно звернутись до фахівця як найшвидше.

Проаналізувавши прояви страху у різні вікові періоди, можна зробити висновок, що страх є травмою, що бере свої початки з минулого.

Умовно страхи науковці поділяють на такі групи:

Перша група – страхи, що мають реальну причину. Наприклад, якщо дитина впала з дерева, вона може боятися висоти, чи боятися вогню, якщо обпекла руку.

Друга група – страхи, що вивільнилися з уяви дитини. Фантазія дитини, перетворює звичайні у побуті речі та предмети на страшні образи. Дорослим найважче зрозуміти саме цю групу страхів та їм потрібно пам'ятати, що вони теж колись були дітьми, а їх діти лише проходять етапи дорослішання (Кузнєцов М. А. 2012).

Страх виконує корисну функцію для життя людини. Він виступає сигналом, для подальших дій. Уявіть ситуацію, коли людина замість того, щоб втікати від полум'я, аналізувала ситуацію, зважувала всі за і проти. Звісно ж такі дії могли лише нанести шкоду для людини. Якщо людина буде довгий час відчувати страх, то ніякої користі він не принесе, а, навпаки, переросте у дистрес, тобто, стресс, який лише виснажує організм. У такому випадку, тіло та психіка вичерпують свої ресурси і починають розвиватись фізіологічні та психологічні розлади, такі як виразка, гіпертензія, тощо.

Література:

1. Астапов, В. М. (2004). Тревожность в детей. 2-е издание. Спб.: Питер.
2. Бабарікіна, І. В. (2011). Психологічні особливості вікової динаміки страхів у

- навчальній діяльності школярів: (дис. ..канд. психол. наук : 19.00.07 / І. В. Бабарикіна); Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Х.
3. Захаров, А.И. (2000). «Дневные и ночные страхи в детей». Спб: Изд-во «Союз».
 4. Ребер, Артур. (2001). Великий психологічний тлумачний словник.
 5. Карпенко, Н. (2002). Диференціація та діагностика окремих видів страху у дітей. Початкова школа.
 6. Кузнецов, М. А. (2012). Шкільні страхи: види, умови прояву та шляхи подолання. Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди.

William Afful Twum

University Of Cape Coast (Ghana)

SHISHA SMOKING BEHAVIOR AMONG UKRAINIAN YOUTHS: A LOOK AT SOME PSYCHOSOCIAL CORRELATES

This paper analyzed the relationships that exist between some psychosocial factors and shisha smoking behaviors. These psychosocial correlates include gender, family discussion on smoking, grade or form, and class lessons on smoking. Using data from the Global Youth Tobacco Survey (GYTS), a total of 1986 (49%) and 2042 (51%) represented males and females respectively were sampled. Results show that there is an association between shisha smoking and gender, grade, parental discussion, and classroom lesson on smoking. The results suggest a need for a stronger anti-smoking measure targeting these factors to discourage early participation in shisha smoking behaviors.

Tobacco is one of the world's most serious public health risks. Tobacco usage kills 8 million people per year with over 7 million of these 8 million people dying as a result of overt cigarette consumption, while 1.2 million dies as a result of non-smokers being exposed to second-hand smoke (World Health Organization, WHO, 2019a).

The majority of people who started taking tobacco products after puberty are more likely to develop nicotine tolerance and have trouble quitting (National Institute on Drug Abuse, NIDA, 2020). According to Song and Ling (2011), the odds of abandoning smoking among young age groups are greater than stopping when they are older and as such needed attention. This suggests that adolescents who are prohibited from taking in tobacco are more not to initiate at all later in life. Also, several studies have indicated that adolescents who had both parents and peers smoking and males were more likely to engage in smoking behaviors (Chinwong, Mookmanee, Chongpornchai, & Chinwong, 2018; Scalici & Schulz 2017).

Methodology

The study made use of secondary data from the Global Youth Tobacco Survey (GYTS), a constituent of the Global Tobacco Surveillance System (GTSS), which is a global standard for methodically monitoring and tracking tobacco use as well as important tobacco control indicators among youths (smoking and smokeless) (World Health Organization, WHO, 2019b). GYTS comprises a two-stage sample design with schools carefully chosen with a probability proportional to enrollment size. A total of 1986 (49%) and 2042 (51%) represented males and females respectively from grades 7,8 and 9. Grade 7 constituted 1256 (31%), grade 8 1499(37%) and grade 9 1273(32%). The questionnaire is anonymous to ensure confidentiality; it is self-administered using scannable paper-based bubble sheets (WHO, 2019b).

Table 1: Shisha Smoking Behavior and Psychosocial Correlates Among Ukrainian Youths

Psychosocial correlates	Shisha Smoking Behaviour		χ^2	df	p	V or ϕ
	Yes n (%)	No n (%)				
Sex/Gender						
Male	571 (29.3%)	1378 (70.7%)	25.682	1	< .001	0.081
Female	443 (22.2%)	1549 (77.8%)				
Grade/Form						
7th grade	250 20.1 %	994 79.9%	53.374	2	< .001	0.081
8th grade	354 24.5 %	1093 75.5 %				
9th grade	408 32.7 %	841 67.3 %				
Family Discussion of Negative Smoking Effects						
Yes	728 26.9 %	1979 73.1%	6.892	1	0.009	0.042
no	266 22.9 %	897 77.1 %				

Results and Discussion

The findings showed that Shisha smoking behaviour among Ukrainian youths is significantly associated with gender, grade, and family discussions on smoking (see Table 1). These results are consistent with findings among Thai youth where males were more likely to engage in

smoking than females (Chinwong et al., 2018). Similarly, there is a significant relationship between smoking behaviors and family discussion on the negative effect of smoking (Cambron, Kosterman, Catalano, Guttmanova, & Hawkins, 2018) and age or grade at which student first smokes (Chen et al., 2019).

In conclusion, smoking habits can be curbed with interventions focusing on parental support, gender, and classroom lessons on smoking.

References:

1. Song, A. V., & Ling, P. M. (2011). Social smoking among young adults: Investigation of intentions and attempts to quit. *American Journal of Public Health, 101*(7), 1291-1296.
2. Chinwong, D., Mookmanee, N., Chongpornchai, J., & Chinwong, S. (2018). A comparison of gender differences in smoking behaviors, intention to quit, and nicotine dependence among Thai university students. *Journal of Addiction, 2018*, doi:10.1155/2018/8081670
3. Scalici, F., & Schulz, P. J. (2017). Parents' and peers' normative influence on adolescents' smoking: results from a Swiss-Italian sample of middle schools students. *Substance Abuse Treatment, Prevention, And Policy, 12*(1), 1-9.
4. Chen, J., Ho, S. Y., Leung, L. T., Wang, M. P., & Lam, T. H. (2019). School-level electronic cigarette use prevalence and student-level tobacco use intention and behaviours. *Scientific reports, 9*(1), 1-7.
5. Cambron, C., Kosterman, R., Catalano, R. F., Guttmanova, K., & Hawkins, J. D. (2018). Neighborhood, family, and peer factors associated with early adolescent smoking and alcohol use. *Journal of Youth and Adolescence, 47*(2), 369-382.
6. World Health Organization, (2019a, May). *Tobacco: Fact sheets*. Retrieved from <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/tobacco>.
7. World Health Organisation (2019b, December). *Ukraine - Global Youth Tobacco Survey 2017*. Retrieved on 26/02/2021 from https://extranet.who.int/ncdsmicrodata/index.php/catalog/609/related_materials
8. National Institute on Drug Abuse (2020, June). *How many adolescents use tobacco?* Retrieved from <https://www.drugabuse.gov/publications/research-reports/tobacco-nicotine-e-cigarettes/how-many-adolescents-use-tobacco>.

РОЗДІЛ VI

СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Paul Obeng

University of Cape Coast (Ghana)

RELATIONSHIP BETWEEN YOUTH TOBACCO USE (SMOKING AND SMOKELESS) AND GENDER: A CASE OF UKRAINIAN STUDENTS BETWEEN 13 AND 15 YEARS

Tobacco smoking among teenagers is on the increase. The purpose of this study is to determine the relationship between youth tobacco use and gender among Ukrainian students age 13-15. The study analyzed the Global Youth Tobacco Survey. The data consisted of 1986 (49%) males and 2042 (51%) females. A Chi-square analysis of the data showed a significant association between smoking cigarette with at least one puff and gender ($\chi^2 = 27.7$, $p < .001$), smoked tobacco product other than a cigarette ($\chi^2 = 23.1$, $p < .001$), and smokeless tobacco products ($\chi^2 = 7.9$, $p < .005$). More males (33.4%) than females (25.8%) were found to have smoked cigarettes with at least one puff while more males (56.2%) than females (47.3%) had ever smoked tobacco products other than a cigarette. Also, more males (8.9%) than females (6.5%) had tried smokeless tobacco before. This study found a significant association between gender and youth tobacco use.

Key words: *Tobacco use, Adolescents, Teenagers, Ukraine, students, tobacco, gender.*

INTRODUCTION

Adolescents (10-19 years) engage in tobacco smoking for several reasons; some engage in tobacco smoking for fun, to some they smoke to fit in their peer groups while others smoke to release stress (Kim & Chun, 2018; Shadur, Ninnemann, Lim, Lejuez, & MacPherson, 2017).

Notwithstanding the reason that pushes young people into smoking, the smoking or inhalation of tobacco is linked to increased risk of cardiovascular disease, stroke, cancers, poor academic performance, and respiratory health (Kim & Chun, 2018; Pierce et al., 2019; Zhang et al., 2018). Adolescent smokers may suffer from attention deficits, which worsen with the years of smoking leading to poor academic performance (Leslie, 2020).

Methods

The Global Youth Tobacco Survey (GYTS), is a worldwide standard used to scientifically observe youth tobacco usage in terms of smoking or

consumption of tobacco products other than smoking and following important tobacco control indicators (World Health Organization, WHO, 2019). The data used consisted of 1986 (49%) males and 2042 (51%) females. The grades of the students are as follows; 7th grade (1256, 31%), 8th grade (1499, 37%), and 9th grade (1273, 32%) (WHO, 2019).

Results and Discussion

The current study found a significant association between gender and tobacco use (see Table 1). This study found a significant association between smoking cigarette with at least one puff and gender ($\chi^2 = 27.7$, $p < .001$), smoked tobacco product other than cigarette ($\chi^2 = 23.1$, $p < .001$) and smokeless tobacco products ($\chi^2 = 7.9$, $p < .005$).

Table: Association between Smoking Behaviours and Gender

Smoking Behaviours	Gender		χ^2	p	ϕ
	Male	Female			
Cigarette Smoking, even one or two puffs Yes No	648 (33.4%) 1295(66.6%)	515 (25.8%) 1482(74.2%)	27.067	0.001	0.083
smoked tobacco products other than cigarettes (such as pipes, cigars, mini cigars/cigarillos, shisha) Yes No	540(56.2%) 421(43.8%)	1386(47.3%) 1547(52.7%)	23.123	0.001	0.077
smokeless tobacco products (such as snuff, chewing tobacco, betel) Yes No	169 (8.9%) 1736(91.1%)	128 (6.5%) 1848(93.5%)	7.864	0.005	0.045

More males (33.4%) were found to have smoked cigarettes with at least one puff as compared to women (25.8%). This difference in the initiation of cigarette smoking among teenagers in this study is in agreement with Saudi Arabian samples where more males (56.4%) than females (31.3%) were found to have had one or more puffs of cigarettes (Al Moamary et al., 2012).

Further, this study found that more males (56.2%) as compared to females (47.3%) have ever smoked tobacco products other than cigarettes. However, this finding is in contrast to the findings of Baheiraei, Soltani, Ebadi, Cheraghi and Foroushani (2014) in Iran. Their study found almost the same percentage of males (7.9%) and females (7.1%) who have smoked other tobacco products besides cigarettes.

Conclusion and Recommendation

This study found a significant association between gender and youth tobacco use. More males than females were found in this study to consume tobacco than females, hence, it is recommended that tobacco prevention programmes should focus on gender-specific messages.

References:

1. Al Moamary, M. S., Al Ghobain, M. O., Al Shehri, S. N., Gasmelseed, A. Y., & Al-Hajjaj, M. S. (2012). Predicting tobacco use among high school students by using the global youth tobacco survey in Riyadh, Saudi Arabia. *Annals of Thoracic Medicine*, 5(10), doi:10.18332/tpc/105110.
2. Baheiraei, A., Soltani, F., Ebadi, A., Cheraghi, M. A., & Foroushani, A. R. (2014). Family and peer risk factors as predictors of lifetime tobacco use among Iranian adolescents: Gender similarities and differences. *Global Journal of Health Science*, 6(4), 63-75.
3. Kim, H. H. S., & Chun, J. (2018). Analyzing multilevel factors underlying adolescent smoking behaviors: The roles of friendship network, family relations, and school environment. *Journal of School Health*, 88(6), 434-443.
4. Leslie, F. M. (2020). Unique, long-term effects of nicotine on adolescent brain. *Pharmacology Biochemistry and Behavior*, e173010.
5. Pierce, J. P., Shi, Y., McMenamin, S. B., Benmarhnia, T., Trinidad, D. R., Strong, D. R., ... & Messer, K. (2019). Trends in lung cancer and cigarette smoking: California compared to the rest of the United States. *Cancer Prevention Research*, 12(1), 3-12.
6. Shadur, J. M., Ninnemann, A. L., Lim, A., Lejuez, C. W., & MacPherson, L. (2017). The prospective relationship between distress tolerance and cigarette smoking expectancies in adolescence. *Psychology of Addictive Behaviors*, 31(5), 625.
7. World Health Organisation (2019, December). *Ukraine - Global Youth Tobacco Survey 2017*. Retrieved on 26/02/2021 from https://extranet.who.int/ncdsmicrodata/index.php/catalog/609/related_materials
8. Zhang, R., Chen, L., Cao, L., Li, K. J., Huang, Y., Luan, X. Q., & Li, G. (2018). Effects of smoking on the lower respiratory tract microbiome in mice. *Respiratory Research*, 19(1), 1-15.

РОЗДІЛ VII

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

Henneh Kwaku Kyereh

University Of Cape Coast (Ghana)

WASTE MATERIALS FOR ART: WHERE IS GHANA NOW?

This paper reflects on the use of waste materials for art and craft in Ghana: the impact on education, environment and health, and the economy—this includes the use of waste materials as instructional resources in the classroom, the use of discarded products (i.e.: metals, cans, plastics, paper, scratch cards, machine parts, fabric, etc.) to produce artworks. This review also considers the influence of these practices on the economy of Ghana, the environment and health, and education. This review considered studies from Google scholar, art-related websites, personal communication, and interviews regarding art, waste repurposing, the economic value of art, the impact of art on health, education, and sanitation.

Key words: *art, waste for art, environment, education, health promotion and education, waste repurposing.*

Art substantially contributes to environmental awareness, as it cultivates through an emotional approach the familiarization and the development of a connection with the environment (Papavasileiou et al., 2021). All spheres of life—including education and health also rely on this approach of familiarization and development of connection and not only environmental awareness.

Economic impact

Undeniably, art also has great economic value to nations and even individuals. Artist/designer's creative turning of solid wastes to form new products is real wealth apart from being a remarkable contribution toward reducing pollution in the environment (Kayode, 2006). In 2017, Arts and Culture contributed to the U.S economy five times more than the agricultural sector. In the same year, the contribution of Arts and Culture was also greater than that of construction and transportation. Art and Culture contributed \$877.7 billion or 4.5% to the Gross Domestic Product (GDP) of the U.S (*During Economic Highs and Lows, the Arts Are Key Segment of U.S. Economy*, 2020). Little statistics are available on the contribution of the Creative Arts to the GDP of Ghana, therefore it is difficult

for researchers to estimate the monetary contribution of art to the economy of Ghana (*Artwatch*, 2017). Freeman et al., (2020) in their report for Artnet stated that «a few years earlier, Bofo was in Accra, Ghana, struggling to sell works for \$100 apiece to support his mother and grandmother,» however, in a recent exhibition, he sold a portrait for 675,000 British Pounds according to Valentine (2020). It is therefore important to note the huge returns that could contribute to the economy of Ghana.

Educational impact

Ed Franklin Gavua in a 2017 interview notes that «every day, I put a bag in my pocket or take a basket with me in case I see something that gives me the message it can be used for education.» Prior, Wathore (2012) observed that the absence of instructional materials in schools makes it difficult for students, especially young learners to grasp concepts due to the reliance on abstraction. Agreeably, Olawale (2013) observed that using waste materials for conceptualization and practice, students experience a hands-on approach to learning which leads to attentiveness in class as well as encourages participation in the learning process thus creating an improved understanding and grasp of abstract concepts.

Environment and Health impact

Owusu Tabiri (2015), established a link between throwing rubbish into water bodies and flooding during the rainy season. According to Songsore (2017), the aftermath of these floods on the inhabitants of such areas includes contraction of cholera and malaria since the stagnant waters become breeding places for mosquitoes. Kayode (2006) also opines that the discarded objects that lead to flooding and further causes these health problems, however, can be repurposed as materials for creating art and thus reducing the risk of flood occurrence.

Perspectives of Artists

In Ghana, artists are revolutionizing the practice of repurposing waste to derive artistic value as well as creating awareness of the environmental concerns in the country. From a 2018 interview, Brito states that «Accra-based multi-media artist Serge Attukwei Clottey repurposes waste and assembles collage-installations to acknowledge environmental concerns in Ghana and across the African continent. Describing his practice as an artist in a 2018 interview, Clottey says:

«Using yellow plastic gallon containers, my work is concerned with migration and interactions between Ghana and the West. The containers were originally used to store cooking oil that the West supplied to Ghana,

and once discarded they are generally turned into plastic waste, which is problematic because we do not have many recycling structures here. By using them as an artistic material to cut, drill, and stitch for my sculptures, they migrate via my practice – selling them back to the West as artworks.»

In a personal conversation (May 21, 2018), Winfred Amoah whose practice relies heavily on waste materials such as used recharge cards, newspapers, fabrics, and plastics states that «poverty makes you innovative,» regarding his initial choice of using discarded materials to create his artworks. Gavua (2017) states that «My artwork is used to create awareness for people to rethink how the waste they or their community makes, is used» and he further iterates that «the main problem [improper waste disposal practices in Ghana] is a lack of education in our schools and our homes.» In his view, generating income from waste and practicing proper waste disposal methods «is an everyday adventure.»

Conclusion

The practice of repurposing waste in creating art is one that many Ghanaian contemporary artists are embracing. This practice often develops out of a lack of resources—which pushes the artists to be innovative. However, this does not defeat the significance of the contribution of their artistic practice to the environment and health, education, and even the economy of the country.

Conflicts of interest

The author(s) declare the work has no conflict of interest.

References:

1. «*Afrogallonism*» or the Migration of Plastic. (2018.). Contemporary And. Retrieved March 19, 2021, from <https://contemporaryand.com/magazines/afrogallonism-or-the-migration-of-plastic/>
2. *During Economic Highs and Lows, the Arts Are Key Segment of U.S. Economy.* (2020). Retrieved March 11, 2021, from <https://www.arts.gov/about/news/2020/during-economic-highs-and-lows-arts-are-key-segment-us-economy>
3. Freeman, N., September 28, & 2020. (2020, September 28). *The Swift, Cruel, Incredible Rise of Amoako Boafo: How Feverish Selling and Infighting Built the Buzziest Artist of 2020.* Artnet News. <https://news.artnet.com/art-world/amoako-boafo-1910883>
4. Kayode, F. (2006). From «Waste to Want»: Regenerating art from discarded objects. *FUTY Journal of the Environment*, 1(1), 68–85. <https://doi.org/10.4314/fje.v1i1.50925>
5. *Master mask maker of Ghana.* (2017). Retrieved March 19, 2021, from <https://www.dw.com/en/master-mask-maker-of-ghana/a-38067551>
6. Olawale, Sulaimain Kamaldeen. (2013). The use of instructional materials for effective learning of Islamic studies. *Jihat Al-Islam*, 6(2), 29–40.
7. Papavasileiou, V., Nikolaou, E., Andreadakis, N., Xanthacou, Y., & Kaila, M. (2021). The role of art in environmental education. *International E-Journal of Advances in*

- Education*, 6(18), 287–295. <https://doi.org/10.18768/ijaedu.819417>
8. Songsore, J. (2017). The Complex Interplay between Everyday Risks and Disaster Risks: The Case of the 2014 Cholera Pandemic and 2015 Flood Disaster in Accra, Ghana. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 26, 43–50. <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2017.09.043>
 9. Tabiri, M. O. (2015). Perennial Problem of Floods in Accra: What is the Way Forward? *International Journal of Advanced Research in Education & Technology*. 2(3),198-201.
 10. *THE STATE OF CREATIVE ARTS IN GHANA*. (2017). Artwatch Ghana. <https://www.newsghana.com.gh/wp-content/uploads/2017/04/THE-STATE-OF-CREATIVE-ARTS-IN-GHANA-final.pdf>
 11. Valentine, V. L. (2020). *Amoako Boafo is Latest Young Black Artist to Make Major Auction Debut* [Culturetype]. Retrieved March 19, 2021, from <https://www.culturetype.com/2020/02/11/amoako-boafo-is-latest-young-black-artist-to-make-major-auction-debut/>
 12. Wathore, N. G. (2012). Utility of instructional materials in the teaching geography at higher secondary level. *International Educational E-Journal (Quarterly)*, 115–122.

РОЗДІЛ VIII

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

Провальна Юлія

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя (Україна)

ЯЗИЧНИЦЬКІ ХРИСТИЯНИ VS ХРИСТИЯНСЬКІ ЯЗИЧНИКИ: СИНТЕЗ КУЛЬТУР

У публікації висвітлено органічне поєднання давніх язичницьких ритуалів та християнських обрядів у традиційній культурі українців. Виявлено язичницькі традиції та елементи язичницької культури у християнських релігійних обрядах, матеріальних пам'ятках і різноманітних аспектах духовного життя українського народу.

Ключові слова: язичництво, християнство, українці, обряди, традиції, культура, синтез.

В українському суспільстві часто доводиться спостерігати факт, коли почувши слово «язичник» люди виявляють зневагу. Попри те вони, навіть, не здогадуються, що самі є активними учасниками саме язичницьких, а не християнських обрядів. Як влучно зазначає науковець-етнограф Г. Кожолянко: «Детальний аналіз побутової релігійності українців показує, що в Україні не було ніколи християнства у «чистому» вигляді. В релігійності українців настільки багато елементів язичництва, що ми можемо говорити про язичницьке християнство» (Кожолянко. 2010, с. 143).

Усім відомий факт, що Україна є однією із найрозвинутіших сільськогосподарських країн світу. Аграрні традиції України своїм корінням сягають первісних, язичницьких вірувань давніх слов'ян. Для слов'янського язичництва абсолютно характерне домінування аграрних культів. У наших предків, існували боги-прихильники сільського господарства. Наприклад, Купайло – це бог родючості, Кльоцник – охоронець домашніх комор та засіків, був і Лель – бог бджолярства, чи Курячий бог – захисник домашньої птиці. Язичники влаштовували магічні свята, які відзначалися задля збереження врожаю. З метою задобрювання богів на сприятливу погоду круглий рік проводилися обряди, які знайшли продовження у християнській культурі.

Насамперед розглянемо зимовий обрядовий цикл. 21 грудня язичники святкували «введення» - літо вводилося в зиму. Стародавні слов'яни вважали, що сонце стає дуже слабким, тому йому потрібно допомогти певними діями, щоб воно відродилося, набрало чинності для зігрівання землі і рослин. 25 грудня (за старим стилем) тривалість дня починає прибувати, сонце «оживає». Християни ж приурочили до цього дня свято Різдва Христового. Проте, у ньому й досі домінують очевидні язичницькі елементи, такі як перевдягання колядників, наявність зірки на жердині. Те ж саме відбувається й з обрядами пов'язаними зі святкуванням «Івана Купала». Язичники святкували «Івана Купала», ми ж святкуємо «Івана Предтечі» й пов'язуємо це з хрещенням Ісуса Христа. Хоча все одно запускаємо вінки у воду та стрибаємо через вогонь. Християнський «Великдень», - це язичницьке «Весняне рівнодення», що мало значення перемоги світла Даждбожого над Зимовою темрявою. Важливо зазначити, що сучасний Великдень, - це, напевно, найменш трансформоване свято часів язичництва. На користь нашого твердження, можна навести кілька красномовних аргументів: Паска – головний атрибут усього святкування, – це модель язичницького сонячного диска, який Даж-Бог воскрешав у селянській хаті в день «Весняного рівнодення»; гаївки – язичницька традиція прославлення природи; освячення великоднього кошика – жертвоприношення божествам; обливання водою – давній обряд очищення; а яйце для тогочасних людей, взагалі, було символом сонця та народження нового життя, тому, прикрашаючи, вони дарували їх один одному на Великдень (Лозко. 2009, с. 228).

На окрему увагу заслуговують родинно-побутові обряди, які є яскравими свідченнями синтезу культур. Сучасні весільні короваї – це праобрази язичницьких, що символізували сонце. Сучасний обряд хрещення – це язичницький обряд замовляння, яке від імені дитини говорили кум з кумою (хрещені батьки) і тримали немовля на полотні, яке символізувало дорогу в життя.

Смерть в язичництві не сприймалася як щось катастрофічне, необоротне. Вона сприймалася як природна й необхідна частина буття, потрібна, а іноді бажана, як невід'ємний закон природи. Що сучасні поховання взяли від поховальних обрядів язичників? По-перше, - це труна. У язичників тіла деяких померлих пускали на воду у човні, інших після спалення клали у труну. Так ось, вона символізувала човен, в якому душа переправляється на той світ і як звичай

збереглася до сьогодні. По-друге, темна тканина на дзеркалах. Якщо в будинку були нагрудники (попередники дзеркал з міді або бронзи), їх закривали темною тканиною, що роблять і сьогодні. Вважається, якщо душа побачить себе в дзеркалі, – злякається, і залишиться блукати, не віднайде спокою (Рибаков. 1987, с. 784).

Таємничий культурний світ предків у спадок залишив нам й деякі архаїчні символи в архітектурні, особливо церковній. Архітектурний декор багатьох церков містить ряд композицій завуальовано-язичницького змісту. Яскравим підтвердженням цього є Софіївський собор, з численними зображеннями символу сонця на стінах. Протягом довгого часу рідновіри справляли свої обряди саме у ньому, доки священники не припинили цього.

Таким чином, можна стверджувати, що християнство та язичництво – це дві світоглядні системи, які органічно сплелися в одне ціле. Християнство формувалося на основі багатих традицій давнього язичництва, і відбувся зовсім не культурний переворот, а саме синтез двох культур.

Література:

1. Кожолянюк, Г. К. (2010). Поєднання язичницьких і християнських свят у календарній обрядовості українців після офіційного введення християнства. *Питання стародавньої, середньовічної історії, археології й етнології*, 29, 143-154.
2. Лозко, Г. Коло Свароже (2009). *Коло Свароже: Відродження традиції*. – Н.: Аспект – Поліграф.
3. Рибаков, Б. А. (1987). *Язычество Древней Руси*. Москва: Наука.

РОЗДІЛ ІХ

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Бородін Андрій

Глухівський національний педагогічний університет ім. О. Довженка (Україна)

КОЗАЦЬКІ ЛІТОПИСИ ТА ЩОДЕННИКИ XVII – XVIII СТ. – ВАЖЛИВІ ДЖЕРЕЛА ВИВЧЕННЯ ЕКОНОМІКИ ТА ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ ГЕТЬМАНЩИНИ

У публікації розглянуто козацькі літописи та щоденники під кутом зору висвітлення важливих питань розвитку економіки, грошового обігу та повсякдення на українських землях XVII – XVIII ст. Показані основні грошові номінали, ціни на товари та послуги через призму аналізу літописів та щоденників.

***Ключові слова:** літопис, щоденник, грошовий обіг, Гетьманщина, дукат, талер, рубель, півталер, орт, шостак, трояк, півторак, копійка.*

Козацькі літописи є важливими джерелами історико-літературного жанру, характерною особливістю яких є виклад історичних подій у певній хронологічній послідовності. Козацькі ж щоденники розкривають особливості побуту та повсякдення генеральної старшини XVIII ст.

Особливістю творів козацької історіографії XVII – XVIII ст. є те, що їх автори звертаються до важливих тем: національно-визвольних повстань, війн, розбудови козацької держави за Богдана Хмельницького та його послідовників, проблем «Руїни», економіки, грошового обігу, лічильних номіналів, побуту. Вони переважно звертаються до широкої маси читачів, прагнуть піднести їхню історичну і національну свідомість[1, с. 219].

Українське літописання XVII ст. представлене багатьма пам'ятками, зокрема, Львівським (1498 – 1649 рр.) літописом, Острозьким літописцем (1500 – 1636 рр.), Межигірським літописом (1608–1700 рр.). Останній був складений і зберігався у Межигірському монастирі під Києвом. Автором вважають настоятеля монастиря Іллю Кошаківського. Межигірський літопис розповідає про селянсько-козацькі повстання у 30-х рр. XVII ст., про Національно-визвольну війну 1648–1657 рр. та інші історичні події.

У літописах також розповідається про боротьбу проти сваволі польських магнатів, Туреччини і Кримського ханства, про військові та морські походи запорожців, національно–визвольні повстання, економічне становище українських міст, ціни на сільськогосподарську продукцію, часті неврожаї, епідемії, пожежі, про тогочасні міжнародні і торговельні зв'язки України [4].

Авторами літописів виступали найбільш освічені представники козацької старшини, які часто були учасниками чи очевидцями тогочасних подій, мали доступ до архівних документів, могли користуватися даними козацької канцелярії чи матеріалами переписів.

Велика увага, поряд із подіями Визвольної війни, становлення козацької держави – Війська Запорозького, у літописах відводиться ролі знань у духовній культурі українців, наслідкам «Руїни» для занепаду господарства та автономії Гетьманщини, економічним і грошовим відносинам на Лівобережжі у другій половині XVII–XVIII ст. При вивченні даних проблем великий інтерес складають літописи Самовидця, Григорія Граб`янки, Самійла Величка, Ф. Сафоновича.

В Україні вивченням літописів плідно займалися історики і літописознавці М. Грушевський, М. Марченко, О. Бевзо, Я. Ісаєвич, М. Брайчевський, Є. Апанович, О. Оглоблін, М. Котляр, І. Дзира, Ю. Мицик, О. Бакалець.

У добу польського короля Сигізмунда III (1587–1632) на українських землях набули поширення золотих дукатів та срібних талерів країн Західної Європи. У літописах згадуються різні грошові номінали, зокрема, так звані срібні півгроші, флорини (2/3 талера) «орти» (16–18 грошів), «шостаки» (6 грошів), «півтораки» (1,5 гроша), гріші, півгроші, шеляги (1/3 гроша)[2,с.14].

Для великих фінансових операцій використовували золоті монети – дукати («червоні золоті»), венеціанські цехіни, голландські, іспанські та німецькі срібні талери, про які часто є згадки в українських літописах козацько–гетьманської доби.

Також в середині XVII ст. до обігу в Україні увійшли монети Яна II Казимира (1648 – 1668) та Яна III Собеського (1674 – 1696). Основна грошова маса складалася зі срібних монет низької якості – так званих «злотувок» 1663 – 1666 рр. з офіційною вартістю у 30 грошів, мідні монети «соліди», 1656 – 1666 рр. (1/3 гроша), відомі в народі як «боратинки»[2,с.15].

Під час Хотинської війни 1621 р., у якій активну участь приймали запорожці на чолі з кошовим отаманом Петром Сагайдачним, літописець наголошує: «Того ж року дорожнеча була: жито по 12 злот, ячмінь по 8, а овес по 6...і у крамах все піднялося дорого»[3, с.135].

У літописі Самійла Величка змальовуються події 1648–1659 рр., окремими епізодами сягаючи 1720 р. У другій і третій частині розповідається про історичні події періоду «Руїни» та економічний розвиток Гетьманщини у 1660–1700 рр.

Самійло Величко у своєму літописі неодноразово згадує грошові одиниці, які були поширені на економічному ринку Гетьманщини в кінці XVII – на початку XVIII ст. Зокрема, характеризуючи український грошовий ринок початку XVIII ст. він пише, що Петро I «после баталии Полтавской со Шведом монету старовечную Польскую со всей Малой России, тоестъ левы, орлянки, чехи, полталярки, орты, тимфы, шостаки, шаги, чехи, осмаки й лядскии со всей Малой России вывел и выгубил» [5, с.105].

Літописи, які характеризують економіку та грошовий обіг Лівобережної України початку XVIII ст., наголошують на домінуючій ролі у грошовому обігу Гетьманщини монет Речі Посполитої та західноєвропейських талерів і їх фракцій, але все частіше називають московські дрібні денги та копійки і важкі срібні монети – рублі, які ввів під час грошової реформи в Росії Петро I.

Яків Маркович у своєму «Щоденнику» за 27 квітня 1725 р. наводить цікаві факти про курс нового петровського срібного рубля щодо європейського талера: «разменяли пиратинские медовые зборщики таляри мне битие по рублю таляров 158, з межі якими 2 надачи (неповноцінні)»[6, с. 228].

Протягом 30-50-х років XVIII щоденниках ст. у Я. Марковича і М. Ханенка все частіше згадуються поряд з європейським золотим дукатом і срібним талером російський рубель, піврубля (полтина), гривня (10 копійок), 5, 3, 2, 1 копійки, деньга (1/2 копійки) та полушка (1/4 копійки). Так, за 26 червня 1732 р. М. Ханенко пише: «По обеде бывшему у меня помянутому лекарю архіерейскому далем за труды 1 червоный золотий»[7, с. 57], а говорячи про повернення боргу 10 лютого 1733 р. пише наступне: «Отобрал у пана Скоропадського дукат...» [7, с. 98].

За 3 листопада 1749 р. М. Ханенко зробив у своєму щоденнику такий запис: «Куплены завойковые 3 футри для Скоропадского за 82 р.

50 к., да две чемровые за 22 р., а для сына моего Василя одно завойковое за 27 р. 50 к.. Для него-же три пары башмаков за 1 р. 50к., сапоги 1 р. 30 к., две пари туфель чёрных 50 к., шесть пар черевиков дамских материальных (шелковых) по 40 к., шесть пар туфльов дамских – же за 89 к., сапожки для сына Івана 35 к., для его туфли 17 к., башмаки 25 к., шнурка золотого за 22^{2/4}к., за футлярник на зубочистку 12 к. Принесені деньги 100 р. из рентереи за октябрь месяц, из которых взяли оба по 20 р., а остальные 60 в расход держатимуться» [7, с. 458].

Все рідше згадуються в документах золоті (дукати), злоті (тимфи), талери, орти, шостаки, трояки, півтораки. Поняття «гроші» вже виступають як загальний еквівалент, а не грошова польська одиниця, яка панувала на українському грошовому ринку протягом XVII ст.

Отже, козацькі літописи та щоденники генеральної старшини XVII - XVIII ст. є важливими письмовими джерелами для вивчення політичних, економічних та соціальних процесів, які відбувалися на українських землях в складі Речі Посполитої (1600–1648 рр.) та Гетьманщини (1648– 1782 рр.). Вони знайомлять нас з особливостями грошового обігу, монетної лічби, країнами-емітентами, з цінами на товари і послуги в Україні, розкривають тонкощі і особливості історії повсякденності.

Література:

1. Бакалець, О. А. (2004). Українські літописи XVII – XVIII ст. про економіку та грошовий обіг Гетьманщини. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Збірка наукових праць Ін-т. історії України НАН України. Число 11. У двох част. Част. 1, 218–232.*
2. Бакалець, О. А. (2012). *Скарби монет як джерело вивчення грошового обігу Гетьманщини (1648–1781 рр.)*. Київ: СтилоС.
3. Бевзо, О.А. (1971). *Львівський літопис і Острозький літописець*. Київ.
4. Дзиря, І. (2002). Тематика козацьких літописів Лівобережжя середини XVII ст. *Спеціальні історичні дисципліни. Число 5. Історіографічні дослідження в Україні. Вип. 5. Ч.1.*
5. Котляр, М.Ф. (1974). *Літописи Самовидця, Граб`янки та Величка про грошовий обіг України XVII ст.* Київ.
6. Маркович, Я. (1893). *Дневник генерального подскарбья Якова Марковича (1717–1767 гг.)*. К., Т.1.
7. Ханенко, Н. *Дневник генерального хоружаго Николая Ханенка 1727–1753 г. Киев.*

Гела Оксана

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (Україна)

ДО ПРОБЛЕМИ СТЕРЕОТИПНОСТІ ОБРАЗІВ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ В РАДЯНСЬКИХ ВІЗУАЛЬНИХ І ТЕКСТОВИХ НАРАТИВАХ

У публікації здійснено спробу проаналізувати проблему типовості образів, що транслиювалися на різних рівнях сприйняття інформації – візуальному та текстовому. Для аналізу були обрані найбільш розповсюджені джерела інформації, доступні широкому загалу. Серед візуальних матеріалів – сатиричні журнали і плакати, а серед текстових – художні твори, публіцистика і мемуари. Зважаючи на сатиричну форму видання карикатури на інтелігенцію представлені, як правило, у негативно-комічній чи негативній конотації. При цьому позитивний образ радянської інтелігенції зустрічається вкрай рідко, на відміну від мемуарів, публіцистичних, художніх творів, де образ інтелігенції нерідко героїзувався, що пояснюється різною метою їхнього зображення.

Ключові слова: інтелігенція, радянські сатиричні видання, карикатури, образи інтелігенції, журнал «Крокодил».

Карикатура як частина візуальної культури транслює певні образи. Одним із засобів трансляції є категоризація, завдяки якій відбувається моделювання цих образів. При аналізі журналу «Крокодил» вдалося з'ясувати, що найбільш розповсюдженими стали образи інтелігента-спеціаліста, відірваного від життя та інтелігента-канцеляриста, зайнятого виключно паперовою роботою. Варто зазначити, що головним при конструюванні образів було протиставлення фізичної праці, відчутної, корисної і розумової, як некорисної, зайвої. Взагалі головною проблематикою сюжетів карикатур, які аналізуються, була тема корисності праці та її якості.

Проблемним стало питання, наскільки стереотипними були образи інтелігенції в карикатурах журналу «Крокодил» не лише для візуальної, а й загалом для тогочасної культури. Проаналізувавши комплекс джерел, а саме – мемуари («Десять десятиліть» художника-карикатуриста журналу «Крокодил» Б. Єфімова), публіцистику (статі в найпопулярнішому серед інтелігенції журналі «Новий світ») та художні твори (науково-фантастична повість «Важко бути богом» братів Стругацьких), створені не тільки в роки хрущовської «відлиги», а також у більш пізній період, брежньовський (наприклад, публіцистичне есе «Образованщина» О. Солженіцина, роман В. Аксьонова «Таємна пристрасть. Роман про шістдесятників») можна знайти цілий ряд

відмінностей. Серед найбільш характерних відмінностей, властивих нарративним джерелам, можна виокремити такі:

1. Образ інтелігенції складався з позитивних характеристик, таких як: духовність, освіченість, певний набір поведінкових правил, моральних якостей, що відрізняли інтелігенцію від пересічних громадян тощо;
2. «Стиль життя» інтелігента протиставляється «стилю життя» інших класів, насамперед, робітників (аналогія з дореволюційним протиставленням інтелігент – міщанин);
3. Постійне звернення до дорадянського розуміння сутності інтелігенції. Зокрема, характерною є героїзація інтелігента, на якого покладена відповідальна культурницька місія перед народом. Хоча, якщо для дорадянської інтелігенції було притаманне почуття провини перед народом, то тепер – народ завинив перед інтелігенцією;
4. Недоліки, які приписуються інтелігенції також відрізняються від тих, що зображені на карикатурах журналу «Крокодил». Серед них: перебільшене почуття своїх прав, духовна зарозумілість, малодушність, поспішні песимістичні висновки та ін.

Як бачимо, головною відмінністю, яка відрізняє образи в карикатурах журналу «Крокодил» від образів, що склалися в тогочасній літературі, публіцистиці, мемуарах є акцент на духовній складовій інтелігенції. Для карикатур було характерним викриття проблем, пов'язаних з результатами їхньої творчої діяльності. У той же час тексти і плакати нерідко героїзували представників інтелігенції. Це було пов'язано з різним баченням мети зображення інтелігенції. Адже гумор у межах радянської дійсності виступав як зброя, він мав викривати недоліки, характерні інтелігенції. Говорячи про призначення цих карикатур можна стверджувати, що воно співпадало з призначенням самого журналу «Крокодил»: окрім «гумору як зброї», можна говорити про виховну, інформаційну, комунікативну та орієнтаційно-мотиваційну функції.

Література:

1. Добрынина, М. И. (2010). Трактовка понятия интеллигенции в годы советской власти. *Вестник Бурятского государственного университета*, 6, 142–147.
2. Ефимов, Б. Е. (2000). *Десять десятилетий*. Москва: Вагриус.
3. Ефимов, Б. Е. (1963). *Работа, воспоминания, встречи*. Москва: Советский художник.
4. Ефимов, Б. Е. (1987). *Ровесник века. Воспоминания*. Москва: Советский художник.
5. Ефимов, Б. Е. (1961). *Сорок лет. Записки художника-сатирика*. Москва: Советский художник.

6. Золотарев, О. В. (2012). Интеллигенция: советские годы. *Интеллигенция и мир*, 4, 44–56.
7. Калинин, И. (2013). Смех как труд и смех как товар. *НЛО*, 121, 113-129.
8. Крокодил (1922-1991). Москва: Издательство «Правда».
9. Попов, Д. С. (2007). Российская интеллигенция как образ: визуальные послания разных времен. *Интер*, 4, 71–86.
10. Стыкалин, С. И., Кременская, И. К. (1963). *Советская сатирическая печать. 1917 – 1963*. Москва: Госполитиздат.

Дикань Руслан

Глухівський національний педагогічний університет ім. О. Довженка (Україна)

ДІЯЛЬНІСТЬ СЛОБОДАНА МИЛОШЕВЧА НА ПОСАДІ ПРЕЗИДЕНТА В ПЕРІОД БОМБАРДУВАННЯ НАТО ЮГОСЛАВІЇ

В даній публікації вивчена діяльність югославського і сербського державного та політичного діяча Слободана Милошевича в період бомбардування Югославії силами НАТО. В ході роботи встановлено, що С. Милошевич є одним з важливих державних діячів у період розпаду Югославії. Він був лідером своєї країни. Милошевич був звинувачений у проведенні етнічних чисток і геноциді. В результаті він був повалений та був переданий Гаазькому трибуналу.

Ключові слова: *Слободан Милошевич, Союзна Республіка Югославія, Сербія, НАТО, Російська Федерація.*

Слободан Милошевич - югославський і сербський державний і політичний діяч. Обіймав посаду президента Сербії в 1989 - 1997 роках, потім посаду президента Союзної Республіки Югославія в 1997 - 2000 роках [3]. Він один з центральних діячів в період розпаду Югославії і найкривавішого конфлікту, який супроводжував цей процес. Він очолив Сербію, коли розпад СРСР ще не став реальним, але вже назрівав [1]. Відносини Російської Федерації з НАТО загострилися у зв'язку з Балканським кризою. Після розвалу Югославії в Косово виник конфлікт між урядом С. Милошевича і етнічними албанськими сепаратистами, які вимагали незалежності провінції. Загинула велика кількість мирних жителів. Після завершення кампанії західної преси на захист албанських біженців, НАТО пред'явило ультиматум Президенту Югославії, але Млошевич відмовився йти на поступки [3].

Російська Федерація була проти будь-яких проявів геноциду, з якого боку вони ні здійснювалися. Але Москва підкреслювала, що територіальна цілісність Югославії непорушна і питання про статус Косова має вирішуватися за столом переговорів. 24 березня 1999 року Організація Північноатлантичного договору без санкції Організації Об'єднаних Націй почала військову операцію проти Югославії. Голова уряду Російської Федерації Євген Максимович Примаков в цей час летів з офіційним візитом до Вашингтона. Дізнавшись про рішення керівництва США бомбити Белград, він наказав розвернути літак над Атлантикою [1].

Югославія була розділена на держави, деякі з яких вступили в НАТО. Від С. Милошевича вимагали відмовитися від підтримки співвітчизників сербів в Боснії і Герцеговині, припинити допомогу сербам в Хорватії. В обмін на це йому обіцяли статус формально рівного, а на ділі маргінального лідера нації [2].

Югославія опинилася відданою своїм єдиним історичним союзником – Російською Федерацією на початку 1990-х років. Зовнішня політика РФ перебувала під контролем міністра закордонних справ Андрія Володимировича Козирєва [1].

Вважали, що він діяв не в інтересах своєї країни, а в інтересах тих, хто тримав його на цій посаді. Відомий факт, що США прямо зверталися до Борису Миколайовичу Єльцину з настійним проханням не звільняти А. В. Козирєва з поста глави міністерства закордонних справ Російської Федерації. З його подачі Росія тоді приєдналася до міжнародних санкцій проти Югославії. Це унеможливлювало постачання сучасних озброєнь, включаючи системи ППО [2].

На початковому етапі військових дій в Югославії боротьбу з сепаратистами вели тільки підрозділи міліції, але в 1998 році С. Милошевич направив в край югославську армію, що викликало різку реакцію на Заході. У червні 1998 року західні країни погрожували використанням сили, якщо Союзна Республіка Югославія не виведе з Косова війська і підрозділи спеціального призначення [1].

На зустрічі С. Милошевича і Б. М. Єльцина в Москві було прийнято спільну заяву про необхідність вирішення проблеми мирним шляхом, однак зупинити військові дії, що супроводжувалися репресіями та етнічними чистками з обох сторін конфлікту, не вдалося [3].

27 травня 1999 року він був звинувачений ООН і НАТО у військових злочинах, порушенні Женевської конвенції і геноциді.

Югославія була піддана бомбардуванню авіацією НАТО. В результаті міжнародної військової операції 20 червня 1999 року югославська армія була виведена з Косова і Метохії [4].

На президентських виборах в Югославії 2000 року переміг суперник Слободана Милошевича Воїслав Коштуніца, проте він, за твердженням влади, не набрав абсолютної більшості голосів. С. Милошевич зажадав проведення відповідно до закону другого туру голосування. В результаті вуличних демонстрацій 5 жовтня 2000 року, які увійшли в історію як «бульдозерна революція», Милошевич був повалений [3].

1 квітня 2001 року Милошевич був заарештований на своїй віллі в белградському районі Дедіна в ході поліцейської спецоперації, а 28 червня з ініціативи прем'єр-міністра Зорана Джинджича був таємно переданий Міжнародному трибуналу з військових злочинів у колишній Югославії. Цей факт викликав обурення значної частини сербської громадськості та президента Коштуніци [4].

Милошевич помер як підсудний 11 березня 2006 року о в'язниці в Гаазі від інфаркту міокарда. Новий президент Сербії Борис Тадич в спеціальній заяві відмовив в проведенні похорону Слободана Милошевича з державними почестями. Тому прощання проходило в приватному порядку В церемонії похорону взяли участь 50 тисяч сербів[3].

Отже, діяльність С. Милошевича з одного боку він намагався зберегти державу, а з іншого боку він посилював авторитарну модель управління державою. Він, як зазначено вище мав гарні відносини з керівництвом Росії. І хотів отримати підтримку РФ у врегулюванні проблеми Косово на сербських умовах. Але йому не вдалося отримати підтримку РФ і в результаті був повалений та звинувачений у військових злочинах в Гаазькому трибуналі де помер

Література:

1. Внешняя политика России в 1990-е годы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://history.wikireading.ru/389408>.
2. Зюганов, Г. А.: Слободан Милошевич – герой не только Югославии, но и России Режим доступа: <http://www.politpros.com/events/1028/>
3. Милошевич Слободан .Режим доступа: <http://biography.su/politiki/miloshevich-slobodan>.
4. Тягуненко, Л.В. (2001). Союзная республика Югославия на рубеже XXI века Новая новейшая история, 3, 28 – 45.

Мельник Дмитро

*Комунальний заклад «Роменська міська Мала академія наук учнівської молоді»
Роменської міської ради Сумської області (Україна)*

МІСТО РОМНИ ПІД ЧАС ПЕРШОЇ РОСІЙСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

У публікації розглянуто особливості розгортання та перебігу революційних процесів у Ромнах, ступінь участі у них різних верств населення. Охарактеризовано діяльність політичних партій в Ромнах. Визначено роль лідерів місцевих осередків політичних організацій у згуртуванні населення довкола партійних завдань та діяльності опозиції.

Ключові слова: *Перша російська революція, політичні партії, зібрання, виступи, мітинги, робітники, учні, погром, партійна література.*

Попри широке висвітлення революційних процесів 1905–1907 років у вітчизняній історіографії, залишаються недостатньо розкритими питання регіонального перебігу революційних подій. Їхнє з'ясування на новітній історіографічній основі, ревізія застарілих установок на процеси революційних перетворень в Ромнах не лише сприятимуть відтворенню об'єктивної картини історичного минулого міста, але й установить витоки формування громадянського суспільства в конкретному населеному пункті.

Вивчення даної проблематики у науковій літературі можна поділити на два етапи: радянський та сучасний. У радянських виданнях відзначається акцент на вивченні діяльності РСДРП та пропаганда їх діяльності, як визволителів від панування царизму. На сучасному етапі відбувається переосмислення ролі РСДРП у революції, підкреслюється роль українських партій під час Першої російської революції.

Революційному підйомові Ромни завдячують активності різних верств міського населення: робітників, учнівської молоді та ін. У березні 1905 року першими виступили вихованки Роменської жіночої гімназії, а згодом долучилися й учні реального училища, де 28 березня пролунав вибух, новина про який поширилася по всій Російській імперії [1, с.1033; 3, арк. 12]. У серпні була створена Роменська соціал-демократична організація учнів, яка мала агітувати молодь до революційних дій. 18 жовтня 1905 року учні закладів освіти стали учасниками маніфестації, що відбувалася через оголошення Маніфесту 17 жовтня [5, с. 103; 6, с. 42–44]. У січні 1906 року відбувся

страйк учнів-робітників чавуно-ливарного заводу з вимогами, які частково були виконані.

Активними діями відзначився пролетаріат: у квітні активізувалися робітники, які почали мітингувати, особливо, напередодні 1 травня. 2 вересня відбувся організований страйк майстрів-кравців [11, с. 263]. На початку жовтня почалася акція страйкування залізничників, що тривала понад 3 тижня. У другій половині січня 1906 року відбувся виступ на заводі Кролика з вимогами покращення соціального становища [3, арк. 21]. 8 серпня 1906 року постав новий виступ працівників заводу Кролика задля покращення професійних та соціальних умов [4, с. 488].

На початку революції в місті існували осередки таких політичних партій УСДРП, РСДРП, БУНД, ПСС. Наприкінці 1905 року виник осередок ПНС, що видавав газету «Живое слово» (редактор – Данилов). Найактивніше діяла РСДРП, яка вже в квітні 1905 року поширювала серед населення листівки із закликом «Да здравствует революция!».

Літній період 1905 р. був відомий виступами та зібраннями. 9 червня відбувся показ фільму «Російсько-японська війна», що супроводжувався вигуками за повалення самодержавства. 12 червня під час відправки солдатів на фронт з антивоєнною промовою виступила представниця УСДРП Т. Ворона, за який її відразу заарештували [3, арк. 11]. У ніч з 13 на 14 липня відбувся вибух двох саморобних вибухівок перед відділком поліції, одна з яких пошкодила 6 вікон [9, арк. 90]. 19 липня в гаю Вікашевича відбулося зібрання революціонерів. Його розігнали козаки та поліція, 12 чоловік заарештували. Період літа також супроводжувався боротьбою влади проти партій.

Ромни не обійшов стороною погромний рух. Роменський погром відбувся 18–20 жовтня, учасники якого, не зустрічаючи перешкод зі сторони влади та поліції, били юдеїв та нищили їхнє майно [5 с. 103; 6, с. 42–44]. Більше того, євреїв притягли до відповідальності. Зокрема, 29 листопада 1906 року у Ромнах відбулося засідання Полтавського окружного суду, що розглядав справу єврейського юнака Кравця. Вагомих доказів не було, тому його було оправдано [8, с. 16-17].

Попри наступ самодержав'я діяльність політичних партій у 1906–1907 рр. продовжилася: уже на початку 1906 року було поширено 800 екземплярів листівок РСДРП та закликом до відзначення роковин «кривавої неділі». Проводилася просвітницька робота, читалися лекції з тактики та програми партії. Відновила свою діяльність УСДРП, яка до

літа 1906 року вже нараховувала 50–70 чоловік, в тому числі переманюючи до своїх лав представників інших організацій [2, с. 88].

Улітку 1906 року інституювався осередок УСДС. Її роменська організація стала однією з найпотужніших в Полтавській губернії. Також свої позиції посилили СРН та Союз 17 октября. Останній діяв під керівництвом почесного громадянина міста Григорія Миколайовича Навроцького. Він же був обраним депутатом від Полтавської губернії до III Державної думи восени 1907 року [7, с. 485].

Навесні 1906 року Ромни стали центром анархістського руху в Полтавській губернії. Тут діяв загін «Вільна особистість», що налічував понад 30 бойовиків, які тероризували заможні верстви населення та представників влади [10, с. 94]. Влітку представники поліції постійно знаходила літературу, відозви, в результаті чого під арешт потрапили без державники Омельченко, Доленко та ін.

Отже, революційний процес у місті роздмухувався активно через наростання соціального невдоволення та залучення до суспільно-політичної боротьби різних верств міського населення. У Ромнах високою активністю відзначалися політичні сили, які за ідеологічною ознакою розподілялися на ліві (РСДРП, ПСР, РУП-УСДРП, Бунд), центристські (ПНС) та праві (Союз 17 октября, Союз російського народу), а за національною – на російські, українські та єврейські. Велику роль в організації та діяльності партійних осередків відігравали їхні лідери О. Мерклінг, А. Литвинов, О. Найдаш, Г. Навроцький. Більшість з них володіли широким впливом на населення.

Література:

1. В Ромнинском реальном училище (1905). *Право*, 13, 1033.
2. Головченко, В. (1996). Від «Самостійної України» до Союзу Визволення України: Нариси з історії української соціал-демократії початку ХХ ст. Харків: Майдан.
3. Державний історико-культурний заповідник «Посулля»: Революційні події на Роменщині в 1905–1907 рр. 24 арк.
5. Історія міст і сіл Української РСР: В 26 т. Сумська область (1973). *Інститут історії АН УРСР*, І. Я. Макухін (гол. редкол.), І. Т. Гриченко (заст. гол. редкол.), Г. С. Долгін, К. Г. Калітаєв, С. М. Кафтарян, П. В. Козирєв, О. О. Косяк, С. В. Малкієль, А. Я. Підпригора, В. М. Полохов, Н. Ф. Сахарова (відп. секр. редкол.), В. Д. Скрипник, Ю. П. Ступак, (696 с.). К.: Голов. ред. УРЕ АН УРСР.
6. Котлов, П. Е. (1955). Крестьянское движение на Полтавщине в 1905–1907 годах. *Вопросы истории*, 103.
7. Мороз, І. 1905 год на Полтавщине (1925). *Всесоюзне товариство політкаторжан і засланців*. Полтава: Б. в.
8. Партия «Союз 17 октября». Протоколы съездов, конференций и заседаний ЦК (2000). *Протоколы III съезда, конференций и заседаний ЦК. 1907–1915 гг.*, (т. 2.). М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН).

9. Полтавській окружній суду (1906). *Право*, 52, 16–17.
10. Російський державний історичний архів. Ф. 1405. Оп. 530. Спр. 234: Наряд донесень про діяльність революційних організацій і революційних виступів по Харківській судовій палаті. 90 арк.
11. Савченко, В. А. (2017). *Діяльність анархістських організацій в Україні у 1903–1929 рр.: історичний аспект та політична практика: монографія*. К.: Б. в.
12. Яременко, М. Ф. (2002). *Сумщина пореформена (1861–1916 рр.): Монографія*. Суми: ВТД «Університетська книга».

Мозговий Олексій

Глухівський національний педагогічний університет ім. О. Довженка (Україна)

САЛАФІТСЬКИЙ РУХ ЯК ПЕРЕДУМОВА ВИНИКНЕННЯ ІСЛАМІЗМУ

Автор тез робить спробу дослідити салафізм як різновид сунітського ісламу, показати його глибокі історичні корені та історичне значення для повернення ісламу до першооснов, які заклав Пророк Мухаммед.

Ключові слова: салафізм, Мухаммед, іслам, ваххабізм, джихад.

Салафізм – це різновид сунітського ісламу, представники якого прагнуть наслідувати приклад «Благочестивих попередників», тобто представників перших поколінь мусульман – салафів, у якомога більшій кількості сфер життя. Самі салафіти поділяються на безліч менших рухів, які, як правило, не ототожнюють себе з іншими салафітськими рухами, та взагалі можуть відкидати термін салафізм.

Салафізм виник як спроба повернути іслам до його чистого стану, в якому той перебував за часів Пророка. Багато століть повернення ісламу до чистоти було ціллю для багатьох ісламських богословів. Після смерті Мухаммеда в 632 р. мусульмани у пошуках відповідей на свої запитання почали звертатись до вчених які могли тлумачити Коран – Улемів. Але вже в цей час виникає рух так званих «Традиціоналістів», які вважали, що приклади взяті із життя Пророка мають більше значення ніж думки вчених богословів. Головну увагу вони приділяли вивченню життя салафів, тобто перших мусульман, та їх наслідуванню [3, с. 2].

Таким чином зосередження уваги на житті салафів, що практикувалось багатьма ісламськими богословами середньовіччя було завершене появою ваххабітського руху. Рух був заснований на території центральної Аравії Ібн Абд аль-Ваххабом та племінним

вождем Мухаммедом ібн Саудом в середині XVIII століття. Ібн Сауду вдалось підкорити значну частину Аравійського півострову, та взяти на себе політичну та військову владу, в той час як вчення аль-Ваххаба стало ідеологічною основою молодої Саудівської держави. Ваххабізм став прямим попередником салафізму, тут також значна увага приділяється наслідуванню перших мусульман, але на це не звертається настільки велика як у салафізмі. Ваххабіти переважно наслідують салатів в релігійній сфері, але не в юридичній [3, с. 4].

Безпосередньо салафітський рух виник на початку XX століття на території Сирії та Іраку. У витоків цього руху стояли такі мислителі як Маммуд Шукрі аль Алусі (1856–1924 рр.), та Джамал аль Дін аль Касімі (1866 – 1914 рр.). Новий рух прагнув очистити іслам від всього зайвого, що було до нього внесено після смерті Пророка, та, таким чином, модернізувати його. Цей ранній етап існування руху відомий як «Модерністський салафізм». Салафізм став дуже близьким для ортодоксальних сунітів, оскільки останні, також, намагались наслідувати спосіб життя перших мусульман, хоч і не надавали цьому першочергового значення. Сунітами салафізм розглядається як релігійна традиція, яка існує в рамках сунітської традиції, хоч і деякі сунітські богослови виступають проти салафізму [3, с. 5].

У другій половині XX століття салафізм починає активно поширюватись Близьким сходом, це було зумовлено наступними факторами: по-перше відбувається підйом нафтової промисловості в країнах Перської затоки, особливо в Саудівській Аравії, де домінує близький салафітам ваххабізм, по-друге на фоні ісламської революції в Ірані та антимонархічних настроїв в арабських країнах відбувається підйом ісламського консерватизму, і по-третє на фоні поразок соціалістичних арабських країн від Ізраїлю відбувається занепад соціалістичних рухів [2, с. 1], що сприяє салафізму як певній альтернативі. Салафізм поширюється не лише Близьким сходом, а й іншими мусульманськими країнами, навіть проникає в Європу [1, с. 165].

Загалом, салафітів можна розділити на три течії: перша – це релігійний салафізм, прихильники якого уникають політичної активності, та концентруються на «очищенні» і вивченні ісламу. Друга течія – це політичний салафізм, представники якого вважають, що участь у політичних спорах, засіданнях парламенту та створення власних політичних партій є невід’ємною частиною ісламу. Третя течія – це джихадистський салафізм, представники цієї течії прагнуть

силовим способом повалити в мусульманських країнах відступницькі, на їхню думку, режими.

Серед салафітів основну частину становлять саме релігійні салафіти. Вони тримаються осторонь від політичного життя своїх держав вважаючи, що політична чи громадська активність лише відволікає людей від ісламу. Натомість вони зосереджені на очищенні ісламу, що, на їх думку, наближає їх до способу життя перших мусульман. В уявленнях релігійних салафітів такі поняття як демонстрація, протест, політичні дебати лише розділяють мусульманську общину, що веде до посилення суперечок та занепаду. Тому вони практично проігнорували події «Арабської весни» 2011 р. Але релігійні салафіти не позбавлені своїх політичних поглядів, в їх уявленнях повинна виникнути ісламська держава або халіфат, де буде діяти політика «ісламу», але це станеться не раніше ніж до цього буде готове суспільство [3, с. 11].

Політичне крило салафітського руху, на відмінну від своїх аполітичних товаришів, активно бере участь у політичному житті мусульманських країн. Незважаючи на те що їхня ідеологія ідентична, політичні салафіти створюють громадські організації та політичні партії. Одним з перших таких політичних рухів став рух «Пробудження», що виник в Саудівській Аравії в 1960-х роках. Рух очолювали вчені богослови Салман аль-Авда та Сафар аль-Алаві. Найбільш відомим цей рух став після активних протестів проти введення в Саудівську Аравію півмільйонного американського військового контингенту під час Війни в Перській затоці, та проти ліберальних реформ в королівстві [3, с. 13].

Ще одним представником політичного салафізму є «Товариство відродження ісламської спадщини Кувейту». Ця організація почала діяти з 1981 року, та до 1990 р. почала курувати всі салафітські організації в еміраті. Лідери товариства, також, засуджували Саудівську Аравію за допущення американських військових, але потім змінили свою думку через окупацію Кувейту Іраком, та, загалом, лібералізували свою ідеологію [2, с. 2].

В цей час починає назрівати тенденція на все більшу радикалізацію салафітів. США та СРСР десятиліттями посилювали свій вплив на Близькому сході, а місцеві уряди з ними активно співпрацювали, в очах салафітів це виглядало як зрада. А особлива з початком в 1979 р. війни в Афганістані, представники салафізму

почали формувати джихадистські організації для боротьби з ворогами ісламу та їх союзниками серед мусульман. Так виникла течія джихадистського салафізму, яка включила Аль-Каїду, Талібан та ІДІЛ.

Таким чином, салафізм виник як рух за очищення ісламу. Його історія почалась на початку ХХ століття, а особливого розповсюдження рух набув в 70 – 80-х роках. Бажання палафітів очистити релігію, на фоні нестабільності в регіоні призвело до поступової радикалізації руху, що стало підґрунтям для виникнення джихадистських організацій.

Література:

1. Кульпанов, М.М. (2018). Формування політичної структури міжнародного тероризму в сучасному світі. *Матеріали II міжнародної науково-практичної конференції*, 165–170.
2. Магда, Є. (2009). Виклики політичного ісламізму та ісламського тероризму на зламі біполярної системи міжнародних відносин *Науковий вісник Ужгородського університету* : Серія: Політологія. Соціологія. Філософія, 12, 158–163.
3. Joas Wagemakers (2016). *Salafism*: Utrecht University

Петренко Наталія

Глухівський національний педагогічний університет ім. О. Довженка (Україна)

СПОСОБИ І ЗАСОБИ ЗАЛУЧЕННЯ ДОРΟΣЛОГО НАСЕЛЕННЯ ДО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС КАМПАНІЇ ЛІКНЕПУ У 20-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

У публікації розглянуто особливості агітаційної кампанії на початковому етапі впровадження політики ліквідації неписьменності на Сумщині, а саме способи і засоби залучення дорослого населення до освітнього процесу на пунктах ліквідації неписьменності. Показано, що агіткампанія дала можливість значно розширити діяльність пунктів ліквідації неписьменності на території регіону та охопити велику кількість населення, про що наведено короткі статистичні відомості на прикладі Роменської округи.

Ключові слова: лікнеп, ліквідація неписьменності, освіта дорослих, Сумщина.

Зі створенням Радянського Союзу змінилися умови економічного, політичного, культурного розвитку загалом СРСР, і України зокрема. Неосвіченість широких народних мас була негативним чинником і гальмувала процес, оскільки промисловий розвиток держави потребував освічених працівників. Тож, щодо дорослого населення завдан-

ням влади стала політична освіта і виховання громадян республіки в дусі комунізму, всебічного саморозвитку і причетності до активного будівництва Радянського Союзу.

Уже з перших днів впровадження політики ліквідації неписьменності влада почала видавати інструкції по агітації та направляти їх до відділів освіти по республікам, областям та районам. Новостворене товариство «Геть неписьменність» та його осередки почали розробляти власні плани агітаційної кампанії (Петрова, 2007, с. 525).

Для залучення неписьменних громадян до пунктів ліквідації неписьменності використовувалась різна форма агітації. Серед найпоширеніших були: вечори агітації за освіченість, доповіді на зборах, присвячені обґрунтуванню значення писемності з наведенням прикладів її практичного використання. Також, важлива роль в агітаційно-пропагандистській кампанії з ліквідації неписьменності покладалася на друковані видання товариства «Геть неписьменність», зокрема на журнал «Геть неписьменність» та газету «Геть неписьменність».

Уряд розумів, що населенню, яке буде залучене до навчання обов'язково потрібно надавати певні пільги. Керівництво знало, що селяни та робітники просто так не покинуть своїх робочих місць задля навчання грамоти. Адже кожному треба годувати сім'ю, а за невідпрацьовані години ніхто платити не буде. Саме тому ще у виданому в 1919 році декреті «Про ліквідацію неписьменності серед населення» зазначалося: «Тим, хто навчається грамоті, які працюють за наймом, за винятком зайнятих у мілітаризованих підприємствах, робочий день скорочується на дві години під час всього часу навчання зі збереженням заробітної плати» (Декрет СНК, (1919)).

Окрім цього громадяни, які навчалися грамоти могли отримувати певні пільги при оформленні та виплаті кредитів, при страхуванні майна. Також учні лікнепів мали можливість позачергово звертатися до органів РАГСу, мали пільги під час ринкових операцій (продаж товарів).

Звичайно, проведення агіткампанії та інформування громадян про пільги, які вони отримують у разі навчання мало свої певні результати. Швидкими темпами збільшувалася кількість лікпунктів, шкіл малописьменних, груп, де люди отримували основи грамоти та власне і кількість осіб, які бажали навчатися (ДАСО, ф. Р-33, спр. 6, арк. 15).

Для нашої роботи інтерес представляють відомості по районам та

містам саме Сумщини, тому основна увага приділялася дослідженню статистичних даних цього регіону. Зокрема, серед архівних документів віднаходимо підшивки місячних та річних звітів про роботу лікпунктів Роменської округи за 1924-25 роки. Так, проаналізувавши декілька документів бачимо тенденцію зростання кількості пунктів ліквідації неписьменності та кількості учнів в них.

За даними звіту, на 1 грудня 1924 року в Роменському окрузі нараховувалось 39 штатних лікнепів, 36 – позаштатних, 26 груп ліквідації неписьменності. Тобто разом – 101 пункт ліквідації неписьменності. Загальна кількість учнів в них була 1900 чоловік (ДАСО, ф. Р-5601, спр. 539, арк. 12). В цьому ж документі подаються дані по Роменському округу станом на 1 січня 1925 року. Вказується, що на цей час діяло 39 штатних лікнепів, 63 – позаштатних та 136 груп ліквідації неписьменності. Разом – 238 пунктів ліквідації неписьменності, у них навчалось 2864 учні (ДАСО, ф. Р-5601, спр. 539, арк. 12).

Як бачимо, всього за місяць по Роменському округу кількість учнів у пунктах ліквідації неписьменності значно зросла – на 964 чоловіки (з 1900 до 2864 осіб). Збільшилася також і кількість самих пунктів – на 137 (з 101 до 238). Безумовно, такі темпи зростання кількості як учнів так і пунктів – результат проведення активної агітаційної кампанії в рамках реалізації політики ліквідації неписьменності.

Література:

1. Декрет Совета Народных Комиссаров «О ликвидации безграмотности среди населения РСФСР» (1919). Retrieved from: <https://istmat.info/node/38891>
2. Петрова, Я. (2007) Ликбез как социальный проект (1920-е-1930-е годы). *Журнал исследований социальной политики*. Т. 5, №4. 519-540.
3. Державний архів Сумської області (ДАСО), ф. Р-33, опис 1, спр. 6, 26 арк.
4. ДАСО, ф. Р-5601, опис 1, спр. 539, 22 арк.

Понирко Микола

Глухівський національний педагогічний університет ім. О. Довженка (Україна)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ АКЦИЗНОЇ ВИННОЇ РЕФОРМИ УРЯДОМ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ НА ЛІВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ НАПРИКІНЦІ ХІХ СТОРІЧЧЯ

Досліджуються особливості впровадження та основні результати акцизної винної реформи в другій половині ХІХ століття на Лівобережній Україні. Проаналізовано перешкоди, зумовлені акцизною винною реформою, що ускладнювали функціонування акцизної системи оподаткування алкогольної

промисловості в Чернігівській, Полтавській та Харківській губерніях. Висвітлено вплив акцизної системи оподаткування на регулювання виробництва алкогольних напоїв та на організаційно-правові заходи акцизних управлінь.

Ключові слова: акцизна система оподаткування спирту, спирткові заводи, губернські акцизні управління.

Одним із важливих напрямків наукових пошуків є історія фінансової політики в Україні. Ще наприкінці XIX ст. академік Російської імператорської академії наук І. Янжул указував на особливе значення історичних досліджень для формування науково обґрунтованої фінансової політики (Янжул, І.2002, с. 51).

Наукові пошуки в галузі податкової політики Росії в українських землях, зокрема, проблем функціонування імперських фіскальних органів на території Наддніпрянської України в другій половині XIX ст. засвідчують, що ця проблематика знайшла певне висвітлення в тогочасній науковій літературі (Годунова, Л.2014, с.124–130). Саме науковці початку XX ст. заклали основи для вивчення цієї проблеми у своїх працях, присвячених окремим проблемам реформування податкової системи імперії Романових, адже саме в другій половині XIX – на початку XX ст. відбувалися кардинальні реформи у сфері оподаткування. Так, зокрема, відомий російський економіст Михайло Фрідман у фундаментальній праці, присвяченій акцизній системі в Російській імперії, розглядає проблеми її адміністрування, зокрема, діяльність чиновників акцизного нагляду в другій половині XIX ст., зокрема за допомогою офіційної і публіцистичної наочності критично аналізує, й дані щодо Лівобережної України (Фрідман, М.1916).

Одним із найаргументованіших сучасних досліджень акцизної винної реформи є докторська дисертація А. Бикової, у якій автор розглядає питання регулювання обігу алкогольних напоїв у царській Росії після реформ 1863–1914 рр. Одним із головних аргументів вищезазначеної праці є використання законодавчих і нормативно-правових актів (Маніфести, різного роду укази, статути, записи установ чи посадових осіб, положення, умови, правила (основні, додаткові), інструкції); документи ділового змісту (Бикова, А.2012,). На думку А. Бикової, запровадженням акцизної системи оподаткування алкогольних напоїв та пива 1863 р. керівництво держави розраховувало на податкові надходження від виробництва й продажу алкогольних напоїв. А. Бикова стверджує, що держава захищала, передусім, інтереси скарбниці.

Аналіз наукової літератури дозволяє висловити аргументоване припущення, що загальноімперські фінансові органи управління під час проведення акцизної винної реформи керувалися переважно фіскальними міркуваннями. Перспективи подальшого дослідження цієї теми вбачаються у детальнішому розгляді діяльності губернських акцизних управлінь на Лівобережній Україні шляхом розширення бази оригінальних історичних джерел та архівних документів.

Література:

1. Быкова, А. (2012). Алкогольный вопрос в Российской империи во второй половине XIX–начале XX века: Специальность 07.00.02 Отечественная история: Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора исторических наук. Омск. URL: <https://www.dissercat.com/content/alkogolnyi-vopros-v-rossiiskoi-imperii-vo-vtoroi-pолоvine-xix-nachale-khkh-veka>. [Accessed 09. 02. 2021].
2. Годунова, Л. (2014). Висвітлення проблем діяльності акцизних управлінь у системі імперських органів податкового контролю наприкінці XIX – на початку XX ст. в ювілейних виданнях Міністерства фінансів Російської імперії. *Етнічна історія народів Європи*. Випуск 44. С. 124–130. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=eine_2014_44_21 [Accessed 05.12.2020].
3. Фридман, М. (1916). *Винная монополия Том II. Винная монополия в России*. Петроград. URL: <https://www.library6.com/3596/item/436211> [Accessed 05.02.2021].
4. Янжул, И. (2002). *Основные начала финансовой науки: Учение о государственных доходах (Серия «Золотые страницы финансового права России»)*. Т. III. Москва. URL: http://www.consultant.ru/edu/student/download_books/book/yanzhul_ii_osnovnye_nachala_finansovoj_nauki/ [Accessed 09.02.2021].

Токаренко Ігор

Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка (Україна)

СТРАТЕГІЯ І ТАКТИКА ЗАВОЮВАННЯ ХОРЕЗМУ ТА ІРАНУ ЧИНГІС-ХАНОМ

У публікації розглянуто військові та політичні методи завоювання Середньої Азії Чингісханом. Проаналізовано причини та передумови війни, чисельність армії, напрями ведення військових дій. Схарактеризовано тактику основних головнокомандуючих монгольської армії. Визначено роль завойовницьких походів у формуванні держави Чингісхана.

Ключові слова: Чингісхан, монголи, завоювання, Хорезм, Іран, Середня Азія.

З початком військових походів Чингісхана та його нащадків в світовій історії розпочався період монгольської навали. Підкорення Середньої Азії, з якої розпочалися завоювання, поділяються на два етапи: війна з Хорезмом та Іраном.

Під час першого походу монголів до Північного Китаю, Чингісхан відправив послів до Хорезмшаха Муххамеда ібн Текеша з пропозицією об'єднання з метою утворення сильної держави, проте Хорезмшах не прийняв пропозицію Темуджина про заключення союзу. Фінальною точкою напруги стала страта посла монголів на території Хорезма. Після чого Чингісхан вже не міг чекати та оголосив шаху Хорезму війну [2, с. 200-201]. Основною метою походу стало підкорення Хорезму та показова страта Хорезмшаха Ібн Текеша.

У 1219 році монгольська армія на чолі з Темуджином та його синами виступила в похід. Військо було розділено на декілька частин-армій. Першу армію очолили сини Чингісхана Угедей і Чагатай, головною ціллю яких було підкорення міста Отрар. На чолі другої армії стояв син вождя монголів Джучі. Армія під його командуванням повинна була захопити міста Сигнак і Дженду. Третя армія була спрямована на Ходжент. Найбільша частина армії монголів, на чолі якої стояв сам Чингісхан разом із своїм сином Толуєм, вирушила до Самарканди [3, с. 350].

Вважаємо, такий поділ війська на армії став вирішальним у веденні бойових дій під час монгольських завоювань. Монголи чи не перші в світі використовували тактику поділу армії та атаки по всіх фронтах одночасно, що давало змогу у короткий час захоплювати укріплені міста, не даючи змоги оборонцям отримати підкріплення, адже у середньовіччі похід від одного до іншого укріплення міг займати кілька тижнів, а то і місяців.

Однією із найдовших битв під час походу до Хорезму, стала облога Отрара, що почалась у 1219 році. Битва тривала п'ять місяців, що затримало просування монгольської армії на територію Середньої Азії. В даній битві брала участь армія яка складалась з кількох туменів (найбільша одиниця монгольської армії), що не могла штурмом взяти укріплене місто. Лише завдяки зрадницьким діям намісника Отрари монголи змогли захопити та повністю знищити місто.

Загони Джучі, які здійснювали походи по Сирдар'ї, навесні 1220 року підійшли до Сигнаку. Облога тривала сім днів, після чого монголи увірвалися в місто і зруйнували всі його фортечні споруди. За

короткий термін монголам підкорилися Узген, Барчинликент і Дженд. Варто зазначити, що така швидкість була досягнута лише за рахунок тактики облоги міст, яку монгольське військо запозичило у китайців, і полягала у використанні баліст, катапульт та штурмових драбин.

Успішність походів надала можливість продовжити облоги міст на території Хорезму. Підкреслимо, що під час війни армія монголів становила близько 200 тисяч воїнів, більшість з них були вершниками, що давало величезну перевагу під час битв на відкритій місцевості, адже мобільність є однією з заporук ведення швидкої війни. У 1221 році з взяттям столиці – міста Ургенчу було остаточно підкорено територію Хорезму.

Отже, під час війни з Хорезмом монголи вибудували й відпрацювали свою тактику, що складалася: по-перше, з тактики випаленої землі; по-друге – з облоги добре укріплених фортець, які не можна було узяти простим штурмом; по-третє – тактика поділу війська. Така загальна тактика допомогла досягти вагомих успіхів при захопленні території Хорезму [1, с. 430-431].

Після завоювання Хорезму Чингісхан спрямував війська своїх синів до Східного Ірану, де переховувався Хорезмшах, і головними цілями монголів стали найбільш укріплені міста – Балх, Талекан.

Варто зазначити, що під час походу до Ірану, Чингісхан проявив свої індивідуальні якості дипломата. Він відправляв послів до міст Ірану, говорячи прямо про свої наміри, і деякі міста під страхом знищення здавалися без жертв. Це було позитивним як для місцевих жителів, так і для монголів, які могли в таких містах відпочити та поповнити свої запаси. Тож територія Ірану була підкорена досить швидко, без особливих втрат зі сторони монголів. Міста здавалися під тиском переговорної майстерності Чингісхана, а ті населені пункти як чинили опір, були повністю знищені.

Таким чином, під час завоювання Хорезму та швидкого просування по території Східного Ірану, Чингісхан продемонстрував якнайменше дві якості монголів – жорстокість та рішучість. Окрім цього монголи на чолі з своїм керманічем показали блискучу військову майстерність та дипломатичні здібності.

Завоювання вказаних територій стало вирішальним фактором у просування монгольської армії до Індії, а потім – до Північного Кавказу, що в подальшому дало змогу завоювати майже всю територію Русі-України.

Отже, стратегія і тактика завоювання території Хорезму та Ірану характеризувались різноманітністю: це були як прямі атаки, так і тактика випаленої землі, тактика облоги, тактика поділу війська на окремі армії, мобільність армії за рахунок кінноти. Варто відмітити й подекуди успішні дипломатичні методи захоплення територій: підкуп, залякування управителів міст напередодні битви, що давали змогу монголам захопити міста без великих втрат.

Література:

1. Галенко, І. (2006). *Монгольська імперія* (Т. 7, 728 с.). Київ: Наукова думка
2. Разин, Е. (1999). *История военного искусства*. (Т. 2, 655 с.). Санкт Петербург: Полигон
3. Скрынникова, Т. (2013). *Харизма и власть в эпоху Чингис-хана*. Санкт-Петербург: Евразия.

РОЗДІЛ X

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ І СПОРТ

Горошко Вікторія, Денисенко Ілона

*Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
(Україна)*

ІНОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РОБОТОТЕХНІКИ В РЕАБІЛІТАЦІЙНІЙ МЕДИЦИНІ

Використання неоновітніх технологій та робототехніки суттєво збагачує можливості спеціалістів в усьому світі. Дана сфера перебуває тільки на початковому етапі наукових досліджень, що вимагатиме від науковців здобуття додаткової кваліфікації, а від лікарів-практиків вміння працювати з сучасними високотехнологічними рішеннями. Системні дослідження у цій сфері неможливі без використання технологій обробки великих даних, а також без персоналізованого підходу до кожного пацієнта, на основі комплексного використання діагностичного потенціалу сучасних технологій доцільно розробляти алгоритми та використовувати безпечні протоколи конструювання індивідуальних реабілітаційних планів. Поширення та розвиток діджиталізації у сфері ерготерапії та реабілітації не можна вважати відмовою від участі фахівця-людини, лікаря та науковця у цій сфері, але вимоги до спеціалістів цього профілю швидко зростають та змінюються, що у свою чергу визначить подальші напрями розвитку освіти.

Ключові слова: *робототехніка, діджиталізація, іновації в реабілітації*

Існує багато застосувань робототехніки, орієнтованих на медицину, але довгострокові перспективи їх використання незрозумілі. Робототехніка в медицині допомагає зменшити людські помилки, скорочує час перебування в лікарні та покращує якість життя пацієнтів.

Перше застосування медичних роботів з'явилося в 1985 році. П'ятнадцять років потому була представлена перша повністю затверджена FDA система лапароскопічної хірургії (відома як хірургічна система да Вінчі). Ця система дозволила хірургам опосередковано керувати операцією через консоль. У 1981 р. Відомий американський вчений Е. Дрекслер опублікував книгу «Створення машин», де описуються системи молекулярного виробництва та нанотехнологій. У 1992 році він також випустив нову книгу «Машинні творіння: наступаюча ера нанотехнологій». У ній нанотехнології пояснювались з точки зору квантової механіки, а також хімії та фізики.

Сьогодні багато роботів пристосовані до таких областей як мікрохірургія, серцево-судинна діагностика, терапія, ортопедія та реабілітація. Найближчим часом нові технології, впроваджені в медицину, зможуть повністю замінити діяльність організацій та установ, спрямованих на поліпшення здоров'я. Нанороботи, які доставляють ліки до віддалених районів; системи, які можуть постійно контролювати стан здоров'я пацієнтів за допомогою мобільних пристроїв - це все перспективні напрямки роботизації в медицині. Пов'язані з біонікою реабілітаційні роботи використовуються, щоб допомогти пацієнтам відновитися після інсультів та травм мозку, а також допомогти відновити фізичні властивості організму, координацію і спритність.

Світовий ринок роботів, які використовуються в реабілітації, оцінюється в більш ніж \$ 2 млрд., відповідно до галузевого аналітичного звіту CB Insights. Так, компанія Toyota є одним з найбільших виробників на ринку реабілітаційних роботів через високий відсоток людей похилого віку в Японії, і займається розробкою роботів для соціальних цілей в підтримці людей похилого віку та їх обслуговуванні.

Реабілітація - це тільки початок процесу відновлення, але вона може мати життєво важливе значення для психічного та емоційного здоров'я пацієнта, а також для його фізичного благополуччя. Чим раніше розпочаті реабілітаційні заходи у пацієнтів, тим менше часу перебування в лікарні, краща рухова динаміка, менші набряки і зниження болю в довгостроковій перспективі. Прикладом робота, призначеного для ранньої реабілітації, є система Hupova Movendo Technology. Нещодавно на Moss Rehab, американському реабілітаційному центрі, зосередженому на реабілітації за допомогою роботів, був встановлений робот, затверджений FDA. Hupova може застосовуватися як інструмент реабілітації, так і як система моніторингу, яка відстежує рухи пацієнтів, надаючи клініцистам інформацію в режимі реального часу.

У Німеччині застосовується система реабілітації VEMO, яка призначена для того, щоб реабілітація лежачих пацієнтів розпочалась у відділенні інтенсивної терапії. Асистент-робот може рухати ногами лежачого пацієнта для проведення рухової реабілітаційної активності. Це допоможе медичним працівникам зосередитись на достроковій реабілітації, що може призвести до коротшого перебування в лікарні.

Роботи використовуються не тільки для медичних процедур в лікарнях. Компанія Xenex, яка стверджує, що працює в більш ніж 400 лікарнях США, розробила робота, який використовує УФ-технологію для очищення лікарень і обладнання. Компанія PurpleSun (Нью-Йорк, Америка), недавно об'єдналася з Northwell Health для впровадження своєї технології УФ-очищення у всій лікарняній системі Northwell.

Немає сумнівів в тому, що медична робототехніка буде розвиватися. Є ряд досягнень в області робототехніки в медичній галузі, які можуть поліпшити якість лікування і результати для пацієнтів, включаючи такі переваги, як менш інвазивні операції, більш поінформовані діагнози, протезування і більш швидка реабілітація. Проте, все ще існує ряд перешкод, які необхідно подолати для того, щоб ці технології застосовувалися для догляду за пацієнтами в довгостроковій перспективі. Крім складних і часто дорогих науково-дослідних розробок, компаніям в цій галузі доведеться враховувати такі фактори, як нормативне регулювання, ціноутворення і підготовка медичних фахівців, не кажучи вже про емоційні і етичні міркування в медицині. У Україні існує ряд проблем по застосуванню робототехніки безпосередньо у регіонах. Автори вирізнили наступні із них: підготовка фахівців з IT-технологій та вузьких спеціалістів у різних медичних галузях для розробки нових зразків роботів або створення найкращих аналогів роботів у світі; виділення коштів на розробку програм запровадження роботизації як на державному рівні, так і залучення приватного капіталу; створення матеріально-технічної бази (лабораторії, вдосконалення обладнання, компенсація експертів).

Сьогодні автори мали бажання звернути увагу на неминучу проблему впровадження медичних роботів як самостійного чинника прогресу науки і техніки.

Висновки:

1. Використання неоновітніх технологій та робототехніки суттєво збагачує можливості спеціалістів у галузі реабілітації в усьому світі.
2. Дана сфера перебуває тільки на початковому етапі наукових досліджень, що вимагатиме від науковців здобуття додаткової кваліфікації, а від лікарів-практиків вміння працювати з сучасними високотехнологічними рішеннями.
3. Системні дослідження у цій сфері неможливі без використання технологій обробки великих даних, а також без персоніфікованого підходу до кожного пацієнта, на основі комплексного використання

діагностичного потенціалу сучасних технологій доцільно розробляти алгоритми та використовувати безпечні протоколи конструювання індивідуальних реабілітаційних планів людей.

4. Поширення та розвиток діджиталізації у сфері ерготерапії та реабілітації не можна вважати відмовою від участі фахівця-людини, лікарів та науковців у цій сфері чи применшення їх ролі, але вимоги до спеціалістів цього профілю швидко зростають та змінюються, що у свою чергу визначить подальші напрями розвитку освіти.

Література:

1. Мурза, В.П.(2004). Фізична реабілітація: навч. посібник. Київ: Орлан
2. Эрготерапия (Occupational Therapy) – новая профессия в сфере реабилитации для Украины. Режим доступа: http://www.ua.ua.info/mamforum_arch/theme/516316.html
3. Мисули, Л.О. Вакуленко, В.М. (2005). Медична та соціальна реабілітація: навчальний посібник. Тернопіль: ТДМУ.
4. Багрій, Іванна. (2014). Заняття терапія як напрям професійної діяльності. *Педагогіка та психологія професійної освіти*. №1. 158-166.
5. Мазепа, М. А. (2017). Использование принципов доказательной медицины в практике физической терапии и эрготерапии. *Здоровье для всех: материалы VII Междунар. науч.-практ. конф.* Пинск: ПолесГУ, 147–152.
6. Международная классификация функционирования, ограничений жизнедеятельности и здоровья (МКФ) Полная финальная версия. <http://www3.who.int/icf/icftemplate.cfm>
7. Коритко, З. (2002). Загальна фізіологія: навч. посіб. для ін-тів фіз. культури. Львів.

Лоза Тетяна

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка (Україна)

НЕОБХІДНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗДОРОВ'ЯФОРМУЮЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розглянуті питання збереження здоров'я школяра, пошуку засобів фізичного виховання які цікаві дітям та сприяють підвищенню їх рухової активності. Зроблені відповідні висновки.

Ключові слова: *здоров'яформуючі та здоров'язберігаючі освітні технології, молодші школярі.*

За даними науковців, значною проблемою, із якої зіткнулося сучасне суспільство, є недостатність рухової активності, тобто гіподинамія, яка є фактором ризику для серцево-судинних хвороб, опорно-рухового апарату та інших систем організму людини. Тому,

сучасна освіта неможлива без здоров'яформуючої та здоров'я-зберігаючої функції вже у дошкільному та у молодшому шкільному віці. Увага повинна приділятися збереженню здоров'я школяра за період навчання в школі, формуванню у нього необхідних знань, умінь й навичок здорового способу життя.

Науковці наголошують на необхідності формування здоров'я з раннього дитинства [1-6]. Основою формування здорового способу життя в шкільних умовах вважають ефективне використання засобів фізичного виховання, як у навчанні, так і в позашкільний час, що є процесом педагогічної допомоги дитині в становленні її суб'єктивності, культурної ідентифікації, соціалізації, життєвого самоствердження [3].

У кінці другого тисячоліття відбувається створення нових систем суспільних цінностей, однією з яких є саме формування здоров'я і методів, що сприяють його зміцненню, підтримки і збереженню на певному рівні протягом усього життя. Такими системами є здоров'я-зберігаючі та здоров'яформуючі технології. Здоров'язберігаюча технологія – це система теорій, ідей, засобів і методів організації діяльності, що спрямована на збереження оптимального стану здоров'я, для ефективної реалізації якої повинні розв'язуватись проблеми, що охоплюють всі аспекти засвоєння знань і умінь у сфері фізичної культури і профілактичної медицини [5]. Смірнов М. К. розглядає термін «здоров'язберігаючі освітні технології» як якісну характеристику будь-якої педагогічної технології, її «сертифікат безпечності для здоров'я», і як сукупність тих принципів, методів, прийомів педагогічної роботи, які, доповнюючи традиційні технології освіти і виховання, наділяють їх ознакою здоров'язбереження [6].

Мета здоров'язберігаючих освітніх технологій – забезпечити школяру можливість збереження здоров'я за період навчання в школі, сформувати в нього необхідні знання, уміння й навички здорового способу життя, навчити використовувати отримані знання в повсякденному житті.

Період навчання дитини в школі співпадає з періодом інтенсивного розвитку дитячого організму. Збільшуються лінійні та вагові характеристики дитини, удосконалюються функціональні системи, що відповідають за життєдіяльність організму, формується психіка та стереотипи поведінки. Тому, вважаємо за доцільне, говорити про використання у навчанні й вихованні дітей не стільки здоров'я-зберігаючих, скільки здоров'яформуючих освітніх технологій.

Особливого значення у формуванні здоров'я набуває молодший шкільний вік. Цей період є найбільш сприятливим для формування практично всіх фізичних якостей. Якщо така «закладка» не відбулась, то час для формування фізичної та функціональної основи майбутнього фізичного потенціалу індивіда можна вважати втраченим. При цьому необхідно пам'ятати про багатогранність поняття здоров'я, яке увібрало в себе фізичний, психічний і соціальний компоненти. Виходячи із вищезазначеного ми дійшли до висновку, що необхідно розробити і впровадити у навчально-виховний процес учнів молодшої школи здоров'яформуючу освітню технологію, яка буде:

- сприяти зміцненню здоров'я і нормальному фізичному розвитку;
- виховувати стійкий інтерес і звичку до систематичних занять фізичними вправами;
- сприяти адаптації дитини до початку навчання в школі;
- формувати навички правильної постави при статичних позах і пересуваннях;
- сприяти підвищенню рівня рухової активності учнів [4].

Водночас ця технологія повинна відповідати наступним вимогам: бути економічно доступною, травмобезпечною, емоційно привабливою.

Для цього необхідно ефективно використовувати засоби фізичного виховання, як у навчанні, так і в позашкільний час, а також у співпраці з батьками дитини.

Література:

1. Апанасенко, Г. Л., Попова, Л. А., Магльований, А. В. (2011). *Санологія (медичні аспекти валеології): підручник для лікарів-слухачів закладів (факультетів) післядипломної освіти*. Львів, ПП «Кварт».
2. Булатова, М. М., Усачов, Ю. О. (2012). Сучасні фізкультурно-оздоровчі технології у фізичному вихованні. *Теорія і методика фізичного виховання*. 2, 336.
3. Дубогай, О. (2005). *Навчання в русі. Здоров'язберігаючі педагогічні технології в початковій школі: методичний посібник*. Київ: Шкільний світ.
4. Михно, Л. С., Лоза, Т. О. (2014). Обґрунтування технології використання засобів йога-аеробіки у фізичному вихованні молодших школярів (теоретичні аспекти). *Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту різних груп населення*, 1, 135-139.
5. Москаленко, Н. (2009). Педагогічні інновації у фізичному вихованні. *Спортивний вісник Придніпров'я*, 1, 19-22.
6. Смирнов, Н. К. (2002). *Здоровьесберегающие образовательные технологии в современной школе*. М.: АПК и ПРО.

Лоза Тетяна, Васько Анастасія

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка (Україна)

ФІЗИЧНІ ВПРАВИ ДЛЯ САМОСТІЙНИХ ЗАНЯТЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ВДОМА

В публікації представлено комплекси вправ індивідуальних завдань з фізичного виховання для дітей молодшого шкільного віку з метою покращення їх стану здоров'я та фізичної підготовленості. Цим вправам учні навчаються на уроках фізичної культури і виконуються самостійно дома під контролем батьків. Зроблені відповідні висновки.

Ключові слова: фізичне виховання, молодші школярі, самостійні заняття, вправи, фізична підготовленість.

Особистісно-орієнтована освіта в галузі фізичного виховання створює стійку мотивацію до здорового способу життя, озброює засобами й методами, що забезпечують фізичне та психічне благополуччя дитини. В той же час дослідники відзначають, що однією з причин безвідповідального ставлення молоді до здоров'я є незнання особливостей власного розвитку, відсутність систематичної, цілеспрямованої просвітницької діяльності в цьому напрямку [1;2]. Діти молодшого шкільного віку не мають достатньої кількості знань про шляхи збереження та зміцнення здоров'я.

Сучасні темпи життя вимагають від учнів, щоб вони змолоду дбали про своє фізичне здоров'я, мали знання в галузі гігієни і медичної допомоги, вели здоровий спосіб життя, самостійно займалися фізичними вправами. Однак, діти молодшого шкільного віку не мають достатньої кількості знань про шляхи збереження та зміцнення здоров'я. Якщо в загальній педагогіці різні дослідники все частіше звертаються до вивчення проблеми виховання у школярів самостійності в процесі навчання [2], то у фізичному вихованні питання навчання учнів вмінням самостійно займатися фізичними вправами залишаються без належної уваги.

Діти молодшого шкільного віку не мають достатньої кількості знань про шляхи збереження та зміцнення здоров'я. Тому, у молодшому шкільному віці необхідно викликати у дитини інтерес до розширення діапазону своїх фізичних можливостей за рахунок оволодіння основами техніки спортивних вправ, способів їх виконання і дій [3].

Засоби фізичної культури посідають чинне місце в системі профілактичних заходів, спрямованих на корекцію здоров'я. Найваж-

ливішим важелем зміцнення та збереження здоров'я дітей є оптимальна рухова активність, яка формується з раннього дитинства в сім'ї і закріплюється в школі. Одним із засобів підвищення рухової активності, закріплення набутих на уроці фізичної культури рухів, знань, умінь та навичок є індивідуальні завдання з фізичного виховання.

Залучення дитини до систематичних самостійних занять залежить, насамперед, від оточуючого середовища, друзів, школи, батьків. Також вирішальну роль відіграють соціально-економічні умови (життєвий рівень населення, житлові умови, наявність у даній місцевості спортивної бази, кадрів і т. д.).

Одним із шляхів оптимізації навчального процесу в системі індивідуальних завдань є раціональне планування комплексів вправ. В індивідуальні завдання дітей обов'язково були включені фізичні вправи на розвиток тих фізичних якостей, які за нашими експериментальними даними у них були розвинені найгірше. В кожний комплекс входило десять вправ. Дозування в середньому складало 6-8 повторень. Одним з таких підходів може бути спроба використання індивідуальних завдань з фізичного виховання в самостійній роботі з дітьми молодшого шкільного віку батьками.

Для розвитку гнучкості ми рекомендували вправи з гімнастичними палицями, вправи «танець живота», «кобра», «пташка», «берізка», «кішка», «шпагат».

Для розвитку спритності ми пропонували використовувати вправи, що сприяють розвитку уваги та вмінню орієнтуватись у просторі це такі, як – перекиди боком, «човниковий» біг, вправи «павучок», «колобок», «кошеня». Вправи рекомендували виконувати у середньому та швидкому темпі.

Для розвитку сили рук та м'язів черевного пресу пропонували вправи з гантелями та піднімання зігнутих ніг з торканням колін підборіддя лежачи на спині. Для запобігання травмування хребта доцільно рекомендований повільний темп виконання. Також вправи «веселі цифри», «прес» та «павук».

Для розвитку швидкості ми пропонували такі вправи – стрибки через скакалку, біг з закиданням голени назад, «велосипед», «вісімка» (біг зі зміною напрямлення).

Для розвитку силової витривалості рекомендували виконувати – піднімання тулуба лежачи на спині, утримання кута упорі сидячи та «ластівку», стрибки через скакалку. Після всіх вправ пропонувалось

виконувати вправи на відновлення дихання.

Ґрунтуючись на основні положеннях програми з фізичної культури для загальноосвітніх навчальних закладів, де зазначається, що головною метою в роботі вчителя фізичної культури в початкових класах є виховання бажання займатися фізичними вправами та навчити дітей самостійно виконувати найпростіші рухові дії, ігрові вправи.

У формуванні фізкультурної самостійності дітей не можна обмежуватися тільки засвоєнням знань та вмінь. У дітей необхідно формувати початковий досвід самостійного рішення оздоровчих завдань, а також формувати особистісні якості необхідні для досягнення поставленої мети.

Література:

1. Андреева, О. В., Саїнчук, О. М. (2014). Підходи до оцінки рівня здоров'я та адаптивних можливостей школярів молодших класів. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*, 2, 3-8.
2. Дубогай, О. (2005). Навчання у русі. *Здоров'язберігаючі педагогічні технології у початковій школі: методичний посібник*. Київ: Шкільний світ.
3. Лоза, Т. О., Баранюк, Т. Ю. (2020). Ігрова діяльність – основа навчання молодших школярів в новій українській школі. *Матеріали XX Міжнародної наук.практ.конф. (21-22 жовтня 2020 р.)*. Суми: Вид-во Сум ДПУ імені А. С. Макаренка. 74-78.

Шуба Людмила

Національний університет «Запорізька політехніка»

Шуба Вікторія

Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту (Україна)

CORRECT POSTURE OF PRIMARY SCHOOL CHILDREN DURING DISTANCE EDUCATION

The modern rhythm of life requires from the body well-coordinated work and respond to changes in various spheres of life. The COVID-19 encourages distance education, which contributes to the sedentary life style of children. The success of a pupil's education is determined by his level of health, especially for primary school children. One of the main aspects of the body normal functioning is the correct posture. This special aspect became the subject of research.

Key words: *correct posture, pupils, distance education, method.*

Introduction. Today's introduces new requirements for modern life. The COVID-19 is forcing for distance education. Taking into account that

the child is constantly studying using the computer, the posture begins to change, which negatively influence for the normal functioning of the musculoskeletal system and internal organs. This effect is especially observed in primary school children. The child's body at each stage of development is a complex biological system, the formation of which is a natural prerequisite for studying and education [Gaetano, 2016; Ghyppo, Tkachov, Orlenko, 2016]. According to scientists [Best, 2010; Schmidt, Egger, Benzing, Jäger, Conzelmann, Roebbers, Pesce, 2017; Shuba, 2016], the primary school age is a responsible period of a child's development, when character is formed, worldview is expanded, and the foundation of health for the future life. In this regard, the problem of developing is a scientifically sound method of using exercises for the formation of correct posture during distance learning for children of primary school age.

The purpose of the study is - experimentally test the method of using carriage exercises for primary school children during distance education.

Material and methods. The study was performed from March 2020 to June 2020 at the premises of collegium «Elint», Zaporozhye. It was attended by 71 boys aged 7-8 who were divided into experimental (n=36) and control (n=35) groups, all boys were classified in the main medical group. The visual method and the measurement technique were used to determine the posture condition [Winnick, Short, 2014]. During simple examination was checked: the height of the shoulder lines and its location, the lower corners of shoulders and their lag from a thoracic cage, the form of the gleams formed by internal surfaces of arms and a trunk. In research, to assess the correct posture, the pivotal role was calculating the shoulder index (measured shoulder width and shoulder arches). Measurements were done every month. This test was chosen because in the country was non-standard situation (March-May 2020 - distance education and limited communication), so that parents themselves could check and record their own child's index. And also in order to draw attention to the positivity of using simple but effective exercises for the correct posture. In research calculated the mass-growth index of Kettle (IK), which was used to assess the level of physical development of children [Winnick, Short, 2014].

Results. The developed method consists of four sets, which were conducted in the form of games with child's favorite music and changed every three weeks. Also prepared a theoretical part, where we told interesting facts about each exercise. This helped stimulate pupils' motivation and attention during the exercises. It was proposed to perform

complexes every day of the week in order to make it a positive habit that will promote a quality life.

Analyzing obtained data of the experimental and control groups, respectively: March - 90.2% and 90.3%; April - 93.6% and 91.1%; May - 95.8% and 91.2% note that they correspond to the norm in terms of «correct» posture (norm of 90-100% of the values of the shoulder index). But the experimental group significantly improved the result, which will contribute to better work of the musculoskeletal system and internal organs. Analyzing obtained data of the Kettle mass-growth index, we note that the coefficients of variation V up to 7.36% fluctuations in the results were insignificant. According to the obtained data, we can say that the groups are homogeneous. The analysis of the obtained data revealed that before the experiment all groups had a low level of the Kettle index. After the experiment, the data increased to the average, both in the experimental and in the control, respectively: 16.72% and 8.51%. But in the experimental group the data was higher due to the use of the developed method.

Conclusion. The established problem of the researched question allowed to develop a method of using carriage exercises for primary school children during distance education. Analyzing the obtained results, noticed that the developed method has really positive influence, easy to use and can be applied by all members of society.

References:

1. Best, J.R. (2010). Effects of physical activity on children's executive function: Contributions of experimental research on aerobic exercise. *Developmental Review*, 30(4), 331-351. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2010.08.001>
2. Gaetano, A. (2016). Relationship between physical inactivity and effects on individual health status. *Journal of Physical Education and Sport*, 16 Supplement issue 2, Art 170, 1069-1074. doi:10.7752/jpes.2016.s2170.
3. Ghyppo, A., Tkachov, S. & Orlenko, O. (2016). Role of physical education on the formation of a healthy lifestyle outside of school hours. *Journal of Physical Education and Sport*, 16(2), 335-339.
4. Schmidt, M., Egger, F., Benzing, V., Jäger, K., Conzelmann, A., Roebbers, C.M., & Pesce, C. (2017). Disentangling the relationship between children's motor ability, executive function and academic achievement. *PLoS one*, 12(8), e0182845. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0182845>
5. Shuba, L.V. (2016). Modern approach to implementation of health related technology for primary school children. *Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports*. 2, 66-71. <http://dx.doi.org/10.15561/18189172.2016.0210>
6. Winnick, J., Short, X. (2014). Brockport Physical Fitness Test Manual-2nd Edition with Web resource: A Health-Related Assessment for Youngsters with Disabilities. – *Human Kinetics*; 2nd edition.

РОЗДІЛ XI

ЛІТЕРАТУРА

Абдиров Амир

Каракалтракский государственный университет имени Бердаха (Узбекистан)

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ РУССКОЙ РОК-ПОЭЗИИ НА ПРИМЕРЕ АНАЛИЗА ТВОРЧЕСТВА ВИКТОРА ЦОЯ И АЛЕКСАНДРА ВАСИЛЬЕВА

В публикации анализируются особенности развития русской рок-лирики на примере творческого пути Виктора Цоя и Александра Васильева. Рассмотрена связь русской и зарубежной литератур, в частности, рок-лирики. Выявлены основные отличия раннего и позднего творчества Виктора Цоя.

Ключевые слова: рок-поэзия, ленинградская субкультура, лейтмотив, меланхолия.

Развитие русской культуры и литературы в XX веке определяется синергетическим подходом, обусловившего появление, в частности, нового жанра лирики – рок-поэзии.

Известно, что русские литературные жанры были переняты из западноевропейской культуры. Даже само понятие литературы и ее структуризации было «переведено» на русский Белинским. Некоторые из литературных жанров не прижились: вследствие социологических факторов; несоответствия самого характера жанра российской действительности, по крайней мере, большей ее части.

Некоторые же жанры буквально вжились в русскую литературу. Настолько они идеально соответствовали окружающей действительности, как читателя, так и писателя. Реализм, трансформировавшийся в российских городах, и вовсе усовершенствовался до невероятного уровня, став эталоном и для европейской литературы.

То же самое произошло и с одним из видов лирики – рок поэзией. Она зародилась в 50-ые годы 20ого века в Америке лишь как чисто музыкальное явление. Уже к концу 60-ых творчество рок-исполнителей являло собой неразрывный сплав музыки и текста песни. Слова, как проводники идей, начали играть важнейшую роль. Поднимались как остросоциальные, злободневные, так и «вечные» темы.

По аналогии с другими литературными веяниями, жанр рока также переключался в русскоязычную культуру. В 70-ые годы в жанре наметились первые попытки работы с текстом. Тут важно выделить роль бардовского творчества в развитии вербальной составляющей нового течения. Также существенную роль в становлении философии рока большое влияние оказала уникальная ленинградская субкультура.

В когорте представителей рок поэзии заметное место занимает творчество В. Цоя. Учёные довольно детально и разносторонне изучили творчество В. Цоя, уделив внимание каждому аспекту его стиля.

Мы можем отметить главные отличия раннего и позднего творчества В. Цоя:

1. Молодой Цой главным образом задаёт вопросы, лишь намечая будущий маршрут, по которому должен пройти. В отличие от «позднего», он не призывает к действиям общество. Как и ранний Пушкин, молодой Виктор Цой высмеивает и обличает недостатки окружающего мира. И подобно все тому же Александру Сергеевичу, в зрелом творчестве он, обличая, находит решения для устранения этих неполадок. Это ещё одна проявившаяся наследственность классической русской литературы, которая отразилась на Викторе Робертовиче;
2. Своим творчеством он создаёт буферную зону, мост, соединяющий ленинградскую, уже устоявшуюся со своим спектром тем, рок-школу, у которой был относительно узкий круг «адептов», с новой школой, что являлась одновременно и абсолютно новой по лексике и звучанию, и классической, если говорить о внутреннем состоянии лирического героя и общему выбору напеваемых мотивов. Т.е. он сам явился создателем этой новой школы;
3. Сарказм и ирония, которые в начальном этапе были «визитной карточкой» «Кино», в поздних работах встречаются крайне редко;
4. У раннего Цоя пространство обитания лирического героя находится строго в рамках города, никогда не дислоцируясь в другие места. Кстати, в некоторых научных работах из-за этой особенности раннего Цоя, все его творчество называют городским романтизмом [1, с. 5], соответственно клишируя его «городским романтиком». Данная точка зрения необъективно переоценивает место «города», как важной литературной компоненты, в творчестве Виктора Цоя. Поздний поэт же мог «путешествовать» совершенно разнообразно:

в реальном («Прохожий», «Пачка сигарет») и абстрактном («Троллейбус», «Звезда по имени Солнце») пространстве. И даже во временном, как в песне «Легенда»;

5. Можно проследить эволюцию мировосприятия лирического героя В. Цоя, его ментальное «взросление» на основе употребления в текстах личных местоимении «Я» и «Мы». От более ранних работ к более поздним частота использования первого падает, а второго – увеличивается;
6. В самых первых работах музыкальная прелюдия до начала самих собственно слов довольно короткая, секунд 5 – 10, не больше. Но уже в своих «зрелых» работах, Цой уделяет большее количество времени чисто музыке, как правило, секунд 40-60. Таким образом, он даёт время читателю-слушателю проникнуться пафосом композиции, прочувствовать её атмосферу, соответствующе подготовиться к восприятию текста. Музыка стала играть роль описательную. Это похоже на то, как в своих произведениях русские классики дают описание природы и обстоятельств, с той же целью.

Творческая индивидуальность, оригинальность В. Цоя проявилась в его мотивах, основными из которых являются:

- Саркастически-хулиганский, который характеризовал, как было упомянуто ранее, начальную стезю Цоя. Похожие по духу песни встречаются, хоть и довольно редко, но и в позднем его творчестве, например текст «Прохожий»(1988) или «Малыш»(1989);
- Любовный, который встречается не часто. Хоть четвёртый по счёту альбом и был задуман как сборник композиции на амурную тематику, называется он «Это не любовь». Тем самым, иронично разыгрывается ходячая фраза «Это любовь», что подтверждает шуточный взгляд поэта на чувство в звучании большинства песен;
- Меланхолический, философический – как наследие ленинградского рока и русской литературы вообще;
- Героический остросоциальный. Именно этот мотив принес ему известность

На вопрос, есть ли в пространстве современной русской лирики поэты, сопоставимы по своему таланту и стилистическому разнообразию с В. Цоем, ответ является в лице А. Васильев со своей группой «Сплин». Меланхолический мотив является своего рода «визитной карточкой», отличительной чертой музыкальной группы

«Сплин». Пафосом этого мотива не пропитано лишь редкое произведение. Название группы Александра Васильева – «Сплин» - возникло под эффектом от стихотворения поэта Серебряного века Саши Чёрного. Большинство песен группы в стилистическом и концептуальном плане похожи на стихотворения той эпохи, в частности – на декаданс.

Творчество А. Васильева осталось без должного внимания со стороны научного конгломерата, при том, что и в лингвистическом, и в герменевтическом плане, А. Васильев разнообразнее. Он освещает разнообразный пласт проблем, при этом отражая своё личностное отношение к ним. Одним из самых ярко проявившихся мотивов является любовный. Автор воспринимает это чувство как нечто абсолютное, идеальное, что не подвержено коррозии времени. Любовный мотив встречается на протяжении всего творчества без существенной переоценки.

В данной работе мы аргументированно, на примере текстологического анализа, постулировали проявившуюся наследственность классиков русской литературы в творчестве А. Васильева.

Таким образом, мы пришли к выводу, что проблема цикличности природы человека нашла своё отражение во множестве произведений поэта. Подтверждением тому могут служить строки из песни «Новые люди»: «Думают люди в Ленинграде и Риме, что смерть – это то, что бывает с другими, что жизнь так и будет крутить и крутить колесо. Слышишь? На кухне замерли стрелки часов». Поэт говорит о том, что конец для всех одинаков – останавливается время. Но затем он продолжает: «Но ничего-ничего, погрустят и забудут, через время появятся новые люди», говоря, что смертью ничего не заканчивается, а лишь начинается новый цикл жизни. При прочтении данного произведения вспоминается «Ночь, улица, фонарь, аптека...» Блока. Но, в отличие от Александра Александровича, Александр Георгиевич не настолько пессимистичен во взглядах, он надеется, что «исход» существует в новых поколениях, сменяющих старые.

Литература:

1. Милюгина, Е. Г. (1999). Феномен рок-поэзии и романтический тип мышления // *Русская рок-поэзия: текст и контекст*. Тверь, 2, 45–53.

Жуматова Айгерим

Каракалпакский государственный университет имени Бердаха (Узбекистан)

ПОЭТИКА ЗАГЛАВИЙ А.П. ЧЕХОВА

Статья посвящена анализу наименований произведений в творчестве А. П. Чехова как единой системы и выявлению взаимосвязей поэтического своеобразия этой системы с особенностями художественного мира автора

Ключевые слова: Чехов, название, заглавие, наименование, поэтика.

«Приступая к чтению книги, – замечал А. М. Пешковский, – читатель интересуется содержанием ее и в заглавии видит намек на это содержание или даже сжатое выражение его. Значит, название книги есть всегда нечто большее, чем название»[4, с.67]. Заглавие всегда сообщение о содержании того, что предстоит прочитать.

Заглавие – один из компонентов текста, предваряющий текст, называющий его, – имеет исключительно большое значение для раскрытия идейного и философского смысла произведения.

Анализ заглавий рассказов А. П. Чехова следует начинать с изучения теории заглавия в целом, потому что заглавия произведений Чехова определяют своеобразие его стиля. Тема заглавия далеко не исчерпана для исследования, хотя основные параметры этого первого слова художественного произведения обозначены. С. Д. Кржижановский определяет заглавие как «ведущее книгу словосочетание, выдаваемое автором за главное книги. Заглавием книга представлена в мале» [1, с.71].

Название - это первое, с чем читатель встретится, взяв в руки книгу или посмотрев на содержание журнала. Это первая информация о произведении, которая должна читателя заинтересовать или хотя бы дать ему представление о нем. Заглавие - это может быть уже сгущенная книга, книга - это может быть развернутое заглавие. Как пишет С. Д. Кржижановский: «Заглавие - книга ин рестрикто, книга - заглавие ин экстенсо» [1, с.72].

С. Л. Левитан отмечает: «В ранних чеховских рассказах преобладают непритязательные заглавия. Их названия вполне соответствуют жанровой природе рассказа-сценки, обозначая объект изображения, тему, время или место действия: «В бане», «В вагоне», «В номерах», «В почтовом отделении», «На даче», «На кладбище», «На вечеринке», «На мельнице». Название не выходит за пределы

происходящей частной истории, случайного происшествия. Не столь важно имя персонажа, давшее название рассказу: «Агафья» или «Анюта», «Верочка» или «Полинька», «Гриша» или «Володя». Ни одно из этих имен не стало нарицательным, ибо ни одно из них не содержит обобщения. Названия многих рассказов рассчитаны на комический эффект: «Беззащитное существо», «Живая хронология», «Кухарка женится», «Лошадиная фамилия» [2, с.35].

Есть у Чехова заглавия, обозначающие происшествия экстраординарные, такие, которые и в реальном мире считаются событиями: «Убийство», «Неприятность», «Дуэль», «Несчастье». Но и они не выходят из ряда названий фабульно-событийных. Так, сюжетное событие в рассказе «Убийство» - не умерщвление Матвея Терехова его братом Яковом (нелепое и неожиданное для убийцы), а духовное прозрение Якова, которое за этим последовало.

В одних рассказах название обозначает начальную экспозиционную ситуацию («Дама с собачкой», «Соседи»), в других – финальную («Ионыч», «Скрипка Ротшильда»). Ионыч - так уважительно-фамильярно будут звать доктора Старцева после долгих лет жизни в городе, когда он станет там своим человеком и утратит все лучшее, что в нем было, в том числе и живой, бескорыстный интерес к своей профессии. Когда мы начинаем читать рассказ, Дмитрий Старцев – еще не Ионыч; но он станет им, неминуемо и неизбежно. Так названием обозначен грядущий жизненный путь героя.

«Особый тип чеховских заглавий представляют «Дом с мезонином», «Крыжовник», «Палата №6», «Степь». Эти названия как будто обозначают только предмет или место действия, фабульное пространство. Но в отличие от других - даже метафорических или символических названий такого типа («В овраге», «В родном углу»), они приобретают принципиально новый чеховский смысл, - поскольку таким смыслом обладают озаглавленные ими произведения» [2, с.39].

Д. М. Магомедова отмечает: «Эти заглавия обозначают реалии чеховского художественного мира. И если в другом произведении, в другом контексте мы встречаем словосочетание «дом с мезонином» или «палата №6» мы так или иначе вспоминаем чеховские образы» [3, с.79].

В этих названиях происходит такое же приращение смысла, что и в тех чеховских фразах, которые становятся своего рода художественными идиомами. Крыжовник воспринимается как знак

довольства собственника своим - каким бы «жестким и кислым» это свое не было. «Мороз крепчал» и «Волга впадает в Каспийское море» входят в Чеховский текст как нейтральные, - а выходят из него несущими на себе печать пошлости, банальности. Никто из писателей не осмеет после «Ионыча» употребить слова «Мороз крепчал», даже если ему нужно упомянуть об этом состоянии природы. И если на уроке географии учитель произнесет: «Волга впадает в Каспийское море», - он напомним нам Ипполита Ипполитыча. Эти выражения и однотипные с ними заглавия утрачивают ситуативное значение и приобретают нарицательный смысл.

Таким образом, различные типы названий слагаются в систему, выражающую существенные стилевые свойства чеховского рассказа.

Литература:

1. Кржижановский, С.Д. (1990). Поэтика заглавий. *Основы теории литературы*. Рига: «Латвийский университет».
2. Левитан, С. Л.(1993). Название чеховского рассказа. *О поэтике А. П. Чехова*. Иркутск.
3. Магомедова, Д. М. (1982). Парадоксы повествования от первого лица в рассказе А. П. Чехова «Шуточка». *Жанр и проблема диалога*. Махачкала: Дагестанский гос. ун-т.
4. Пешковский, А. М. (2001). *Русский синтаксис в научном освещении*. М., «Языки славянской культуры».

Ким Алексей

Каракалпакский государственный университет имени Бердаха (Узбекистан)

ОБРАЗ МАТЕРИ В ПОЭЗИИ С. ЕСЕНИНА И М. ЮСУФА (НА ПРИМЕРЕ СТИХОТВОРЕНИЯ «ПИСЬМО МАТЕРИ»)

В статье раскрывается значимость одной из вечных тем в мировой литературе - темы матери. Основное содержание статьи составляет анализ особенностей выражения образа матери в лирике С. Есенина и М. Юсуфа

Ключевые слова. лирика, «ангел-хранитель», «родимый дом», материнская любовь.

Как известно, в мировой литературе существует несколько устойчивых тем, которые повторяются из века в век в творчестве самых разных писателей и поэтов. Среди них - тема Родины, любви, природы, женщины в целом и , в частности, женщины-матери.

И это не случайно, ибо материнская любовь-это, прежде всего, самое трогательное, незабываемое и самое теплое воспоминание в

нашей жизни, являющийся таинственной причиной развития и перемен; любовь, которая символизирует возвращение в родной домой, убежище и долгая тишина, которое является началом и концом всего, что существует. Положительная сторона чрезмерного развития материнского инстинкта тождественна хорошо известному образу матери, который прославлялся во все времена и на всех языках. Как справедливо подчеркивает Юнг К.Г., «Мать-это материнская любовь, мой опыт и моя тайна» [4, с.228].

Для большинства из нас Сергей Есенин, в первую очередь, является певцом красоты русских просторов и старой деревни. Однако, внимательный читатель заметит, что тема Родины в творчестве поэта тесно перекликается с темой матери (Родина-мать). Исследователи есенинских произведений отмечают, что на ранних этапах своего развития Есенин редко говорит о матери. Её образ если и встречается, то, зачастую, приобретает сказочное звучание и используется автором в стихах, написанных в мифическом ключе, таких как «Не ветры осыпают пуши...», «Исповедь самоубийцы». На ранних этапах поэт больше упоминает о бабушке с дедушкой, чей дом навсегда останется в памяти лирического героя как источник тепла и мира [2, с.165].

Сквозь творчество Есенина проходит светлый образ матери поэта, наделенный индивидуальными чертами, он вырастает в обобщенный образ русской женщины, как сказочный образ той, которая не только подарила целый мир, но и осчастливила песенным даром.

Стихотворение С. Есенина «Письмо матери» было написано в 1924 году, в конце жизни автора. Последний период творчества является наивысшей точкой его мастерства. Поэзия, относящаяся к этому времени, как бы подводит итог всех его мыслей, высказанных ранее. Она стала также просто констатацией того, что старое ушло безвозвратно, а новое непонятно и совсем не похоже на то, что представлял себе поэт в дни Октября 1917 года. Это стихотворение посвящено не столько конкретному человеку, сколько собирательному образу матери или даже матери – Родине.

Стихотворение носит исповедальный, покаянный характер. Его лирический герой мучается собственными противоречиями: в нём есть и нежность, и «мятежная тоска». Он пережил ранние утраты и усталость. Однако звучит в стихотворении и надежда лирического героя на своё духовное обновление, на излечение от душевных ран

материнской любовью: «Ты одна мне помощь и отрада».

Как уже говорилось выше, тема матери является устойчивой в мировой литературе, хотелось бы отметить одноименное стихотворение узбекского поэта Мухаммада Юсуфа.

Мухаммад Юсуф, как и С. Есенин, выступает от лица сына, находящегося вдалеке от матери. В своём письме он проявляет тоску по матери, преданность ей и восточное уважение. Поэт днём и ночью думает о матери, описывает, как одинок в огромном Ташкенте без самого родного человека – матери, которая могла бы выслушать его чаяния.

И вечером, и утром я// всё думаю о Вас.// Скучаю, мама, но прийти// я не могу сейчас.// Хоть ночи светлые у нас,// но душу приоткрыть// Свою не в силах никому// и с этим тяжко жить [3, с.270].

Несмотря на то, что оба поэта раскрывают схожие темы, всё же можно отметить ряд черт различия. У Есенина лирический герой – бесшабашный юноша, способный втянуться в драку и прослыть «горьким пропойцей». Герой Мухаммада Юсуфа – человек, воспитанный в лучших традициях Востока, с его почитанием матери и женщины вообще, с романтическим отношением к жизни, с желанием добиться взаимности в любви и горечью потери любимой.

Если герой Есенина – фактически безбожник, не имеющий философскую основу мировоззрения, то герой М. Юсуфа – фаталист, верящий в предначертанное свыше.

Стихотворения обоих поэтов с одним и тем же названием «Письмо матери» – лирическое воплощение отношений между матерями и детьми. Сергей Есенин и Мухаммад Юсуф смогли наполнить стихотворения реалистичностью и тонкой, щемящей сердце душевной лирикой.

Образ матери в творчестве С. Есенина сродни иконописному – их роднит вечное терпение, ожидание, надежда на «помощь и отраду». С. Есенин создал в русской литературе настоящий культ матери. «Лучше тебя никого не видал» - так скажет поэт о своей матери [1, с. 480].

Литература:

1. *Здесь и далее текст цитируется последующему источнику: Есенин С. А. Стихотворения и поэмы. (1956). Л.: Сов. писатель.*
2. Белоусов, В. Г. (1969). *Сергей Есенин. Литературная хроника. Часть 1. (1895–1920).* М.: Сов. Россия.
3. Сайланма, М. Юсуф. (2018). «Шарк» (перевод В. Райхеля).
4. Юнг, К.Г. (2005). Душа и миф: шесть архетипов АСТ.: - ХАРВЕСТ.

Ниетуллаев Мадияр

Каракалпакский государственный университет имени Бердаха (Узбекистан)

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ВРЕМЕНИ И ПРОСТРАНСТВА В ПЬЕСЕ «ЧАЙКА» А.П.ЧЕХОВА

В публикации раскрывается значимость художественного времени и пространства в пьесе «Чайка» А.П.Чехова, определяются особенности их выражения, характеризующие своеобразие мастерства писателя.

Ключевые слова: художественное время, пространство, мастерство, многогранность.

Художественное время и художественное пространство – «важнейшие характеристики художественного образа, организующие композицию произведения и обеспечивающие его восприятие как целостной и самобытной художественной действительности» (Роднянская, 1978, с. 487).

Характерной особенностью художественного времени и пространства является их единство, именуемое, как известно М.М.Бахтиным «хронотопом».

Особенности выражения художественного времени и пространства, во многом, зависит от жанровой разновидности и способов повествования.

Пьеса А.П.Чехова, написанная в 1895-1896 годах, определяет драматургическое мастерство А.П.Чехова, его своеобразие, одним из феноменов которого является художественное время и пространство.

Пьесы А.П.Чехова пронизаны многообразием художественного времени и пространства. Так в «Чайке» наличествует «суточное время (день и ночь, утро и вечер)», «космическое (представление о вечности и о вселенной истории)», «биографическое (детство, юность, зрелость, старость)» (Хализев, 2002, с. 248).

Суточное время в пьесе отличается конкретностью, выражено с помощью относительной датировки: «Маша. Душно, должно быть, ночью будет гроза. Вы всё философствуете или говорите о деньгах. По-вашему, нет большего несчастья, как бедность, а по-моему, в тысячу раз легче ходить в лохмотьях и побираться, чем.... Впрочем, вам не понять этого...» (Чехов, 2007, с. 6).

Наряду с суточным временем, А.П.Чехов отражает космическое время, раскрывающее тяготение к настоящей жизни в контексте

прошлой, экологической катаклизмы: «Нина. Люди, львы, орлы и куропатки, рогатые олени, гуси, пауки, молчаливые рыбы, обитавшие в воде, морские звезды, и те, которых нельзя было видеть глазом, – словом, все жизни, все жизни, все жизни, свершив печальный круг, угасли.... Уже тысячи веков, как земля не носит на себе ни одного живого существа, и эта бедная луна напрасно зажигает свой фонарь. На лугу уже не просыпаются с криком журавли, и майских жуков не бывает слышно в липовых рощах. Холодно, холодно, холодно. Пусто, пусто, пусто. Страшно, страшно, страшно» (Чехов, 2007, с. 14).

Одним из особенностей организации художественного времени в «Чайке» является «слияние событийного времени с бытовым», связь их с восприятием образов, выражающих авторское миропонимание. Время настоящее обращено в прошлое и в будущее, выражающее надежду, устремленность героев.

Художественные пространства в пьесе «Чайка» - деревня, город, озеро, организованное видением героев, их отношениям к ним. Они обретают глубину переживания психологического состояния героев. Важной особенностью пьесы «Чайка» является обращение героев к пространству внутренней памяти, сопряжение прошлого с настоящим: «Сорин. ...Вот история, никогда в деревне я не жил, как хотел. Бывало, возьмешь отпуск на двадцать восемь дней и приедешь сюда, чтобы отдохнуть и все, но тут тебя так доймают всяким вздором, что уж с первого дня хочется вон. (Смеется.) Всегда я уезжал отсюда с удовольствием.... Ну, а теперь я в отставке, деваться некуда, в конце концов. Хочешь – не хочешь, живи...» (Чехов, 2007, с. 6).

Открытые пространства – деревня, город, озеро, определяют их настоящее через прошлое. Особенно ярко выражено в героине Нине Заречной, в котором озеро станет её художественным пространством, определяющее целеустремленность героини, желание изменить русло жизни: «Нина. Я одинока. Раз в сто лет я открываю уста, чтобы говорить, и мой голос звучит в этой пустоте уныло, и никто не слышит.... И вы, бледные огни, не слышите меня.... Под утро вас рождает гнилое болото, и вы блуждаете до зари, но без мысли, без воли, без трепетания жизни. Боясь, чтобы в вас не возникла жизнь, отец вечной материи, дьявол, каждое мгновение в вас, как в камнях и в воде, производит обмен атомов, и вы меняетесь непрерывно. Во вселенной остается постоянным и неизменным один лишь дух» (Чехов, 2007, с. 14).

Наряду с открытым пространством, А.П.Чехов использует хронотоп частного салона, закрытое пространство: «Треплев. Если Заречная опоздает, то, конечно, пропадет весь эффект. Пора бы уж ей быть. Отец и мачеха стерегут ее, и вырваться ей из дому так же трудно, как из тюрьмы. (Поправляет дяде галстук.) Голова и борода у тебя взлохмачены. Надо бы постричься, что ли...» (Чехов, 2007, с. 7).

Таким образом, художественное время и пространство в пьесе А.П.Чехова служат важнейшими характеристиками героев пьесы, служат средством раскрытия рутиной их настоящей жизни. Не случайно настоящее время в пьесе образовано в прошлое и устремлено в будущее, выражающие надежды героев на лучшее.

Литература:

1. Роднянская, И. Б. (1962–1978). *Художественное время и художественное пространство* // Краткая литературная энциклопедия. – М.: Советская энциклопедия.
2. Хализев, В.Е. (2002). *Теория литературы*. Москва.
3. Чехов, А.П. (2007). *Чайка*. Москва.

Пирматова Мадина

Каракалтракский государственный университет имени Бердаха (Узбекистан)

ПОЛИВАРИАНТНОЕ ПРОЧТЕНИЕ СИМВОЛА ДОРОГИ В ТВОРЧЕСТВЕ В.В. НАБОКОВА (НА МАТЕРИАЛЕ РАССКАЗОВ «КАТАСТРОФА», «УЖАС», «СКАЗКА», «ГРОЗА»)

В публикации рассмотрено поливариантное прочтение символа дороги в творчестве известного писателя В.В.Набокова. Дается характеристика понятиям «язык символов» и «символ». Символ дороги показан на примере трёх рассказов этого литературного гения. Раскрывается смысловое значение понятия «дорога».

Ключевые слова: *творчество, рассказ, прочтение, дорога, символ.*

Особым, универсальным языком, с помощью которого мы познаем действительность, является символический язык. Символика выражает взаимосвязи между явлениями действительности, идеями, вещами.

Язык символов – это способ многогранного видения мира, по В.Шмакову, это «есть истинный, всемирный, всечеловеческий язык, одинаково справедливый для всех времен и народов».

Содержание символа многозначно и рассматривается всегда вместе с его образной структурой. В том или ином произведении фиксируется одна из семантических составляющих символа, которая зависит от контекста.

Символ – это пространство, арена, где пересекаются две действительности, «встречаются известные конструкции сознания с тем или другим возможным предметом этого сознания» [1].

Одним из примеров вечных символов в искусстве, в том числе и в литературе, является символ дороги. В истории литературы многочисленны примеры обращения поэтов и писателей к данному символу: А.Н.Радищев, А.С.Пушкин, Н.А.Некрасов, М.Ю.Лермонтов и многие другие.

Символ дороги многозначен: дорога – это связующее звено между несколькими точками в пространстве; это метафора жизненного пути человека; это граница между жизнью и смертью; это связь с экзистенциальной темой.

Творчество выдающегося художника литературного искусства Владимира Набокова является примером конгломерата многочисленных символов, в том числе и символа дороги, который приобретает у писателя полифоническое звучание. Рассмотрим конкретную реализацию различных аспектов данного символа в рассказах В.В. Набокова.

В рассказе «Катастрофа» главный герой Марк живет в мечтах, что скоро женится на своей любимой девушке Кларе. Однако этому не суждено было сбыться: она его бросила ради другого молодого человека. Герой в неведении едет к своей любимой в трамвае. Символично то, что он проехал свою остановку, то есть упустил своё счастье. Дорога здесь рассматривается вместе с трамваем, они стали символом смерти для главного героя: трамвай сбил его насмерть. Дорога связала его жизнь на земле, его земные мечты и поту стороннюю жизнь, именно там, после смерти реализовались его мечты: находясь в предсмертном состоянии в больнице, герою кажется, что «Клара открыла калитку, подняла оголенные локти – и ждёт, оправляя прическу. Марк, беззвучно смеясь, с разбегу обнимает ее, прижимается щекой к теплomu, зеленому шелку» [2]. В силу своей многогранной природы символ тесно связан с таким литературоведческим понятием, как реминисценция. Предсмертные галлюцинации Марка отсылают нас к древнегреческой мифологии. Забвение главного героя напоминают нам результат действия воды одной из пяти рек,

протекающих в Аиде, реки забвения Леты. Это очередное подтверждение того, что дорога к любимой и трамвай стали для героя последним путем – путем в мир потусторонний.

Семантический вектор символа дороги разворачивается в противоположную сторону в рассказе В. Набокова «Гроза». Это рассказ о ночном воздушном крушении. Главный герой становится свидетелем падения пророка со своей колесницы, на которой тот совершал ежедневную прогулку: в данном случае дорога рассматривается как путь из потустороннего мира в мир посюсторонний, в отличие от предыдущего рассказа. При этом колесница становится материальным воплощением пророка, делающим его божеством. На ней пророк описывается как «громовержец, седой исполин», напоминающий нам древнегреческого бога солнца Гелиоса, или древнеегипетского бога солнца Ра; упав же с колесницы, пророк превращается в беспомощного старика, который «кряхтит и прихрамывает».

Сравнение героя с неким божеством, только уже не на колеснице, а в трамвае, мы видим в рассказе Набокова «Сказка». Каждый день главный герой ездит на трамвае на работу и с работы. По сути эту монотонную ежедневную «процессию» герой превращает в интересное занятие: «Ежедневно, дважды в день, в трамвае, который вез его на службу и со службы обратно, Эрвин смотрел в окно и набирал гарем». Трамвай здесь выступает некой защитной оболочкой героя, он себя чувствует там комфортно после одного случая в прошлом: «Нужно иметь в виду, что только раз за свою жизнь Эрвин подошел на улице к женщине, – и эта женщина тихо сказала: «Как вам не стыдно... Подите прочь». С тех пор он избегал разговоров с ними. Зато, отделенный от тротуара стеклом, прижав к ребрам черный портфель и вытянув ногу в задрипанной полосатой штанине под супротивную лавку, – Эрвин смело, свободно смотрел на проходивших женщин, – и вдруг закусывал губу; это значило – новая пленница; и тотчас он оставлял ее, и его быстрый взгляд, прыгавший, как компасная стрелка, уже отыскивал следующую». Дорога по трамвайным путям для героя – это, по сути, альтернативная жизнь, мечты героя, которые не воплотились в его скучной обыденной жизни. Трамвай, выполняющий функцию защитной оболочки для героя, отсылает нас к знаменитому рассказу А.П. Чехова «Человек в футляре», а точнее к его герою, Беликову. Беликов, так же, как и набоковский герой рассказа «Сказка», окружил себя многочисленными оболоч-

ками: теплое пальто, очки, вата в ушах, все предметы и вещи его в чехлах. Однако в остальном они отличаются: набоковский Эрвин с помощью чёрта приобретает смелость и возможность осуществить свою мечту о гареме в реальность, но его жадность становится причиной провала: в конце он остается ни с чем. Данный эпизод напоминает нам «Сказку о золотой рыбке» А.С. Пушкина: судьбы набоковского Эрвина и пушкинской старухи схожи – оба остались у «разбитого корыта» из-за своей ненасытности. Философское звучание приобретает символ дороги в рассказе «Ужас». Главный герой именно благодаря тому, что выходит на дорогу (в данном случае это улица), осознает всё ничтожество жизни, ее «страшную наготу, страшную бессмыслицу». При этом он сливается с пространством, становится частью неживого мира: «Я был уже не человек, а голое зрение, бесцельный взгляд». Дорога здесь рассматривается как элемент природы, провозглашается её естественность, противопоставленная не настоящей, бессмысленной жизни человека в закрытых пространствах, где нет возможности осмыслить жизнь: «Мне и в голову не приходило рассуждать о том, что такое жизнь, что такое смерть...».

Подводя итог, следует отметить, что символы имеют основополагающее значение для понимания путей развития человеческой мысли, искусства, истории, религии и мифологии. Попытки людей найти всеобщий универсальный язык, который сумел бы выразить связь вещей и явлений в окружающем таинственном мире, и привели к открытию обобщенных образов и абстрактных понятий, которые стали именовать символами. Различные интерпретации понятия символ, попытки определения его природы привели к появлению связей между символом и такими терминами, как реминисценция, образ, знак. Таким образом, очевидна интертекстуальная связь символа дороги в творчестве Владимира Набокова с образами из литературы, в том числе из мифологии и фольклора.

Литература:

1. Рошаль, В.М. (2008). *Энциклопедия символов*. М.
2. Набоков В. Сборник рассказов. Режим доступа : <https://www.labyrinth.ru/books/368297/>

Рафаэлова Нурсылыу

Каракалпакский государственный университет имени Бердаха (Узбекистан)

ОБРАЗ МАТЕРИ В ПОВЕСТИ «МАТЕРИНСКОЕ ПОЛЕ» Ч. АЙТМАТОВА

Данная публикация посвящена образу матери в повести Ч. Айтматова «Материнское поле». Рассматривается феномен Ч. Айтматова как писателя евразийского пространства, раскрывается образ главной героини – Толганай, на долю которой выпала тяжелая судьба: потеря на войне мужа и детей. В ходе публикации был сделан вывод о том, что, несмотря на внутреннюю жестокую боль от потерь, Толганай нашла в себе силы жить, работать и любить.

Ключевые слова: Чингиз Айтматов, мать, Толганай, война.

Чингиз Айтматов, пожалуй, является тем самым известным писателем, ставший символом многонациональности литературы. По мнению литературоведов, он считается писателем евразийского пространства: киргиз по отцовской и татарин – по материнской линии, живший в Киргизии и России, часто бывавший в Казахстане и странах Западной Европы, умерший в Германии, писавший произведения на русском и киргизском языках (Кузнецов, 2014, с. 25). Темы, поднимаемые Ч. Айтматовым, - это «вечные темы», волнующих людей всех народов и во все времена. Не случайно П. Мирза-ахмедова, исследующая творчество писателя, считает, «что оно давно вышло за рамки национальной литературы и стало явлением мировой культуры».

Одним из интереснейших произведений, ярко раскрывающего образ женщины-матери, является «Материнское поле». Повесть была впервые опубликована на киргизском языке в журнале «Алма-Тоо» в 1962 году под названием «Саманчинын жолу». И уже в 1963 году она увидела в свет на русском языке в авторском переводе в журнале «Новый мир». Неоднократно повесть была инсценирована многими театрами, а композиторы А. Малдыбаев и В. Власов даже написали по ее мотивам оперу «Мать».

В центре повести «Материнское поле» – образ старой киргизской женщины Толганай, на чью долю выпало в тяжелые военные годы роль матери и бригадира, что не каждый человек выдержал бы.

«Материнское поле» – это не просто рассказ-воспоминание, а горькая выстраданная исповедь, прорывающаяся из самых глубин доброй и гордой женской души, из сердца седовласой солдатской вдовы, женщины-матери, намного пережившей трех своих сыновей-

воинов, а ведь «матери рожают детей для жизни, для простого, земного счастья» (Айтматов, 1964, с. 90). Война нарушила этот вечный закон жизни, внеся трагедию в жизнь матери, а значит и всего человеческого рода.

Главным в жизни Толгонай были семья и работа – и то и другое не мыслилось ею вне любви: «То была самая лучшая пора моего материнства. И работа спорилась в моих руках, я всегда любила работать» (Айтматов, 1964, с. 23).

Три ее сына – Касым, Маселбек, Джайнак – не только ее гордость, но и вся ее жизнь, смысл существования, но и после их смерти она продолжала жить и работать. Несмотря на внутреннюю жестокую боль от потерь, она нашла в себе силы жить.

Мать Толгонай подобно матери-земле способна любить всех страдающих и нуждающихся в этой любви, она вправе сказать: «Для матери все дети равны...» (Айтматов, 1964, с. 18). И оттого и невестку свою Алиман она не просто приняла как жену сына своего, а полюбила ее сердцем и душой как дочь свою. Трагедию Алиман, оставшуюся без мужа в молодом возрасте, она приняла сердцем и оттого мыслила ее беду более сильной, чем свою, - беду матери, потерявшей трех сыновей. И «предательство» Алиман, ждущей ребенка от другого мужчины, она приняла за благо, которое видится ей в продолжении рода человеческого. И поэтому, пробуя первый хлеб «неродного» внука своего, которого вырастила она, и который вырастил теперь этот хлеб, она обращается именно к Касыму, чья жена дала жизнь Жанболоту: «Я проглотила хлеб его со слезами и подумала: «Хлеб бессмертен, ты слышишь, сын мой Касым! И жизнь бессмертна, и труд бессмертен!» (Айтматов, 1964, с. 131).

Главными ценностями бытия мать Толгонай определяет жизнь, хлеб, труд. Именно эти понятия лежат в основе жизни рода человеческого. И поэтому «предательство» Алиман, давшей жизнь человеку и продолжение угасающему роду Толгонай, есть благо и добро, а предательство Дженшенкула, укравшего последние семена, а значит и надежду на жизнь, есть самое страшное зло, которое порождено другим злом, отнимающим жизнь, - войной.

Таким образом, исходя из вышенаписанного, можно сделать вывод о том, что, хотя сыновья Толгонай погибли, она продолжила как мать род свой в «неродном» внуке, передала ему законы любви, жизни, труда и тепло материнского поля; важно отметить ее силу духа и выношенное мужество.

Литература:

1. Айтматов, Ч. (1964). *Материнское поле*. – Фрунзе: Кыргызстан
2. Кузнецов, Д.И. (2014). Чингиз Айтматов – писатель евразийского пространства. *Материалы научно-практической конференции «Феномен Евразии: жизненные миры и стратегии идентификации»*. 25.

Худаярова Нилуфар

Каракалпакский государственный университет имени Бердаха (Узбекистан)

НЕИССЯКАЕМЫЙ ИСТОЧНИК ИСТОРИИ, КУЛЬТУРЫ ТУРКМЕНСКОГО НАРОДА (НА МАТЕРИАЛЕ ПОЭТИКИ ДАСТАНА «ГЕР-ОГЛЫ»)

В статье исследуются среднеазиатские версии эпоса «Гер-оглы», анализируются особенности его поэтики в историческом, этнографическом, культурологическом аспектах.

Ключевые слова: дастан, бахши, героический пафос, образ коня, мотив движения.

Дастан «Гер-оглы», если перефразировать слова великого русского критика В.Г. Белинского, сказанные им о памятнике древнерусской культуры «Слово о полку Игореве» является «благоухающим цветком туркменского эпоса. Он известен в двух названиях «Гер-оглы» и Кер-оглы». Как отмечает крупнейший исследователь туркменского эпоса Каррыев Б.А., дастан «Гер-оглы» получил широкое распространение «среди народов Передней и Средней Азии на Кавказе – среди азербайджанцев, грузин, армян и у некоторых народов Северного Кавказа; на Ближнем Востоке – в Турции и Северном Иране; в Средней Азии и Казахстане» (История литератур народов Средней Азии и Казахстана, 1960, с.226)

Основу дастана «Гер-оглы» составляет борьба подневольного народа во главе доблестного воина Гер-оглы и его сорока джигитов (игидов) против притеснителей – турецких султанов, иранских шахов, арабских феодалов. Так по свидетельствам историков Аракела Темризского и Элиаса Мушегяна, армянский «вожак бедноты именем которого назван «Гер-оглы» руководил восстанием шаха Абасса (персидского правителя)», который совершал захватнические походы на туркменскую землю, особенно на южные районы» (Каррыев, 1987, с.87).

Примечательной особенностью поэтики дастана «Гер-оглы» является наличие в нем самых разных мотивов, среди которых наиболее важными являются:

1. **Мотив о чудесном рождении героя**, близкий традиционным мотивам, широко распространенных в мировом эпосе и сказочном фольклоре. История о чудесном рождении юноши, наречении его именем Ровшен (светлый) предопределяет необычность его судьбы.
2. Важным элементом поэтики дастана «Гер-оглы» является **мотив движения**, посредством которого раскрываются особенности исторической эпохи, антифеодалные выступления народа, доблестные подвиги Гер-оглы. Мотив движения определяет основные черты характера героев. В этой связи примечательна мысль академика Д.С. Лихачева о том, что «заметить движение – это значит и заметить движущийся объект» (Лихачев, 1979, с.209).
3. Одним из мотивов дастана «Гер-оглы» является – **религиозный**. Обращение к богу носит традиционный характер. Немаловажную роль в раскрытии идейного содержания дастана, социально-нравственной характеристики образов играет речь героев, вещие сны, а также песни, вложенные в уста главного героя Гер-оглы и его противников, характеризующие готовность героя, его призыв отомстить поработителей за страдание народа, за близких и родных.

Весьма знаменательным в поэтике «Гер-оглы» является использование числа 40. Известно, что тюркоязычные народы, чтобы ребенок рос крепким на 40 день при купании ребенка совершали обряд: поливали деревянной ложкой 40 раз его голову; на 40 день стригли ребенку волосы и ногти. В дастане «Гер-оглы» число 40 обозначает разный смысл: 1) количество игидов (воинов), входивших в дружину Гер-оглы число гапов; 2) отрезок времени (сорок дней ушло у Гер-оглы на поиски невесты); сорок дней назад до замужества Ага-Юнус, приснился сон, в котором она увидела человека, которым оказался Гер-Оглы; 40 дней пролежал Гер-Оглы раненный; 40 дней держал Гер-Оглы в землянке своего коня Гыр-Ата; связанный рождением Гер-оглы 40 чан заготовил на пир. Число 40 в дастане «Гер-оглы» имеет фольклорную основу, обозначающего предел в жизненных испытаниях героев.

Почетное место в дастане занимает образ коня. Это не случайно, ибо коневодство издревле было средством существования тюркмен. Конным была дружина «Гер-оглы».

Конец дастана – конец, смерть героя, вечная его жизнь. Важнейшей особенностью эпоса «Гер-оглы», представленный в варианте Пельван-бахши как и всех национальных версий (азербайджанской, узбекской, каракалпакской и других) выражение в них классического героического эпоса, свидетельством которого является обращение к теме «благородного разбойника» и отчетливое изображение социальных конфликтов феодального общества» (Каррыев, 1968, с.139-204), а также определенный акцент «на известное племенное или национальное единство перед лицом внешнего врага» (Каррыев, 1968, с.139-204).

Литература:

1. *Гер-оглы. Туркменский героический эпос*, (1983) Составитель Б.А. Каррыев, М.
2. *История Всемирной литературы*, (1985) том.3., М.: «Наука».
3. *История литератур народов Средней Азии и Казахстана*, (1960). М.: МГУ.
4. Каррыев, Б.А., (1983). *Туркменский героический эпос «Гер-оглы»*. В кн.: *Гер-оглы –туркменский героический эпос*. М.
5. Каррыев, Б.А., (1968). *Этнические сказания о Кер-оглы у тюркоязычных народов*, М.
6. Лихачев, Д.С., (1979). *Поэтика древнерусской культуры*. М.

РОЗДІЛ XII

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Бугайова Марина

Чорноморський національний університет імені Петра Могили (Україна)

СПОСОБИ ВІДТВОРЕННЯ АВТОРСЬКИХ НЕОЛОГІЗМІВ ТА ОКАЗІОНАЛІЗМІВ У ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ

У роботі досліджено основні способи перекладу авторських неологізмів та okazіоналізмів засобами української мови, наведено приклади перекладу okazіоналізмів та неологізмів у художніх творах, проаналізовано способи відтворення авторських неологізмів та okazіоналізмів у обраних творах українською мовою та особливості їх перекладу, виокремлено способи та прийоми відтворення мовленнєвих одиниць, зроблено відповідні висновки.

Ключові слова: авторський неологізм, калькування, неологізм, okazіоналізм, транскрипція, транслітерація.

Для теорії перекладу okazіональні слова є досить актуальною темою, тому що їх значення і емоційне забарвлення вкрай складно передати при перекладі з однієї мови на іншу.

На сьогоднішній день значний інтерес у перекладознавстві представляють собою так звані okazіоналізми або авторські неологізми. Сам термін «okazіоналізм» тлумачиться приблизно однаково в наявних лінгвістичних словниках, як «лексична одиниця, яка не відповідає загальноприйнятому слововживанню, носить індивідуальний характер, обумовлена специфічним контекстом» (Розенталь, 1974, с. 240). Okazіоналізми створюються з відступами від сформованих в мові словотворчих типів. Як приклад слів подібного типу можна навести такі слова, що вживалися в мові поезії початку ХХ століття: *дзюрчить, прихватизація, мемуарам* (Улуханов, 1996, с. 64).

Неологізм – це нове слово або мовний зворот. Слід звернути увагу на те, що в сучасному мовознавстві немає цілісної думки стосовно неологізмів, їх природи і квінтесенції. Відмежовуючи okazіоналізми від неологізмів, О. Г. Ликов дуже тонко зауважує: «Новим може бути тільки те, що здатне з часом старіти». Okazіоналізми, згідно О. Г. Ликову, вимкнені з фактора історичного розвитку і зміни (Лыков, 1972, с. 10).

При перекладі авторських неологізмів дуже важливо з'ясувати точне значення певного слова, а його відсутність в словниках не є перешкодою для перекладу. Саме перекладацька практика робить найбільший внесок в поповнення лексичного складу мови перекладу.

Основними способами перекладу неологізмів, таким чином, є: транскрипція, транслітерація, калькування та описовий переклад. Оказіональні слова фактично є неперекладними.

Для перекладача роль посередника в контакті двох культур при перекладі оказіональних слів має певну складність.

Матеріалом нашого дослідження стали оказіоналізми та авторські неологізми з трилогії Ф. Пуллмана «Темні початки». Переклад першої книги «Північне сяйво» виконаний перекладачем Наталією Рябовою (Пуллман, 2004). Переклад другої книги «Магічний ніж» та третьої «Янтарне скло» виконав Сергій Савченко (Пуллман, 2004). Останнім матеріалом дослідження є книга «Гаррі Поттер та в'язень Азкабану» та її переклад виконаний В. Морозовим (Роулінг, 2006).

Загалом у трилогії Ф. Пуллмана «Темні початки» нами було виявлено та проаналізовано 19 авторських неологізмів та оказіоналізмів, які влучно переклали Наталія Рябова та Сергій Савченко українською мовою. Н. Рябова використовувала загалом калькування, в поодиноких випадках – спосіб транскрипції.

Ми можемо констатувати, що чарівний світ Джоан Роулінг переповнений авторськими неологізмами та оказіоналізми. Загалом нам вдалося віднайти понад 72 лексеми, більшу частину з яких (26) В. Морозов переклав за допомогою калькування, також для перекладу були використані способи транслітерації та транскрипції.

Література:

1. Куш, Е. (2010). «Способи та прийоми перекладу англійських неологізмів.» *Вісник маріупольського державного університету серія: філологія*, вип. 2 (4), 139–145.
2. Лыков, А. Г. (1972). Можно ли окказиональное слово назвать неологизмом?.
3. Пуллман, Філіп. (2004). Магічний ніж. Переклад Сергій Савченко. Харків: КСД.
4. Пуллман, Філіп. (2004). Північне сяйво. Переклад Наталя Рябова. Харків: КСД.
5. Пуллман, Філіп. (2004). Янтарне скло. Переклад Сергій Савченко. Харків: КСД.
6. Розенталь, Д., Теленкова, М. (1976). Словарь-справочник лингвистических терминов.
7. Роулінг, Джоан. (2006). Гаррі Поттер і В'язень Азкабану. Переклад В. Морозов. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА.
8. Турчак, Олена. (2004) «Оказіоналізми як об'єкт лінгвістичного дослідження.» *Українська мова*, вип. 2, 47–55.
9. Улуханов, И. (1996). Единицы словообразовательной системы русского языка и их лексическая реализация. Москва.

10. Levchenko, Yaroslav. (2010). «Neologism in the Lexical System of Modern English». Germany.
11. Pullman P. (2001). The Amber Spyglass. New York.
12. Pullman P. (1998). The Subtle Knife. New York.
13. Pullman, P. (2003). The Golden Compass. New York.
14. Rowling, Joanne Kathleen. (1999). Harry Potter and the Prisoner of Azkaban. London: Bloomsbury. London: Bloomsbury.

Волкова Вікторія

Чорноморський національний університет імені Петра Могили (Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ АНГЛІЙСЬКИХ ДІЄПРИКМЕТНИКОВИХ КОНСТРУКЦІЙ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

У статті досліджуються засоби передачі англійських дієприкметникових конструкцій українською мовою як конструкцій вторинної предикації, структура конструкцій та особливості їх перекладу, складнощі, які виникають під час передачі їх українською мовою та чинники, від яких залежить вибір адекватного способу перекладу.

Ключові слова: *безособова форма дієслова, дієприкметник, вторинна предикація, дієприкметникова конструкція, спосіб перекладу.*

У лінгвістиці зростає інтерес до конструкцій вторинної предикації, зокрема з дієприкметником. Переклад англійських дієприкметникових конструкцій українською мовою є однією з актуальних перекладознавчих проблем, оскільки вони є поширеними в англійській мові. Складність завдання полягає в тому, що в українській мові відсутні повні еквіваленти цим конструкціям, внаслідок чого перекладачеві необхідно шукати адекватні засоби перекладу.

Дослідження англомовних конструкцій вторинної предикації з дієприкметником та шляхів їх відтворення українською мовою проводили такі мовознавці як Александрова О. А., Беклемешева Н. М., Блохіна Н. А., Волченко О. М., Ісмайлова С., Кириченко О. А., Кузенко Г. М., Лесінська О. М., Лощенова І. Ф., Маркосян О. І. та Таланова О. Ю.

Термін «конструкція вторинної предикації» вживають на позначення предикації з неособовими формами дієслова. Це бінарні конструкції, до складу яких входять вторинний підмет, виражений іменником або займенником, і вторинний присудок, виражений неособовою формою дієслова. Н. М. Беклемешева структури

вторинної предикації називає носіями редукованої предикативності. Їхня основна функція передавати категорії предикативності без опори на зовнішні ознаки. (Беклемешева, 2011, с. 11)

Дієприкметникова конструкція – це синтаксична одиниця, яка складається з номінальної частини та дієприкметника як неособової форми дієслова. У конструкції він знаходиться у предикативному зв'язку до іменної частини конструкції.

У сучасній англійській мові виділяють такі конструкції вторинної предикації з дієприкметником: 1) суб'єктна конструкція з дієприкметником, 2) об'єктна конструкція з дієприкметником, 3) абсолютні конструкції: номінативна абсолютна конструкція з дієприкметником та прийменникова абсолютна конструкція з дієприкметником (Александрова, 2016, с. 10).

Переклад дієприкметникових конструкцій українською мовою ускладнюється тим, що необхідно враховувати особливості англійських дієприкметників в усіх формах. Варіанти перекладу повинні бути підібрані з урахуванням виду конструкції та її синтаксичної функції. Складнощі зумовлені неоднорідністю граматичних категорій англійської та української мов.

Основним способом перекладу суб'єктної конструкції з дієприкметником є переклад за допомогою з'ясувального підрядного речення. У перекладі воно складається з головного, представленого неозначено-особовим реченням, і підрядної частини, яка починається сполучниками що та як.

Суб'єктна дієприкметникова конструкція може бути передана простим реченням: дієслово-присудок в пасивному стані – дієсловом в активному стані, просте речення є неозначено-особовим.

Основним способом перекладу об'єктної конструкції з дієприкметником є з'ясувальне підрядне речення за допомогою сполучників підрядності що, як і коли (Волченко, 2013, с. 402).

Номінативні конструкції з дієприкметником найчастіше перекладаються за допомогою підрядного обставинного речення шляхом введення сполучників оскільки, якщо або коли. У кінці речення її перекладають сурядним реченням. Відповідником дієприкметника є особова форма дієслова-присудка.

Номінативну абсолютну конструкцію з дієприкметником можна передати за допомогою складного речення без сполучників. У цьому випадку дві частини складного речення поєднані лише пунктуаційно.

У процесі перекладу цієї конструкції з метою спростити структуру речення в українській мові може відбуватися поділ речення на окремі самостійні речення.

Під час перекладу прийменникової абсолютної конструкції з дієприкметником українською мовою прийменник *with* в цільовій мові опускається. Одним із способів перекладу є дієприслівниковий зворот.

Також її перекладають за допомогою різних видів підрядного речення. Вид залежить від контексту речення, дієприкметнику відповідає особова форма дієслова-присудка.

Іноді її відтворюють за допомогою безсполучникового складного речення. У цьому випадку частини складного речення поєднуються за допомогою розділових знаків (Исмайлова, 2015, с. 152).

Отже, ми з'ясували, у чому полягає складність перекладу різних видів конструкцій вторинної предикації з дієприкметником, дослідили основні шляхи перекладу англійських дієприкметникових конструкцій українською мовою. Можна зробити висновок, що основним способом перекладу, на думку багатьох лінгвістів, є переклад за допомогою складних речень.

Література:

1. Александрова, О. А., Блохина, Н. А. (2016). Перевод причастий с английского языка на русский. *Приоритетные научные направления: от теории к практике*, 2, 7–11.
2. Беклемешева, Н. Н. (2011). Интерпретация вторично предикативных структур в перспективе актуального членения (автореферат). Москва.
3. Волченко, О. М., Лощенова, І. Ф. (2013). Особливості перекладу англійських синтаксичних конструкцій вторинної предикації українською мовою. *Мова і культура*, 16, 398–403.
4. Исмайлова, С. (2015). Предикативные конструкции в современном английском языке. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*, 1, 148–153.

Демираки Анастасія

Чорноморський національний університет імені Петра Могили (Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ

У роботі досліджено рекламні тексти. Реклама – це найкращий спосіб демонстрації товару, невід'ємна частина сучасності. У статті наведено характеристики стилістичних особливостей рекламних текстів, лексико-семантичні трансформації при перекладі, охарактеризовано класифікацію способів перекладу рекламних текстів, зроблено відповідні висновки.

Ключові слова: реклама, вербальний текст, екстралінгвістичний зміст, мовностилістичні засоби, гра слів.

Умовно процес перекладу рекламного тексту можна розділити на два етапи. На першому, ознайомчому, етапі перекладач витягує інформацію, що міститься в тексті. На цьому етапі йому необхідно володіти тими ж фоновими знаннями, що і носії вихідної мови. На другому, творчому, етапі перекладач аналізує текст з точки зору одержувача реклами, враховуючи відмінності в знаннях, досвіді і культурі носіїв двох різних мов. На цьому етапі завданням перекладача є встановити змістовне співвідношення між оригіналом і перекладом, а також передати соціолінгвістичні аспекти тексту, що перекладається (Камишникова, 2014, с. 114).

Рекламний процес спрямований головним чином на формування і закріплення в свідомості адресата стійких стереотипів способів життя, мислення, моралі і моральності, що є невід'ємною частиною формування суспільної свідомості (Добросклонская, 2005, с. 152).

Перекладач повинен не тільки підбирати близькі до оригіналу еквіваленти, а й передбачити лінгвоетнічну реакцію реципієнта.

Мовна гра – це маніпулювання мовою рекламного тексту в ігрових цілях (Амрі, 2007, с. 2).

Повтор сприяє швидкому запам'ятовуванню і кращому збереженню в пам'яті тієї чи іншої інформації.

Вирішення питання про вибір прийому перекладу буде прямо залежати від завдання, яке ставить компанія, а завдання перекладача – зберегти колорит мовної одиниці з можливими збитками для семантики.

Перерозподіл значення – значення безеквівалентної лексичної одиниці перерозподіляється на кілька одиниць перекладного тексту, сама безеквівалентна лексична одиниця розчиняється в перекладі.

При перекладі рекламних текстів перекладач повинен враховувати національну психологію і історичні традиції.

Специфіка англійської і української мов при перекладі обумовлює часту заміну заперечення на ствердження, використовуються технічні прийоми: калькування, компенсація лексичних втрат, заміна фразеологізмів їх семантичними еквівалентами.

Найважчим і найпоширенішим стилістичним прийомом у рекламних текстах є метафора, при перекладі якої від перекладача вимагається великий творчий потенціал.

Структурування специфічних особливостей мови-оригіналу реклами, усвідомлення їх впливу на раціональну та емоційну сфери свідомості покупця і потім викорінення мовного і культурно-етнічного бар'єру між комунікантами – ось етапи процесу рівнозначного перекладу рекламних текстів.

Реклама буде вважатися ефективною при використанні в ній різних засобів художньої виразності, які надають рекламі ще більше емоційності.

Серед граматичних трансформацій безпосередньо при перекладі рекламного тексту необхідно відзначити зміну порядку слів, зміна структури речення, заміна частин мови та членів речення, додавання, опущення.

Адекватність перекладу рекламного повідомлення є досить важливою, оскільки «реклама виділяється як найбільш суперечливий і заразливий спосіб здійснення міжкультурної комунікації в процесі соціальної взаємодії у його знаково-символічному аспекті, який бере участь у створенні, розвитку та зміні базових ідеалів; виконує функцію зв'язку між епохами, народами, регіонами і континентами, передаючи у спадок і по сусідству історичні досягнення, накопичені людством» (Ноздренко, 2006, с. 15).

Література:

1. Амрі, Л. П. (2007). *Языковая игра в текстах рекламной коммуникации: залог успеха или коммуникативная неудача?* Ростов: ЮФУ.
2. Борнякова, И. В. (2007). Специфика языка рекламных сообщений и их перевода в рамках межкультурной коммуникации (на материале немецкой и русской журнальной рекламы).
3. Добросклонская, Т. Г. (2005). Вопросы изучения медиатекстов.. Опыт исследования современной английской медиаречи. М.: Едиториал.
4. Дудик, П. С. (2005). *Стилістика української мови: навчальний посібник*. К.: Видавничий центр «Академія».
5. Кабанец, Ж. В., Коновалова, В. Б. (2009). «Особливості перекладу рекламного тексту. «Актуальні проблеми загальної та професійної освіти», (сс. 393–401).
6. Камишникова, Я. С. (2014). «Стилістичні особливості англійського рекламного тексту. «Наукові записки Національного університету «Острозька академія», серія філологічна, 44, 114–115.
7. Ніколащенко, Ю. А. (2018). «Лінгвістичні особливості німецьких рекламних текстів та їх переклад.» вип. 4 (56), 590–593.
8. Ноздренко, Е. А. (2006). *Реклама как фактор культурно-исторического процесса последней трети XX – начала XXI. Великий Новгород.*
9. Сердобинцева, Е. Н. (2010). *Структура и язык рекламных текстов*. М.: Флинта, Наука.
10. Фірсова, Ю. А. (2004). «Рекламний текст як проблема перекладу.» Київський національний лінгвістичний університет.

Нехань Анастасія

*Комунальний заклад «Роменська міська Мала академія наук учнівської молоді»
Роменської міської ради Сумської області (Україна)*

ЛІНГВО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО АНГЛОМОВНОГО СОЦІАЛЬНО-РЕКЛАМНОГО ДИСКУРСУ ПРОТИ БУЛІНГУ У ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Дослідницький проєкт зосереджений на дослідженні мовних особливостей соціально-рекламного дискурсу проти булінгу у шкільному середовищі, адже вони є засобами впливу на свідомість людини. У ході дослідження висвітлено теоретичні засади лінгво-стилістичних особливостей сучасного англомовного соціально-рекламного дискурсу проти булінгу у шкільному середовищі, а також був проведений аналіз його лінгво-стилістичних характеристик. У висновках викладено основні результати наукового дослідження.

Ключові слова: дискурс, англомовний соціально-рекламний дискурс, соціальна реклама, лінгво-стилістичні особливості, фонетичні, лексичні, граматичні, стилістичні засоби, вплив на свідомість адресата.

Сучасні лінгвісти приділяють особливу увагу саме соціально-рекламному дискурсу, адже актуальним залишається питання його лінгво-стилістичних особливостей, які виступають інструментом впливу на свідомість людини.

Актуальність роботи зумовлена зростанням ролі дискурсу соціальної реклами та необхідністю комплексного аналізу лінгво-стилістичних особливостей сучасного англомовного соціально-рекламного дискурсу проти булінгу у шкільному середовищі в межах сучасної антропоцентрично та функціонально спрямованої лінгвістики.

Вищезазначене зумовлює **мету дослідження**, яка полягає у виявленні та аналізі лінгво-стилістичних особливостей сучасного англомовного соціально-рекламного дискурсу проти булінгу у шкільному середовищі.

Наукова новизна дослідження полягає у виявленні, аналізі та визначенні кількісних та якісних співвідношень лінгво-стилістичних особливостей англомовного соціально-рекламного дискурсу проти булінгу у шкільному середовищі.

Матеріали для дослідження: англомовна соціальна реклама з протидії булінгу в мережі Internet (постери, плакати, банери, буклети, відеоролики).

Теоретичні засади лінгво-стилістичних особливостей сучасного англомовного соціально-рекламного дискурсу розкриті шляхом опрацювання наукових статей та публікацій вчених-лінгвістів, таких як

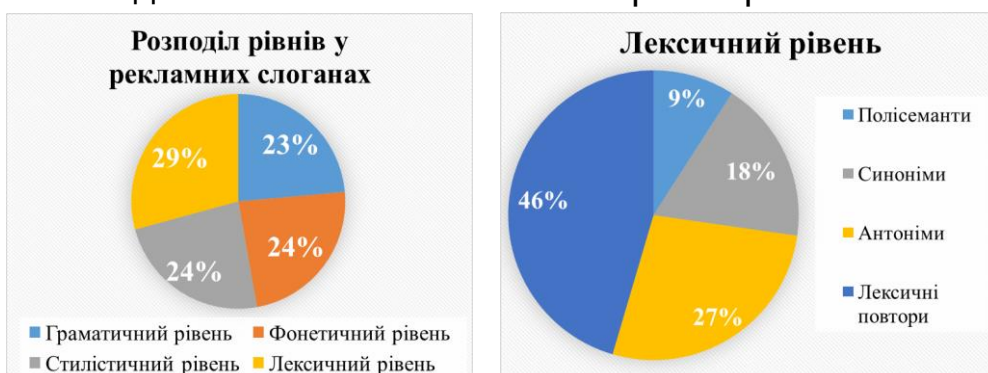
Ткачук Н.О., Карасик В.І., Савельєва О.О., Іванова І., Мороховський А.Н., Страшевська О., Куликова Є.В.

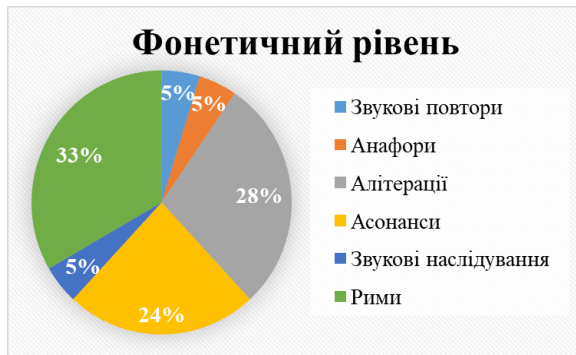
З розвитком сучасної мережі засобів масової інформації, соціальних мереж та інтернет-комунікацій увага вчених-лінгвістів прикута до аналізу саме рекламного дискурсу. Як підвид інституційного дискурсу рекламний дискурс є різновидом спілкування між людьми, які можуть не знати один одного, але контактують згідно з нормами певного соціуму [3]. У процесі розвитку рекламного дискурсу формується новий тип – соціально-реklamний дискурс. У сучасному визначенні поняття дискурсу як продукту соціальної реклами виділяють три підходи: прагматичний, інформативний та соціально-політичний [1].

Соціальна реклама – є певною галуззю практичної діяльності, результатом якої є рекламний дискурс. З дискурсивної точки зору тексти соціальної реклами характеризуються певними ознаками зовнішнього оформлення та змісту, їм притаманна візуальна складова, яка швидко запам'ятовується, метафоричність, виразність, простота, характерною є прагматична направленість. Жанр соціальної реклами характеризується низкою впливових мовних засобів, які здатні зачіпати почуття людей та транслювати певні соціальні цінності. Правила соціально-реklamного дискурсу вимагають простих речень, простих слів та словосполучень, переконливості, вживання окличних та спонукальних конструкцій [2].

Дослідники виділяють класифікації, що включають як лінгвістичні параметри для розгляду вербального складу реклами, так і екстралінгвістичні для розгляду невербального компонента реклами. Лінгвістичні класифікації складаються з фонетичного, лексичного, граматичного та стилістичного рівнів.

До кожного з мовних рівнів було віднесено 370 слоганів соціально-реklamного дискурсу. Представлені діаграми демонструють кількісні співвідношення мовних засобів на різних рівнях.

На фонетичному рівні найбільш вживаними виявилися рими, алітерація та асонанс. Вони роблять тексти соціально-рекламного дискурсу легкими для запам'ятовування, додають гарного звучання, підкреслюють експресивність, змістову виразність, чим привертає увагу читача. Найменш вживаними звукові повтори.

На лексичному рівні найуживанішими засобами є лексичні повтори і антоніми; вони надають особливої експресії та ритмічності виразу, фокусують увагу читача на найважливіших моментах, здатні викликати різкі, негативні емоції. Найменш вживаними є полісеманти.

На граматичному рівні найчастіше вживаються конструкції заперечення, риторичні запитання та наказовий спосіб. Вони виражають незгоду, заклик проти чогось, є емоційними та різкими. Найменш вживані – анафора.

На стилістичному рівні вживання метафор, епітетів і порівняння. Вони особливо яскраво позиціонують булінг як негативне явище, тримають читача у напрузі, пробуджують його уяву. Найменш вживаною є гіпербола.

Від вдалого вибору мовних засобів залежить ефективність впливу соціальної реклами, її емоційну наповненість та здатність апелювати до глибинних почуттів адресата та спонукати його до вчинків, дій.

Література:

1. Дмитриева, Л. М. (2009). *Социальная реклама*. М. : Прогресс.
2. Звада, О.В., Кузнецова, Л.В. (2019). К вопросу об особенностях дискурса социальной рекламы. *Вестник Волжского университета имени*

- В.Н. Татищева.* №1. Том 1, 39-46.
3. Карасик, В.И. (2002). *Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Монография.* Волгоград: Перемена.
 4. Малинівська, Ольга. (2016). Місце англомовної інтернет-реклами у сучасній лінгвістиці. *Вісник Львівського університету. Серія іноземні мови.* Вип. 23., 41–46.
 5. Мороховский, А.Н., Воробьёва, О.П., Лихошерст, Н.И., Тимошенко З.В. (1984). *Стилистика английского языка.* Киев: Вища школа.
 6. Романюк, С.К. Типологічні особливості рекламного дискурсу. *Вісник Житомирського державного університету. Випуск 54. Філологічні науки,* 228-231
 7. Danesi M. Advertising Discourse. The International Encyclopedia of Language and Social Interaction. Режим доступу: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/9781118611463.wbielsi137>
 8. 65 Catchy Anti Bullying Slogans for Kids. Режим доступу: <https://sloganshub.org/anti-bullying-slogans-for-kids/>
 9. 101 Anti Bullying Slogans That Have An Impact. Режим доступу: <https://powerofpublish.com/anti-bullying-slogans/>
 10. 160 Best Anti Bullying Slogans & Sayings Quotes. Режим доступу: <https://sloganshub.org/anti-bullying-slogans/>
 11. 200+ Best Anti-bullying Slogans, Phrases, Puns And Sayings. Режим доступу: <https://cutt.ly/yx7rz8E>
 12. 350 Anti Bullying Slogans, Taglines, and Quotes. Режим доступу: <https://cutt.ly/Rx7wu5U>

Хамидуллаев Мухаммед

Каракалпакский государственный университет имени Бердаха (Узбекистан)

ЦВЕТООБОЗНАЧЕНИЕ КАК ФЕНОМЕН ВЫРАЖЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО МЕНТАЛИТЕТА (НА МАТЕРИАЛЕ ИСЛАМСКОЙ КУЛЬТУРЫ)

В публикации рассмотрены особенности семантической структуры цветообозначения, в частности в исламской культуре. Проводится анализ цветовых наименований, рассматривается место каждого элемента цветов. Показаны значимость и влияние на национальный менталитет. Делается вывод о предпочтениях в выборе цветов.

Ключевые слова: *семантика, цветообозначение, цветовосприятие, символика, менталитет, восприятие, нравственные принципы.*

Многое в окружающем нас мире воспринимается благодаря цвету. Способность различать цвета составляет существенную часть возможностей зрительного восприятия человека. Трудно представить сферу человеческой деятельности, в которой не присутствовал бы цветовой фактор. В культуре человечества цвет всегда имел важное значение.

Изучением цвета и цветовосприятия люди интересовались с давних времён. Философия, физика и биология, психология и медицина, педагогика и художественное творчество, строительный дизайн и маркетинг, лингвистика и культурология – для всех этих отраслей знаний и человеческой деятельности вопрос о цвете имеет важное значение. Ещё Аристотель в своём трактате «О душе» рассматривал физику восприятия цвета и условия, при которых наш орган зрения его воспринимает [1, с. 3].

Цветообозначения, выступая в качестве единиц языка, несут в себе культурную информацию. Цвета, отражая в своей семантике длительный процесс развития культуры народа, передают и фиксируют от поколения к поколению культуру и символы.

Декарт и Локк считали, что следует различать два воззрения на цвет, как на ощущение и свойство объектов. Большинство исследователей придерживаются взгляда, предложенного ещё Ньютоном, и различают цвет предметов, света и цвет восприятия. Г.Агостон, различая цвет предметов и света, отмечает, что взгляд на цвет как на свойство предметов или света уместен в разных областях повседневной жизни [2, с. 79].

В настоящее время можно выделить следующие актуальные направления исследования цветообозначений: собственно сопоставительный аспект, эволютивный, психолингвистический, словообразовательный, когнитивный. В поле зрения сопоставительного изучения цветообозначений оказывается целенаправленная детализация семантики колоративной лексики, выявление лингвокультурных традиций и определение функциональной значимости цвета у разных народов. Направление подразумевает сопоставительное изучение цветообозначений разных языков. [3, с. 288]

Семантика цветообозначений на сегодняшний день является основной культурологической характеристикой. Цветообозначения занимают немалое место в межкультурной коммуникации.

Из этого можно сделать вывод, что цвета имеют важное и огромное значение в нашей жизни, что их можно классифицировать не по одному признаку, а по нескольким. В этом аспекте интересным можно считать мнение Н.В. Серова [4, с. 104–109], который утверждает, что цвет практически всегда, везде и во всем является выражением. Однако выражением не количества, и не формы, а качества, качества нашего интеллекта». Именно это даёт различным

явлениям и их образам в сознании того или иного человека или этноса цветовые характеристики.

В лингвистике также проводились исследования в области цветообозначения, в том числе и через этническую картину мира, а также через национальную языковую картину мира.

Стоит отметить, что представление того или иного народа о цвете, о его символике и значении в жизни и культуре определенного народа проявляется в устном народном творчестве: в сказаниях, былинах, сказках, в пословицах и поговорках, во фразеологизмах и других устойчивых выражениях. Феномен цвета – предмет изучения многих фундаментальных наук.

Между тем, весьма интересным на наш взгляд являются исследования семантики цвета в исламской культуре. Говоря о символике цвета в исламской культуре, следует обратить внимание на то, что этот аспект не является глубоко изученным в лингвистике и лингвокультурологии.

Ислам – это всемирная, универсальная религия, охватывающая все стороны человеческого бытия. Основным же аспектом ислама является его культура. Культура – это то, что отличает одну группу людей от другой, а также человечество от животного мира. Культура охватывает большую часть человеческой жизни. Ислам – это отдельная специфическая культура.

Богоцентричность, равенство, терпимость, братство, правдивость, честность, скромность, чистота, семейные ценности, мило сердце, щедрость, бережное отношение к здоровью, мир и отрицает аскетизма, вот главные черты исламской культуры.

Цветовая символика ислама сыграла в истории определенную идеологическую роль.

Священным цветом в исламе считается зеленый. По сути, он символ исламской религии. Его используют в оформлении мечетей, ритуальных и праздничных одежд, орнаментов, утвари и религиозных флагов, а в некоторых случаях и государственной символики.

Белый выражает чистоту и духовность, это символ святости, достоинства, он считается одним из лучших цветов для мусульманина. За белым закрепляется благоприятное значение. Белый используется в одежде, особенно в ритуальных одеяниях, в ритуальной утвари, в оформлении мечетей.

Черный цвет в исламе имеет также позитивное значение. Черный поощряется в одежде мужчин и женщин и может быть использован в предметах быта. Ислам отрицает траурное значение черного цвета, ибо мусульмане противопоставляют свою символику христианской. Считается, что черный цвет защищает.

Голубой, бирюзовый и светло-синий – благоприятные цвета в исламе, они часто активно используются в оформлении мечетей. Главный купол мечети рекомендуют делать именно голубого или синего цвета. Это цвета неба, размышлений о Боге, божественной благодати и рая.

Желтый – цвет золота и зерна, т.е. тех предметов, которые исторически составляли богатство, и желтый часто выступает символом благосостояния. Желтый в исламе – цвет богатства и роскоши, больших социальных достижений. Желтый считается женским цветом и носить его мужчинам считается постыдным.

Красный – цвет земли, богатства, страсти и воинственности. Красный допускался в одеяния воинов, как цвет крови и устрашающий цвет. В мечетях он мог размещаться на полу, это традиционный цвет для ковров - символов земли.

Из выше сказанного можно сделать вывод о том, что различные цвета становятся символами тех или иных явлений, черт характера в зависимости от того, какой эмоционально-нравственный заряд в них заложен.

Литература:

1. Кухарева, Е.В. (2019). Символика цвета в этнической картине мира арабов. М.
2. Шим, Л.В., Львова, И.С., Шим, Ю.Е. (2009). Семантика цвета в древнекорейской культуре. Ташкент: ТГПУ имени Низами.
3. Бахилина, Н. Б. (1975). История цветообозначений в русском языке. М.
4. Серов, Н.В. (2003). Цвет культуры: психология, культурология, физиология. СПб.
5. Корнилов, О.А. (2003). Языковые картины мира как производные национальных менталитетов. М.
6. Ислам: Энциклопедический словарь. (1991). М.: Наука.

Molhamova Liliia

Sumy state pedagogical university named after A. S. Makarenko (Ukraine)

LINGUISTIC BASIS OF LINGUOSYNERGETICS

The paper considers the reasons for the origin of linguosynergetics. The peculiarities of linguosynergetics as interdisciplinary research approach which is aimed at revealing the mechanisms of development and functioning of the language as a self-organized and self-developed system are outlined. Appropriate conclusions as for the perspective investigation in this sphere of research is made.

Key words: *linguophilosophy, language, linguistics, linguosynergetics, self-organization, self-development.*

Linguophilosophy is a broad field of humanitarian research aimed at studying the essence and nature of human language, its relationships with existence, consciousness, thinking, as well as the field of theoretical and methodological knowledge, which covers and interprets these relationships (Batsevich, 2016).

The status of linguophilosophy remains ambiguous as some scholars consider it a separate area of research while others treat it as a division of philosophy, logic, linguistics, adjacent field of research within the above-mentioned sciences, special approach to language in general and its units and categories, the methodology of language research or analysis of individual philosophical problems.

In the 70-80's of the 20th century linguophilosophy was tackled as one of the components of analytical philosophy along with the philosophy of science, consciousness and philosophical problems of action theory. In such a narrower sense, language became an analysis of the concepts of meaningfulness or meaninglessness, truth, contradiction, assertion, and so on. At the same time, research was carried out based on the understanding of linguistics as a methodology of the science of language (Stepanov, 1985). This area can be called the philosophy of linguistics and perceived as a branch of science.

In the modern scientific community integrated research appears, the basis of which is the philosophical principle of the unity of the world. The related scientific approaches, interdisciplinary methods are developed, the very principle to scientific approaches is being changed.

In linguistics, this is an integral paradigm, the basis of which is a complex, interdisciplinary study, which takes into account the interaction of different areas of linguistics (Kubryakova, 1995).

Linguosynergetics is defined as one of the methodological approaches to the description of the dynamic space of language as a consistent change during the states of the language megasystem. Unlike traditional linguistics, which within the structural-system paradigm has described in detail the stable states of the language system, linguosynergetics pays attention to the situation of the so-called phase transition, namely, reorganization and restructuring of the system due to external factors (Dombrovan, 2014). In other words, the essence of the synergetic paradigm in linguistics is to find hidden from direct observation mechanisms of self-organization and self-development of language and thinking systems.

To draw a conclusion, it should be pointed out that cognitive linguistics in its classic sense does not cover all dimensions of the language phenomena anymore and should rely on the newest achievements of philosophy of the language.

References:

1. Batsevich, F. S. (2016). Linguophilosophy. In I.M. Dziuba, Al Zhukovsky, MG Zheleznyak and others (Eds.), *Encyclopedia of Modern Ukraine*. Kyiv: Institute of Encyclopedic Research of the National Academy of Sciences of Ukraine. Retrieved from: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=55511.
2. Dombrovan, T. I. (2014). *Synergetic model of English language development*. Odessa.
3. Kubryakova, O. S. (1995). Evolution of linguistic ideas in the second half of the twentieth century (experience of paradigmatic analysis). *Language and science of the late twentieth century*, 144– 238.
4. Stepanov Yu. S. (1985). *In the three-dimensional space of language. Semiotic problems of linguistics, philosophy, art*. Moscow.

РОЗДІЛ XIII

ЮРИСПРУДЕНЦІЯ

Кріцька Дар'я

*Херсонський факультет Одеського державного університету внутрішніх справ
(Україна)*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СТРАХУВАННЯ НА ВИПАДОК БЕЗРОБІТТЯ

У публікації розглянуто питання щодо аналізу правового поля України у розрізі питання страхування на випадок безробіття. Підкреслено, що це одна із форм реалізації державної політики щодо прав соціального забезпечення. Окреслено проблемні правові аспекти страхового механізму виплати у випадку безробіття в нашій державі.

***Ключові слова:** страхування, безробіття, правове поле, Закон України, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України.*

Соціальний захист безробітних є важливим та невід'ємним елементом політики кожної розвиненої держави. Право на захист від безробіття належить до конституційних прав громадян України у сфері соціального захисту. У ст. 46 Конституції України визначено, що: «громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та я інших випадках, передбачених законом» (Конституція України, 1996). Ми погоджуємося із думкою Савченко К., що «роль України в системі соціального страхування на випадок безробіття полягає в тому, що вона виступає гарантом забезпечення прав застрахованих осіб» (Савченко, 2017, с. 58).

Програма страхування на випадок безробіття є найбільш поширеною дотаційною формою в європейських країнах. Реалізація цієї програми прямо залежить від відповідності правового регулювання, що вказує на актуальність обраної теми.

У ст. 1 закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» закріплено визначення загальнообов'язкового державного соціального страхування на

випадок безробіття – «це система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає матеріальне забезпечення на випадок безробіття з незалежних від застрахованих осіб обставин та надання соціальних послуг за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття» (Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», 2000). За рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття здійснюються наступні види виплат: допомога по безробіттю, у тому числі одноразова її виплата для організації безробітним підприємницької діяльності; допомога на поховання у разі смерті безробітного або особи, яка перебувала на його утриманні. Фондом соціального страхування на випадок безробіття також надаються соціальні послуги, а саме: професійна підготовка або перепідготовка, підвищення кваліфікації у професійно-технічних та вищих навчальних закладах, у тому числі в навчальних закладах державної служби зайнятості, на підприємствах, в установах, організаціях; профорієнтація; пошук підходящої роботи та сприяння у працевлаштування, у тому числі шляхом організації громадських робіт для безробітних у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Трунова Г. підкреслює, що: «Рішення про надання або відмову у наданні допомоги по частковому безробіттю приймається керівником територіального органу Державної служби зайнятості у районах, містах, районах у містах» (Трунова, 2017, с. 77).

Одним з проблемних питань є підвищення ефективності управління формуванням та використанням коштів бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України є дуже актуальним для побудови дієвого механізму регулювання ринку праці, а також державного страхового сектору. Ефективність Фонду стабілізує підвищення показників рівня зайнятості, тому для України є важливим пошук дієвих методів управління Фондом та стабілізації нормативної бази, щодо даного питання.

Критерієм продуктивності системи соціального страхування на випадок безробіття є порівняння розміру допомоги по безробіттю з національним прожитковим мінімумом. Так, в Законі України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» було б доцільно вписати норму, що мінімальний розмір допомоги по безробіттю не може бути меншим за мінімальний прожитковий мінімум для працездатної особи.

Поглиблює ситуацію безробіття в Україні й економічна криза держави та фінансова нестабільність підприємств. Така ситуація впливає на своєчасність виплати заробітної плати, її скорочення, скорочення кадрів тощо. Тому не дивно, що існують на сьогодні значні правопорушення у сфері даних виплат є подання недостовірних даних чи підроблених документів при оформленні соціальної допомоги у випадку безробіття. Тому важливо проводити глибоку перевірку достовірності даних, які є підставою для надання особі статусу безробітної та виплати їй матеріального забезпечення, що зазначені в документах, поданих особою до державної служби зайнятості під час її реєстрації та протягом періоду її перебування на обліку, як безробітної.

Підсумовуючи вищесказане можна сказати, що сучасний стан ринку праці країни характеризується наявністю певних проблем, серед яких найважливішими є наявність вимушеної неповної зайнятості, складна ситуація щодо працевлаштування населення, необхідність підвищення рівня професійної освіти працівників, що забезпечить їхню конкурентоспроможність відповідно сучасних умов розвитку економіки та інші вищезазначені проблеми. На нашу думку, з метою наближення вітчизняних соціальних стандартів до європейських необхідно в Законі України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» закріпити норму, якою передбачити, що мінімальний розмір допомоги по безробіттю не може бути нижчим за прожитковий мінімум.

Література:

1. Конституція України (1996). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» (2000). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14>.
3. Трунова, Г. (2017). Окремі проблеми правового регулювання загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття. *Підприємство господарство і право*, 5, С. 76-80.
4. Савченко, К.М. (2017). Тенденції розвитку соціального страхування на випадок безробіття в Україні. *Економічна наука*, 2. 57-62.

Постольник Катерина

*Херсонський факультет Одеського державного університету внутрішніх справ
(Україна)*

ЗЕМЕЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

У статті підкреслено, що не усі правопорушення із землею підпадають під категорію земельних правопорушень, тому метою цієї публікації є висвітлення специфічних ознак саме категорії «земельні правопорушення». Окреслено специфічні ознаки, що притаманні саме земельним правопорушенням. Наведе перелік видів порушень земельного законодавства закріплений у Земельному кодексі України.

Ключові слова: земля, Земельний кодекс, правове поле України, категорія, земельні правопорушення.

На сьогодні велика кількість правопорушень відбувається у сфері земельного ринку. В першу чергу це пов'язано з тим, що Україна – це аграрна країна і її цінністю виступає земля. Як відмічає Сингаєвська М.І: «Відповідно до статей 13 та 14 Конституції України, земля є об'єктом права власності українського народу та основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави» (Сингаєвська, 2000, с. 200). Тому, так важливо врегулювати правові норми між об'єктами та суб'єктами земельних відносин в правовому полі національного законодавства. Цілком логічно, що висвітлення проблем законодавчого простору України у аспекті протидії та запобігання земельних правопорушень є актуальною проблемою сучасної юридичної науки.

Варто зауважити, що не усі правопорушення із землею підпадають під категорію земельних правопорушень, тому метою цієї публікації є висвітлення специфічних ознак саме категорії «земельні правопорушення».

Земельні правопорушення мають свої специфічні ознаки, а саме:

- завжди пов'язані з землею (наприклад, розміщення, проектування, будівництво, введення в дію об'єктів, що мають негативний вплив на стан земель);
- такий зв'язок може виявлятися у різних формах (наприклад, використання земель не за їх цільовим призначенням, псування та забруднення сільськогосподарських та інших земель, несвоєчасне повернення тимчасово займаних земель та ін.).

Отже варто підкреслити, що до земельних правопорушень слід відносити лише ті, які мають прямий безпосередній зв'язок з землею.

Також необхідно знати, що до складу земельного правопорушення входять чотири основні елементи: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт і суб'єктивна сторона правопорушення. Вони, у свою чергу, характеризуються складним змістом.

Загальним об'єктом земельного правопорушення виступають суспільні земельні відносини, що регулюються та охороняються правом. Безпосереднім об'єктом цього правопорушення є суспільні відносини у сфері використання та хорони земель, а також земельні права та законні інтереси власників земельних ділянок та землекористувачів, інших суб'єктів земельних правовідносин.

Об'єктивну сторону земельного правопорушення становлять конкретні діяння правопорушника, який посягає на земельні інтереси учасників земельних відносин.

Земельне правопорушення може бути вчинене як шляхом активних дій (наприклад, зайняття земельної ділянки), так і в результаті бездіяльності суб'єкта (наприклад, невиконання заходів щодо охорони земель). Водночас земельні правопорушення можуть виступати як результат неправомірної дії та бездіяльності.

Самостійним елементом земельного правопорушення є суб'єкт, тобто особа, яка його вчинила і повинна за це нести відповідальність. Порушниками земельного законодавств можуть бути як фізичні, так і юридичні особи.

Необхідна ознака суб'єкта земельного правопорушення його деліктоздатність, тобто можливість особи відповідати за свої діяння. Земельним правопорушенням визнається діяння особи, яка здатна усвідомлювати значення вчинку і керувати ним.

Суб'єктивна сторона земельного правопорушення характеризується обов'язковою наявністю вини.

Перелік видів порушень земельного законодавства закріплений у ст. 211 ЗК України (Земельний кодекс, 2001). Він включає: укладення угод з порушенням земельного законодавства; самовільне зайняття земельних ділянок; псування сільськогосподарських угідь та земель, їх забруднення хімічними та радіоактивними речовинами і стічними водами, засмічення промисловим, побутовими та іншими відходами; розміщення, проектування та будівництво, введення дію об'єктів, що негативно впливають на стан земель; невиконання вимог щодо

використання земель за цільовим призначенням; порушення строків повернення тимчасово займаних земель або невиконання обов'язків щодо приведення їх у стан, придатний для використання за призначенням; знищення межових знаків; приховування від обліку і реєстрації та перекручення даних про стан земель, розміри та кількість земельних ділянок; непроведення рекультивациі порушених земель; знищення або пошкодження протиерозійних і гідротехнічних споруд, захисних насаджень; невиконання умов знімання, збереження і нанесення родючого шару ґрунту; відхилення від затверджених в установленому порядку проектів землеустрою; використання земельних ділянок сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва без затверджених у випадках, визначених законом, проектів землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь; ухилення від державної реєстрації земельних ділянок та подання недостовірної інформації щодо них; порушення строків розгляду заяв щодо відведення земельних ділянок, порушення строку видачі державного акту на право власності на земельну ділянку.

Наведений перелік видів правопорушень не є вичерпним. У зв'язку з цим ч. 2 ст. 211 ЗК України (Земельний кодекс, 2001) передбачено, що може бути встановлено відповідальність і за інші порушення земельного законодавства.

До переліку видів порушень земельного законодавства включено різні за характером і змістом порушення. Сутність деяких з них визначена в спеціальних законах.

Таким чином, особливості суб'єктивних і об'єктивних ознак порушень земельного законодавства та їх юридичних характеристик дають можливість класифікувати їх за різними підставами. Усі земельні правопорушення залежно від конкретного виду об'єктів прийнято умовно поділяти на дві групи: власне земельні правопорушення та земельні правопорушення екологічної спрямованості.

Література:

1. Земельний кодекс (2001). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.
2. Сингаєвська, М.І. (2000). Специфіка кримінальної відповідальності за порушення у сфері земельних відносин. *Юридичний науковий електронний журнал*, 6, 200-203.

РОЗДІЛ XIV

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Горященко Юлія

Університет митної справи та фінансів (Україна)

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

У публікації здійснено критичну оцінку сучасної нормативно-правової бази України щодо забезпечення інноваційної діяльності. Проведено аналіз головних стратегій інноваційного розвитку країни. Підкреслено необхідність приведення у відповідність основних положень законодавчих і нормативно-правових актів та стратегій розвитку.

Ключові слова: *інноваційна діяльність, інноваційний розвиток, нормативно-правове забезпечення, стратегія, пріоритети.*

Інновації відображають сутність глибинних змін, що відбуваються в соціально-економічному розвитку країни. Вони пронизують усі сфери життя. Тому питання вивчення правових аспектів інновацій, фінансових, екологічних, бізнес-інновацій, інновацій в публічному управлінні та соціальному секторі й в освіті, були і залишаються актуальними. Перші займають особливе місце у дослідженнях багатьох учених і практиків.

Інноваційна діяльність в Україні передбачена низкою законодавчих та нормативно-правових актів, зокрема Законами України «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» (всі з останньою редакцією 2012 р.), «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про інвестиційну діяльність», «Про наукову і науково-технічну експертизу», «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферту технологій», Господарським Кодексом та Конституцією України (статті 54 та 116), Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про схвалення концепції розвитку національної інноваційної системи» (з редакцією 2009 р.), Постановою Верховної Ради «Про Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України» (1999 р.), Указ Президента «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» тощо. Невідповідність

нормативно-правових актів нижчого від законів рівня є власне наслідком низької якості самих законів. Як видно, більшість з основних вище зазначених документів, що регламентують базові засади державного регулювання інноваційної діяльності, не переглядалися уже майже десятиліття. В цілому ж, сучасна нормативно-правова база (закони, укази Президента, підзаконні акти у формі постанов Уряду, наказів центральних органів виконавчої влади) стосовно інноваційної діяльності налічує близько 200 документів [1].

На думку Головного спеціалісту відділу законодавства з питань підприємництва та приватизації Департаменту цивільного законодавства та підприємництва Міністерства юстиції України З. Кучерявої «...для переходу економіки країни на інноваційний шлях розвитку необхідне досконале нормативно-правове забезпечення. Норми про інноваційну діяльність, що містяться в багатьох актах різних галузей законодавства України і за якими інновації є складовими інвестиційного процесу, утворюють в Україні законодавчу базу для здійснення і розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності, яка має досить виразні ознаки постійного вдосконалення, але результативність її впливу на розвиток інноваційних процесів ще недостатня» [1].

Крім того, в Україні ціла низка стратегій щодо інноваційного розвитку на всіх рівнях управління. На державному рівні – це Національна економічна стратегія 2030 [2], відповідно до якої стратегічне бачення України полягає у перетворенні її на найпривабливішу країну економічних можливостей для інновацій, інвестицій та ведення бізнесу; стратегії Національного інституту стратегічних досліджень: «Україна – 2030. Стратегія зміни майбутнього» (від 09.12.2020 р.) [3], «Пріоритети розвитку національного підприємництва в умовах цифрових трансформацій» (від 30.11.2020 р.) [4], Цілі сталого розвитку України на період до 2030 р. (від 30.09.2019 р.) [5]. На наш погляд, зазначені стратегії на часі мають значну цінність для ефективного забезпечення інноваційної діяльності в країні, адже, на відміну від багатьох законодавчих та нормативно-правових урядових актів й відомчих документів, що регламентують інноваційну діяльність в Україні, вони є своєчасними та описують конкретні реальні кроки.

Література:

1. Правове забезпечення інноваційного розвитку в Україні *Офіційний сайт Міністерства юстиції України*. Режим доступу: https://minjust.gov.ua/m/str_13958 (Legal support of innovative development in Ukraine *Official site of the Ministry of Justice of Ukraine*. Retrieved from: https://minjust.gov.ua/m/str_13958).

2. Національна економічна стратегія 2030. Режим доступу: <https://nes2030.org.ua/> (National Economic Strategy 2030. Retrieved from: <https://nes2030.org.ua/>).
3. Стратегія Національного інституту стратегічних досліджень «Україна – 2030. Стратегія зміни майбутнього». Режим доступу: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-12/ukraine-2030-1.pdf> (Strategy of the National Institute for Strategic Studies «Ukraine – 2030. Strategy for changing the future». Retrieved from: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-12/ukraine-2030-1.pdf>).
5. Стратегія Національного інституту стратегічних досліджень «Пріоритети розвитку національного підприємництва в умовах цифрових трансформацій». Режим доступу: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-11/cyfrovi-transformatsii.pdf> (Strategy of the National Institute for Strategic Studies «Priorities for the development of national entrepreneurship in the context of digital transformations». Retrieved from: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-11/cyfrovi-transformatsii.pdf>).
6. Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» (2019). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

Грановська Інна, Макарчук Інна

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

У публікації розглянуті особливості оподаткування малого бізнесу в Україні. Надані характеристики основних етапів еволюції оподаткування малого бізнесу, а також охарактеризовано сутність та механізм їх оподаткування. Зроблені відповідні висновки.

Ключові слова: *оподаткування малого бізнесу, податок, система оподаткування, малий бізнес, Податковий кодекс України.*

Наукова думка щодо оподаткування малого бізнесу почала формуватися ще з часів виникнення доктрини податків. В античний період категорія «податок» уже згадується при розкритті та дослідженні феномена держави та права, а у процесі історичного розвитку ввійшла до текстів вітчизняних та зарубіжних нормативно-правових актів. Сьогодні це поняття чітко задекларовано в Податковому кодексі України, як «обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників податку» [1].

Варто підкреслити, що в науковому полі є безліч спірних питань, пов'язаних з такими категоріями, як «податок» та «система оподаткування». Дехто з вчених зазначає, що сутність цих термінів однакова і вони повинні використовуватися як синоніми, проте, така думка,

швидше за все, спирається на дослідження етимології даних понять, оскільки вони являють собою сукупність певних взаємопов'язаних елементів. Інші - акцентують увагу на тому, що податок є різновидом обов'язкового платежу до відповідного бюджету, а також суттєвим інструментом наповнення дохідної частини, у той час як система оподаткування є складною категорією, що, крім податкової системи, містить широкий спектр відносин, пов'язаних з оподаткуванням [2, с. 56].

У широкому значенні під малим бізнесом мають на увазі сукупність найбільш активної частини юридичних і фізичних осіб, не об'єднаних у монополістичні структури; у вузькому ж це – безпосередньо приватне підприємство, засноване на підприємницькій ідеї [3, с. 18]. Проте, на законодавчому рівні й досі не задекларованим залишається поняття малого бізнесу, а його ототожнюють з малим підприємництвом.

Підсумовуючи порівняльну характеристику економічних поняття бізнесу, підприємництва та оподаткування автором сформульоване власне бачення економічної категорії «оподаткування малого бізнесу», як законодавчо врегульований процес справляння єдиного податку, що здійснюється податковими органами, які займаються веденням малим бізнесом у будь-якій сфері, з метою отримання від цього доходу (прибутку), який оподатковується.

Особливістю розвитку малого бізнесу є: його невідємна важливість в ринковій економіці, як особливого платника податків, який охоплює велику чисельність населення; визначає структуру та якісну характеристику ВВП; дозволяє швидко окуповувати витрати окупність; надає свободу ринкового вибору в реалізації підприємницької діяльності; реалізує швидко інноваційний продукт; створює велику кількість робочих місць; забезпечує ринок різними товарами та послугами; зменшує монополізацію в бізнесі та сприяє розвитку здорової конкуренції; формує новий вид діяльності підприємців-новаторів.

На стан і розвиток малого бізнесу впливає багато факторів, проте визначальне місце належить механізму оподаткування. Завданням держави є зорієнтувати податкову систему на розвиток малого бізнесу, оскільки вони не потребують значного стартового капіталу, забезпечують оборотність ресурсів та швидко реагують на зміни у кон'юнктурі ринку. Один із заходів уряду щодо розвитку малого бізнесу є впровадження спрощеної системи оподаткування, яка дозволяє скоротити витрати часу та зусиль на ведення податкового обліку та звітності.

В еволюції оподаткування автором виділено наступні етапи оподаткування малого бізнесу в Україні: 1-й етап (1998 – 2009р.р.) – він починається з набуттям чинності Закону України «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва» і характеризується невваженою податковою політикою України. Ця політика була більшою мірою спрямована на наповнення лише дохідної частини бюджету – постійні зміни об'єкта оподаткування, скасування пільг для малих підприємств, високі ставки податків тощо. Також, одним із напрямків цієї політики було створення рівних умов оподаткування для великих, середніх й малих підприємств. Така позиція доволі сильно стримувала розвиток фізичних осіб-підприємців. 2-й етап (2010 – 2020р.р.) – йому передуює прийняття Податкового Кодексу України. Даний період вирізняється великою кількістю зрушень. Вони стосувались нормативно-правового забезпечення функціонування спрощеного режиму оподаткування та місця єдиного податку з фізичних осіб-підприємців у структурі податкових надходжень до місцевих бюджетів, єдиного податку в структурі податкових надходжень від фізичних осіб – підприємців.

Сьогодні в Україні малий бізнес відіграє особливу роль в розвитку країни, оскільки він надає робочі місця без будь-якого фінансування з боку держави, розширює самозайнятність населення, залучає до легального економічного обігу ті кошти. До того ж малий бізнес має вирішальне значення і для формування конкурентного середовища та створення середнього класу. Саме тому, на державному рівні необхідно розробити ряд стратегій розвитку бізнесу в Україні, які б сприяли його розвитку, а в кінцевому результаті збільшили б податкові надходження до бюджету та б сприяли розвитку економіки в цілому.

Література:

1. Податковий кодекс України / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 10.10. 2019)
2. Пивоваров, М. Г. (2017). Розширення інтеграції промисловості з інституцією малого і середнього підприємництва України. *Держава та регіони*. 4/5, 84-89.
3. Михальчинець, Г. Т. (2014). Оподаткування малого бізнесу як напрям розвитку підприємництва в Україні. *Вісник Мукачівського державного університету. Вісник науки*, 11(14), 79-82.

Костенко Олена

Сумський державний університет (Україна)

ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД СТАНДАРТИЗАЦІЇ ІНТЕГРОВАНОЇ ЗВІТНОСТІ

У публікації розглянули передумови стандартизації інтегрованої звітності в Україні, визначили, що дана звітність представлена «Звітом про управління» та звітом про платежі на користь держави. Дослідили ситуацію на даний час, щодо складання інтегрованої звітності вітчизняними підприємствами. Зробили відповідні висновки.

Ключові слова: інтегрована звітність, звіт про управління, стандартизація, нефінансова звітність, звіт про платежі на користь держави, сталий розвиток.

Враховуючи сучасні тенденції розвитку світового економічного ринку, основним засобом подання і висвітлення інформації є інтегрована звітність, яка поєднує в собі фінансову та нефінансову звітність, що підвищує спроможність зацікавлених сторін до власного капіталу та оцінки вартості підприємства.

Одним із напрямів вирішення проблеми регулювання процесу складання та оприлюднення інтегрованої звітності є обґрунтування механізму формування та його інформаційного забезпечення даної звітності відповідно до діючих міжнародних стандартів.

Стандартизація інтегрованої звітності в нашій країні передбачає необхідність проведення як політичних, так і, головним чином, економічних реформ. Виконання завдань істотного поліпшення показників країни у відповідних міжнародних рейтингах конкурентоспроможності в контексті тенденцій випереджального розвитку фінансового сектору світової економіки потребує модернізації національної грошово-кредитної системи, а також подальшої стабілізації фіскальних відносин. При цьому як у державному, так і в реальному секторах економіки особлива увага має приділятися створенню сучасної, прозорої інформаційної бази прийняття проактивних антикризових управлінських рішень.

Відповідно до змін у законодавстві України з 2018 року великі та середні підприємства повинні створювати «Звіт про управління» або «документ, що містить фінансову та нефінансову інформацію, яка характеризує стан і перспективи розвитку підприємства і розкриває основні ризики та невизначеності своєї діяльності». Тобто цей

документ може фактично замінити фінансову звітність, оскільки вона вже має фінансові показники.

Перспектива розвитку нефінансової або інтегрованої звітності полягає у стандартизації звіту про управління. Ця стандартизація повинна мати межі дозволених форматів для певних галузей або видів виробництва. Якщо це металургія, то неодмінними показниками є не тільки забруднення, але й темпи скорочення. Тому стандартизація звітності про стійкість є неминучою. Більше того, ця стандартизація повинна впливати на переосмислення та мотивацію малих та середніх підприємств до рівної участі. У довгостроковій перспективі вони також повинні будуть складати звіти про управління або розширену фінансову звітність щодо соціальних та екологічних показників.

Нефінансова звітність в Україні представлена також звітом про платежі на користь держави (ЗУ Про забезпечення прозорості у видобувних галузях від 14.01.2020) та окремі власні звіти з КСЕВ.

Звіт про платежі на користь держави – це документ, що містить узагальнену інформацію про діяльність суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у видобувних галузях або заготівлю деревини, а також деталізовану інформацію про податки та збори, інші платежі, що були сплачені або належні до сплати на користь держави відповідно до закону.

На сьогоднішній день лише 5% українських підприємств сформують та подадуть звіт про управління. Більше того, лише невелика частина та лише великі підприємства з балансовою вартістю активів 20 млн. Євро, чистим оборотом 40 млн. Євро та середньою кількістю працівників 250 осіб.

Звичайно, великі підприємства не тільки мають фінансові можливості забезпечити економічно ефективний процес звітування, але вони також можуть щось «показати». Однак головна проблема - відсутність стандартизації. Великі підприємства є найбільшим фактором, що сприяє забрудненню навколишнього середовища. Отже, дозволена мінливість у виконанні звіту про управління дає змогу приховати зловживання та неконтрольовані викиди забруднюючих речовин.

Перспектива впровадження інтегрованої звітності більше не стоїть на порядку денному. Це вже реальність, яка не тільки діє, а й геометрично поширюється.

В даний час на 2020 рік обов'язкова звітність лише для великого та середнього бізнесу. Але, на наш погляд, малий бізнес з відповідною

оцінкою балансової вартості активів від 350 тис. до 4 млн. євро та чистий дохід від продажу від 700 тисяч до 8 мільйонів євро має також формувати та опубліковувати звіти про їх сталий розвиток. І якщо цього не відбудеться, то трапиться еволюційна зміна думки та мети підприємництва, і дрібні підприємці, безумовно, будуть звітувати перед своїми зацікавленими сторонами з точки зору екологічного, соціального та державного управління.

Для досягнення кращого ефекту та суттєвого покращення показників та компонентів глобальних цілей сталого розвитку в Україні в цілому необхідно поступово розширювати категорії підприємництва, які повинні формувати та публікувати стандартизовані звіти про управління та сталий розвиток. Ці категорії не повинні обмежуватися лише середніми підприємствами. Малі підприємства, що виробляють понад 50% ВВП (валовий внутрішній продукт), повинні надавати інтегровану звітність. Звичайно, ці нововведення потребують поступового регулювання.

Малишко Віталіна

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (Україна)

ФІНАНСУВАННЯ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У публікації розглянуто фінансування освіти України в умовах глобалізації. Проаналізовано фінансування освітньої галузі за 2014-2020 роки. Зазначено, чому сучасна освіта потребує постійного удосконалення; з яким глобальним викликом зіштовхнулася світова освітянська спільнота в 2020 році; на скільки планують збільшити видатки на освіту в 2021 році.

Ключові слова: фінансування, освіта, реформування, видатки, економічний розвиток.

Освіта XXI ст. – основний фактор розвитку людського потенціалу та соціально-економічного прогресу держав.

Дослідженням даної теми займалися багато вітчизняних науковців, серед яких: Т. М. Боголіб, В. Г. Дем'янишин, В. В. Малишко, О. П. Кириленко, Л. В. Козарезенко, Ц. Г. Огонь, Д. В. Полозенко, Ю. В. Наконечна, О. В. Шашкевич, Л. М. Яременко та багато інших.

В Концепції розвитку системи вищої освіти в Україні до 2025 р. зазначено, що країні потрібна системна реформа освіти, розуміння того, що освіта – це один з основних важелів цивілізаційного поступу та економічного розвитку [3].

Сучасна освіта потребує постійного удосконалення, враховуючи шалені темпи впровадження інновацій, розвитку науки та техніки, розширення меж доступу до інформації та швидке зростання інформаційного потоку. Прийняття управлінських рішень на кожному етапі регулювання освітньої сфери стимулює постійний пошук достовірної інформації. Це актуально через те, що освіта створює та розповсюджує зовнішні ефекти, що проявляються у прискоренні економічного зростання, змінах рівня зайнятості, більш рівномірному розподілі доходів та зростанні суспільної довіри. Тому формування вірної статистичної інформації стає однією з першочергових завдань у реформуванні та удосконаленні освітньої сфери [6].

Відповідно до статті 78 Закону України «Про освіту» держава забезпечує асигнування на освіту в розмірі не менше ніж 7 відсотків валового внутрішнього продукту за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел фінансування, не заборонених законодавством. Фінансове забезпечення є одним із головних факторів, що зумовлюють успішність реформування.

Упродовж 2014–2016 рр. спостерігалася тенденція до скорочення частки видатків зведеного бюджету України на освіту як відносно обсягу ВВП (з 6,3 % у 2014 р. до 5,4 % у 2016 р.), так і обсягу видатків зведеного бюджету України (з 19,1 % у 2010 р. до 15,5 % у 2016 р.). Таке падіння зумовлене військовою агресією Росії, протистояння якій вимагало додаткових ресурсів, у тому числі фінансових.

Починаючи з 2017 року, відбулась суттєва зміна цієї тенденції: видатки на освіту у відносному і номінальному вимірах 2017–2019 рр. порівняно з 2016 роком значно збільшилися. Уряд навіть в умовах зростання військових потреб знайшов можливості підтримати освітню галузь. Зокрема, у 2017 році номінальні видатки зросли на 37,3 % порівняно з попереднім роком, у 2018 році вони зросли на 18,1 % порівняно з 2017 роком [2].

У 2019 р. видатки на освіту склали 239 437 млн грн (6,0 % ВВП, або 17,4 % загального обсягу видатків зведеного бюджету України), а в 2020 році – 252 283,1 млн грн. Для порівняння: у 2018 р. ця сума складала 210 679 млн грн (5,9 % ВВП, або 16,8 % загального обсягу

видатків зведеного бюджету України) [4].

Світова освітянська спільнота зіштовхнулася в 2020 році з глобальним викликом, зумовленим пандемією, спричиненою поширенням коронавірусу SARS-CoV-2. Уряди більшості країн виявилися не готовими до такої масштабної пандемії, їхні практичні заходи формувалися ситуативно. В Україні, за практикою зарубіжних країн, заклади освіти також були тимчасово закриті, навчальний рік 2019/2020 було завершено у дистанційному режимі. Дистанційний режим навчання, нові вимоги до забезпечення освітнього процесу стали викликом для вітчизняної системи освіти [1].

У проекті Державного бюджету України на 2021 рік закладено збільшення видатків на освіту на 34 млрд гривень.

Загальний бюджет освіти (без місцевих) складає 173,8 млрд гривень. Про це повідомив т.в.о. Міністра освіти і науки України Сергій Шкарлет.

Він висловив сподівання, що після ухвалення обласних бюджетів, загальний фонд збільшиться ще мінімум на 100 млрд гривень [5].

Тобто, навіть в кризових умовах, уряд України забезпечує фінансову підтримку освітньої галузі, що є дуже позитивним явищем для суспільства.

Література:

1. Освіта в Україні: виклики та перспективи. Інформаційно-аналітичний збірник. Київ, 2020. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2020/metod-zbirka-osvita-ta-covid-2020.pdf>.
2. Освітня реформа: Результати та перспективи. 01. Фінансування освіти в Україні. Режим доступу: <http://opendata.iea.gov.ua/story/osvithna-reforma-rezultati-ta-perspektivi-01-finansuvannya-osviti-v-ukraini>
3. Ткаченко Н.О., (2015). Особливості моніторингу освіти в ЄС та в Україні // *Економічна теорія та освіта XXI століття: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 25 вересня 2015 року)* / Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК», С. 58.
4. Фінансування освіти в Україні. «Освітня аналітика України». 2020. №3 (10). Режим доступу: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/66_81_Finansuv_osvity.pdf.
5. Фінансування освіти збільшиться на 34 мільярди гривень – проект бюджету на 2021 рік. Режим доступу: <https://pon.org.ua/novyyny/8196-fnansuvannya-osviti-zblshitsya-na-34-mlyardi-griven-proyekt-byudzhetu-na-2021-rk.html>
6. Фінансування освіти: скільки, кому і як? Режим доступу: <https://dt.ua/finances/finansuvannya-osviti-skilki-komu-i-yak-.html>.

Рудиченко Артем

Сумський державний університет (Україна)

ТРЕНДИ У РЕГУЛЮВАННІ ВІДПОВІДАЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ

У роботі здійснено огляд динаміки нормативного забезпечення відповідального інвестування на глобальному рівні, розглянуто особливості його стандартизації, ключову роль у просуванні практик відповідального інвестування серед інвесторів та формування контурів фінансової системи сталого розвитку, націленої на подолання інвестиційного розриву у Цілях сталого розвитку.

Ключові слова: *відповідальне інвестування, Цілі сталого розвитку, регулювання, інвестори.*

Відповідальне інвестування як за своїми обсягами поширення, так і вимогами регуляторів, на глобальному рівні протягом останніх десятиліть є мейнстримом у процесах фінансування сталого розвитку та його Цілей.

Міжнародною організацією «Принципи відповідального інвестування» при Організації Об'єднаних Націй (UNPRI) постійно здійснюється моніторинг діючого нормативного забезпечення відповідального інвестування у світі. Зокрема, на початку 2021 р. на глобальному рівні налічувалось 650 регуляторних інструментів (керівництв, кодексів, стандартів), спрямованих на впорядкування нормативного ландшафту у сфері відповідального інвестування.

Метою вказаних документів є сприяння та заохочення інвесторів у добровільний чи обов'язковий спосіб до врахування довгострокових горизонтів в інвестуванні, а також етичних, екологічних, соціальних чи управлінських критеріїв інвестиційного скринінгу.

Слід зауважити, що зазначені нормативні інструменти у своїй сукупності покликані підтримати державні інвестиційні політики краї світу у їх переході на засади інвестування у низьковуглецеву економіку, економіку сталого розвитку та глобальні Цілі; сприяти стабільності фінансової системи та економічному відновленню (особливо у постпандемічному світі); підвищити ефективність фінансових ринків та взаємодії інвесторів і регуляторів; підвищувати інвестиційну привабливість країн світу з орієнтацією на нефінансові параметри (UNPRI (2016a)).

Інтерес до розроблення інструментів регулювання відповідального інвестування бере свій початок у 1970-х рр. 20 ст., коли були вперше здійснені такі інвестиційні операції. З того часу спостерігається повільний поступ у розвитку нормативного забезпечення відповідального інвестування.

Справжній бум у цьому процесі був зафіксований у 2000 рр. 95 % усіх регуляторних інструментів було прийнято саме за останні 20 років. Лише у 2020 році було задокументовано 124 нових чи скоригованих інструментів, спрямованих на регулювання відповідального інвестування (UNPRI (2016b)).

На сьогодні їх кількість у світі становить понад 650 інструментів. Для порівняння – у 2016 р., коли UNPRI було вперше здійснено розроблення регуляторної карти таких інструментів, їх налічувалось понад 300 (UNPRI (2016c)), у 2019 р. – понад 500.

Ці регуляторні інструменти репрезентують 83 країни світу, як розвинені, так і ті, що розвиваються. При цьому 33 країни у цьому списку з'явилися у 2020 році вперше. Зазначені тренди свідчать про зростання інтересу до відповідального інвестування як інвесторів, так і регуляторів до використання й унормування його інструментарію.

Література:

1. UNPRI (2016a) Global guide to responsible investment regulation. Retrieved from <https://www.unpri.org/download?ac=325>
2. UNPRI (2016b) Responsible investment regulation map. Retrieved from <https://www.unpri.org/sustainable-markets/responsible-investment-regulationmap-/208.article>
3. UNPRI (2021c) Regulation database 2021. <https://www.unpri.org/policy/regulation-database>
4. Робота виконана за підтримки 0121U100473

Сахно Тетяна

Черкаський державний технологічний університет (Україна)

ФОРСАЙТ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ ОБ'ЄДНАНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

У публікації розглянуто особливості впровадження інноваційного механізму форсайт у розвитку об'єднаних територіальних громад. Розкрито сутність терміну форсайт та його застосування у соціально-економічному розвитку територій. Визначено його основні цілі. Зроблено відповідні висновки щодо використання механізму форсайт у розрізі об'єднаних територіальних громад.

Ключові слова: форсайт, об'єднана територіальна громада (ОТГ), соціально-економічний розвиток, інноваційний розвиток, планування, прогнозування, проєктування.

На сучасному етапі розвитку України зросла роль об'єднаних територіальних громад (ОТГ), як суб'єктів організації власної життєдіяльності певної території. Реформа децентралізації внесла зміни у структуру адміністративно-територіального устрою, а органи влади місцевого рівня отримали повноваження, власні та додаткові зовнішні ресурси.

Інтенсивний вплив євроінтеграційних процесів та децентралізація влади держави в останні роки трансформувала та посилила локальне управління, що забезпечило нові можливості для місцевого самоврядування, але й з'явилися нові виклики.

У сьогоднішній день, планування та прогнозування є одними з провідних та ефективних технологій проектування сталого суспільного розвитку територій. Довгострокове планування та вироблення власної стратегії формують нові технології роботи з майбутнім – форсайт. Термін «форсайт» розуміють як прогнозування або як дослідження майбутнього. Але, будь який форсайт, технологічний, соціальний, регіональний, має значну кількість підходів, які використовують в інноваційній активності та управлінні розвитком, зокрема, при плануванні, налагодженні зв'язків, обміні інформацією, управлінні груповими процесами.

За своїм змістом механізм форсайт у життєдіяльності ОТГ має являти собою процес, який полягає у баченні майбутніх можливих шляхів розвитку через домовленості між бізнесом, владою та громадою, що забезпечить формування довгострокових пріоритетів, які засновані на інноваціях, за активної участі експертних груп зацікавлених сторін для досягнення нових якісних результатів. У результаті співпраці учасників з різних сфер діяльності, за допомогою інструментів та методів форсайт, мають бути обрані стратегічні переваги розвитку бізнес-установи або суспільної структури, яка спрямована на підвищення своєї конкурентоспроможності та досягнення очікуваного стану об'єкта у майбутньому.

Форсайт соціально-економічного та інноваційного розвитку ОТГ передбачає:

- дослідження потреб суспільства в інноваційному розвитку (загальноекономічна, технологічна складова);
- розробку довгострокової стратегії практики управління;
- визначення перспективних технологій у розвитку територій;
- розробка стратегії економічного розвитку територій.

Цілі форсайт:

- оцінка досліджень та їх перспектив;
- оцінка інноваційних технологій управління безпосередніми користувачами;
- оцінка певного напрямку розвитку та технологій його управління.

Отже, активізація планування подальшої загальноекономічної активності певної території має бути закономірністю у використанні інструментів форсайт у період швидких політичних, економічних, соціальних, технологічних, екологічних змін, як викликів сучасного глобалізаційного світу.

Становлення та соціально-економічний розвиток об'єднаної територіальної громади (ОТГ), її конкурентоспроможність, життєзабезпечення, стабільність, привабливість залежить від основних аспектів на шляху її розвитку: вдалого стратегічного проектування, прогнозування та реалізації довготермінових інтересів у майбутньому. У порівнянні з традиційними методами соціально-економічного прогнозування форсайт є домінуючим завдяки комплексному характеру в управлінні розвитком та досягненні нових якісних результатів.

Література:

1. Квітка, С. А. (2016). Форсайт як технологія проектування майбутнього: новітні механізми взаємодії публічної влади, бізнесу та громадянського суспільства. *Аспекти публічного управління*, 8 (34), 5–15.
2. Фінагіна, О. В., Проданова, Л. В. (2018). *Навчально-методичний посібник з дисципліни «Методологія форсайту в економічних дослідженнях» для здобувачів освітньо-наукового ступеня «доктор філософії» спеціальності 051 «Економіка» усіх форм навчання*. Черкаси: ЧДТУ.

Ткаченко Іванна

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (Україна)

АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄС

У публікації розглянуто сучасні тенденції динаміки зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС в умовах дії Угоди про асоціацію та зони вільної торгівлі. Також здійснено аналіз експорту та імпорту України до країн ЄС, що дало підстави для висновку щодо наявності деяких перепон при збереженні актуальних тенденцій.

Ключові слова: *країни ЄС, експорт, імпорт, зовнішня торгівля, угода про асоціацію та зони вільної торгівлі.*

Перспективи розвитку української зовнішньої торгівлі на сучасному етапі визначаються ступенем успішності її адаптації до умов функціонування міжнародних економічних відносин, які постійно трансформуються. Саме в такому контексті варто розглядати розвиток зовнішньоторговельних відносин України з її нинішніми іноземними партнерами, зокрема переорієнтацію вітчизняного експорту на спільний ринок Євросоюзу з використанням можливостей Угоди про асоціацію та зони вільної торгівлі (ЗВТ) з ЄС [1]. Застосування торгівельної частини Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом розпочалося з січня 2016 р. Розділ «Торгівля та питання, пов'язані з торгівлею» мав вступити в дію наприкінці 2014 р., але через протидію Росії його запуск було відтерміновано для проведення тристоронніх консультацій [4].

Безумовно, як показує аналіз статистичних даних (рис. 1), ці зміни позначилися на динаміці географічної структури експорту та імпорту України з ЄС: починаючи з 2014 р. відбувалося суттєве зростання питомої ваги ЄС як в експорті (з 31,5% до 42,6% у 2018 р.), так і в імпорті товарів (з 38,7% до 40,6% у 2018 р.).

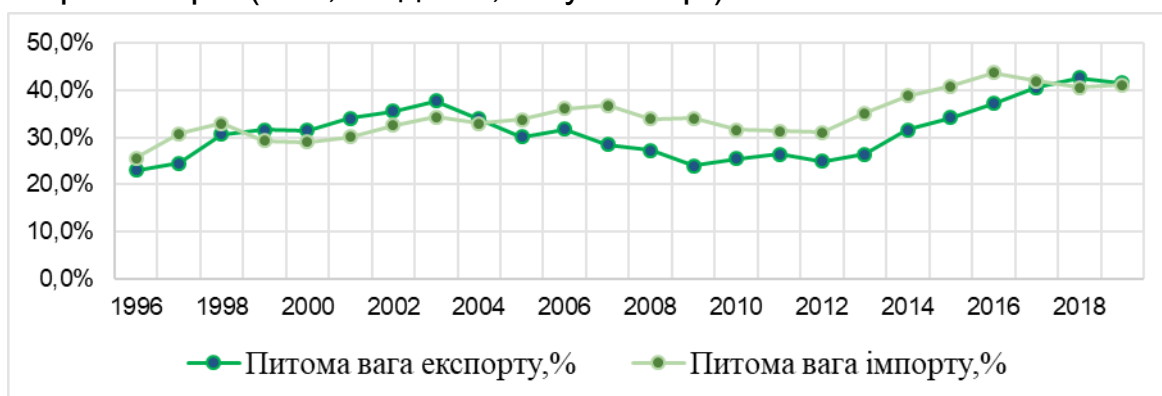

Рис. 1. Динаміка питомої ваги ЄС у зовнішній торгівлі України товарами
Джерело: складено автором на основі [2]

За даними табл. 1. в абсолютному вимірі у 2018 р. український експорт товарів до країн ЄС зростає найбільшими темпами (на 15% до 2017 р.) порівняно з іншими регіонами (до інших країн – на 5,6%), що вказує на переорієнтацію вітчизняних виробників на європейський ринок. Однак відбулося уповільнення темпів його зростання порівняно з 2017 р. При цьому слід вказати на скорочення негативного сальдо зовнішньої торгівлі з цим регіоном (–6,3% до 2017 р.). Обсяги імпорту з ЄС за цей період зростали найбільше – на 13,8%. Крім цього, як показують статистичні дані, у 2018 р. вже краще простежується тенденція до переорієнтації вітчизняних виробників на європейський ринок.

Таблиця 1

Динаміка зовнішньої торгівлі з ЄС

Показник	2015	2016	2017	2018	Зміни до відповідного року, %		
	млн.дол.США				2016/2015	2017/2016	2018/2017
ЗТО	28345,4	30637,1	38332,8	43373,5	8,1%	25,1%	13,1%
Експорт	13015,2	13496,3	17533,4	20157,0	3,7%	29,9%	15,0%
Імпорт	15330,2	17140,8	20799,4	23216,5	11,8%	21,3%	11,6%
Сальдо	-2315,0	-3644,5	-3266,0	-3059,5	57,4%	-10,4%	-6,3%

Джерело: складено автором на основі [2]

Характерною ознакою в останні роки є деіндустріалізація експорту та закріплення його аграрної спеціалізації. Вітчизняна економіка продовжує утверджуватися на міжнародних ринках як ключовий аграрний гравець. Продовольчі товари і сільськогосподарська сировина у 2014–2020 рр. остаточно закріпилися як основа українського експорту. Водночас успішне просування виробників аграрної продукції на зовнішні ринки відбувається на тлі масштабної деіндустріалізації товарного експорту.

На противагу експортним тенденціям у структурі імпорту в 2020 р. Україна наростила частку товарів машинобудування (21,7%), скоротивши частку мінеральних продуктів до 7,2%. В структурі імпорту традиційно є товари хімічної промисловості (19,2% у 2020 р.) [3].

На сьогодні завдяки Угоді про вільну торгівлю Європейський Союз є провідним торговельним партнером України. Незважаючи на позитивні зрушення, зберігається дефіцит торгівлі товарами України з країнами Європи через високу частку в імпорті товарів з високою доданою вартістю.

Для сприяння нарощуванню обсягів експорту української продукції до ЄС необхідно поліпшити адміністрування торговельних операцій між Україною та ЄС шляхом зменшення витрат вітчизняних експортерів при поставках товарів до ЄС, збільшення розміру квот, відстоювання інтересів українських експортерів продукції в інституціях ЄС і зменшення поставок некритичного імпорту.

Література:

1. Артамонова, Г. (2019). Зовнішня торгівля України з ЄС: можливості та виклики. *Журнал європейської економіки*, 18, 283-295.
2. Динаміка географічної структури зовнішньої торгівлі товарами. Держ. служба статистики України. Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/zd/zd_rik/zd_u/g_s_rik_u.html

3. Товарна структура зовнішньої торгівлі з країнами ЄС. Держ. служба статистики України. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. ЄС – Україна: поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі. Режим доступу : http://eeas.europa.eu/archives/delegations/ukraine/documents/virtual_library/dcfta_guidebook_web.pdf

Чорноморд Євгенія

*Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця
(Україна)*

AN INDUSTRIAL ENTERPRISE'S COMPETITIVENESS AS AN INTEGRAL PART OF ITS SUCCESS

The article is devoted to the study of factors affecting the competitiveness of an industrial enterprise, their importance in the success of an enterprise at different levels (national, international). The concept of «competitiveness» is also described. Attention is drawn to the need to develop an organizational and economic model for managing the competitiveness of an enterprise.

Key words: *competition, industrial enterprises, competitiveness management.*

Among the most relevant trends characterizing the development of market relations and the globalization of the economy, the intensification of competition among industrial enterprises stands out for its significance.

The process of economic development of today's Ukraine is under the strongest influence of the globalization of the world economy and for Ukraine competitiveness now is very important.

Competition (from Lat. Concurrentia - to collide) is a competition between producers (sellers) of goods, and in the general case - between any economic, market entities; the struggle for markets for goods in order to obtain higher incomes, profits, and other benefits. Competition is a civilized, legalized form of struggle for existence and one of the most effective mechanisms of selection and regulation in a market economy (Porter, 2003).

It is an economic process of interaction, interconnection and struggle between companies entering the market in order to provide the best marketing opportunities for their products, meeting the diverse needs of customers.

The competitiveness of industrial enterprises, commodity producers, firms, companies can be defined as the ability of producers and sellers of goods to compete with their rivals supplying similar goods to the same

markets or seeking to penetrate the markets. In the competition for market control, attracting buyers, companies use advertising, reduce prices and production costs, improve product quality, provide pre-sales and after-sales services, and meet the needs of certain groups of consumers (Porter, 2003).

Achieving the competitiveness of an enterprise, its products, both in the Ukrainian and in the world market, is unthinkable without the technical and technological renovation of production, without the use of progressive, highly efficient methods of organizing production processes.

That is, the implementation of the concept of economic development is possible only under the condition of an adequate increase in material, technical and labor potential.

People represent the competitive wealth of an enterprise that needs to be developed along with other resources in order to achieve strategic goals. Today, all over the world, the competitiveness of an enterprise, along with technologies and methods of organizing production, determines the availability of qualified labor, the degree of staff motivation, organizational structures and forms of work that allow achieving a high level of competitiveness of employees and more efficiently using their labor potential.

Thus, only at the intersection of three components - competitive products (work, services), competitive technologies and methods of organizing production and labor, as well as competitive personnel - is it possible to achieve the competitiveness of the enterprise as a whole, which, in turn, is the key to its effective work.

Accordingly, in relation to economic processes, competitiveness management is a conscious human impact on objects and processes, as well as on people's participation in them, carried out in order to give a certain direction to the economic activity of an enterprise and obtain the desired results.

To create a competitive enterprise, it is necessary not only to modernize production and management, but also to clearly know why this is being done, what goal should be achieved. The main thing in this should be the ability to determine, quickly and effectively use their comparative advantages in the competitive struggle. All efforts must be directed to the development of those parties that distinguish the company from potential or real competitors. It is not for nothing that many of the world's leading companies have formulated their comparative advantages in the form of slogans, rules that all employees must follow.

A clear focus on one's comparative advantages in competition, tireless search for them both within the enterprise and outside it predetermine the set of functions performed by the management apparatus of leading companies, the composition of their management and engineering departments, approaches to the development of economic strategy.

It is obvious that the economic downturn in Ukraine is a consequence of the low competitiveness of the Ukrainian industry. In turn, the reasons for the low competitiveness of industrial enterprises in Ukraine are not so much technological problems or lack of funding sources, but rather the low efficiency of enterprise management, as well as the negative impact on domestic producers of the existing tax legislation and customs regulation and the low efficiency of government support measures for domestic producers. The developed state policy of industrial development, aimed at increasing the competitiveness of industrial enterprises, should ensure the solution of two major tasks: reforming enterprises in order to improve the quality and efficiency of their management and the development of state regulation measures that stimulate the development of domestic producers. In this regard, the development of the theory of management of competitiveness is acquiring extremely important practical significance today.

References:

1. Pokropyvnyj, S.F. (2004), *Ekonomika pidpryemstva [Economics of Enterprise]*, 2-nd ed., KNEU, Kyiv, Ukraine.
2. Porter, M. E. (2003). *Competition*. M.: «Williams».
3. Yankovyj, O.H. (2013). *Konkurentospromozhnist' pidpryemstva: otsinka rivnia ta napriamy pidvyschennia [Competitiveness of enterprises: assessment of levels and ways to increase]*, Atlant, Odessa, Ukraine.

РОЗДІЛ XV

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ТА МЕНЕДЖМЕНТ

Атрощенко Наталія

КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОМЕНЕДЖМЕНТУ В ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА

Тези присвячені організації робочого часу керівника. Автором визначені задачі, що дають можливість з'ясувати специфічні особливості розвитку самоменеджменту. В роботі розкрито функції та алгоритм самоменеджменту.

Ключові слова: самоменеджмент, технології самоменеджменту, модель самоменеджменту, конкурентні переваги.

Самоменеджмент як засіб підвищення ефективності діяльності керівника визначається тим, що багато керівників, недостатньо проявляють організаційність, обов'язковість, не вміють раціонально використовувати робочий час, приймати раціональні управлінські рішення та ін. Особливо це стосується молодих менеджерів та управлінців середньої та нижчої ланки. Від того яка в них буде самоорганізованість, багато в чому залежить розвиток організації, адже керівник є її стержнем. [4;48].

Мета самоменеджмента, полягає у створенні умов, де проявляються або розвиваються якості, що є рушійною силою завдяки якій управлінці розкривають особисті здібності (що впливає на працездатність) і як результат досягнення мети організації за найменших затрат, з найменшими зусиллями до найкращого результату. Основна мета самоменеджменту в максимальному використанні особистих (якостей) можливостей.

Багато менеджерів дуже зорієнтовані на процес діяльності, а не на його результати. При такому підході вони надають перевагу: правильно робити справи замість того, щоб робити правильні справи; вирішувати проблеми замість того, щоб створювати творчі альтернативи; зберегти ресурси замість того, щоб оптимізувати використання ресурсів; виконати службові обов'язки замість того щоб добитися результатів; зменшити витрати (економити), замість того щоб підвищити прибуток.

Вчений, Зейверт Л., дає практичні рекомендації для тих хто хоче покращити своє безпосереднє виконання функцій керівника: менше засиджуватись на робочому місці; ефективніше виконувати поставлені задачі з найменшими затратами часу; попереджувати стреси; підвищувати кваліфікацію.

Він пропонує контролювати те, чого нам всім не вистачає - час – шляхом складання плану роботи, де кожному виду діяльності потрібно виділити місце, визначивши часовий інтервал, тобто визначивши яку частину вільного часу за допомогою якого можливо навчитися контролювати себе і контролювати виконання щоденних завдань.

Щоденне вирішення різного роду завдань та проблем можливо представити у вигляді різноманітних функцій, які знаходяться у певному взаємозв'язку і як правило виконуються в певній послідовності. Процес самоменеджмента в аспекті послідовності виконання конкретних функцій:

1. постановка мети – аналіз та формування особистих цілей;
2. планування – розробка планів та альтернативних варіантів своєї діяльності;
3. прийняття управлінських рішень по конкретним справам;
4. організація та реалізація – складання розпорядку робочого дня та організація особистого трудового процесу з метою реалізації поставленої задачі;
5. контроль – самоконтроль та контроль кінцевих результатів (у випадку необхідності – корекція мети);
6. інформація та комунікація – фаза яка притаманна у певній мірі всім функціям так як і комунікація і обмін інформацією необхідні на всіх фазах самоменеджменту.

Окремі функції не обов'язково послідовні одна за одною, а можуть переплітатися. Саморозвиток менеджера полягає в усвідомленні і встановленні своїх сильних і слабких сторін, подоланні стереотипів свідомості та зовнішніх бар'єрів, розвитку необхідних особистісних якостей, здобуванні нових професійних знань і вмінь. Задачі самоменеджмента враховують і такий фактор діяльності людини, як біологічний, який включає в себе поняття природного ритму роботи індивідуально для кожної людини. Працездатність індивідуума підтверджена певним коливанням які відбуваються в рамках природного ритму. Пік працездатності приходиться у них на різні часові періоди дня. Кожний із нас може пристосуватись до цих коливань

працездатності, необхідно вивчити свої здібності та використовувати ці закономірності у своєму розпорядку дня.

Тому менеджери організацій повинні чітко ставити перед собою конкретні, реальні цілі та задачі, обов'язково визначаючись в часі та просторі, а допомогою цьому стане самоменеджмент. Самоуправління, уміння управляти собою, керувати процесом в самому широкому змісті – в часі просторі, спілкуванні. Самоменеджмент це дуже тяжка праця, тому що необхідно бути готовими до самовдосконалення. Потрібен серйозний підхід при розробці та реалізації власної програми. І почати її потрібно перш за все з питань, що відносяться до професійної діяльності, врахуванням зовнішніх та внутрішніх чинників, сучасних методів управління та ін. Також потрібно врахувати аспекти практичної реалізації набутих знань, і почати потрібно з планування робочого часу.

Література:

1. Албасова, Л.Н. (2010). *Технологии эффективного менеджмента*. Москва: Издательство Приор.
2. Архангельський, Г. (2017). *Организация времени*. Москва: РАГС.
3. Зайверг, Л. (2010). *Наше время в наших руках*. Москва: РАГС.
4. Колпаков, В.М. (2008). *Самоменеджмент*. Київ: Видавничий дім Персонал.
5. Колпаков, В.М. (2010). *Теория и практика принятия управленческих решений*. Киев: МАУП.
6. Лукашевич, М.П. (2011). *Теория і практика самоменеджменту*. Київ: МАУП.

Баришполь Марія

Київський національний торговельно-економічний університет (Україна)

ПРОБЛЕМИ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

У публікації розглянуті особливості неефективної системи управління персоналом, що своєю чергою спричиняє низький професійний рівень державної служби загалом і негативно впливає на спроможність органів державної влади якісно функціонувати. Охарактеризовано основні проблеми сучасної державної служби та можливі варіанти вирішення окреслених питань.

Ключові слова: *державна служба, плінність кадрів, кадрове забезпечення, кадрова політика держави, державний службовець.*

Подолання наслідків кризи в Україні, якісне оновлення суспільства, оздоровлення всіх його сфер неможливі без ефективною кадровою політики, що так і не була сформована за роки незалежності.

Це зумовлено багатьма причинами і, насамперед, тим, що в діях влади не вистачало політичної волі і послідовності у переході від адміністративно-командної кадрової політики.

Формування, розміщення і просування кадрів досить часто здійснювалося на основі принципів особистої відданості і покровительства, прагнення сформувати і зміцнити адміністративний ресурс, мати під контролем слухняних виконавців незаконних дій. Кадрові просування являли собою тіньові неформальні інституціональні практики, що супроводжувалися корупцією [4].

Однією з проблем, які потребують термінового вирішення, є плинність кадрів на державній службі. Наприклад, у 2018 році звільнилося 32503 державних службовці в Україні, що складає 15,5 % від фактичної кількості державних службовців [5].

Політикам, які приходять до влади внаслідок виборів, часто немає на кого покладатись, адже саме вони безпосередньо працюють з державними службовцями цих категорій. Причиною такої ситуації є поєднання політичних і адміністративних посад та функцій у державному управлінні. В державній службі України не діє принцип політичної нейтральності, запровадження якого забезпечило б якість і сталість публічних послуг, законність політичних дій і рішень під час політичних змін завдяки стабільності державного апарату, запобігло б різким коливанням у державній політиці.

Невирішеним залишається питання контролю за виконанням держслужбовцями етичних норм, зазначених у Законі України «Про державну службу». Відсутність у системі державної служби відповідної організаційної структури, яка б здійснювала такий належний контроль, робить законодавчі норми лише декларацією.

Найбільшою проблемою кадрової ситуації в державній службі України був і залишається недостатній професіоналізм чиновників. Сьогодні в Україні функціонує система навчальних закладів, що здійснюють навчання державних службовців. Як правило, їхнім загальним недоліком є відірваність від практичної діяльності органів державної служби й відсутність конкуренції.

В останні роки державні службовці проходять професійне навчання, як правило, на короткострокових курсах (1-2 тижні) інформаційно-оперативного характеру, що не сприяє глибокій професійній перепідготовці кадрів. Лише деякі держслужбовці невпинно підвищують свій рівень компетентності, займаючись самоосвітою. Втім, кадровий потенціал використовується нераціонально: багато службовців пра-

цюють не за своєю фаховою освітою, не мають можливості реалізувати свою професійну компетентність і здібності; у них немає сформованої стійкої мотивації до сумлінної й ефективної праці [3].

Висококваліфіковані фахівці молодого й середнього віку не затримуються на державній службі, переходячи у підприємницькі структури. Причиною цього є недостатня заробітна плата, відсутність системи професійно-посадового просування, зниження престижу держслужби. У державних службовців не виявляється інтерес до підвищення професійної кваліфікації, тому що він не стимулюється ні матеріально, ні службовим просуванням. Держава не платить чиновникам стільки, скільки вони «коштують» на ринку. Зарплата державного службовця не дозволяє сьогодні без кредиту придбати житло, вивчити дітей, відпочити разом з родиною. Зрозуміло, що це відбивається на ефективності роботи працівника. Для прикладу, спеціалісти структурних підрозділів РДА отримують в середньому 7,9 тис грн., спеціалісти апарату ОДА і структурних підрозділів 14,2 тис грн., начальники відділів апарату ОДА 22,8 тис грн., а от міністри в середньому отримують 59,9 тис грн [2]. Таким чином, нагальним є питання реформування системи оплати праці державних службовців, щоб забезпечити конкурентоспроможність державної служби на ринку праці, зменшити відомчий та місцевий впливи, запобігти корупції, кардинально підвищити зацікавленість кадрів у продуктивній і високоякісній, ініціативній та високоефективній, сумлінній і відповідальній роботі, перебуванні на державній службі та подальшому просуванні по ній [1].

Для усунення виявлених недоліків у системі кадрового забезпечення державної служби необхідно: забезпечити прозорість та відкритість кадрової політики у сфері публічного управління, удосконалити механізм визначення реальних потреб публічних службовців у професійному навчанні, забезпечити безперервну освіту посадових осіб у сфері публічного управління та здійснювати підбір працівників для роботи в органах публічної влади за моральними та діловими якостями.

Останнім часом позитивною тенденцією у сфері кадрової політики в Україні є намагання спрямувати зусилля на оновлення, оздоровлення кадрів. У зв'язку з цим зростає значення таких якостей людини, як повага до закону, порядність, захист національних інтересів, гуманізм. Кадрова політика держави має бути відкритою для суспільства сферою та піти в історію призначення на керівні посади за клановими та іншими недемократичними принципами.

Література:

1. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського «Конституційний процес в контексті особливих політичних ситуацій: зарубіжний досвід». Режим доступу: http://nbuviar.gov.ua/asambleya/arh/Konst_proces №1.doc
2. Оплата праці державних службовців: концепція і практика. Режим доступу: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ds/2020/june/issue-6/article-109111.html>
3. Поняття громадських зв'язків. Режим доступу: <https://thelib.info/psihologiya/262751-ponyattya-gromadskih-zvyazkiv/>
4. Поняття, причини, наслідки та правові основи запобігання корупції. Режим доступу: https://arm.naiu.kiev.ua/books/atikorruption/lectures/lecture_1.html
5. Сучасні проблеми організаційного й кадрового забезпечення органів публічної влади в Україні. Режим доступу: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/32399/2/monograph_PU_2020_TNTU_Lutsykyiv_I_V-Current_issues_of_organizational_87-108.pdf

Белявцева Софія

Харківський автодорожній коледж

Медведєв Ігор

Комунальний заклад Тростянецької міської ради «Музейно-виставковий центр «Тростянецький» (Україна)

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ГАЛУЗЗЮ КУЛЬТУРИ (НА ПРИКЛАДІ ТРОСТЯНЕЦЬКОЇ ОТГ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

У публікації розглянуті особливості публічного управління галуззю культури на регіональному та територіальному рівні. Автори пропонують шляхи позитивного управлінського впливу на галузь культури на рівні об'єднаної територіальної громади. Даються конкретні рекомендації по удосконаленню управління закладами культури.

Ключові слова: *публічне управління, галузь культури, системний підхід, об'єднана територіальна громада, органи публічної влади.*

В сучасних умовах трансформації держав та відносин між державами для науковців, управлінців галуззю культури стає цікавим питання публічного управління на конкретній території. Власне український та закордонний досвід свідчить, що державні органи влади та органи місцевого самоврядування повинні всіляко прагнути до розвитку культури свого народу, нації, бо це складова всебічного розвитку самої держави. Нація не може існувати без розвитку культури народів. Більше того, розбудовувати державу не можливо без розбудови системи національних культур, які повинна розвиватися

системно. Спрямування культурного середовища повинно носити позитивний характер як у кількісних так і у якісних показниках [2, с. 41].

Мегакультурне середовища (середовище де існують, зберігаються різноманітні національні культури) явище багатогранне. Більше того, система мегакультурного середовища України тісно взаємопов'язана із безпекою, освітою, економікою та повсякденним життям усієї країни та кожного конкретного громадянина. Спробуємо здійснити аналіз того, які складові можуть бути частинами цього системного підходу.

Не менш важливого значення для реалізації системного підходу до публічного управління культурою відіграє функція організації. Організувати, скоординувати системну роботу мегакультурного середовища та всіх його складових – завдання менеджерів від культури. На привеликий жаль, рівень освіти та фахової підготовки керівників та державних службовців, що працюють у галузі культури в Україні знаходиться на досить низькому рівні. В галузі освіти та медицини ситуація більш краща. На незадовільно низькому рівні залишається не тільки підготовка управлінських кадрів для культури, але й їх підвищення кваліфікації. Що стосується науки то тут ситуація ще гірша. За роки незалежності в Україні захищені кандадатські на докторські дисертації, які присвячені створення мегакультурного просторуможно полічити на пальцях.

В сучасних умовах Україна як держава і в XXI столітті залишається на межі де сходяться геополітичні Схід та Захід. Разом з тим, спадає на думку теза про те, що подібна ситуація для України є цілком органічною. Справа в тім, що статус України як багатонаціональної та багатоконцесійної держави, тобто меганаціональна та мегакультурна характеристика українського соціуму є своєрідною складовою національного буття українського народу. Багатовекторність української зовнішньої політики була довгі роки механізмом вирішення багатьох політичних суперечностей. Більше того, інколи в цій спрямованості деякі експерти вбачали «сезонність».

Використання історичного, археологічного та мегакультурного ресурсу є важливою складовою розвитку України. Певним чином, органи державної влади на місцевому рівні та органи місцевого самоврядування разом із громадськістю складають основу публічного управління в Україні. Саме ці представники повинні стати рушійною силою для розвитку пізнання як матеріальної так і нематеріальної культурної спадщини на загальнонаціональному, регіональному та

місцевому рівнях. Саме прикладом такої діяльності є робота, яка системно запроваджується Тростянецькою міською радою на території Тростянецької об'єднаної територіальної громади.

У травні-черпні 2020 р. на замовлення Тростянецької ОТГ Зарічненською археологічною експедицією Інституту археології НАН України було проведено археологічні дослідження (розвідки) пам'яток у с. Боголюбове (Зарічне) Охтирського району Сумської області. Метою експедиції було уточнення культурно-археологічної ситуації археологічного комплексу та визначення меж культурного шару. Розвідка відбулася на трьох городищах на посадах Зарічненського археологічного комплексу. Археологічні дослідження пам'ятки пов'язані з такими іменами, як П.М. Третьяков, М.П. Кучера, О.В. Сухобоков, Б.А. Шрамко, В.В. Приймак, Є.М. Осадчий, О.В. Коротя. Дослідники проводили розвідки місцевості, складали топографічні плани, схеми укріплень та курганних могильників, досліджували городище і посад Боголюбового (Зарічного). Накопичений матеріал дозволив вченим зробити певні висновки про культурно-хронологічну ситуацію комплексу, що висвітлено в низці публікацій [1].

Проведені вченими дослідження на території с. Боголюбове (Зарічне), його посаді і курганних могильників, дозволили дослідникам датувати час появи, функціонування і загибель пам'ятки, перебудови фортифікаційних споруд і їхні певні конструктивні особливості.

Разом з тим, в сучасних умовах діяльності об'єднаних територіальних громад зростає значення не тільки їх стратегічного планування, але й оперативного реагування на специфіку регіону та зміни у зовнішньому та внутрішньому середовищі. Активного застосування для розвитку середовища мегакультури в окремії ОТГ відіграє використання проектних технологій. Проектні технології можуть бути інструментами реалізації перетворення культурного середовища на інноваційний продукт, що буде давати змогу громадам розвиватися. Реалізація невеликих за тривалістю, часом проведення та об'ємом фінансування проектів дає змогу перетворювати середовище на краще поступово, почергово, планово.

Що ж треба робити для того, щоб «пазли» якісного перетворення культурного простору склалися. По-перше, треба визначити образ, або як останнім часом визначають «візію» цих перетворень. Візія, образ, vision має бути ретельно «промальована» - виписана. Менеджер вищого рівня (профільний заступник міського голови, начальник

відділу культури, молоді та спорту повинен чітко усвідомлювати його конфігурацію. Це усвідомлення повинно чітко передаватися учасникам реалізації стратегічного перетворення. По-друге, саме цей «менеджер-керівник» повинен створити умови для реалізації перетворень тимчасовому творчому колективі виконавців. Це можуть бути керівники трендів (напрямків). В культурному середовищі ОТГ їх можна визначити декілька: а) бібліотечна справа; б) музейна справа; 3) клубна діяльність; 4) діяльність мистецьких шкіл тощо. З цих складових культурного середовища у робочу групу по якісному перетворенню середовища повинні увійти менеджери координатори культурних трендів.

Література:

1. Берест, Ю.М., Осадчий, С.М. (2002). Нові дані про дослідження Шпилівського та Зарічненського археологічних комплексів. *Археологічний літопис Лівобережної України*. 1, 101-106.
2. Медведєв, І.А. (2020). Активізація роботи музейно-виставкових закладів в умовах адміністративно-територіальної реформи. *Теорія та методика суспільних дисциплін: науково-педагогічний журнал*, 8, 40-46.

Бондар Галина

КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЇ В УПРАВЛІННІ СУЧАСНИМ ОСВІТНІМ ЗАКЛАДОМ

У публікації розглянуті особливості впровадження онлайн-комунікацій як систему інноваційних підходів до управління закладом освіти у сучасних умовах. Обґрунтовано, що в сучасних умовах нестабільного зовнішнього середовища комунікації між людьми та організаціями перетворюються на стратегічний ресурс управління, необхідний для забезпечення ефективності діяльності. Тому наразі принципово важливим стає формування механізмів управління комунікаціями закладу освіти приттпманних сьогоденню.

Ключові слова: *комунікації, управління комунікаціями; інформаційно-комунікаційні технології; комунікаційний процес в управлінні; цифрові комунікації.*

У сучасних умовах управлінські відносини не обмежуються лише низкою функцій пов'язаних з прогнозуванням, плануванням, організацією, мотивацією та контролем, а передбачають здійснення керівником комунікацій на всіх рівнях управління. Застаріла традиційна модель керівника не передбачала ідеї трансформаційного лідерства, яке є основою стійких змін у суспільстві. Конкурентоспроможний успішний керівник сьогодення у сфері освітніх послуг зобов'язаний

демонструвати стійкі навички використання ІКТ, критичного мислення, стратегічного планування, здатність гнучко реагувати на зміни потреб суспільства.

Управлінська діяльність керівника освітнього закладу – це перш за все взаємодія з людьми, які виступають суб'єктами впливу керівника і водночас активними учасниками управлінського процесу [3]. Спілкування займає до 80% робочого часу керівника, тому комунікативна компетентність сьогодні набуває цілком нового змісту у контексті сучасних механізмів управління.

В інформаційну епоху роль і значення комунікації кардинально змінюється. Збільшення обсягів інформації, активне поширення інформаційно-комунікаційних технологій потребує створення системи ефективного управління інформаційними ресурсами та ефективної комунікації всіх учасників освітнього процесу. Онлайн-платформи, хмарні технології, відкритий освітній контент – наприклад як зовнішніх (взаємодія з навколишнім середовищем), так і внутрішніх (взаємодія учасників освітнього процесу між собою) видів комунікацій [2].

Три аспекти комунікацій: технічний, семантичний і прагматичний набули оновлення в умовах сьогодення. Технічний аспект зв'язують з процесами передачі інформації від однієї точки, устаткування або особи іншій по відповідним каналам. Семантичний аспект відображує передачу і прийом інформації, включаючи її розуміння одержувачем. Прагматичний аспект враховує вплив прийнятої інформації на поведінку одержувачів і ефективність використання цієї інформації [3].

Дослідженнями встановлено що майже 50% інформації не доходить до підлеглих. У багатьох випадках повідомлення сприймаються неправильно і тому обмін інформацією стає неефективним. Тому, для якісного розуміння інформації, необхідно значну увагу приділяти як вертикальним, так і горизонтальним внутрішнім і зовнішнім комунікаціям.

Чи можливо досягнути результативності, ефективності, відсутності перешкод під час обміну інформацією? Так. Перш за все, це комплексний підхід. Не може бути тільки один лист, оголошення чи допис у меседжері. Має бути стратегія: певна серія дописів, листів, роликів, плакатів тощо. Якість послуги і розміщення інформації на різних платформах – важливий засіб для досягнення ефективності меседжу. Цифрові комунікації – повідомлення по e-mail гарантують 100% перегляд у разі вдалої назви листа, а виконання, якщо вказано термін, відповідальних тощо.

Усна комунікація є найбільш ефективною – це міф. В цьому нас переконує також Крива забування Еббінгауза. Через годину в пам'яті людини залишається лише 45% інформації. Створені керівником групи у безкоштовних месенджерах: Viber, Telegram тощо дозволяють підлеглим швидко при необхідності відтворити інформацію у повному обсязі. Онлайн-нотатки у Google Keep чи блокноті OneNote – сучасний канал зберігання важливої інформації та спільної співпраці з колегами.

Якщо усунути комунікацію, то організація та управління перестають бути керованими, їх діяльність набуває хаотичного, нескоординованого характеру. При управлінні інноваційними комунікаціями освітнього закладу важливо розуміти інформаційні потреби та можливості співробітників, а також володіти основними технологіями комунікацій в управлінні [1]

Література:

1. Духонина, О. В., Горянский, П. С. (2015). Управление предприятиями в современных условиях. *Финансовая газета. Региональный выпуск*, 96-99.
2. Литвинова, С. Г. (2015). Методичні основи визначення ефективності хмаро орієнтованого навчального середовища загальноосвітнього навчального закладу. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова : збірник наукових праць*, 58–67.
3. Пашко, Л. А. (2013). Комунікативна компетентність керівника. *Навчально-методичні матеріали НАДУ*, 64.
4. Крива забування Еббінгауза. Матеріал з Вікіпедії. Режим доступу: <https://is.gd/2LDmHX>

Василець Анна

Київський національний торговельно-економічний університет (Україна)

ДЕРЖАВНИЙ БРЕНДИНГ: СУТНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У публікації розглянуті особливості розвитку та складові державного брендингу. Визначено важливість та переваги створення країною власного бренду. Розглянуто процес та особливості розвитку державного бренду України. Зроблені висновки щодо перспектив подальшого розвитку державного бренду України.

Ключові слова: державний брендинг, національний бренд, образ країни, брендинг, держаний бренд України.

Одним з основних завдань діяльності країн на міжнародній арені є створення позитивного іміджу для представлення себе на світовому рівні. Це завдання може виконати особистий бренд країни, який ще

називають державним або національним. Якщо раніше важливо було створити образ сильної у політичному та військовому плані, економічно-незалежної країни, то зараз варіанти позиціювання країни виходять за ці рамки.

Поняття «національний бренд» вперше застосував британський експерт в галузі брендингу С. Анхольт, який визначає національний брендинг як «системний процес узгоджених дій, поведінки, інновацій, інвестицій і комунікації країни для реалізації стратегії конкурентної ідентичності». Саме за «шестикутником Анхольта» вимірюється показник національного бренду (Nation Brand Index). Він складається з таких компонентів: експорт, населення, туризм, управління, культура, імміграційне законодавство та інвестиції. [1, с. 36-44, с. 147].

Бренд держави є образом певної політичної системи, політиків і державних діячів, який пов'язаний з об'єктивними інтересами нації і характеризується винятковими ознаками. Тобто можна сказати, що державний бренд – це комплексне поняття, що складається з матеріальних і нематеріальних атрибутів, відрізняється за своїми функціональними та емоційними перевагами, ґрунтується на чітко визначених цінностях і політичних пріоритетах і позиціюється в політичному середовищі як важливий політичний символ [2, с. 8].

Державному бренду притаманні такі ж самі складові становлення як і маркетинговому бренду. Тобто, на етапі проголошення незалежності держава стає суб'єктом міжнародного права, розроблюються та затверджуються державні символи тощо. Цей процес нагадує етапи створення торгової марки. Варто зазначити, що зараз держави використовують нові прогресивні та інноваційні способи, для просування себе на міжнародній арені. Так, для привернення уваги деякі країни використовують спортивні події, різноманітні заходи у сфері охорони довкілля, обирають знакових та впливових лідерів держав. Інші розвивають культурно-мистецьку спадщину, та створюють інноваційні мистецькі центри тощо.

З часів проголошення незалежності й до 2018 року державний бренд України не мав єдиної форми. Він формувався за допомогою освітніх та культурних проєктів, завдяки діячам культури та мистецтва та окремих політиків. Спостерігалася негативна тенденція сприйняття образу України на міжнародній арені, оскільки цей образ був збіркою часткової, та в основному негативної інформації. Основними проблемами були відсутність механізму популяризації бренду держави

та відсутність єдиної концепції позиціювання держави на міжнародному рівні.

Проте у 2018 році було розроблено і запущено в дію національний український бренд «Ukraine Now». Уже у вересні Міністерство інформаційної політики України презентувало бренд-бук, де описало як, коли та з якою метою може бути використаний державний логотип. Основним акцентом бренду є слово «Now», в якому закладено основну ідею бренду: «Зараз – це найкращий час для подорожей, інвестицій або перевезення власного бізнесу в Україну». До завдань державного бренду належить: привернення уваги іноземних туристів, бізнесменів та інвесторів до України; боротьба з негативними асоціаціями та образом держави на міжнародному рівні; позиціювання України як відкритої, сучасної країни, де «все найцікавіше відбувається прямо зараз» [5]. Новий державний бренд було високо оцінено міжнародною спільнотою. У 2018 р. він отримав престижну дизайнерську нагороду Red Dot Design Award 2018, переміг у номінації «Change or go home» на X-Ray Marketing Awards 2018, а також отримав дві нагороди на EFFIE AWARDS UKRAINE-2019 [3]. Також показником ефективності бренду є повільне, але стабільне зростання позицій України у рейтингу Nation Brands 100. Якщо у 2015 р. Україна зайняла 63 місце, то у 2020 р. піднялася вже до 55-го [4].

Отже, національний бренд є важливим як для зовнішньополітичної позиції держави, так і для політичних процесів, що відбуваються всередині країни. Наявність цілісного та єдиного образу країни, заснованого на її основних цінностях, формує не тільки зовнішньополітичний імідж, а й сприяє згуртованості населення та підвищенню рівня національної ідентичності. Сьогодні Україна, нарешті, має своє власний бренд - «Ukraine Now», який є впізнаваним та динамічним, поступово нівелює негативні стереотипи іміджу держави на міжнародному рівні та привертає увагу до України. Держава намагається всебічно підтримувати власний бренд, однак, зупинятися на досягнутому буде помилкою і уряду України слід продовжувати розвивати державний бренд.

Література:

1. Анхольт, С. (2007). Создание бренда страны. *Бренд-менеджер*. 1, 36-44.
2. Кривошеїн, В.В. (2013). Загальнотеоретичні засади державного брендингу. *ГРАНІ: Соціологія*. 6–12.
3. Бренд України Ukraine NOW, який свого часу багато критикували, отримав дві премії Effie в українському конкурсі реклами Awards Ukraine// *Укрінформ*. – 2019. URL: <https://www.ukrinform.ua>

4. Nations Brands 2020 Ranking. *Brand Finance*. URL: <https://brandirectory.com/rankings/nation-brands/table>
5. Ukraine NOW. Новий брендинг України. *Banda.agency*. URL: <https://banda.agency/ukrainenow/>

Глюза Володимир

КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Одним з найважливіших чинників забезпечення конкурентоспроможності України у світовій економіці, з одного боку, і сприяння її переходу на засади реального інноваційного розвитку – з іншого, є ефективне використання потенціалу інтелектуальної власності взагалі та викладачів і співробітників закладу вищої освіти зокрема [3]. Так, у Законі України «Про вищу освіту» в числі основних завдань вищого навчального закладу виокремлюються завдання, спрямовані на виконання наукової функції [2]:

- упровадження наукової діяльності шляхом проведення наукових досліджень і забезпечення творчої діяльності учасників освітнього процесу,
- підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації і використання отриманих результатів в освітньому процесі; забезпечення органічного поєднання в освітньому процесі освітньої, наукової та інноваційної діяльності;
- збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства; налагодження міжнародних зв'язків та впровадження міжнародної діяльності в галузі освіти, науки, спорту, мистецтва і культури.

У зв'язку з цим перед вищою школою стоїть завдання створити умови для підготовки інноваційно-орієнтованих фахівців, які були б здатні забезпечити у перспективі прискорений розвиток високотехнологічних галузей з високим експортним потенціалом, що дозволить підтримувати високий темп розвитку національної економіки. Важливість і нагальна необхідність вирішення цих завдань примушує заклади вищої освіти активно шукати ефективні форми та способи підготовки сучасних фахівців. Процес цей здійснюється не просто, адже він вимагає нових форм організації і функціонування

закладів вищої освіти, підвищення їх інституційної гнучкості, посилення адаптивного потенціалу навчальних програм, методів викладання, поглиблення наукової складової в навчальному процесі.

Інноваційна модель розвитку передбачає системне упровадження досягнень науки у реальний сектор економіки, а також активізацію інноваційної діяльності.

Очевидним є те, що найважливішу роль у даному процесі має відігравати інноваційна діяльність закладу вищої освіти. З огляду на це важливою складовою конкурентоспроможності ЗВО стають орієнтовані на майбутнє та прогресивний розвиток інновації, спрямовані на створення змін у системі навчання та збереження їх позитивного результату. Крім того, навчальні заклади, які приділяють увагу інноваційній діяльності, здатні швидше адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі, що створює їм додаткові конкурентні переваги.

Для того, щоб заклад вищої освіти можна було назвати інноваційним, необхідна наявність комплексу умов (організаційних, методичних, ресурсних), що забезпечують:

- 1) генерацію ідей, проведення функціональних та пошукових досліджень, отримання патентів;
- 2) організаційне забезпечення прикладних досліджень, дослідно-конструкторських розробок, створення макетних і дослідних зразків нової техніки та технології;
- 3) виробництво інноваційної продукції, проведення маркетингових досліджень, передачу готової продукції на ринок, забезпечення дифузії нововведень (інновації).

Реалізація інноваційної стратегії неможлива без формування відповідної політики у сфері інноваційної та наукової діяльності. Визначено, що інноваційна та наукова політика закладу вищої освіти має формуватися виходячи з таких основних принципів:

- цілісність наукового та освітнього процесів і їх спрямованість на економічний і соціальний розвиток суспільства;
- концентрація наукових і фінансових ресурсів на пріоритетних напрямках досліджень, проведення повного циклу досліджень і розробок, що закінчуються створенням готової продукції;
- підтримка провідних наукових шкіл і колективів, окремих вчених, здатних забезпечити високий рівень наукових досліджень і освіти;
- підтримка підприємницької діяльності у науково-технічній сфері;

➤ інтеграція науки і освіти в міжнародне співтовариство.

Таким чином, сучасний заклад вищої освіти має стати не тільки науково-освітнім центром. Він, у силу розвитку інноваційної діяльності, інфраструктури її підтримки, встановлення тісних зв'язків між навчальним, науковим і інноваційними сегментами закономірно трансформується у особливий вузівський комплекс – навчально-науково-інноваційний комплекс. Саме наявність такого комплексу дозволяє характеризувати заклад вищої освіти у якості інноваційного.

Тому необхідно виділити критерії, що дозволяють діагностувати існування навчально-наукового інноваційного комплексу. На нашу думку, до їх числа відносяться наступні:

- 1) здатність вузу генерувати нові знання;
- 2) використання нових знань не тільки для підготовки кваліфікованих фахівців, а й перетворення їх у комерційний продукт;
- 3) активний розвиток інноваційної діяльності, задоволення потреб людей, економіки і соціальної сфери країни в інноваційних продуктах.

Отже, заклад вищої освіти, який виступає як навчально-науково-інноваційний комплекс, являє собою наукове співтовариство, яке здатне генерувати нові знання, використовувати їх для підготовки фахівців, поширювати знання, перетворювати їх у готовий комерційний продукт і задовольняти потребу в ньому людей, економіки та соціальної сфери країни, активно розвиваючи інноваційну діяльність. Інноваційна діяльність у даному випадку перетворюється у механізм впливу закладу вищої освіти не тільки на розвиток освіти та науки в країні або регіоні, а й на їх економіку, соціальну сферу.

Таким чином, у результаті інноваційної діяльності відбувається інноваційний розвиток закладу, який можна визначити як системну, якісну зміну установи ЗВО у результаті цілеспрямованої розробки і упровадження інновацій у навчальний, науковий та виховний процеси закладу вищої освіти.

Література:

1. Антонюк Л.Л. Концепції міжнародної конкурентоспроможності університетів. Сайт Київського національного економічного університету [Електронний ресурс]. Режим доступу: kneu.edu.ua/get_file.php?id=2292.
2. Закон України «Про вищу освіту» (2014). Retrieved from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/155618/page2>.
3. Старостіна, А.О. (2013). Використання інтелектуальної власності науковців університету в рамках концепції відкритих інновацій: можливості і ризики для України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*, 144, С. 47–51.

Зиміна Любов

КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МОТИВАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Управління сучасною школою – це один зі складних процесів. Керівнику освітнього закладу необхідні не лише знання особливостей та специфіки професійної педагогічної діяльності, але й практичні та теоретичні знання у галузі області менеджменту. Керівник як роботодавець зацікавлений нині у високому рівні професіоналізму своїх педагогів і покликаний з цією метою удосконалювати усі управлінські механізми на інституційному рівні. Система мотивації має забезпечувати безперервне удосконалення методів стимулювання праці співробітників з використанням досягнень вітчизняної й зарубіжної науки і найкращого управлінського досвіду. Особливої актуальності нині набуває питання формування мотивації педагогічних працівників. Це обумовлено, по-перше, тією важливою місією, яку виконує педагог у становленні підростаючого покоління. По-друге, цього вимагають нові соціально-економічні умови розвитку країни і напрямки модернізації української освіти. По-третє, відзначається пряма залежність для між розвитком мотивації до педагогічної діяльності та рівнем розвитку свідомості самих учнів.

Здійснивши аналіз наукових джерел із даної з проблеми мотивації, ми можемо стверджувати, що на сьогоднішній день існують численні теорії мотивації, які можуть бути використані у процесі моніторингу готовності педагогічних працівників до професійного зростання. Двофакторна теорія Ф. Герцберга тому приклад. Ця теорія з'явилася в зв'язку зі зростаючою необхідністю з'ясувати вплив матеріальних і нематеріальних чинників на мотивацію людини. Автор створив двофакторну модель, яка свідчить про задоволеність роботою:

- фактори, які утримують на роботі (гігієнічні фактори) – адміністративна політика компанії, умови праці, величина заробітної плати, міжособистісні відносини з керівниками, колегами, підлеглими;
- фактори, які мотивують до роботи (мотиватори) – досягнення, визнання заслуг, відповідальність, можливості для кар'єрного зростання.

Гігієнічні фактори пов'язані з середовищем, в якому виконується робота, з самовираженням особистості, її внутрішніми потребами. Гігієнічні фактори відповідають фізіологічним потребам, потребам у безпеці і впевненості у майбутньому [4].

За теорією Герцберга, відсутність або недостатність гігієнічних чинників призводить до незадоволеності людини власною роботою. Але, якщо вони надані у достатньому обсязі, самі по собі вони задоволення не викликають і не здатні мотивувати людину до необхідних дій.

Професійний розвиток педагога у закладі загальної середньої освіти може проходити під впливом педагогічного середовища, педагогічного колективу та професійної діяльності його членів. Однак результати такого розвитку будуть складатися стихійно, під впливом найрізноманітніших факторів [2]. І якщо ми хочемо отримати ці результати, потрібна цілеспрямована робота, тобто необхідне управління професійним розвитком.

До основних форм мотивації для педагогів можна віднести наступні:

- матеріальна компенсація праці – заробітна плата, виплати з стимулювальної частини фонду оплати праці освітньої установи;
- грошову винагороду (премія) – за створення авторських програм і методичних матеріалів, участь в конкурсах професійної майстерності тощо;
- суспільне визнання окремої особистості – цінні подарунки, почесні значки, поїздки на відпочинок, подяки, грамоти, публікації в ЗМІ;
- суспільне визнання діяльності творчої групи – вручення сувенірів всім членам групи;
- особисте зізнання керівництва – оголошення подяки, лист додому, листівки на день народження [3].

При формуванні системи мотивації важливо розраховувати стимули таким чином [4]:

- щоб вони спиралися на цілі і її стратегію;
- щоб вони породжували в співробітників саме ту поведінку, яка від них очікується;
- щоб вони були б зрозумілими, об'єктивними і прозорими;
- щоб вони були б досяжними, але досяжними не без зусиль;

Тільки у разі дотримання всіх наведених умов одночасно наведена система мотивації буде працювати й матиме очікувану користь.

Формування системи мотивації має на меті підвищення компетентності керівників і співробітників організації у галузі управління змінами та передбачає [1]:

- виявлення особливостей проведення процесу змін в стимулюванні педагога в даній організації;
- побудова алгоритму змін, адекватного для даної організації (визначення специфіки запуску змін, постановки реальних цілей і завдань, вибору стратегії змін, контролю над результатами і т.п.);
- супровід процесу системи мотивації (дослідження проблем у даній системі, складання комплексу заходів для формування системи мотивації і пошук ефективних методів змін і упровадження цієї системи);
- узагальнення результатів сформованої системи мотивації, рекомендації стосовно поширення досвіду.

Таким чином, якісно сформована і відпрацьована система мотивації та стимулювання працівників закладу загальної середньої освіти стає фундаментом стабільності та конкурентоспроможності школи. Сучасному керівнику необхідно враховувати, що досить швидкі зміни в економічному, політичному та соціокультурному житті суспільства роблять безпосередній вплив і на мотиваційну сферу педагогів, перебудовуючи традиційну ієрархію потреб. Сьогодні, як ніколи, потрібні нові стимули, нові можливості, нові підходи до мотивації професійним розвитком колективу. Стимулювання працівників вважається важливою складовою управлінської діяльності. Керівник повинен постійно пам'ятати про важливість стимулювання діяльності працівників школи.

Література:

1. Брич, В. Я., Корман, М. М. (2013). *Психологія управління: Навчальний посібник*. Київ.
2. Гриньова, М. В., Малаканова, Л. В., Сорокіна, Г. Ю. (2014). *Менеджмент загальноосвітнього навчального закладу: Навчально-методичний посібник*. Полтава.
3. Мармаза, О. І. (2005). *Менеджмент в освіті: секрети успішного управління*. Харків.
4. Олійник, В., Протасова, Н. (2011). *Освітній менеджмент в умовах змін: навч. посібник*. Луганськ.

Лисянська Ірина

КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА СПЕЦІАЛЬНИХ ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ

У статті проаналізовано особливості управлінської діяльності керівника спеціальних шкіл-інтернатів. Розглянуто управлінську діяльність як складову єдиної системи спеціальної школи-інтернату, компонентами якої є процеси навчання, виховання та корекції.

Ключові слова: корекція, освітній процес, діти з особливими освітніми потребами, корекційне навчання і виховання.

Керівник спеціальної школи-інтернату має постійно удосконалювати свої знання та уміння при прийнятті управлінських рішень та вирішення проблем, щоденних робочих питань з особливим підходом. Оскільки учні мають певні психофізичні порушення розвитку не завжди розуміють, що від них вимагають під час уроків, на виховних годинах. Керівник в першу чергу має працювати над своїм саморозвитком, щоб надавати приклад своїм колегам для ефективної та результативної роботи всього колективу.

Саморозвиток керівника – це процес усвідомленого розвитку себе як керівника й особистості, котрий уключає самостійне вдосконалення своїх знань, умінь, особистісних і функціональних якостей, компетенцій, які забезпечують ефективність професійної діяльності. На жаль, ми маємо констатувати, що професійний саморозвиток є нетиповим явищем, тому що не всі керівники володіють якостями, необхідними для цілеспрямованої праці над собою.

Процес усвідомленого професійного розвитку містить такі складові: духовний, інтелектуальний розвиток, професійне зростання, збереження фізичного стану здоров'я.

У зв'язку з інертністю нервових процесів розумово відсталі діти на початку уроку досить довго перебувають під впливом вражень і форм поведінки, які мали місце до уроку. Одні з них продовжують залишатись у стані збудженості, інші - залишаються пасивними, перебувають у полоні розумової інертності. Учні тривалий час посправжньому не включаються в навчальний процес, саме втягування в працю триває занадто довго.

Управлінська робота в спеціальному закладі становить собою систему спеціальних педагогічних засобів, заходів, форм і методів

навчання та виховання, спрямованих на розвиток процесів компенсації, подолання та усунення недоліків пізнавальної діяльності, рис особистості, розвитку фізичних та рухових можливостей дітей з особливими потребами. Загальна комплексна система корекційно-реабілітаційної допомоги дітям розглядається у двох аспектах: як система, що потребує координування та управління з боку адміністрації спеціального закладу, і як система безпосередньої практичної роботи з особливими дітьми. Кінцевою метою корекційно-реабілітаційної роботи є системи елементарних початкових знань, умінь і навичок, зокрема спеціальних, які будуть спрямовані на подолання в дітей труднощів соціальної інтеграції. Зокрема, у процесі корекційно-реабілітаційної роботи вони мають набути компенсаторних пристосувань, вміння застосовувати отримані знання в різних навчальних і життєвих ситуаціях, підготуватися до співіснування в суспільстві саме таким шляхом досягається виконання завдань віддаленої перспективи. Вона зумовлена рівнем розвитку суспільства, яке є фактором прогресивного розвитку та ефективного результату для соціалізації дітей з особливими потребами.

Таким чином, керівник спеціальної школи-інтернату для дітей з особливими освітніми потребами має постійно удосконалювати свої знання та вміння при прийнятті управлінських рішень та вирішення проблем, щоденних робочих питань з особливим підходом. Оскільки учні мають певні психофізичні порушення розвитку не завжди розуміють, що від них вимагають під час уроків, на виховних годинах. Керівник в першу чергу має працювати над своїм саморозвитком, щоб надавати приклад своїм колегам для ефективної та результативної роботи всього колективу. Корекційна робота з такими дітьми направлена на виправлення психічних і фізичних функцій дитини в процесі загальної її освіти, підготовка до життя і праці. Щоб правильно визначити зміст корекційної роботи в спеціальній школі, необхідно пов'язати корекцію з усіма основними компонентами системи освіти і лише після цього розглядати внутрішні структури підсистеми та їх змістовно-педагогічну роль.

Література:

1. Бутан, Ю.В., Романюк А.И., Козловська, О.В. (2003). *Сучасний керівник навчального закладу*. Менеджер освіти. Тернопіль: Астон
2. Гринькова, М., Штепа, О. (2003). *Модель менеджера освіти* Підр. для директора. 7-8.
3. Дегтяренко, Т.М., Вавіна, Л.С. (2013). *Корекційно-реабілітаційна робота в спеціальних дошкільних закладах для дітей з особливими потребами*. Суми

4. Єлісеєв, В.В. (2004). *Планування роботи школи*. Підр. для директора. 12
5. Зайченко, О.І. (2001). Розвиток творчості педагогічного колективу закладу освіти. *Директор школи, ліцею, гімназії*.
6. Карамушка, Л.М. (2001). Психологія освітнього менеджменту *Директор школи*. 25-27.
7. Кегля, Т. В. (2004). Оцінка діяльності керівників ЗНЗ. *Управління школою*. 16-18.
8. Даниленко, Л.І. (2004). *Підготовка керівника середнього закладу освіти* Київ Навчальний посібник .

Мигаль Юлія

КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗАСТУПНИКА ДИРЕКТОРА З ВИХОВНОЇ РОБОТИ ГІМНАЗІЇ

У публікації розглянуто особливості професійної компетентності заступника директора з виховної роботи гімназії, здійснено аналіз критерій, показників та рівнів професійної компетентності заступника директора з виховної роботи гімназії.

Ключові слова: професійна компетентність, заступник директора, виховна робота, гімназія.

Сучасні вимоги, поставлені суспільством, державою, потребують переосмислення професійної компетентності заступників директорів з виховної роботи закладів освіти. Важлива роль належить виховній роботі як різноманітній освітній діяльності, спрямованій на задоволення інтересів і запитів учнів та вчителів, організованих в позаурочний час заступником директора з виховної роботи та педагогічним колективом гімназії. Знання, вміння та навички, котрі потрібні для здійснення професійної діяльності, безперечно, є важливими. Поряд із цим нині набуває актуальності поняття компетентності заступника директора з виховної роботи, що визначається багатьма чинниками, оскільки саме компетентності є тими індикаторами, що дозволяють визначити професійність та готовність до здійснення управлінської діяльності.

Метою публікації є обґрунтування особливостей професійної компетентності заступника директора з виховної роботи гімназії.

Компетентність – здатність застосовувати знання та вміння ефективно й творчо в міжособистісних відносинах – ситуаціях, що передбачають взаємодію з іншими людьми в соціальному контексті так само, як і в професійних ситуаціях. Компетентність – поняття, що

логічно походить від ставлень до цінностей, та від умінь до знань [5].

Під час організації навчання заступників директорів основна увага повинна приділятися актуальним проблемам реформування виховного процесу:

- стратегічного прогнозування розвитку гімназії;
- піднесення ефективності управління майстерністю на основі впровадження передового педагогічного досвіду;
- використання інформаційних технологій у роботі заступника директора з виховної роботи;
- методи експертних оцінок виховного процесу;
- система вивчення досвіду вчителів щодо організації виховного процесу.

Аналіз професійної діяльності заступника директора з виховної роботи в системі «людина-людина» дав змогу виділити особливості його професійної компетентності, що полягають в умінні встановлювати суб'єкт-суб'єктні відносини, впливати на мотиваційну та рефлексивну сферу вчителів й опосередковано учнів. Управління виховним процесом окреслює другу і третю особливості його професійної компетентності – це необхідність сформованості дидактичної та управлінської культур.

Професійне удосконалюється заступника директора з виховної роботи дозволяє йому ініціювати і підтримувати самопізнання, саморозвиток усіх суб'єктів освітнього процесу, бо компетентний керівник це перш за все культурна людина, яка вміє створювати і постійно збагачувати культурно-інформаційне і предметно-розвивальне освітнє середовище; уміє реалізувати компетентні основи і принципи освіти у професійній діяльності, уміє працювати зі змістом знань, надаючи їм особистісно-смыслову спрямованість, змінює або переглядає цінності, що впливають на вибір змісту освіти; володіє різноманітними педагогічними технологіями, уміє надавати їм особистісно-розвивальну спрямованість; виявляє піклування про розвиток і підтримку індивідуальності кожного педагога тощо.

Можна стверджувати, що ефективний розвиток заступника директора з виховної роботи має забезпечувати виконання таких вимог: проектування організації безперервного підвищення власної кваліфікації, забезпечення системного підходу в формуванні змісту підвищення власної кваліфікації, інтегрування традиційного навчання з підвищенням кваліфікації на робочому місці. Заступнику директора з

виховної роботи необхідно звертати особливу увагу на надання допомоги молодим спеціалістам, сприяти росту їхньої професійної майстерності, залученню до активної участі в діяльності гімназії.

Література:

1. Бургун, І. (2010). Передумови та історія становлення компетентнісного підходу. *Педагогіка і психологія 1-2*, 8-16.
2. Вдовиченко Р. (2007). *Управлінська компетентність керівника школи*. Харків. Основа.
3. Волканова, В. В. (2009). Компетентність – це... (тезаурус) *Управління школою*. 2009. 7, 6-10.
4. Гуралюк, А. Г. Інформаційна, комунікаційна та комунікативна компетентності у підвищенні кваліфікації керівника навчального закладу Режим доступу: <http://tme.uio.edu.ua/docs/5/11gurdeo.pdf>
5. Полякова, Г. (2006). Компетентність як орієнтація вчителя на найвищий результат у своїй роботі. *Завуч*. 34, 8-10.
6. Ростовська, В. І. (2008). Професійна компетентність заступника директора з навчально-виховної роботи загальноосвітнього навчального закладу: проблеми та напрямки формування *Управління школою*. 8, 6-8.
7. Сергієнко, Н. Ф. Професійна компетентність сучасного вчителя Режим доступу: <http://tme.uio.edu.ua/docs/5/11sercmt.pdf>
8. Ситник, О.П. (2006). Професійна компетентність вчителя *Управління школою*. 14, 2-9.
9. Фіцула, М.М. (2006). *Педагогіка: навч. посібник*. Київ Академвидав

Рокарь Людмила

КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕКТИВУ НА ОСНОВІ ІДЕЙ ПЕДАГОГІКИ СПІВРОБІТНИЦТВА

У публікації розглянуті особливості управління діяльністю педагогічного колективу на основі ідей педагогіки співробітництва. Надані характеристики етапів управлінської діяльності щодо спрямування педагогічного колективу на впровадження ідей педагогіки співробітництва. Зроблені відповідні висновки.

Ключові слова: педагогіка співробітництва, управління, заклад загальної середньої освіти, педагогічний колектив, освітній процес.

На даному етапі розвитку освіти, педагогічною наукою ведеться пошук нових моделей організації освітнього процесу в закладі загальної середньої освіти, здатних утвердити якісно нові взаємовідносини між суб'єктами навчання, націлених на гуманізацію навчання та активізацію пізнавальної діяльності учнів, яка забезпечить інтенсивне оволодіння комплексом знань, умінь та навичок, а також гармонійний розвиток особистості.

Одним із шляхів вирішення цієї проблеми є впровадження ідей педагогіки співробітництва в освітній процес сучасної школи (Калошин, 2016, с. 34). Для того, щоб процес впровадження носив системний, цілеспрямований характер, мобілізував діяльність всіх членів педагогічного колективу, він має бути організований і контрольований на рівні внутрішньошкільного управління. Ці питання знайшли своє відображення в дослідженнях провідних учених та практиків: Ю. Бабанського, В. Пікельної, В. Безпалька, В. Бондаря, В. Сухомлинського, О. Бугайова, Л. Даниленко, Б. Коротяєва, В. Мадзігона, В. Якуніна, Н. Тализіної.

З огляду на наукові джерела (Кузьмін, 2003, с. 271) можна виокремити чотири етапи управлінської діяльності керівника закладу щодо спрямування діяльності педагогічного колективу на впровадження ідей педагогіки співробітництва в практику роботи закладу загальної середньої освіти, а саме:

- аналітико-організаційний;
- науково-методичний;
- практичний;
- системно-узагальнюючий.

1) Так, функціональне призначення аналітико-організаційного етапу полягає у визначенні змісту та цільового призначення всієї системи підготовки вчителів до впровадження ідей педагогіки співробітництва, формування усвідомленого ставлення педагогів до підвищення власного рівня психолого-педагогічної компетентності, створення умов для формування кожним педагогом особистісно значущої методичної проблеми, вирішення якої дозволить йому забезпечити результат освітньої діяльності й спілкуванні зі школярами та проектування напрямів і шляхів особистісного та професійного зростання як окремого вчителя, так і всього педагогічного колективу.

2) Функціональне призначення науково-методичного етапу діяльності полягає у залученні вчителя керівника до творчо-пошукової, науково-дослідницької діяльності; створення умов для розробки індивідуальних програм підвищення власного рівня психолого-педагогічної компетентності; проектування різних варіантів вирішення методичних проблем; розвиток ініціативи та відповідальності педагогів за прийняті рішення; формування позитивного психологічного клімату; культури міжособистісного спілкування на засадах толерантності, взаємоповаги, взаєморозуміння.

3) Особливість практичного етапу діяльності полягає у створенні умов для практичної перевірки теоретичних положень досліджуваної методичної проблеми, проведенні контролю й самоконтролю, корекції й самокорекції (індивідуальні творчі лабораторії, майстер-класи).

4) Функціональне призначення системно-узагальнюючого етапу полягає у проведенні діагностико-аналітичної діяльності щодо визначення ступеня досягнення прогнозованої цілі (зіставлення отриманих фактичних результатів із прогнозованими, внесення коректив та удосконалення організаційної структури методичної роботи з педагогами, систематизація та узагальнення індивідуальних досягнень педагогічних працівників, висвітлення результатів методичної роботи та творчих здобутків педагогів) (Мартинець, 2018, с.101).

Таким чином, на кожному етапі вирішується певний комплекс управлінських задач, а у своїй єдності і послідовності вони складають цілісний механізм роботи педагогічного колективу щодо впровадження ідей педагогіки співробітництва.

Література:

1. Калошин, В. Ф. (2016). *Співробітництво – головна стратегія виховання, або як зробити виховання ефективним*. Харків: Основа.
2. Кузьмін, О. Є. Мельник, О.Г. (2003). *Основи менеджменту: Підручник*. Київ: Академвидав.
3. Мартинець, Л. А. (2018). *Управлінська діяльність керівника навчального закладу: [навч. посібн.]*. Вінниця.
4. Падун, Н. О., Даруга, Ю. О. (2018). Гуманізація управління загальноосвітнім навчальним закладом як основна мета розвитку особистості. *Психолого-педагогічні науки*, 2, 60-64

Сумцова Вікторія

КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

КОНФЛІКТ ЯК ФЕНОМЕН В ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА ОСВІТНЬОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Тези присвячені організації діяльності керівника у вирішенні конфліктів освітньої організації. Автор обґрунтовує суперечності конфліктних ситуацій. Розкриває позитивний та негативний вплив конфліктів на життєдіяльність освітньої організації.

Ключові слова: *конфлікт, конфліктогенність, деструктивний конфлікт, конструктивний конфлікт.*

Конфліктів неможливо уникнути в жодній сфері діяльності. Тому керівнику важливо знати, що являє собою конфлікт як соціальний

феномен, яка його природа, причини виникнення, якою має бути стратегія поведінки в конфліктній ситуації.

На думку науковців, якщо знайти правильну формулу, освітня організація діятиме як добре налагоджений механізм. Конфлікти, що виникали в освітній організації, розглядалися як вельми негативні явища. Сьогоднішні теоретики управління та психологи визнають, що повна відсутність конфлікту всередині організації не тільки неможлива, але і не бажана [4, с.10].

Звичайно, важко знайти прямий зв'язок між конфліктом, та суперечністю, що його викликала, оскільки їх розділяють іноді велика дистанція, множина «посередників». Доти, поки не ліквідована проблемна ситуація, основа для конфліктів залишається. Вступаючи в протиставлення учасники конфлікту реагують один на одного як на перешкоду, що блокує досягнення цілей, тобто оцінюють цілі один одного як конкуруючі. З цієї точки зору конфлікт є механізм, так або інакше знімаючи блокування, перешкоди. Отже, конфлікт по своїй природі покликаний створювати необхідні умови для задоволення потреб його учасників. Тут ми маємо справу виключно з людськими конфліктами – з конфліктами між окремими людьми, групами людей, системами груп [1, с.5].

Керівникам не слід вважати причиною конфліктних ситуацій просту відмінність у характерах. Звичайно, ця відмінність може бути причиною конфлікту в якомусь конкретному випадку, але це не єдиний чинник. Керівник повинен почати з аналізу фактичних причин, а потім використовувати відповідну методику. Зменшити можливість конфлікту можна, поширюючи інформацію щодо проблем. [2, с.80]

Переконання багатьох керівників у тому, що конфлікти у педагогічному колективі необхідно не доводити, що робота йде тим краще, чим менше конфліктів в організації, має під собою лише емоційні підстави, характерні для будь-якої наляканої конфліктами людини.

В загальному вигляді у виникненні конфліктів можна виділити дві сторони: об'єктивну та суб'єктивну. Об'єктивний початок у виникненні конфліктів пов'язано із складною, суперечливою ситуацією, в якій опиняються люди. Погані умови праці, нечітке розділення функцій і відповідальності – такого роду проблеми відносяться до числа потенційно конфліктогенних, так як об'єктивно є тим можливим ґрунтом, на якій легко виникають напружені ситуації. Якщо люди поставлені в такі умови, то незалежно від їх настрою, характерів, відносин, що склалися

в колективі, до взаєморозуміння і стриманості, вірогідність виникнення конфліктів досить велика. Усунення конфліктів, викликаних такими причинами, може бути досягнуте тільки зміною об'єктивної ситуації. У цих випадках конфлікти виконують свого роду сигнальну функцію, вказуючи на неблагополуччя в життєдіяльності колективу. [1, с.96]

Тепер звернемося до другої сторони виникнення конфліктів - суб'єктивної, «людської». Нерідко конкретні ситуації створюють перешкоди на шляху задоволення наших прагнень, бажань, інтересів. Проблема починається тоді, коли ці перешкоди викликають у нас протест: прийняте рішення здається помилковим, поведінка когось з колег неприйнятною, оцінка нашої праці неправильною.

Отже, керівник організації зобов'язаний робити глибокий аналіз ситуації, обдуманий вибір лінії поведінки, ефективно проводити обговорення ситуації з її учасниками, що здатні перетворити конфлікт, який зароджується, в інструмент ефективного рішення проблем, пошуку якнайкращого рішення і навіть засіб поліпшення відносин людей. У складних ситуаціях, де велика кількість підходів і точна інформація є істиною для ухвалення здорового рішення, появу конфліктуючих думок треба навіть заохочувати й управляти ситуацією, використовуючи стратегію, на вирішення проблеми організації.

Із всього вище зазначеного - конфлікт є складним соціальним феноменом. Він постійно супроводжує життєдіяльність суспільства. Надмірний стрес дорого обходиться керівникові, особливо у періоди кризи суспільства. Конфліктні ситуації прямо й побічно збільшують витрати на досягнення цілей організації таким чином знижуючи продуктивність праці, а як наслідок, життя багатьох працівників. Але, відомо, з досліджень А. Філлі, що вискоєфективні керівники відкрито обговорювали свої відмінності в поглядах, не підкреслюючи їх, а навпаки концентрують реальні повноваження приймати рішення в тих підрозділах і рівнях управлінської ієрархії, де зосереджені найбільші знання та інформація про чинники, що впливають на рішення. Це підтверджує ефективність цього підходу до управління конфліктною ситуацією.

Підсумовуючи вищезазначене, конфлікт являється суперечністю, яку людина сприймає як значущу життєву проблему, що вимагає свого розв'язання і викликає активність щодо її подолання.

Література:

1. Діп, З., Сесмен, Л., (2015). *Вірний шлях до успіху: 1600 рад менеджерам*. Москва: Віче.

2. Дуткевич, Т.В. (2016). *Конфліктологія з основами психології управління*. Київ: Центр навчальної літератури.
3. Карамушка, Л.М. (2009). *Конфлікти в колективі*. Київ: Основа.
4. Кулієв, Т.А., Мамедов, В.Б., (2010). *Керівник і колектив: взаємодія*. Москва: Знання.
5. Поляків, В.Г., Шаленко, В.Н. (2018). *Людина в світі управління*. Новосибірськ: Наука.

Тверетінова Ірина

КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

ЗАСОБИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

На сучасному етапі розвитку загальної середньої освіти в Україні особливого значення набуває проблема взаємовідповідності змін у навчально-виховному процесі та системі управління закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО). Поява закладів загальної середньої освіти різних типів, змістовна робота щодо запровадження особистісно орієнтованого навчання, організація профільного навчання, умови зовнішнього незалежного оцінювання тощо потребують конструювання ефективних систем управління із застосуванням технологій, адекватних процесам, що відбуваються в освіті.

Проблема управління ЗЗСО ґрунтовно розглянута в роботах Ю.К. Бабанського, Є. С. Березняка, В. І. Бондаря, Л. І. Даниленко, Г.В. Єльнікової, Ю. А. Конаржевського, В. І. Маслова, В. С. Пікельної, М.Л. Портнова, М. М. Поташника, П. І. Третьякова та ін.

Навчальний заклад є відкритою системою, яка відчуває на собі різнопланові впливи мікро- і макросередовища. Характер цих впливів залежить від інтенсивності та спрямованості соціально-економічних, політичних процесів, що відбуваються в суспільстві, а також від розробленості у навчальному закладі засобів взаємодії із середовищем, зміни цілей і змісту своєї діяльності залежно від змін середовища [4, с.68].

Сучасному керівнику, крім професійно-педагогічної спрямованості, необхідна професійно-управлінська спрямованість, крім педагогічних здібностей – управлінські здібності, крім педагогічної компетентності, – управлінська компетентність. Професіоналізм управлінської діяльності може бути сформований тільки на основі професіоналізму особистості

керівника, що припускає створення системи добору керівників та їх підготовки. Основою формування професіоналізму особистості та діяльності керівника навчального закладу є уявлення про результати управлінської діяльності – умови, необхідні для реалізації мети навчального закладу [2, с.448].

Отже, ефективність управлінської діяльності тим вища, чим вищий рівень професіоналізму особистості та діяльності керівників навчальних закладів.

Навчальний заклад і його підсистема – внутрішнє управління – є складними системами. Цей висновок базується на особливостях цілей, які реалізують ці системи. Такі цілі є надзвичайно складними. Для реалізації їх використовуються різноманітні управлінські цикли. Їх реалізація залежить від великої кількості людей – педагогів, батьків, учнів, студентів. У зв'язку з цим однією з найважливіших умов здійснення управління навчальним закладом є його планомірність.

Реалізація цієї закономірності припускає, що у всіх управлінських циклах ставляться конкретні цілі, які виконуються за плановий період, що враховують особливості навчального закладу; визначаються засоби їх здійснення, зміст, терміни, форми майбутньої діяльності [3, с.7].

Таким чином, управління ефективно, якщо здійснюється на основі науково обґрунтованого плану роботи.

План роботи – це модель майбутньої діяльності. Він відповідає на запитання про те, що, хто, коли і для чого повинний робити. У плані подано всі основні компоненти майбутньої діяльності, показано їх взаємозв'язок, послідовність. Але для того щоб розроблена в плані структура управління стала реально функціонувати, необхідно вирішити три основних завдання: ознайомити працівників зі змістом майбутньої діяльності, забезпечити психологічне сприйняття поставлених цілей роботи, підготувати працівників до виконання своїх функцій з реалізації запланованого. Для реалізації цих завдань можуть бути використані численні прийоми. Серед них – залучення педагогів до визначення цілей роботи, планування її змісту, використання різноманітних форм ознайомлення з планом роботи навчального закладу, застосування багатого арсеналу форм методичної роботи з педагогами. Якщо управління будується на основі названої закономірності, зміст і структура управлінської діяльності відповідають поставленим цілям [3, с.8].

Отже, ефективність управління навчальним закладом тим вище, чим повніше в структурі управлінської діяльності реалізується науково

спланований зміст діяльності у тому або іншому управлінському циклі.

Рівень різноманітності керованих процесів значною мірою залежить від рівня їхньої технологічності. Чим вища технологічність, тим нижчий рівень різноманітності цієї системи. Але в соціальних системах, головний компонент яких – людина, є межа зменшення різноманітності параметрів системи. Перевищення цієї межі веде частіше усього до заперечення цілей системи. Найважливішим чинником, що визначає міру необхідної різноманітності, є науково обґрунтована ціль у тому або іншому управлінському циклі [1, с.38].

Отже, ефективність управління тим вища, чим повніше забезпечується рівень необхідної різноманітності підсистем навчального закладу.

Особливе місце серед усіх функцій керування займає планування, тому що якщо план роботи навчального закладу не відповідає наявним вимогам, наступні за плануванням функції управління не можуть бути ефективними. Але, у свою чергу, навіть правильно складений план роботи не вплине на функціонування навчального закладу, якщо не буде підкріплений відповідною йому організацією, що задає структуру управління, контролем і регулюванням [5, с.66].

Таким чином, управління ефективно, якщо забезпечується цілісність усіх функцій управління в кожному з управлінських циклів.

Сучасний стан управління закладом загальної середньої освіти як відкритою системою визначається впливом різноманітних факторів, які обумовлюють необхідність їх урахування у практичній діяльності і підлягає теоретичному осмисленню. Так необхідною умовою існування відкритої системи є взаємодія і регулювання відносин з зовнішнім середовищем.

Література:

1. Бурдейний, В. (2008). *Менеджмент якості освітніх послуг*. Київ: Просвіта.
2. Мармаза, О. І. (2017). *Менеджмент в освіті: дорожня карта керівника: навч. посіб.* Харків: Основа.
3. Мянська, Т. (2019). Реалізація проекту «Освітній менеджмент» як удосконалення професійних стандартів діяльності директора навчального закладу. *Директор школи, ліцею, гімназії*, 32, 6–8.
4. Торган, М. М. (2009). Дослідження напрямів удосконалення процесу управління в освіті. *Наука і освіта*, 3, 67–70.
5. Хриков, Е.Н. (1997). *Теорія и практика внутрішнього управління*. Луганск.

Шаровар Ксенія

Київський національний торговельно-економічний університет (Україна)

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

У публікації розглянуті попередні підсумки реформи децентралізації в Україні; реформу проаналізовано у контексті її впливу на демократичні перетворення та консолідацію суспільства. Представлені висновки щодо ефективності реалізації реформи децентралізації на підставі позитивних змін у економіці країни.

Ключові слова: реформа децентралізації, територіальна громада, об'єднання громад, розвиток територій, місцеве самоврядування.

Децентралізація влади як складова державної політики регіонального розвитку є однією з основоположних реформ в Україні. Вона створила підґрунтя для укорінення кардинальних інституційних перетворень, підвищення якості життя громадян та має велике значення для продовження секторальних реформ. Завдяки створенню нової системи розподілу владних повноважень між центральними та місцевими органами влади в Україні сьогодні фактично формується нова система взаємовідносин між різними гілками влади та новий баланс стримувань і противаг [3, с. 12].

Важливою особливістю української децентралізації на сьогоднішній день є те, що формування об'єднаних територіальних громад (ОТГ) здійснюється на добровільних засадах, що сприяє розвитку місцевої демократії. Хоча громади самі вирішують - об'єднуватися або не об'єднуватися в ОТГ, як тільки вони приступають до офіційного процесу об'єднання, вони зобов'язані дотримуватися процедур, встановлених центральним урядом.

За час реформи було створено 1070 ОТГ, у які добровільно об'єдналися 4882 громад. У 936 ОТГ вже відбулись перші місцеві вибори. Урядом затверджено перспективні плани формування територій громад 24 областей, які 100% охоплюють територію областей. Площа утворених ОТГ становить майже 47% від загальної площі України. В ОТГ та містах обласного значення проживає понад 70% населення України.

Відповідно до прийнятого Закону України від 16.04.2020 № 562-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад»,

Кабінетом Міністрів України визначено адміністративні центри та затверджено території 1470 спроможних територіальних громад, у яких будуть проведені місцеві вибори у 2020 році на новій територіальній основі [1].

Завдяки запровадженню міжмуніципального співробітництва громади отримали можливість консолідувати зусилля та реалізовувати спільні проекти. Зокрема 1354 територіальних громад уклали 604 договори про співробітництво.

Крім того, після поправок до Бюджетного та Податкового кодексів в кінці 2014 року фіскальна децентралізація швидко просунулася вперед. Частка місцевих бюджетів у державному бюджеті зросла з 42% в 2014 році до майже 50% у 2018 році, тобто аналогічно рівню в багатьох державах-членах ЄС. Якщо в 2014 році загальний обсяг надходжень до місцевих бюджетів склав 68,6 млрд. грн, то до 2018 року цей показник зріс більш, ніж до 200 млрд. грн. Таке зростання навіть з урахуванням одночасної девальвації і інфляції гривні, є вражаючим. Частка місцевих податків і зборів в доходах муніципальних бюджетів збільшилася з 0,7% в 2014 році до 26,1% в 2018 році [2].

Незважаючи на загалом позитивне сприйняття реформи громадами в регіонах України, голови об'єднаних територіальних громад зазначали на наявність певних суттєвих недоліків в її поточному вигляді. Серед основних зауважень з приводу реформи, як правило, зазначали відсутність в громад можливості розпоряджатись земельними ділянками, що входять до складу ОТГ, але є за межами населених пунктів, наявність «прогалин» в законодавстві, брак практичного досвіду та навичок в управлінні громадою, а також проблеми у відносинах з обласними або районними державними адміністраціями.

Наразі на розгляді Верховної Ради перебуває декілька законопроектів, що покликані ліквідувати недосконалість законодавства у бюджетних відносинах, територіальних та фінансових галузях. Серед небезпек більш глобального плану провідною є утворення значною мірою непідконтрольних державі регіональних утворень [4].

Експерти запевняють, що децентралізація в Україні, хоча і не дотримується початковому плану, але просувається швидше, ніж в інших країнах, які цей шлях вже пройшли. У відповідності із соціологічними дослідженнями, децентралізація вважається найвдалішою з українських реформ, і є такою, що найбільше підтримується населенням. Це відмітили й міжнародні партнери України. Зокрема, це

було відзначено Європарламентом у резолюції від 11 лютого 2021 року, в якій він спонукав Єврокомісію детально дослідити реформу децентралізації в Україні, щоб використовувати її як успішний приклад в інших країнах.

Література:

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад» (2020). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/562-20#Text>
2. Жаліло, Я.А., Шевченко, О.В., Романова, В.В. та ін. (2019). *Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу*. Київ.
3. Золкіна, М. (2017). *Донбас: нові тренди громадської думки. Трансформації суспільних настроїв в умовах протидії агресії Росії на Донбасі: регіональний вимір*. / Наук. ред. О. Гарань. Київ: Стилос.
4. Звіт про результати дослідження успішності об'єднання територіальних громад (липень 2017). DESPRO. Архів оригіналу за 10 жовтень 2017. Режим доступу: https://web.archive.org/web/20171010183618/http://decentralization.gov.ua/pics/attachments/decentralization_report_2017.pdf

НАШІ АВТОРИ

Абдикаримова Саёра Низаматдиновна, сосикатель образования первого (бакалаврского) уровня высшего образования специальности Филология, Каракалпакский государственный университет имени Бердаха (Узбекистан)

Абдиров Амир Маманович, соискатель образования второго (магистерского) уровня высшего образования специальности Русский язык и литература, Каракалпакский государственный университет имени Бердаха (Узбекистан)

Авдєєнко Андрій Олександрович, здобувач освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 Психологія, Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка (Україна)

Агапов Юрій Юрійович, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки професійної освіти та управління освітніми закладами Житомирського державного університету імені Івана Франка (Україна)

Андрійчук Тетяна Володимирівна, здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна)

Атрощенко Наталія Миколаївна, старший викладач кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

Баран Ірина Петрівна, здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Україна)

Баришполь Марія Юріївна, здобувачка освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності, Київський національний торговельно-економічний університет (Україна)

Белявцева Софія Сергіївна, студентка четвертого року навчання спеціальності Правознавство, Харківський автодорожній коледж (Україна)

Бикова Тетяна Борисівна, здобувачка освіти третього (PhD) рівня вищої освіти спеціальності 015 Професійна освіта, Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка (Україна)

Біленкова Лідія Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (Україна)

Бойченко Анна Віталіївна, здобувачка освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Образотворче мистецтво), Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка (Україна)

Бондар Галина Михайлівна, здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

Бородін Андрій Сергійович, здобувач освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Історія), Глухівський національний педагогічний університет ім. О. Довженка (Україна)

Бугайова Марина, здобувачка освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 035 Філологія, Чорноморський національний університет імені Петра Могили (Україна)

Василець Анна Михайлівна, здобувачка освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності, Київський національний торговельно-економічний університет (Україна)

Василяуска Галина Вікторівна, здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна)

Васько Анастасія Олександрівна, здобувач освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Фізична культура), Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка (Україна)

Вінков Веніамін Юрійович, молодший науковий співробітник лабораторії психології мас і спільнот Інститут соціальної та політичної психології НАПН України (Україна)

Власюк Анна Володимирівна, здобувачка освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія), Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна)

Волкова Вікторія, здобувачка освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 035 Філологія, Чорноморський національний університет імені Петра Могили (Україна)

- нальний університет імені Петра Могили (Україна)
- Гела Оксана Миколаївна**, здобувачка освіти третього (PhD) рівня вищої освіти спеціальності 032 Історія та археологія, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (Україна)
- Гладун Юрій Вікторович**, здобувач освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія), Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна)
- Глюза Володимир Ананійович**, здобувач освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)
- Голофост Юлія Анатолоїївна**, слухачка курсів підвищення кваліфікації вчителів зарубіжної літератури, української мови та літератури КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)
- Гордійчук Оксана Євгенівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (Україна)
- Горошко Вікторія Іванівна**, кандидат медичних наук, старший викладач кафедри фізичної терапії і ерготерапії факультету фізичної культури та спорту Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (Україна);
- Горпинич Олександра Олександрівна**, здобувачка освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія), Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна)
- Горященко Юлія Григорівна**, здобувачка наукового ступеня доктора економічних наук, доцент кафедри маркетингу факультету економіки, бізнесу та міжнародних відносин Університету митної справи та фінансів (Україна)
- Грановська Інна Володимирівна**, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, обліку і оподаткування факультету фінансово-економічної і професійної освіти ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди» (Україна);
- Гребеник Антон Олександрович**, здобувач освіти третього (PhD) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка (Україна)

Гунбіна Анна Іванівна, здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

Гученко Юлія Олександрівна, здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

Дворак Ірина Анатоліївна, здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна)

Дебела Людмила Сергіївна, здобувачка освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 053 Психологія, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія (Україна)

Дегтярьов Вадим Анатолійович, здобувач освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія), Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка (Україна)

Демираки Анастасія, здобувачка освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 035 Філологія, Чорноморський національний університет імені Петра Могили (Україна)

Денисенко Ілона, здобувач освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 227 Фізична терапія та ерготерапія, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (Україна)

Дикань Руслан Сергійович, здобувач освіти третього (PhD) рівня вищої освіти спеціальності 032 Історія та археологія, Глухівський національний педагогічний університет ім. О. Довженка (Україна)

Дука Марія Володимирівна, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри германської філології факультету іноземної та слов'янської філології Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка (Україна);

Ережепова Жамиля Уайисовна, соискатель образования первого (бакалаврського) уровня высшего образования специальности Лингвистика (английский язык), Каракалпакский государственный университет имени Бердаха (Узбекистан)

Жилко Ілона Вікторівна, здобувачка освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 053 Психологія, Хмельницька

гуманітарно-педагогічна академія (Україна)

Жуматова Айгерим Нуркеновна, соискатель образования первого (бакалаврского) уровня высшего образования специальности Русский язык и литература, Каракалпакский государственный университет имени Бердаха (Узбекистан)

Заїка Яніна Юрїївна, здобувачка освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 051 Економіка, міжнародна економіка, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна (Україна)

Зиміна Любов Олександрівна, здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

Исаева Зарема Мухамадовна, соискатель образования второго (магистерского) уровня высшего образования специальности Психология, Казахский национальный университет имени аль-Фараби (Казахстан)

Іщук Тетяна Василівна, старший викладач кафедри психології, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія (Україна)

Капленко Алла Олександрівна, слухачка курсів підвищення кваліфікації вчителів зарубіжної літератури, української мови та літератури КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

Квак Олександра Олександрівна, здобувачка освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта, Мукачівський державний університет (Україна)

Кваша Валерія Владиславівна, керівник соціального відділу ГО «Халом» (Київ); здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

Кваша Микита Сергійович, вступник до аспірантури зі спеціальності 053 Психологія, Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, м. Київ (Україна)

Ким Алексей Аркадьевич, соискатель образования первого (бакалаврского) уровня высшего образования специальности Русский язык и литература, Каракалпакский государственный университет имени Бердаха (Узбекистан)

Ковалишин Ірина Богданівна, здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

Коваль Ольга Юріївна, здобувачка освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Україна)

Коваль Юлія Андріївна, здобувачка освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Географія), Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка (Україна)

Ковальова Марина Петрівна, здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна)

Конашевич Крістіна Анатоліївна, здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 Психологія Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка (Україна)

Корабай Алтынай, соискатель образования второго (магистерского) уровня высшего образования специальности «Клиническая психология», Казахский национальный университет имени аль-Фараби (Казахстан)

Коротун Наталія Володимирівна, здобувачка освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 053 Психологія, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія (Україна)

Костенко Олена Миколаївна, здобувач освіти третього (PhD) рівня вищої освіти спеціальності Облік та оподаткування, Навчально-науковий інститут бізнес-технологій «УАБС», Сумський державний університет (Україна)

Кочурка Елеонора Вікторівна, здобувачка освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта, Мукачівський державний університет (Україна)

Кріцька Дар'я Євгенівна, здобувачка освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності «Право», Херсонський факультет Одеського державного університету внутрішніх справ (Україна)

Лалак Ігор Ігорьович, здобувач освіти першого (бакалаврського)

рівня вищої освіти спеціальності 192 Будівництво та цивільна інженерія, Національний університет «Львівська політехніка» (Україна)

Легкодух Вадим Анатолійович, здобувач освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

Лисянська Ірина Миколаївна, здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

Лівак Даніелла Степанівна, здобувачка освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта, Мукачівський державний університет (Україна)

Логвин Ганна Олександрівна, здобувачка освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Географія), Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка (Україна)

Логінов Андрій Юрійович, здобувач освіти третього (PhD) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, Державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти» НАП України (Україна)

Лоза Тетяна Олександрівна, кандидат педагогічних наук, професор, Заслужений працівник фізичної культури і спорту України, професор кафедри теорії та методики фізичної культури Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка (Україна)

Майковська Світлана Миколаївна, слухачка курсів підвищення кваліфікації вчителів зарубіжної літератури, української мови та літератури КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

Макарчук Інна Миколаївна, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, обліку і оподаткування факультету фінансово-економічної і професійної освіти ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди» (Україна)

Максимович Олександр Миколайович, викладач фахових дисциплін у Відокремленому структурному підрозділі «Професійно-педагогічний фаховий коледж Глухівського національного педагогічного

університету імені Олександра Довженка»; здобувач освіти третього (PhD) рівня вищої освіти спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями), Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка (Україна)

Малишко Віталіна Валеріївна, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (Україна)

Масик Альона Василівна, здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

Медведєв Ігор Анатолійович, кандидат наук з державного управління, доцент, старший науковий співробітник комунального закладу Тростянецької міської ради «Музейно-виставковий центр «Тростянецький» (Україна)

Мельник Дмитро Олександрович, учень десятого класу Роменської загальноосвітньої школи I-III ступенів №11 Роменської міської ради Сумської області; слухач комунального закладу «Роменська міська Мала академія наук учнівської молоді» Роменської міської ради Сумської області (Україна)

Мигаль Юлія Юріївна, здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

Мозговий Олексій Сергійович, здобувач освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Історія), Глухівський національний педагогічний університет ім. О. Довженка (Україна)

Мукменєва Рената Ільдарівна, здобувачка освіти третього (PhD) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка (Україна)

Муратова Ганна Сергіївна, здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 101 Екологія, Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління (Україна)

Мяус Альона Юріївна, здобувачка освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Мова і

література (Англійська)), Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка (Україна)

Нехань Анастасія Валеріївна, слухач Комунального закладу «Роменська міська Мала академія наук учнівської молоді» Роменської міської ради Сумської області, студентка першого курсу Роменського фахового коледжу Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» (Україна)

Ниетуллаев Мадияр Бахтияр-улы, соискатель образования первого (бакалаврського) уровня высшего образования специальности Русский язык и литература, Каракалпакский государственный университет имени Бердаха (Узбекистан)

Остапенко Оксана Станіславівна, здобувачка освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова (Україна)

Петренко Наталія Миколаївна, здобувачка освіти третього (PhD) рівня вищої освіти спеціальності 032 Історія та археологія, Глухівський національний педагогічний університет ім. О. Довженка (Україна)

Пирматова Мадина, соискатель образования первого (бакалаврського) уровня высшего образования специальности Русский язык и литература, Каракалпакский государственный университет имени Бердаха (Узбекистан)

Підсосонна Олена Володимирівна, здобувачка освіти третього (PhD) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта, Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка (Україна)

Понирко Микола Петрович, здобувач освіти третього (PhD) рівня вищої освіти спеціальності 032 Історія та археологія, Глухівський національний педагогічний університет ім. О. Довженка (Україна)

Постольник Катерина Андріївна, курсантка 1 курсу денної форми навчання 1 01 взводу спеціальності «Право», Херсонський факультет Одеського державного університету внутрішніх справ (Україна)

Предик Аліна Анатоліївна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (Україна)

Провальна Юлія Андріївна, здобувачка освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя (Україна)

Прокоп Інна Степанівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (Україна)

Прокопенко Яна Вікторівна, здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

Протасова Альона Сергіївна, здобувачка освіти третього (PhD) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка (Україна)

Рафаєлова Нурсьлыу Салаватовна, соискатель образования первого (бакалаврского) уровня высшего образования специальности Русский язык и литература, Каракалпакский государственный университет имени Бердаха (Узбекистан)

Рахимов Аскарбек Аметбаевич, соискатель образования первого (бакалаврского) уровня высшего образования специальности Русский язык и литература, Каракалпакский государственный университет имени Бердаха (Узбекистан)

Ревенко Юлія Василівна, здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

Регенель Юрій Генріхович, здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна)

Ремньова Ніна Юріївна, здобувачка освіти третього (PhD) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта, Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка (Україна)

Рокарь Людмила Володимирівна, здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

- Рудиченко Артем Григорович**, здобувач освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 071 Облік і оподаткування, Сумський державний університет (Україна)
- Румак Тетяна Петрівна**, здобувачка освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 053 Психологія, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія (Україна)
- Садова Інна Володимирівна**, слухачка курсів підвищення кваліфікації вчителів зарубіжної літератури, української мови та літератури КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)
- Самодумська Олена Львівна**, доктор педагогічних наук, доцент, заступник голови Ради Громадської організація «Асоціація тренерів, психологів, коучів, консультантів» (Україна)
- Сандуляк Марія-Маріана Георгіївна**, здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Україна)
- Сахно Тетяна Андріївна**, здобувач освіти третього (PhD) рівня вищої освіти спеціальності 051 «Економіка» обліку, Черкаський державний технологічний університет (Україна)
- Селютін Дмитро Дмитрович**, здобувач освіти третього (PhD) рівня вищої освіти спеціальності 111 Математика, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (Україна)
- Семенко Ольга Вадимівна**, здобувачка освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Математика), Криворізький державний педагогічний університет (Україна)
- Сергієнко Наталія Русланівна**, здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна)
- Серпенінова Юлія Сергіївна**, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку та оподаткування Сумського державного університету (Україна)
- Скидан Юлія Костянтинівна**, здобувачка освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта, Запорізький національний університет (Україна)

Солонар Наталія Олександрівна, здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Україна)

Старубінська Ірина Вікторівна, здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна)

Степанець Микола Юрійович, здобувачка освіти третього (PhD) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, Сумський державний педагогічний університет ім. А.С. Макаренка (Україна)

Столяренко Оксана Василівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов Вінницького національного технічного університету (Україна)

Столяренко Олена Вікторівна, доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки, професійної освіти і управління освітніми закладами Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського (Україна);

Сумцова Вікторія Володимирівна, здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

Сущенко Лариса Олександрівна, доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти Запорізького національного університету (Україна)

Тарасюк Вікторія Володимирівна, здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна)

Тверетінова Ірина Володимирівна, здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

Тирон Оксана Олександрівна, здобувачка освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Україна)

- Ткаченко Іванна Олексіївна**, здобувачка освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 051 Економіка, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (Україна)
- Токаренко Ігор Олександрович**, здобувач освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014 (Середня освіта) Історія, Сумський державний педагогічний університет ім. А.С. Макаренка (Україна)
- Трофименко Аліна Борисівна**, здобувачка освіти третього (PhD) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка (Україна)
- Туманова Юлія Володимирівна**, здобувачка освіти третього (PhD) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка (Україна)
- Убайдов Азмиддин Айнуддинович**, соискатель образования третьего (PhD) уровня высшего образования специальности 13.00.02 Теория и методика обучения и воспитания (физика), Институт развития образования имени А. Джами Академии образования Таджикистана (Таджикистан)
- Усатих Тетяна Олексіївна**, здобувачка освіти третього (PhD) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка (Україна)
- Ухналь Ольга Миколаївна**, здобувачка освіти третього (PhD) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка (Україна)
- Ушаков Андрій Сергійович**, слухач спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки гуманітарного інституту Національного університету оборони України імені Івана Черняховського (Україна)
- Хамидуллаев Мухаммед Жанабергенович**, соискатель образования второго (магистерского) уровня высшего образования специальности Лингвистика: русский язык, Каракалпакский государственный университет имени Бердаха (Узбекистан)
- Харченко Аліна Володимирівна**, здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

Худаярова Нилуфар Рустамовна, соискатель образования первого (бакалаврского) уровня высшего образования специальности Русский язык и литература, Каракалпакский государственный университет имени Бердаха (Узбекистан)

Ціпан Юлія Романівна, старший викладач кафедри лісівництва Надслучанського інституту Національного університету водного господарства та природокористування України (Україна)

Чорноморд Євгенія Євгеніївна, здобувачка освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності Міжнародна економіка, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця (Україна)

Шапалова Вікторія Анатоліївна, здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

Шаровар Ксенія Вячеславівна, здобувачка освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування, Київський національний торговельно-економічний університет (Україна)

Шевчук Кристина Дмитрівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри, педагогіки та методики початкової освіти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (Україна)

Штепа Анна Миколаївна, здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна)

Шуба Вікторія Вікторівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту (Україна)

Шуба Людмила Вікторівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри управління фізичною культурою та спортом Національного університету «Запорізька політехніка» (Україна)

Шубіна Олена Павлівна, заступник директора з навчально-виховної роботи закладу позашкільної освіти Житомирського міського центру науково-технічної творчості учнівської молоді (Україна)

Шульга Марина Павлівна, здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

Юровчик Володимир Геннадійович, кандидат географічних наук, викладач з базової та фундаментальної підготовки Луцького коледжу рекреаційних технологій і права (Україна)

Яременко Анастасія Едуардівна, здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна)

Bismark Asare, Mphil. in Health Education, Health, Physical Education and Recreation Department, University of Cape Coast, Ghana

Henneh Kwaku Kyereh, M.Phil. In Health Education, Health, Physical Education And Recreation Department, University Of Cape Coast, Ghana

Liliia Molhamova, Department of Foreign and Slavic Philology, Chair of Germanic Philology Sumy state pedagogical university named after A. S. Makarenko (Ukraine)

Mary Ame-etigo, M.Phil. in Health Education, Health, Physical Education and Recreation Department, University of Cape Coast, Ghana

Paul Obeng, M.Phil. in Health Education, Health, Physical Education and Recreation Department, University of Cape Coast, Ghana

Phyllis Atta Parbey, South Tongu District Health Directorate, Sogakope, Nutrition Unit (GHANA)

Robert Asare, Mphil. in Health Education, Health, Physical Education and Recreation Department, University of Cape Coast, Ghana

Victoria Mascaliuc, Alecu Russo Balti State University, Moldova, Department of English and German Philology (Moldova)

William Afful Twum, 1st Year Mphil In Clinical Health Psychology, Educational Foundation Department, University Of Cape Coast (Cape Coast, Ghana)

Наукове видання

ІННОВАЦІЇ В НАУЦІ: СУЧАСНИЙ ВИМІР

INNOVATIONS IN SCIENCE: MODERN DIMENSION

*Матеріали Міжнародної
науково-практичної інтернет-конференції молодих дослідників*

Комп'ютерна верстка С.П.Цьома

Підп. до друку 28.04.2021
Формат 60x84/16. Гарнітура Arial.
Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 23,72.
Ум. фарб.-відб. 23,72. Обл.-вид. арк. 21,63.
Тираж 100 пр. Вид. № 46.

Видавець і виготовлювач:
ФОП Цьома С.П. 40002, м. Суми, вул. Роменська, 100.
Тел.: 066-293-34-29.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
серія ДК, № 5050 від 23.02.2016.